

Hobbesius in quo dicitur M. Crispian.
Dignus summus Petri Gassendi
Zur Zeit Ludovici Des Erstten Joh.
Luy von Valois passierte die mora.
le des Epicuri Zuerst in Sydenham
da England in farniff, v. d. d. d.
in England und farniff. Quädrantische
Cancille in d. d. d. d. d. d. d. d. d.
Democratische Regierung in
führen wolle, v. mit d. d. d. d.
allen Monarchien fädhliche prin
cipis an fozzogen kam, wofür
dan d. d. in farniff exuliren.
Von Prinz von Wallis farniff
König Carl dem II. in England
sof. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.
die Englische Dogen an die
Crown, von d. d. d. d. d. d. d. d. d.
Anasabzinatten.

Das Monarchomachi in England
fiele zu dem großen Sirie auf
allen Seiten an, & wüthete in
principia, so er in güttes v. mat
matis für Ordnung gegeben, zu att
quiere schiedt, durch sie in, so
sumpter, so verlast alle ja
v. Calumnianten auf die Concluf
nes, sagend, dass man sie in
dieser an falsch wüthete, v. so
wollte die Engländer, als presb
terianische Dinge verfasst man
Conring, falsch in dem Buch de viri
prudencia nicht ganz verstanden
Concept, von dem Autoris philoso
phie gefasst, v. sie so sig. br
ist, v. wüthete alle Feinde v. si
nig die in der Welt vorliegen
schloß das - Grund falsch

Machiavelly lobet einen
Prinz großem regim isvil
er ein Prinz +
Hobbesius fuger zornet in
wie er einen Prast bewan
hüme von seinen Untert
von Dingsils regim the sal
als fabon edelle. D. P. P. n.
funde at androthan yfalte
wunder. vid. D. Nicol. Pison
Gending.
Sein Aben sponlich ist bei
Leviathan bringt Aben
für einig den den Fugeln
bestimmen in a. m. -
den ylafte world. Petr.
Goldschneid. Söllifou Mor
ab...

ELEMENTA
PHILOSOPHICA

Jo. de iur.

CIVICA.

Auctore

THOM HOBBS

Malmesburiensi.

Apud Job. Frid. Zeldlerum

Br. 16

Dieß ist ein Hobbesei in der
Zurückweisung des Jus Naturæ, und
was für politic, und des Jus prin-
cipis circa sacra.

Dann Junius, der von Hobbes-
um an vielen Stellen laßt,
dieser zur Aufsicht, daß für
Pentus und Ulpianus, selbst in
gleichem Maße geschickte. Daher
D. Nicol. Hieronymus Gundach
in Dissertation, von dem
Hobbesianismus ante Hobbesum,
abon. v. l. Frankfurt
am Main 1704.

Hobbesei Jus omnium in omnia

1704

3. 1. 1702

EXCELLENTISSIMO
V I R O
G U I L I E L M O,
C O M I T I
D E V O N I Æ,
D O M I N O M E O
Colendisimo.

Populi Romani, memoriâ Tarquiniorum, & civitatis instituto, Regibus iniqui, vox erat (*Excellent. Domine*) prolata ore *Marci Catonis Censoris*, Reges omnes de genere esse bestiarum rapacium. Ipse autem Populus Romanus, qui per *Africanos, Asiaticos, Macedonicos, Achaicos*, cæterosque à spoliatis gentibus cognominatos cives, totum ferè orbem terrarum diripuerat, qualis bellua erat? Non minus ergo quam *Cato*, sapienter dixit *Pontius Thebesinus*. Is prælio ad *Portam Collinam* contra *Syllam* circumvolans ordines exercitus sui; vociferatusque, eruendam delendamque ipsam Romam, adjiciebat,

EPISTOLA

nunquam defuturos Raptores Itali-
 cæ libertatis *Lupos*, nisi *Sylva*, in quam
 refugere solerent, esset excisa. Profe-
 cto utrumque verè dictum est, *Homo*
homini Deus, & *Homo homini Lupus*. Il-
 lud, si concives inter se; Hoc, si civi-
 tates comparemus. Illic justitia, &
 caritate, virtutibus pacis, ad simili-
 tudinem Dei acceditur; Hic propter
 malorum pravitatem, recurrendum
 etiam bonis est, si se tueri volunt, ad
 virtutes Bellicas vim & dolum, id
 est, ad ferinam rapacitatem. Quam
 etsi homines pro convitio invicem
 objiciant, more innato, facta sua in
 personis aliorum, tanquam in specu-
 lo, sinistra dextra; dextra sinistra exi-
 stimantes; vitium tamen esse non fi-
 nit profectum à necessitate conser-
 vationis propriæ jus naturale. Quod
 autem *Catoni*, viro sapientiæ celebra-
 tissimæ, Odium pro Judicio, Affe-
 ctus pro Ratione imponere in tan-
 tum potuit, ut quod æquum in po-
 pulo suo, idem Reges facere ini-
 quum

quum censeret, mirari fortasse alii poterunt, ego fanè in ea opinione, jam diu sum, neque egregiam sententiam unquam fuisse quæ placuit populo, neque sapientiam vulgari majorem vulgo agnosci posse; quippe quam vel non intelligunt, vel intelligentes æquant. Græcorum Romanorumque facta & dicta celebria, non Ratio, sed magnitudo, & sæpe illud ipsum lupinum, quod mutuo exprobrant Historiæ, commendavit, quæ una cum publicis actionibus actores per cursum seculorum devolvit qualescunque. Sapientia vera nihil aliud est quam in omni materia veritatis scientia. Ea vero cum à memoria rerum per appellationes certas & definitas excitata derivetur, non animi acris & repentini impetus, sed Rationis rectæ, id est, Philosophiæ opus est. Per hanc enim à rerum singularum contemplatione ad præcepta universalia via aperitur. Quot autem genera rerum sunt, in-

quibus Ratio humana locum habet, in tot ramos se diffundit Philosophia, diversè tamen pro diversitate subjectæ materiæ nominata. Nam quæ de figuris tractans, GEOMETRIA; de motu, PHYSICA; de jure naturali, MÔRALIS dicitur, tota PHILOSOPHIA est: quemadmodum mare, quod hic Britannicum, illic Atlanticum, alias Indicum, à singulis litoribus appellatum, totum tamen est Oceanus. Et Geometræ quidem provinciarum suam egregiè administraverunt. Quicquid enim humanæ vitæ auxilii contingit à siderum observatione, à terrarum descriptione, à temporum notatione, à longinquis navigationibus; quicquid in ædificiis pulchrum, in propugnaculis validum, in machinis mirabile est; quicquid denique hodiernum tempus à prisca barbarie distinguit, totum ferè beneficium est *Geometriæ*. Nam quod *Physicæ* debemus, id debet *Physicæ* eidem *Geometriæ*.

DEDICATORIA.

tria. Si Philosophi morales munere suo pari felicitate functi essent, non videro, ad felicitatem suam in hac vita quid amplius contribuere humana industria posset. Cognita enim, pari certitudine, ratione actionum humanarum, qua cognoscitur ratio magnitudinum in figuris, ambitio & avaritia, quarum potentia falsis vulgi circa *jus & injuriam* opinionibus innititur, inermes essent, fruereturque gens humana pace adeo constante, ut non videatur (nisi de loco, crescente scilicet hominum multitudine) unquam pugnandum esse. Nunc quod bellum gladiis vel calamis perpetuum est: quod non sit juris & legum naturalium major scientia hodie quam olim: quod sententiis Philosophorum utraque pars suum jus tueatur: quod alii laudent, alii vituperent eandem actionem: quod idem nunc probet, quæ alio tempore damnat, & sua facta in aliis aliter æstimet: signa manifestissima sunt, nihil profuisse ad

scientiam veritatis quæ hætenus scripta sunt à Philosophis moralibus; placuisse verò, non illuminando animum, sed venusta & secunda affectibus oratione, opiniones temere receptas confirmando. Huic ergo Philosophiæ parti idem contigit quod viis publicis, quibus omnes ingrediuntur, euntque prorsum & retrorsum, alii animi causa inambulant, alii rixantur, sed nihil feritur. Cujus rei unica hæc videtur esse ratio, quod nemo eorum qui materiam hanc tractarunt, commodo usus sit docendi principio. Non enim, ut in circulo, initium scientiæ arbitrio nostro sumi potest. Incipit in ipsis dubitandi tenebris filum quoddam rationis, cujus ductu evaditur in lucem clarissimam; ibi principium docendi est; inde ad solvenda dubia converso itinere lux referenda est. Quoties ergo scriptor filum illud, vel inscitiâ deserit, vel cupiditatibus abrumpit, non scientiæ, sed errationum suarum vestigia

DEDICATORIA.

stigia literis describit. Quapropter, cum cogitationes meas ad inquisitionem justitiæ naturalis convertissem, admonitus sum ab ipsa justitiæ appellatione, qua constans voluntas unicuique *Jus suum* tribuendi significatur, quærendum prius esse, unde esset quod quis rem aliquam *sua* potius quam *alienam* esse diceret. Quod cum non à natura, sed à consensu hominum profectum constaret; (nam quæ natura in medium protulit, homines postea distribuerunt;) ducebar inde ad quæstionem aliam, nimirum, cui bono, & qua necessitate coacti, cum omnia essent omnium, voluerint potius sua cuique esse propria. Videbam autem, ex communitate rerum bellum, atque inde omne genus calamitatis, hominibus de earum usu per vim certantibus, necessario sequuturum esse; id quod omnes natura fugiunt. Nactus ergo duo certissima naturæ humanæ postulata, unum cupiditatis, natura-

EPISTOLA

lis, qua quisque rerum communium
usum postulat sibi proprium; alte-
rum rationis naturalis, qua quisque
mortem violentam tanquam sum-
mum naturæ malum studet evitare.
Ab his principiis pactorum & fidei
conservandæ necessitatē, atque in-
de virtutis moralis officiorumque ci-
vilium Elementa, in hac opella, evi-
dentissima connexionē videor mihi
demonstrasse. Quod adjectum est
de Regno Dei, eo consilio factum
ex, ne quid inter dictata Dei per
naturam, & legem Dei traditam in
Scripturis, repugnantia esse videretur.
Operam etiam diligentem per
totum cursum orationis meæ dedi,
ne quid de legibus cujuscunque na-
tionis civilibus dicerem, id est, ne ad
litora accederem, tum scopulis, tum
præsentibus procellis periculosa.
Quantum laboris diligentiaque in
veritate investiganda adhibitum sit,
scio. Quid effecerim, nescio, nam in-
venta nostra omnes præ amore mi-
nus

DEDICATORIA.

nus rectè æstimamus. Itaque libellum hunc censuræ tuæ quam favori prius offero, ut apud quem certissimis experimentis exploratum habeam, opiniones neque celebritate autorum, neque novitate sua, neque specie orationis, sed firmitudine rationum favorabiles fieri. Si arrideat, id est, si nervosus, si utilis, si non vulgaris sit, tum demum eum tibi (*Excellentissime Domine, præsidium & decus meum*) humillimè dico dedicoque; sin erraverim, testem tamen habes gratitudinis meæ, quod otium, beneficio tuo concessum, ad gratiam tuam promerendam uti voluerim. Te Deus Opt. Max. in statione hac mortali civem optimum protegat, eaque peracta, sed longissima, civitatis cœlestis gloria coronet.

Parisius, Nov. 1.
1646.

Excellentiæ tuæ servus
humilissimus

THOMAS HOBBIUS.

a 6

PRÆ-

PRÆFATIO AD LECTORES.

Quæ res attentam Lectionem, & promissæ efficere maximè posse videntur, Rei tractandæ Dignitas, & Utilitas, tractandi recta Methodus, causa & consilium in scribendo probum, scribentis denique Moderatio, eas, Lectores, vobis promitto, atque oculis aliquatenus ex hoc loco prospiciendas exhibeo. Describuntur hoc libello hominum officia, primò ut hominum, deinde ut civium, postremò ut Christianorum. Quibus officiis cum Juris naturalis gentiumque elementa, justitiæque origo & vis, tum etiam Religionis Christianæ (quan- un- patitur instituti modus) essentia continetur.

Quod quidem doctrinæ genus (excepto quod spectat ad Religionem Christianam) sapientum antiquissimi non nisi carminibus decoratum, vel Allegoriis adumbra-
tum,

AD LECTORES.

*um, quasi imperii mysterium quoddam
 pulcherrimum & sacrosanctum, ne pri-
 vatorum hominum disputationibus conta-
 minaretur, posteris tradendum esse cen-
 suere. Philosophi interea alii cura gene-
 ris humani commodo rerum figuras &
 motus, alii sine incommodo rerum natu-
 ras & causas contemplantur. Tempo-
 ribus autem que insequuta sunt, scien-
 tiam hanc civilem, etsi non penitus perspe-
 ctam, aliqua tamen ex parte in Reipu-
 blicæ regimine, tanquam per nubem pel-
 lucentem, primus adamasse dicitur Socra-
 tes, itaque coluisse, ut despecta desertaque
 omni alia Philosophiæ parte, solam hanc
 ingenio suo dignam judicaret. Post eum
 Plato, Aristoteles, Cicero, ceterique Phi-
 losophi Græci, Latini, denique omnes o-
 mnium gentium non modo Philosophi, sed
 etiam otiosi, quasi facilem, nullo studio
 ambiendam, cujuslibet ingenio naturali
 expositam & prostitutam attrectaverunt
 attrectantque. Quodque ad dignitatem
 ejus præcipuè facit, illi qui eam se habere
 putant, vel eo loco sunt, ut habere de-
 beant,*

P R Æ F A T I O

*beant, adeo sibi in ejus specie vebementer
 placent, ut reliquarum scientiarum stu-
 diosos haberi & vocari ingeniosos, doctos
 eruditos, quidlibet præter Prudentes, æquo
 animo ferant. Nam nomen hoc propter
 excellentiam peritiæ civilis sibi solis deberi
 arbitrantur. Sive igitur scientiarum di-
 gnitas ex dignitate eorum ad quos perti-
 nent, sive ex numero eorum qui de ipsis
 scripserunt, sive ex judicio sapientissimo-
 rum hominum æstimanda est, dignissima
 certe scientiarum hæc ipsa est, quæ ad
 Principes pertinet, hominesque in regen-
 do genere humano occupatos; cujus etiam
 falsa specie omnes ferè homines delectan-
 tur; & in qua Philosophorum excelle-
 ntissima ingenia maximè versata sunt.
 Ejusdem Utilitatem, sed rectè traditæ, id
 est, ex veris principiis evidenti nexu de-
 rivatæ, sic optime perspiciemus, si, quæ
 falsam ejus & loquacem speciem humano
 generi consequuntur, damna considerave-
 rimus. Nam in iis rebus quas ingenii exer-
 cendi causa speculamur, si quis error ir-
 repserit, innoxius est, neque sit jactura
 nisi*

AD LECTORES.

nisi temporis tantum. In iis verò quæ quisque vivendi causa meditari debet, non modò ab errore, sed etiam ab ignorantia, offensiones, rixas, cædes oriri necesse est. Quanta ergo hæc damna sunt, tanta est ab officiorum doctrina bene tradita Utilitas. Quot Reges, eosdemque viros bonos, error unius, posse Regem Tyrannum à subdito suo jure occidi, occidi fecit Error hic, posse Principem summum certis de causis à certis hominibus regnò spoliari, quantum hominum jugulavit? Quantum hominum interfecit doctrina hæc erronea, Reges summos multitudine superiores non esse, sed ministros ejus? Denique illa quot Rebellionum causa fuit, qua docetur, Imperata Regnum utrum justa an injusta sint, cognitionem ad privatos homines pertinere, & priusquam fiant, disputari non modo jure posse, sed etiam oportere; Præterea in communiter recepta Philosophia morali alia sunt multa non minus his periculosa; quæ recitari non est opus. Puto, hæc prospexisse veteres illos, qui Justitiæ scientiam fabulis contectam, quam
dispu-

P R A E F A T I O

disputationibus expositam esse maluerant. Antequam enim quaestiones illiusmodi agitari cœperunt, Principes potestatem summam non postulabant, sed exercebant. Imperium suum non argumentis, sed bonorum sceleratorum quidem pœna, proborum verò defensione tuebantur. Vicissim cives Justitiam non sermonibus hominum privatorum, sed legibus civitatis metiebantur: nec disputationibus, sed vi Imperii in Pace continebantur. Imò potestatem summam sive in uno homine, sive in uno Consilio ea resideret, tanquam divinitatem quandam visibilem venerabantur. Itaque ambitiosis perditisque hominibus ad evertendum civitatis statum minimè, ut nunc, se adjugebant. Nam, ut eam rem, per quam conservabantur ipsi conservatam esse nollent, in animum inducere non poterant. Scilicet illorum temporum simplicitas tam doctam stultitiam non capiebat. Itaque pax erat & seculum aureum, quod non ante finem habuit, quam Saturno expulso contra reges arma ferri posse doceri cœperat. Hec, inquam, veteres non modo

AD LECTORES.

modo vidisse, sed in una suarum fabularum aptissime videntur significass. Dicunt enim, Ixionem, cum esset à Jove adbibitus in convivium, amansse, atque sollicitasse ipsam Junonem. Illi pro Dea, nubem in ejus speciem formatam oblatam esse. Inde genitos esse Centauros, natura partim humana, partim equinae, genus pugnae & inquietum. Id quod mutatis nominibus idem est ac si dixissent, Homines privatos, ad Concilia de summa Reipublica vocatos, Justitiam, Imperii summi sororem & conjugem subjicere suo ipsorum cognitioni cupere, ceterum falsam & inanem ejus speciem, quasi nubem amplexantes, dogmata illa Philosophorum moralium bisformia, partim recta & speciosa, partim bruta & ferina, rixarum omnium & caedum causas, genuisse. Cùm tales igitur opiniones quotidie orientur, si quis discussserit nubes illas, rationibusque firmissimis ostenderit, Doctrinas de justo & injusto, bono & malo, præter leges in unaquaque civitate constitutas, autenticas esse nullas, & utrum aliqua actio justa, vel injusta, bona vel

P R A E F A T I O

vel mala futura sit, à nemine inquirendum esse, praterquam ab iis ad quos legum suarum interpretationem demandaverit, is certè non modo pacis viam regiam, sed etiam seditionis opacas & tenebrosas semitas commonstrabit, qua re utilius nihil excogitari potest.

Quod attinet ad Methodum, non orationis ordinem, quamquam conspicuus ille sit, solum sufficere, sed à civitatis materia incipiendum, deinde ad generationem & formam ejus, & justitiæ originem primam, progrediendum esse existimavi. Nam ex quibus rebus quæque res constituitur, ex iisdem etiam optimè cognoscitur. Sicut enim in Horologio automato aliave machina paulo implicatiore, quod sit cujusque partis rotaque officium, nisi dissolvatur, partiumque materia, figura, motus, seorsim inspiciatur, sciri non potest: Ita in jure civitatis, civiumque officiis investigandis opus est, non quidem ut dissolvatur civitas, sed tamen ut tanquam dissoluta consideretur, id est, ut, qualis sit natura humana, quibus rebus ad civita-

tem

AD LECTORES.

tem compaginandam apta vel inepta sit, & quomodo homines inter se componi debeant qui coalescere volunt, recte intelligatur. Talem ergo Methodum secutus; Pono primo loco pro Principio omnibus per experientiam noto, quodque nemo est qui non confiteatur, nimirum, Ingenia hominum ejusmodi esse à natura, ut, nisi metu potentie alicujus communis coerceantur, fore ut sibi invicem diffidant & sese mutuò metuant, & ut propriis viribus singuli sibi cavere cum jure possint, cum necessario utantur. Objectionis facta esse, nonnullos hoc negare. Ita verò est: per multi enim negant. Num nam igitur, qui eosdem idem & fateri & negare dico, mecum ipse pugno? Minime quidem ego, sed illi qui, quod actionibus consentunt, id ipsum oratione negant. Videmus, civitates omnes, etiamsi cum vicinis pacem habeant, fines tamen suos praesidiis militum, urbes mœnibus, portis, vigiliis tueri. Quorsum hæc, si à vicinis nihil metuerent; Videmus etiam ipsis civitatibus, ubi leges sunt & pœnae in malos constitu-

P R Æ F A T I O

te, cives tamen singulares neque in itinere esse sine telo sui defendendi causa, neq; dormitum ire nisi obseratis non modo foribus contra concives, sed etiam arcis capsulisque contra domesticos. Possintne homines, sibi met invicem omnesque omnibus diffidere sese, apertius significare; Quoniam autem omnes sic faciunt, tam civitates quam homines metum suum & diffidentiam mutuam confitentur. Inter disputandum autem negant, hoc est, studio contradicendi aliis, contradicunt sibi nec ipsi. Objectum porro à nonnullis est, quod amisso hoc principio, continuo sequatur, Homines omnes non modo malos, (quod forte etsi durum, concedendum tamen est, cum id clare dictum videatur in Scripturis sacris) sed etiam (quod concedi sine impietate non potest) natura malos esse. Illud verò, homines naturâ malos esse, ex hoc Principio non sequitur. Nam etsi pauciores essent mali quam boni, quoniam tamen bonos à malis internoscere non possumus, necessitas diffidendi, cavendi, anticipandi, subjugandi, quoquo modo se defendendi,

AD LECTORES.

dendi, incumbit perpetuo etiam bonis & modestis. Minus vero sequitur, eos ipsos qui mali sunt, ita factos esse à natura. Quamquam enim à natura, hoc est, ab ipsa natiuitate, ex eo quod nascantur, animalia hoc habeant, ut statim omnia que sibi placent, cupiant faciantque quantum possunt, ut que impendent mala, aut metu fugiant, aut ira repellant, non tamen ob eam causam mali censeri solent: nam affectus animi qui à natura animali proficiscuntur, mali non sunt ipsi, sed actiones inde provenientes, male aliquando sunt; nimirum quando & noxiæ sunt, & contra officium. Infantes nisi omnia que cupiunt, dederis, plorant atque irascuntur, etiam parentes ipsos verberant, habentque à natura, ut ita faciant; attamen culpâ vacant, neque mali sunt, primò quia nocere non possunt, deinde quia rationis usu carentes officiorum omnium immunes sunt. Iidem si adulta ætate, acquisitis viribus quibus nocere possunt, eadem facere pergant, tum verò mali & esse & appellari incipiunt. Ita ut vir malus idem ferè sit, quod

PRAEFATIO

quod puer robustus, vel vir animo puerili,
 & malitia, idem quod defectus rationis ea
 etate, qua per naturam, disciplina atque
 damnorum experientia gubernatam, ac-
 cidere hominibus solet. Nisi ergo homines
 ideo à natura factos, malos esse dixerimus,
 quod disciplinam & usum rationis à na-
 tura non habent, confitendum est, posse
 homines à natura cupiditatem, metum,
 iram, ceterosque affectus habere anima-
 les, ut tamen mali facti à natura non sint.
 Immoto igitur quod jeci fundamento, of-
 tendo primo, conditionem hominum extra
 societatem civilem (quam conditionem
 appellare liceat statum naturæ) aliam non
 esse quam bellum omnium contra omnes;
 atque in eo bello jus esse omnibus in omnia.
 Deinde homines omnes ex eo statis misero
 & odioso, necessitate naturæ suæ, simul at-
 que miseriam illam intellexerint, exire
 velle. Id autem, nisi initis pactis à jure suo
 in omnia decedant, fieri non posse. Porro
 quæ sit pactorum natura, quo modo jura
 ab alio in alium, ut pacta valida fiant,
 transferri debeant; item quæ jura & qui-
 bus,

AD LECTORES.

bus, ad stabiliendam pacem necessario concedenda sunt, id est, quæ sint rationis dictamina ea quæ leges naturales appellari propriè possunt, explico & confirmo. Atque hæc sunt in ea parte libri quæ inscribitur Libertas.

His constitutis ostendo, quid & quod sit, & quo modo fiat civitas, summumque civitatis Imperium; quæque à singulis hominibus civitatem constituturis jura in summum imperantem, sive is unus homo sit, sive unus hominum cætus, ita necessariò transferenda sint, ut nisi sint translata, civitas nulla fiat, & jus omnium in omnia, id est, jus belli maneat. Deinde civitatum diversas species, Monarchiam, Aristocratiam, Democratiam, Dominium paternum, & Despoticum, distinguo; quomodo constituantur, doceo, & commoda incommodaque singulorum inter se comparo. Præterea quæ res civitatem destruant, & quæ sint summum imperium administrantis officia, expono. Postremo legis & peccati naturas explico, & legem à consilio, à pacto, à jure distin-

PRAEFATIO

distinguo; quæ omnia sub titulo Imperii continentur.

In parte ultima cui inscribitur Religio, ne jus illud quod in præcedentibus summos Imperantes in cives habere rationibus confirmaveram, Scripturis sacris repugnare videretur; Ostendo primo loco, non repugnare illud juri Divino, quatenus imperantibus imperat Deus per naturam, id est, per dictamina rationis naturalis. Secundo, idem non repugnare juri Divino, quatenus imperium habuit Deus in Judæos peculiare, per pactum antiquum circumcisionis. Tertio, idem non repugnare jure Divino, quatenus Deus imperat in Christianos per pactum baptismale, adeoque jus illud summorum Imperantium, sive jus civitatis, cum Religione omnino non pugnare. Postremo, ostendo quæ officia ad introitum in Regnum cælorum requiruntur necessario; atque ex illis, Obedientiam quam à civibus singulis Christianis Principi suo Christiano deberi affirmaveram, Religioni Christianæ repugnare non posse,

AD LECTORES.

posse, ex Scripturae sacrae testimoniis, secundum receptam ab omnibus interpretationem, evidentissime demonstro & concludo. Methodum vidistis; causam jam & consilium scribendi accipitote. Dabam operam Philosophiae animi causa, ejusque in omni genere Elementa prima congerebam, & in tres Sectiones digesta paulatim conscribebam, ita ut in prima, de corpore, proprietatibusque ejus generalibus; in secunda, de Homine & facultatibus affectibusque ejus speciatim; in tertia, de Civitate, civiumque officiis ageretur. Itaque Sectio prima, Philosophiam primam, & Physica elementa aliquot continet, in ea Temporis, Loci, Cause, Potentiae, Relationis, Proportionis, Quantitatis, Figurae, Motus, rationes computantur. Secunda circa imaginationem, memoriam, intellectum, ratiocinationem, appetitum, voluntatem, Bonum, Malum, Honestum, & Turpe, aliaque ejus generis occupatur. Tertia haec quid agat, jam ante dictum est. Haec dum compleo, ordine, lente moroseque conscribo (non enim

PRAEFATIO

differo, sed computo) accidit interea, patriam meam, ante annos aliquot quam bellum civile exardesceret, questionibus de jure Imperii, & debita civium obedientia, belli propinqui praecursoribus, fervere. Id quod partis hujus tertiae, caeteris dilatis, maturandae absolvendaeque causa fuit. Itaque factum est, ut quae ordine ultima esset, tempore tamen prior prodierit; praesertim cum eam, principiis propriis, experientia cognitis, innixam, praecedentibus indigere non viderem.

Feci tamen non eo consilio ut laudarer, (quamquam si fecissem, excusatione hac uti possem, nisi qui laudem amant, paucos esse qui laudabilia faciunt) sed vestri causa, Lectores, qui cum doctrinam quam assero, cognitam & perspectam haberetis, sperabam fore, ut aliqua incommoda in re familiari, quoniam res humanae sine incommodo esse non possunt, equo animo ferre, quam Republicae statum conturbari malletis. Ut Justitiam earum rerum quas facere cogitatis, non sermone vel consilio privatorum, sed legibus civitatis metientes, non
amplius

*amplius sanguine vestro ad suam potentiam
 ambitiosos homines abuti pateremini. Ut
 statu presenti, etsi non optimo vos ipsos
 frui, quam bello excitato, vobis inter-
 fectus, vel atate consumtis, alios homines
 alio seculo statum habere reformatiorem,
 satius duceretis. Præterea qui Magistratui
 civili subditos sese esse nolunt, onerumque
 publicorum immunes esse volunt, in civi-
 tate tamen esse, atque ab ea protegi à vi
 & injuriis postulant, ne illos, cives, sed ho-
 stes exploratoresque, esse putaretis, neque
 omnia, quæ illi pro Verbo Dei vobis vel pa-
 lam vel secreto proponunt, temere recipe-
 retis. Apertius dicam. Si quis Conciona-
 tor, vel Confessor, vel Casuista, doctrinam
 hanc, summum Imperantem, imò
 quemlibet hominem, injussu summi Impe-
 rantis, jure à cive interfici, aut rebellio-
 nem, conjurationem, fædusve quodlibet
 civium contra civitatem jure iniri posse,
 verbo Dei consentaneam esse dixerit, illi ne
 crederetis, sed nomen ejus denunciaretis.
 Hæc qui probat, is meum quoque in scri-
 bendo consilium probum esse existimabit.*

P R A E F A T I O

Postremò per totam orationem meam modum talem conservandum mihi proposui, primò ne de Justitia singularium actionum quicquam determinarem, sed legibus determinandum relinquere. Deinde, ne quicquam differerem de cujuscunq; civitatis legibus speciatim, id est, ne quae sint, sed quid sint leges, dicerem. Tertio, ne civitati Aristocratica, vel Democratica, minorem à civibus obedientiam deberi quam Monarchica existimare viderer. Licet enim Monarchiam ceteris Civitatis speciebus Capite decimo commodiorem esse, argumentis aliquot suadere conatus sim; (quam rem unam in hoc libro non demonstratam, sed probabiliter positam esse confiteor) omni tamen civitati potestatem summam & aequalem tribuendam esse, passim & expresse dico. Quarto, de doctrinis Theologorum, praterquam de illis quae civium obedientiam tollunt, & civitatis statum labefaciunt, ne quid in ullam partem disputarem. Postremò, ne quid per imprudentiam ederem, quod edito opus non esset, id quod conscripseram, publici juris esse illico

illico nolui: itaque exemplaria pauca privatim impressa, anticis distribuenda curavi, ut sententiis aliorum exploratis, si quae erronea, dura, obscurave esse viderentur, ea emendarem, mollirem atque explicarem.

Acerrime vero reprehensa haec reperi, quod potentiam civilem immodicam fecerim, sed Ecclesiasticis; quod libertatem conscientiae abstulerim, sed à Seculariis; quod summos Imperantes legibus civilibus exsolverim, sed à Legistis. Horum itaque reprehensionibus, ut qui rem suam agunt, nisi ut eos nodos fortius adstringerem, non magnopere commovebar. Ceterum eorum causa qui circa ipsa principia haeserunt, nempe naturam hominum, jus naturae, naturam paetorum, & generationem civitatis, quoniam non affectus, sed sensus suos geminos in reprehendendo sequuti sunt, annotationes quibusdam in locis adjeci, quales dissentientibus satisfacere posse judicavi. Denique, ne quemquam offenderem praeter eos, quorum inceptis haec repugnant, eosque, quorum animi

PREFATIO ADLECTORES.

*omni opinionum dissensione offendi solent,
operam ubique diligenter dedi.*

*Quapropter, si aliqua inveneritis aut
minus certa, aut magis quam necesse erat,
acriter dicta, cum non Partium, sed Pa-
cis studio, & ab eo dicta sint, cujus, pro-
pter patria presentem calamitatem, dolori
justo aliquid condonari æquum est; ea ut
æquo animo ferre dignemini, Lectores, oro
postuloque.*

Per-erudito ac per amico

V I R O

SAMVELI SORBERIO,

PETRUS GASSENDUS S.

Quod epistolium ad me Ca-
leto vela mox facturus
dedisti, accepi. Nihil o-
pus fuit excusare, quod
vale coram non dixeris;
nam præclarus noster
Martellus sat declaravit, quàm impro-
visa discedendi occasio fuerit, & quam
requisieris me tamen, utcumque non ad-
fuerim domi. Quod addis autem, potuisse
te ante discessum extorquere ab Eximio
illo Hobbio id exemplum libri de Cive,
qui ipse manu propria marginaleis no-
tas apposuit, ut cum isthuc, ubi te vo-
veo iucolumem, perveneris, edi iterate
procures, id summopere delectavit. Vide-
licet tam pauca fuere excusa libri exem-
plaria, ut illa sui sitim potius fecerint,
quam expleverint; siquidem innumeros
video, qui librum ardentem, sed frustra re-
quirant. Et liber certè est non vulgaris,
dignusque, qui omnium, qui altiora sa-
piunt, manibus teratur; neque (si illa se-

posuero, quæ Religionem, in qua sumus
ερεπόδοξος, adtinent) scriptorem agnosco,
qui argumentum scrutetur, quam ille,
profundius. Utinam vero cætera etiam,
quæ ille versavit, perinde extorsisses!
Quippe & ex ipsis in lucem prolatis, sum-
mè beasses nationem totam philosophan-
tium solide; cum ego quidem neminem
norim, qui sit inter philosophandum ma-
gis à præjudiciis liber, quiq; penitus
quicquid rerum edisseruit, introspiciat.
Enimvero tu virum satis nosti; frustra-
que foret, si quid præterea in commen-
dationem ejus adderetur. Vale, & ami-
cos optimos saluta, imprimisque Cur-
cellium, Heereboordium, Bornium, & a-
lios. Parisiis, 17. Kalend. Mai-
c1o lcc XLV4.

Eni-

D. SAMVELI SORBERIO,

Doctori Medico S. D.

MARINVS MERSENNVS M.

EN audio, doctissime Sorberis, tecum illud egregium opus de *CIVIS*, incomparabilis viri D. HOBBI, te Hagam Comitum, hoc est, Ingentem thesaurum literarium tulisse, novis auctum cogitationibus, quæ singulis difficultatibus satisficientes, planum iter exhibeant. Vide igitur, ut quis egregius Typographus librum illum aureum, gemmis auctum & ornatum, in lucem edat, neque diutius patiaris eum à nobis desiderari. Sed & autorem pro viribus urgeas, ne totum corpus philosophicum, quod mente premit, & calamo explicat, deinceps arca, (nobis fatali) concludat, ne tandem nos ad auctoritatem regiam provocare cogat, quâ ipsius arcam invidiam effringam. Quanta autem voluptate à nobis afficeris, quando videris nobilem illam Philosophiam, non minus quam Euclidis Elementa demonstrari! quam libenter illi tuæ Epochæ, & Scepticis næniis renunciaturus es, cum
dogma-

dogmaticam firmisissimis innixam fulcris
fateri cogeris! Vale. Ubi verò D. Rive-
tum; ubi Hugeniom mirabilem virum vi-
deris, millies eos meo nomine salutes ve-
lim meque tui credas memorem &
obsequentem. Aureliæ, xxv April.
cIo Ioc XLVI.

INDEX CAPITUM.

Sub titulo LIBERTATIS.

CAP. I.

- D**E Hominum statu extra societa-
tem. pag. 1.
II. De Lege Naturæ circa contractus. 17.
III. De Legibus naturæ reliquis 34
IV. Quod Lex naturalis, est lex divi-
na. 60.

Sub titulo IMPERII.

CAP. V.

- D**E causis & generatione Civitatis. 73.
VI. De Jure ejus sive Concilii, sive Ho-
minis unius, qui in Civitate cum
summa potestate est. 84
VII. De tribus Civitatum speciebus,
Democratia, Aristocratia, Monar-
chia. III
VIII. De Jure Dominorum in servos. 131
IX. De

- IX. *De Jure parentum in liberos, & de Regno Patrimoniali* 138
- X. *Specierum trium Civitatis quoad incommoda singularum comparatio.* 152
- XI. *Loca & Exempla Scripturæ sacræ de Jure Regni quæ secunda videntur antedictis.* 174
- XII. *De causis internis Civitatem dissolventibus.* 182
- XIII. *De officiis eorum qui summum Imperium administrant.* 199
- XIV. *De legibus & peccatis.* 218

Sub titulo
RELIGIONIS.

CAP. XV.

- D**E Regno Dei per Naturam. 244
- XVI. *De Regno Deo per Pactum vetus.* 272
- XVII. *De Regno Dei per Pactum novum.* 300
- XVIII. *De Necessariis ad introitum in Regnum Cælorum.* 378

ELEMENTA
PHILOSOPHICA,
de Cive.

LIBERTAS.

CAPUT I.

*De statu hominum extra Societatem
civilem.*

- I. *Introductio.* II. *Societatis civilis initium esse à mutuo metu.* III. *Homines naturâ aequales inter se esse.* IV. *Vnde nascitur mutuò se ledendi voluntas.* V. *Discordia à comparatione ingeniorum.* VI. *Ab appetitu plurium ad eandem rem.* VII. *Definitio juris.* VIII. *Ius ad finem, dat Ius ad media necessaria.* IX. *Iure naturali, unumquemq; iudicem esse mediorum ad sui conservationem.* X. *Iure naturali omnia esse omnium.* XI. *Ius omnium ad omnia inutile esse.* XII. *Statum hominum extra Societatem bellum esse. Belli & Pacis definitiones.* XIII. *Bellum conservationi hominum adversum esse.* XIV. *Iure naturali licere cuique, alium in sua potestate existentem cogere ad cautionem præstandam futuræ obedientiæ.* XV. *Naturam dictare, querendam esse pacem.*

I. **N**aturæ humanæ facultates ad qua *Introductio*
tuor genera reduci possunt, Vim *Actio*,
corpoream, Experientiam, Rationem,
Affectum. Ab his sequentis doctrinæ ini-
A tium

2 LIBERTAS. Cap. I.
tium capientes dicemus primo loco,
quid animi habeant homines illis facul-
tatibus præditi, alteri adversus alteros:
& an, & qua facultate, apti nati sint ad
societatem, & ad conservandum se ad-
versus mutuam vim: deinde progredien-
tes, quid consilii in eam rem necessariò
capiendum fuit, & quæ sint societatis
sive Pacis humanæ conditiones, hoc est,
mutato tantum nomine, quæ sint *naturæ*
leges fundamentales, ostendemus.

Societatis II. Eorum qui de Rebuspublicis ali-
civilis ini- quid conscripserunt, maxima pars vel
tium esse à supponunt, vel petunt, vel postulant,
mutue me- Hominem esse animal (*) aptum natum
tu. ad Societatem. Græci dicunt Ζῷον πολι-
τικόν, eoque fundamento ita superædi-
ficant doctrinam civilem, tanquam ad
conservationem pacis, & totius generis
humani regimen, nihil aliud opus esset,
quam ut homines in pacta & conditio-
nes quasdam, quas ipsi jam tum leges ap-
pellant, consentirent. Quod Axioma,
quamquam à plurimis réceptum, falsum
tamen; errorque à nimis levi naturæ hu-
manæ contemplatione profectus est.
Causas enim, quibus homines congre-
gantur, & societate mutua gaudent, pe-
nitius inspectantibus, facile constabit,
non ideo id fieri, quod aliter fieri natura
non possit, sed ex accidente. Nam si ho-
mo hominem amaret naturaliter, id est,

ut

ut hominem; nulla ratio reddi poterit, quare unusquisque unumquemque non æque amaret, ut æquè hominem; aut cur eos frequentaret potius, in quorum societate ipsi potius quàm aliis defertur honor & utilitas. Non socios igitur, sed ab illis honore vel commodo affici, naturâ quærimus; hæc primariò, illos secundariò appetimus. Quo autem consilio homines congregentur, ex iis cognoscitur quæ faciunt congregati. Si coeant enim commercii causâ, unusquisque non socium, sed rem suam colit. Si officii causâ, nascitur forensis quædam amicitia, plus habens mutui metùs quam amoris; unde factio aliquando nascitur, sed benevolentia nunquam. Si animi & hilaritatis causâ; solet maximè perplacere sibi unusquisque iis rebus, quæ risum excitant, unde possit, (prout est natura ridiculi) comparatione turpitudinis vel infirmitatis alienæ, ipse sibi met commendatior evadere. Etiam si autem hoc innocuum aliquando & sine offensâ fit; manifestum tamen est, delectari eos non priùs societate quam gloriâ suâ. Cæterùm plerumque in hujusmodi congressibus læduntur absentes, eorum tota vita, dicta, facta, examinantur, judicantur, condemnantur, & dicterii traducuntur; neque parcitur ipsismet confabulantibus, quin idem patiantur simul

4. LIBERTAS: Cap. I.
atque è confessu exierint; adeò ut non
absurdum fuerit consilium ejus, qui à
scena confabulantium exire novissimus
solebat. Atque hæ veræ sunt deliciæ so-
cietatis, ad quas naturâ, id est, ab affe-
ctibus omni animanti insitis ferimur, do-
nec nocumentis vel præceptis fiat (quod
in multis nunquam fit) ut appetitus præ-
sentium memoria præteritorum retun-
datur: sine quibus plurimorum homi-
num in materiâ hac facundissimorum,
frigida & jejuna est oratio. Quodsi acci-
dat confidentes historiolas narrare, unus
autem eorum de se aliquam proferat, u-
nusquisque cæterorum cupidissimè quo-
que de se loquitur: si unus mirabile ali-
quod narret, cæteri miracula, si habent,
referunt; si non habent, fingunt. Deni-
que ut loquar de iis qui profitentur præ
cæteris sapere, si Philosophiæ gratia co-
ëatur, quod homines, tot sunt qui cæte-
ros docent, nempe tot volunt Magistri
haberi; alioqui socios non modo, ut alii
non se amant mutuò, sed odio prose-
quuntur, Clarum adeò est experienciâ
omnibus, qui res humanas paulo atten-
tius considerant, quod congressus omnis
spontaneus vel egestate mutuâ concilia-
tur, vel captandâ gloriâ: unde referre stu-
dent congregantes vel commodum ali-
quod, vel illud εὐδοκίμειν, existimatio-
nem & honorem apud socios. Idem quo-
que

que ratione colligitur ex ipsis definitionibus *Voluntatis, Boni, Honoris, Utilis*. Cum enim societas voluntario contrahatur, in omni societate quaeritur voluntatis Objectum, hoc est, id quod videtur unicuique congreduentium Bonum sibi. Quicquid autem videtur Bonum, jucundum est, pertinetque ad organa, vel ad animum. Animi autem voluptas omnis, vel gloria est, (sive bene opinari de se ipso) vel ad gloriam ultimò refertur; cætera sensualia sunt, vel ad sensuale conducentia, quæ omnia commodorum nomine comprehendere possunt. Omnis igitur societas vel commodi causa, vel gloriæ, hoc est, sui, non sociorum amore contrahitur. Gloriæ autem studio nulla iniri neque multorum hominum, neque multi temporis, societas potest; propterea quod gloriatio, sicut & honor, si omnibus adsit, nulli adest; quippe quæ comparatione & præcellentiâ constant: neque ut quis causam gloriandi in se habeat, adjumentum ullum accedit ex aliorum societate. Tanti enim quisque est, quantum sine aliorum ope ipse potest. Quamquam autem commoda hujus vitæ augeri mutuâ ope possunt, cum tamen id fieri multo magis dominio possit quàm societate aliorum, nemini dubium esse debet, quin avidius ferentur homines natura sua, si metus

6 LIBERTAS. Cap. I.
abesset, ad dominationem, quam ad so-
cietatem. Statuendum igitur est, origi-
nem magnarum & diuturnarum societa-
tum non à mutua hominum benevolen-
tia, sed à mutuo (*) metu existisse.

Annotatio.

Aptum natum] Cum Societatem inter
homines actu jam constitutam; cum ex-
tra Societatem vivere neminem; cum ap-
petere congressum & colloquia mutua o-
mnes videamus; mira quadam videri po-
test stupiditas in ipso doctrinae civilis li-
mine, hujusmodi offendiculum legentibus
opponere: Hominem ad Societatem a-
ptum natum non esse. Itaque explicatius
dicendum est: Verum quidem esse, homini
per naturam, sive quatenus est homo, id
est, statim atque est natus, solitudinem
perpetuam molestam esse. Nam infantes
ad vivendum, adulti ad bene vivendum,
aliorum ope indigent. Itaque homines al-
terum alterius congressum natura cogen-
te appetere non nego. Societates autem ci-
viles non sunt meri congressus, sed fæde-
ra, quibus faciendis fides & pacta neces-
saria sunt. Horum, ab infantibus quidem
& indoctis, Vis; ab iis autem qui damno-
rum à defectu Societatis inexperti sunt,
Utilitas ignoratur: unde fit ut illi, quia
quid sit Societas non intelligunt, eam ini-
re non possint; hi quia nesciunt quid pro-
dest, non curent. Manifestum ergo est, o-

mnos

omnes homines [cum sint nati infantes] ad societatem ineptos natos esse: permultos etiam [fortasse plurimos] vel morbo animi, vel defectu disciplinae, per omnem vitam ineptos manere. Habent tamen illi tam infantes quam adulti naturam humanam. Ad Societatem ergo homo aptus, non naturâ, sed disciplinâ factus est. Porro tametsi ea conditione natus esset homo ut societatem appeteret, non sequitur eundem ita natum esse ut societati ineunde sit idoneus. Alia res est appetere, alia capacem esse. Appetunt enim illi, qui tamen conditiones aequas, sine quibus societas esse non potest, accipere per superbiam non dignantur.

A mutuo metu] *Objectum est, Tan. Annotatio.* tum abesse, ut homines in societatem civilem coalescere propter metum possent, ut se mutuo se metuissent, ne conspectum quidem mutuam ferre potuissent. Sentiunt, opinor, nihil aliud esse metuere, praeaequam perterri. Ego ea voce futuri mali prospectum quemlibet comprehendo. Neque solam fugam, sed etiam diffidere, suspicari, cavere, ne metuant providere, metuentium esse judico. Qui dormitum sunt, fores claudunt; qui iter facit, cum zelo est, quia metuunt latrones. Civitates fines suos praesidiis, urbes mœnibus, tueri solent, metu vicinarum civitatum, etiam fortissimi exercitus, comparatique

8 LIBERTAS. Cap. I.
ad pugnam, de pace tamen colloquia habent aliquando, metuentes vim mutuam, & ne vincantur. Per metum est quod homines sibi cavent: fuga quidem & latebris, si caveri aliter posse non putant: sæpissime verò armis atque instrumentis defensionis, quo fit, ut prodire audentes, alter alterius cognoscere ingenium possit. Tunc autem, sive pugnant, ex victoria: sive consentiunt, ex consensione civitas nasci solet.

Homines natura æquales esse inter se. III. Causa metûs mutui consistit, partim in naturali hominum æqualitate, partim in mutua lædendi voluntate. Ex quo fit, ut neque ab aliis expectare, neque nobismet ipsis securitatem præstare valeamus. Si spectemus enim maturos homines, atque animadvertamus, quàm fragilis sit compages humani corporis: (quo ruente, corruiit omnis ejus vis, robur, & sapientia) quamque facile sit infirmissimo cuiq; robustiorem occidere, non est quod quis viribus fidens superiorem se aliis factum putet à natura. Æquales sunt, qui æqualia contra se invicem possunt. At qui maxima possunt, nimirum occidere, æqualia possunt. Sunt igitur omnes homines natura inter se æquales. Inæqualitas quæ nunc est, à lege civili introducta est.

Vnde nascitur IV. Voluntas lædendi omnibus quidem inest in statu naturæ, sed non ab eadem

eadem causa, neque æquè culpanda. *A-mutuo se-
lius enim secundum æqualitatem natu-
rale permissit cæteris eadem omnia, lædendi
quæ sibi: (quod modesti hominis est, &
vires suas recte æstimantis.) Alius supe-
riorem se aliis existimans, omnia licere
sibi soli vult, & præ cæteris honorem
sibi arrogat; (quod ingenii ferocis est.)*
Huic igitur voluntas lædendi est ab ina-
ni gloria & falsa virium æstimatione; Illi
ex necessitate res suas & libertatem con-
tra hunc defendendi.

V. Præterea cum maximum sit cer-
tamen ingeniorum, necesse est oriri
ex ea contentione maximas discordias.
Etenim non modo contra contendere,
sed etiam hoc ipsum non consentire, o-
diosum est. Nam non consentire alicui in
re aliqua, est eum erroris in ea re tacite
accusare, sicut in valde multis dissenti-
re, idem est, atque pro stulto eum habe-
re; quod ex eo apparere potest, quod
nulla acrius gerantur bella quam inter
ejusdem religionis sectas, & ejusdem rei-
publicæ factiones, ubi certamen est vel
de doctrinis, vel de prudentia politica.
Cumque omnis animi voluptas omnis-
que alacritas in eo sita sit, quod quis ha-
beat, quibuscum conferens se possit ma-
gnifice sentire de se ipso; impossibile est
quin odium & contemptum mutuum of-
tendant aliquando vel risu, vel verbis,

*Discordia
à compa-
ratione in-
geniorum.*

10 LIBERTAS. Cap. I.
vel gestu, vel aliquo signo; qua quidem
nulla major animi est molestia, neque ex
qua lædendi libido major oriri solet.

*Ab appeti-
tu plurium
ad eandem
rem.*

VI. Frequentissima autem causa, qua
re homines se mutuò lædere cupiunt,
ex eo nascitur, quod multi simul ean-
dem rem appetant, qua tamen sæpissime
neque frui communiter, nec eam divi-
dere possunt; unde sequitur, fortiori
dandam esse: quis autem fortior sit, pu-
gnâ judicandum est.

*Definitio
Juris Et
Jure facti.*

VII. Inter tot pericula igitur, quæ
quotidie à cupiditate hominum natu-
rali unicuique eorum intenduntur, cave-
re sibi adeo vituperandum non est, ut
aliter velle facere non possimus. Fer-
tur enim unusquisque ad appetitionem
ejus quod sibi bonum, & ad fugam
ejus quod sibi malum est, maxime au-
tem maximi malorum naturalium, quæ
est mors; idque necessitate quadam na-
turæ non minore, quam qua fertur la-
pis deorsum. Non igitur absurdum, ne-
que reprehendendum, neque contra re-
ctam rationem est, si quis omnem ope-
ram det, ut à morte & doloribus pro-
prium corpus & membra defendat con-
servetque. Quod autem contra rectam
rationem non est, id juste & *Jure factum*
omnes dicunt. Neque enim *Juris* nomi-
ne aliud significatur quam libertas, quam
quisque habet facultatibus naturalibus

se-

secundam rectam rationem utendi. Itaque *Juris* naturalis fundamentum primum est, ut *quisque vitam & membra sua quantum potest tueatur.*

VIII. Quoniam autem *jus ad finem frustra* habet cui *jus ad media necessaria* denegatur, consequens est, cum unusquisque se conservandi *jus* habeat, ut unusquisque *jus* etiam habeat *utendi omnibus mediis, & agendi omnem actionem, sine qua conservare se non potest.*

IX. Utrum autem media quibus usus quispiam est, & actio quam acturus est, ad conservationem vitæ vel membrorum suorum necessaria sint, nec ne, ipse *jure naturali* *judex* est. Si enim contra rectam rationem sit, ut de proprio periculo ipse *judicem*, *judicet* alius. Quoniam ergo alius *judicat* de iis rebus quæ ad me spectant, eadem ratione, quia æquales natura sumus, *judicabo* ego de iis rebus quæ ad ipsum spectant. Itaque rectæ rationis, hoc est, *juris naturalis* est, ut ego de illius *judicem* sententia, scilicet an ad conservationem meam conducat, nec ne.

X. Natura dedit unicuique *jus in omnia.* (Hoc est, in statu (*) *merè naturali*, sive antequam homines ullis partibus sese invicem obstrinxissent, unicuique licebat facere quæcunque & in quoscunque licebat, & possidere, uti,

12 LIBERTAS. Cap. I.
frui omnibus quæ volebat & poterat,)
Quoniam enim, quæcunque quis voluerit, ideo bona sibi videntur quia ea vult, possuntque vel conducere ad sui conservationem, vel saltem conducere videri: (iudicem autem an verè conducant necne, præcedente articulo ipsum constituimus, ita ut habenda sint pro necessariis, quæ ipse talia iudicat:) & per articulum 7. *jure naturæ* fiunt & habentur, quæ necessario conducunt ad tuitionem propriæ vitæ & membrorum: sequitur, omnia habere & facere in statu naturæ omnibus licere. Et hoc est quod vulgo dicitur, *Natura dedit omnia omnibus*. Ex quo etiam intelligitur, in statu naturæ *Mensuram juris esse Utilitatem*.

Annotatio. In statu merè naturali, &c.] Hoc ita intelligendum est, quod quis fecerit in statu mere naturali, id injurium homini quidem nemini esse. Non quod in tali statu peccare in Deum, aut Leges Naturales violare impossibile sit. Nam injustitia erga homines supponit Leges Humanas, quales in statu naturali nullæ sunt. Propositionis autem sic intellectæ veritas ex articulis immediate præcedentibus Lectori memori satis demonstrata est. Sed quia in quibusdam casibus conclusionis avertitas, præmissarum memoriam expellit, contrahere argumentum volo, unoque
in-

intuitu oculis conspiciendum subicere. Unienique jus est se conservandi, per Art. 7. Eidem ergo jus est omnibus uti mediis ad eum finem necessariis, per Art. 8. Media autem necessaria sunt, quæ ipse talia esse judicabit, per Art. 9. Eidem ergo jus est omnia facere & possidere, quæ ipse ad sui conservationem necessaria esse judicabit. Ipsius ergo facientis judicio id quod sit, jure sit, vel injuria, itaque jure sit. Verum ergo est in statu merè naturali, &c. Quod si quis ad sui conservationem pertinere prætendit, quod ne ipse quidem pertinere putat, peccare potest contra Leges Naturales; ut capite tertio fuse explicatum est. Objectum est à quibusdam: si filius patrem interfecerit, utrum patri injuriam non fecerit. Respondi; Filium in statu naturali, intelligi non posse, ut qui simul atque natus est, in potestate & sub imperio est ejus, cui debet conservationem sui: scilicet, Matris, vel Patris, vel ejus qui præbet ipsi alimenta; ut capite nono demonstratum est.

XI. Minime autem utile hominibus fuit, quod hujusmodi habuerint in omnia jus commune. Nam effectus ejus juris idem penè est, ac si nullum omnino jus extiterit. Quamquam enim quis de re omni poterat dicere, *hoc meum est*; frui tamen eam non poterat propter vicinum, qui æquali jure & æquali vi prætendebat eam esse suam.

Jus omnium ad omnia inutile esse.

Statum ho- XII. Ad naturalem hominum pro-
minum ex- clivitatem ad se mutuo laceffendum,
tra societas quam ab effectibus, præsertim vero ab
tem bellum inani sui æstimatione derivant, si addas
esse. jam jus omnium in omnia, quo alter *jure*
 invadit, alter *jure* resistit, atque ex quo
 oriuntur omnium adversus omnes per-
 petuæ suspiciones & studium, & quam
 difficile sit præcavere hostes parvo nu-
 mero & apparatu, cum animo nos præ-
 vertendi opprimendique invadentes, ne-
 gari non potest, quin status hominum
 naturalis antequam in societatem coire-
 tur, Bellum fuerit; neque hoc simplici-

Belli & Pa-
cis definiti-
ones.

ter, sed bellum omnium in omnes. BEL-
 LUM enim quid est, præter tempus illud
 in quo voluntas certandi per vim verbis
 factisve satis declaratur? Tempus reli-
 quum PAX vocatur.

Bellum
conserba-
tioni ho-
minum
adversum
esse.

XIII. Sempiternum autem *Bellum*
 quam parum idonea res sit ad conserva-
 tionem vel humani generis, vel uniuscu-
 juscunque hominis, facile judicatur. At
 suâ naturâ sempiternum est, quod præ-
 certantium æqualitate victoriâ nullâ po-
 test finire; in eo enim ipsis victoribus
 periculum semper adeò imminet, ut pro-
 miraculo haberi debeat, si quis, quam-
 quam fortissimus, annis & senectute
 conficiendus sit. Exemplum huic rei sæ-
 culum præsens Americanos exhibet; sæ-
 cula antiquæ cæteras gentes, nunc qui-
 dem

Cap. I. LIBERTAS. 15
dem civiles florentesque, tunc vero pau-
cos, feros, brevis ævis, pauperes, fœdos,
omni eo vitæ solatio atque ornatu caren-
tes, quem *pax* & societas ministrare so-
lent. Quicumque igitur manendum in
eo statu censuerit, in quo omnia liceant
omnibus, contradicit sibi met ipsi. Nam
unusquisque naturali necessitate bonum
sibi appetit, neque est quisquam qui *bel-
lum* istud omnium contra omnes, quod
tali statui naturaliter adhæret, sibi existi-
mat esse bonum. Aque ita evenit, ut mu-
tuo metu, è tali statu exeundum & quæ-
rendos socios putemus; ut si *bellum* ha-
bendum sit, non sit tamen contra omnes,
nec sine auxiliis.

XIV. Quærentur socii vel vi, vel
consensu: vi, quando pugnâ victor vi-
ctum servire sibi cogit metu mortis, vel
vinculis inditis; consensu, quando so-
cietas initur mutuæ opis causa, con-
sentiente utrâque parte sine vi. Potest
autem victor victum, vel fortior debi-
liorem (ut sanus & robustus infirmum,
vel maturus infantem) ad præstandam
cautionem futuræ obedientiæ, nî ve-
lit potius mori, *jure* cogere. Cum enim
jus protegendi nosmet ipsos nostro arbi-
trio à periculo nostro, atque periculum
ab æqualitate profectum sit, magis ra-
zioni consentaneum est, certiusque ad
conservationem nostram, utendo præ-
senti

*Jure na-
turali, li-
cere cuique
alium in
sua pote-
state exsi-
stentem eos
gere ad
cautionem
præstan-
dam futu-
ræ obedi-
entiæ.*

fenti commodo comparare nobis ipsis securitatem quæsitam, accepta cautione, quam cum adoleverint, convaluerint, & è nostra potestate se receperint, eandem dubio certamine postea repetere conari. Contrâque, absurdus cogitari nihil potest, quam ut quem debilem, in potestate tenes, eum amittendo, fortem simul & hostem faciâs. Ex quo intelligitur etiam, tanquam corollarium, in statu hominum naturali, *potentiam certam & irresistibilem, jus conferre regendi, imperandique in eos, qui resistere non possunt; adeo ut omnipotentix, ab eâ causâ, omnium rerum agendarum jus essentialiter & immediatè adhæreat.*

*Naturam
dictare,
quærendam esse
pacem.*

XV. Propter tamen æqualitatem illam virium, cæterarumque facultatum humanarum hominibus in statu naturæ, hoc est, in statu *belli* constitutis, conservatio sui diuturna expectari non potest. *Quare quærendam esse pacem, quatenus habenda ejus spes aliqua affulserit: ubi haberi ea non potest, quærenda esse belli auxilia, recte rationis dictamen est; hoc est, lex Natura, ut proxime ostendetur.*

De lege Naturæ circa contractus.

1. Legem naturalem non esse consensum hominum, sed dictamen rationis. II. Legem naturæ fundamentalem esse, Quærendam esse Pacem, si haberi potest; si haberi non potest, defensionem. III. Lex naturæ specialis prima, Jus in omnia non esse retinendum. IV. Quid sit jus relinquere, quid transferre. V. An translationem Juris necessariam esse voluntatem acceptantis. VI. Verba non transferunt Jus, nisi de presenti. VII. Verba de futuro, si alia signa voluntatis adsint, valere ad Jus transferendum. VIII. In libera donatione, Verbis de futuro Jus non transit. IX. Definitio Contractus & Pacti. X. In Pactis transit Jus per verba de futuro. XI. Pacta mutue fidei, in statu naturæ frustra & invalida sunt; in civitate non item. XII. Pacisci cum belluis neminem posse; neq; cum Deo, sine revelatione. XIII. Neq; Deo obviare. XIV. Pacta ultra summum conatum non obligant. XV. Quibus modis Pactis liberemur. XVI. Promissa metu mortis extorta in statu naturæ valida esse. XVII. Pactum posterius priori contradictorium, invalidum est. XVIII. Pactum de non resistendo inferenti damnum corporis, invalidum est. XIX. Pactum de se accusando invalidum est. XX. Juris-jurandi definitio. XXI. Jus-jurandum concipiendum esse ea formula, qua utitur is qui accipit. XXII. Jus-jurandum nihil superaddit obli-

*obligationi, quæ est ex Pacto. xxiii. Jura-
mentum non exigendum, nisi ubi pactorum
violatio vel latere potest, vel non potest pu-
niri nisi à Deo.*

*Legem Na-
turalem
non esse
consensum
hominum,
sed dicta-
men ratio-
nis.*

I. **D**E definitione *legis Naturalis* non consentiunt autores; qui eâ voce frequentissime tamen in scriptis suis usi sunt. Methodus scilicet qua incipitur à definitionibus & exclusione æquivoci, propria eorum est qui locum contra disputandi non relinquunt. Cæterorum si quis quid factum dicat contra legem naturalem, ex eo probat alius, quod contra consensum factum sit omnium, vel sapientissimum, vel eruditissimum gentium. Quis autem de sapientia, eruditione, & moribus omnium gentium judicabit, id minime docet. Alius, quod factum sit contra consensum totius generis humani. Quæ definitio nullo modo recipienda est; alioquin enim impossibile esset cuiquam, exceptis infantibus, & mente captis, contra talem legem peccare. Nam voce illa *genus Humanum* comprehendunt certe omnes homines ratione actu utentes. Illi igitur contra eam vel non faciunt, vel faciunt non consentientes, ideoque excusandi sunt. Naturæ autem leges ab eorum consensu recipere, qui eas violant sæpiùs quàm observant, sane iniquum est. Præterea homines eadem in aliis damnant, in se ipsis probant; con-

tra publice laudant, quod secretò spernunt, & consuetudine audiendi, non propria speculatione sententiam ferunt, consentiuntque odio, metu, spe, amore, vel aliqua alia animi perturbatione magis, quam ratione. Ideoque non raro accidit totos populos summo consensu & contentione ea agere, quæ scriptores illi contra *legem esse naturalem* libentissime consententur. Sed cum concedant omnes, *jure* fieri, quod non sit contra rectam rationem, *injuria* factum censere debemus, quod rectæ rationi repugnat, (hoc est, quod contradicit alicui veritati à veris principiis recte ratiocinando collectæ.) Quod autem *injuria* factum est, contra *legem* aliquam fieri dicimus. Est igitur *lex* quædam *recta Ratio*, quæ (cum non minùs sit pars naturæ humanæ, quam quælibet alia facultas vel affectus animi) naturalis quoque dicitur. Est igitur *lex naturalis*, ut eam definiam, Dictamen rectæ (*) rationis circa ea, quæ agenda vel omittenda sunt ad vitæ membrorumque conservationem, quantum fieri potest, diuturnam.

Rectæ rationis) *Per Rectam rationem in statu hominum naturali, intelligo, non ut multi Facultatem infallibilem, sed ratiocinandi actum, id est, Ratiocinatio-*

nem uniuscujusque propriam, & veram circa actiones suas, quæ in utilitatem, vel damnum cæterorum hominum redundare possint. Propriam dico, quia quamquam in Civitate, ipsius Civitatis ratio [hoc est, Lex civilis] à singulis civibus pro recta habenda sit; tamen extra Civitatem, ubi rectam rationem à falsa dignoscere nisi comparatione factâ cum sua nemo potest, suæ cujusque ratio non modo pro actionum propriarum, quæ suo periculo sunt, regulâ, sed etiam in suis rebus pro rationis alienæ mensura censenda est. Veram dico, id est, ex veris principiis recte compositis concludentem. Propterea quod in ratiocinatione falsa, sive in stultitia hominum officia sua erga cæteros homines ad conservationem propriam necessaria non videntium, omnis consistit Legum Naturalium violatio. Principia autem rectæ Ratiocinationis circa ejusmodi officia, ea sunt quæ Capitis primi articulis 2, 3, 4, 5, 6, & 7. explicata sunt.

Legem natura- II. Prima autem & fundamentalis
tura fun- lex nature est, quarendam esse pacem, ubi
damenta- haberi potest; ubi non potest, querenda esse
lem, esse, belli auxilia. Ostendimus enim articulo
Quaren- ulimo præcedentis capitis, præceptum
dam esse hoc dictamen esse rectæ rationis. Esse
pacem, si autem dictamina rectæ rationis leges na-
baberit po- turales, id proxime supra definitum
test: si ha- est.

est. Prima autem est, quia cæteræ sunt *beri non-*
 ab hac derivatæ, præcipiuntque vias vel *potest, de-*
 pacis vel defensionis acquirendæ. *fensionem.*

III. *Legum autem Naturalium à fun-* *Lex natu-*
damentali illa derivatarum una est, ra specia-
Jus omnium in omnia retinendum non es- *lis prima:*
se, sed jura quadam transferenda, vel re- *Jus in o-*
liquenda esse. Nam si retineret unus *omnia non*
 quisque suum *jus in omnia*, necesse est *esse reti-*
 sequi ut *jure* alii invaderent, alii defen- *nendum.*
 derent. (quisque enim & corpus suum,
 & ea quæ corpori tuendo necessaria sunt,
 necessitate naturæ conatur defendere.)
Bellum ergo sequeretur. Facit itaque
 contra rationes pacis, hoc est, contra
legem naturæ, si quis de *jure* suo in omnia
 non decedat.

IV. *Decedere* autem de *jure* suo di- *Quid sit*
 citur, qui *juri suo* vel simpliciter renun- *decedere*
 ciat, vel in alium transfert. *Simpliciter* *de jure*
renunciat, qui signo vel signis idoneis *suo: quid,*
 declarat, velle se non licitum sibi am- *illud*
 plius fore certum aliquid facere, quod *transfere.*
jure antea fecisse poterat. *Transfert* au-
 tem in alterum, qui signo vel signis ido-
 neis illi alteri, id *juris* volenti ab eo acci-
 pere, declarat velle se, non licitum sibi
 amplius fore ipsi resistere certum ali-
 quid agenti, prout ei resistere *jure* an-
 tea poterat. *Juris* autem *translationem*
 illa solâ non resistantiâ consistere, ex eo
 intelligitur, quod ante *juris translationem,*

22 LIBERTAS. Cap. II.
nem, is in quem transfertur, jus habebat jam tum in omnia; unde novum *jus* dare non potuit, sed *justa* transferentis resistentia, propter quam *jure* suo alter frui non potuit, extinguitur. Quicumque igitur *jus* acquirit in statu hominum naturali, id agit tantum ut *secure* & sine *justa* molestia *jure* suo *primæ* frui possit. Exempli causa, si quis fundum suum alteri vel *venum* vel dono dederit, sibi soli *jus* in eum fundum, non aliis item, adimit.

Ad translationem juris necessariam esse voluntatem acceptantis. V. Requiritur autem ad *juris translationem* voluntas non modo transferentis, sed etiam acceptantis. Si utraque absit *jus* manet. Non enim si quod meum est accipere recusanti dare voluerim, propterea simpliciter *juri* meo renunciavi, sive ad quemlibet id transtuli. Nam causa propter quam uni dari volui, in eo uno est, in cæteris non item.

Verba non transferunt nisi de presenti. VI. Voluntatis autem in *jure* vel relinquendo, vel transferendo, si signa nulla alia extiterint præter verba, verba ea *de presenti* vel *præterito* esse oportet. Nam si *de futuro* sint, nihil transferunt. Qui enim, exempli causa, de futuro sic dicit, *cras dabo*, aperte significat se non dedisse. Toto itaque hodie *jus* immotum est, manetque etiam *crastino* die, nisi interea actu dederit. Quod enim meum est, meum manet, nisi post dederim. Quod si

de presenti loquar, puta hoc modo, *do*, vel *dedi*, habendum cras, illis verbis significatur, me *dedisse*, & jus habendi *cras*, transtulisse *hodie*.

VII. Veruntamen, quoniam verba *Verba de* sola ad voluntatis declarationem signa *futuro*, si sufficientia non sunt verba de futuro, si *alio signa* alia adsint signa voluntatis, valere possunt, tanquam dicta essent de presenti. *adsint, & valere ad jus* Siquidem enim propter alia signa constituerit, ipsum de futuro loquentem velle *transfere-* valere verba sua ad perfectam *rendum.* *juris sui translationem*, valere debent. Dependet enim *juris translatio*, non à verbis; sed ut dictum est articulo 4. hujus capituli, à declaratione voluntatis.

VIII. Si quis jus aliquod suum ad *In libera* alterum transferat, neque id faciat pro *donatione,* pter bonum inutuo acceptum, vel pro *verbis de* pter pactum; ejusmodi translatio *futuro jus* *num* vocatur, siue *Donatio libera.* In *non transit* donatione autem libera, obligant ea verba sola, quæ *de presenti* sunt, vel *de preterito.* Nam si *de futuro* sint, non obligant *ut verba,* propter rationem articulo proxime superiore adductam. Oportet igitur ut ab aliis signis voluntatis nascatur obligatio. Quoniam autem quicquid fit *voluntario,* propter *bonum* aliquod fit *volentis,* nullum signum voluntatis dandi assignari potest, præter aliquod *bonum* tali donatione acquisitum, vel ac-
qui-

24 LIBERTAS. Cap. II.
quirendum. Supponitur autem, nullum
tale *bonum* acquisitum esse, neq; pactum
existere; quia sic non esset *donatio libera*.
Restat igitur ut *bonum mutuum* sine pa-
cto exspectandum sit. Signum autem
nullum dari potest, quare is qui verbis de
futuro usus est, adversus eum qui ad mu-
tuum beneficium non teneretur, sic vel-
let verba ejus intelligi, ut obligaretur
ipse. Neque rationis est, ut qui aliis fa-
cilè bene volunt, omni promisso præsen-
tem affectum testante obligentur. Et
propterea promissor talis deliberare in-
telligendus est, & mutare affectum posse.
quemadmodum & is cui promittitur,
mutare meritum potest. Qui deliberat
autem, eâtenus liber est; neque donasse
dicitur. Quod si promittat sæpe, donet
autem raro, levitatis condemnari debet,
nec vocari Donans, sed *Dofon*.

*Definitio
contractus
& pacti.*

IX. Duorum autem, vel plurimum *jura*
sua mutuò *transferentium* actio vocatur
CONTRACTUS. In omni autem con-
tractu, vel uterque statim præstat id de
quo contractum est, ita ut alter alteri ni-
hil concredat; vel alter præstat, alteri cre-
ditur, vel neuter præstat. Ubi uterque sta-
tim præstat, ibi *contractus* simul ac præsti-
tum est, finitur. Ubi verò vel alteri vel u-
trique creditur, ibi is cui creditur, pro-
mittit se præstiturum postea, appellatur-
que hujusmodi promissum PACTUM.

X. PA-

X. *Pactum* autem quod fit ab eo, cui *In pactis* creditur, cum eò qui jam præstitit, e-*transit jus* tiam si promissio facta sit verbis de futu-*per verba de* ro, non minus futuri temporis *jus trans-* futuro. fert, quam si facta esset verbis de præsen- ti vel præterito. Præstatio enim signum manifestissimum est, eum qui præstitit, ita intellexisse orationem alterius cui credebat, tanquam volentis præstare condicto tempore; eoque signo cognovit is, sic se intelligi; quod quia non correxit, voluit fieri. *Promissa* igitur quæ sunt propter *bonum* acceptum (quæ & pacta sunt) signa sunt voluntatis, hoc est, ultimi actus deliberandi, quo libertas non præstandi tollitur, & per consequens sunt obligatoria. Ubi enim libertas desinit, ibi incipit obligatio.

XI. Pacta autem quæ fiunt in con-*Pacta mu-* tractu ubi fides mutua est, neutro quic-*tue fidei,* quam statim præstante, in statu natu-*in statu na-* ræ, si justus ex utraque parte metus (*)*tura, fru-* oriatur, sunt invalida. Nem qui prior *stra & in-* præstat, propter pravum ingenium ma-*valida sunt,* ximæ partis hominum, commodo suo *in civitate* jure & injuria juxta studentium, cupi-*non item,* dini se prodit illius quicum contrahit. Rationis enim non est, ut aliquis præstet prior, si verisimile non sit, alterum esse præstiturum post. Quod utrum verisimile sit necne, is qui metuit, judicabit: ut ostensum est capite præce-
B den-

26 LIBERTAS. Cap. II.
dente, articulo 9. Hæc, inquam, ita
se habent, in statu naturali. Cæterum
in statu civili, ubi est qui utrumque co-
gere potest, is qui per contractum prior
est ad præstandum, prior præstare de-
bet; quoniam cum alter cogi potest, ces-
sat ratio, propter quam, ne non præ-
staret, metuebat.

Annotatio. Oriatur, &c.) Nam nisi causa metus
nova existat, ex facto, vel alio signo vo-
luntatis non præstandi à parte alterâ,
metus justus censeretur non potest. Causa
enim qua impedire non poterat, quin pa-
sisceretur, impedire non debet, quia pactum
præstet.

*Pacisci cum bellis ne-
minem pos-
se: neque
sum DEO,
sine rebela-
tione.* XII. Ex eò autem, quod in omnè
donatione, & pactis omnibus, requiri-
tur acceptatio juris quod transfertur,
sequitur pacisci neminem posse cum eo,
qui acceptationem illam non significat.
Neque igitur pacisci cum bellis, ne-
que jus ullum illis tribuere aut auferre
possumus, propter defectum sermonis
& intellectus. Neque pacta inire quis-
quam cum divina majestate potest, neque
illi voto obligari, nisi quatenus visum illi
est per scripturas sacras substituere sibi a-
liquos homines, qui auctoritatem ha-
beant, vota & pacta ejusmodi expenden-
di & acceptandi, tanquam illius vicem
gerentes,

XIII. Qui

XIII. Qui igitur in statu naturæ constituti sunt, ubi nullâ tenentur lege civili, (nisi illis certissima revelatione voluntas Dei, *volunt* vel *pactum* suum accipientis, cognita sit,) frustra voverit. Siquidem enim id quod *voverit*, contra legem naturæ sit, non tenentur *voto*; quia illicitum præstare tenetur nemo; si verò id quod voverit, lege aliquâ naturæ præceptum sit, *non voto*, sed ipsa tenentur *lege*; si liberum ante *volunt* sit, facere vel non facere, libertas manet; propterea quod, ut obligemur *voto*, requiritur voluntas obligantis apertè significata, quæ in casu proposito supponitur non haberi. *Obligantem* autem voco illum, cui aliquis tenetur vel obligatur: *obligatum* verò eum, qui tenetur.

*Neque Deo
vovere.*

XIV. Pacta fiunt de actionibus illis solis, quæ cadunt sub deliberationem. Pactio enim non fit sine voluntate paciscentis. Voluntas autem ultimus actus est deliberantis. *Sunt ergo de possibilibus tantum, & futuris.* Nemo igitur pacto suo obligat se ad impossibile. Quoniam autem paciscimur sæpissimè eas res, quæ possibiles tum videntur cum promittimus, quas tamen post constat esse impossibiles, non ideò omni obligatione liberamur. Ratio cujus rei ea est, quod is qui futurum incertum promittit, beneficium præsens ea lege accipit

*Pacta ultra
summum
conatum
non obligant.*

cipit ut mutuum reddat. Voluntas enim ejus qui præsens beneficium præstat, pro objecto simpliciter habet *bonum sibi*, quanti erat res promissa; ipsam autem rem non simpliciter, sed si fieri potest. Verum si accidat neque id possibile esse, præstandum est quantum præstari potest. Obligant igitur *pacta* non ad ipsam rem pactam, sed ad summum cognatum: hoc enim solùm; non res ipsæ, in nostra potestate sunt.

*Quibus
modis pa-
ctis libere-
mur.*

XV. *Pactis* liberamur duabus rebus, vel si præstitum, vel si condonatum sit. Si præstitum; quia ultra id nos non obligavimus. Si condonatum; quia is cui obligamur, condonando, intelligitur facere, ut *jus* à nobis in eum translatum, ad nos denuò redeat, est enim condonatio, *donatio*, hoc est, per articulum 4. capitis hujus, juris translatio ad eum cui donatio facta est.

*Promissa
metu mor-
tis extorta,
in statu na-
tura valida
non esse.*

XVI. Quæri solet, An *pacta* ea quæ metu extorquentur, obligatoria sint necne. Exempli causa, si ad vitam à latrone redimendam, *pactus* ei fuero; traditurum me illi mille aureos postero die, neque facturum quicquam quo comprehensus in jus duci possit, utrum teneat necne. Quamquam autem aliquando *pactum* ejusmodi invalidum censeri debeat, non tamen eo nomine invalidum erit, quod à metu processerit; propter-

ea quod inde sequeretur, *pacta* ea, quibus in vitam civilem homines congregantur, & leges condunt, invalida esse: (procedit enim à metu mutuae cædis, quòd alter alterius regimini se submittat:) neque cum ratione eum facere, qui captivo *paciscenti* pretium redemptionis suæ fidem adhibet. Universaliter verum est, obligare *pacta*, quando acceptum & bonum, & promittere, & id quod promittitur, licitum est. Licitum autem est & ad redimendam vitam promittere, & de meo dare quicquid voluerò cuiquam, etiam latroni. Obligamur ergo *pactis*, à metu profectis, nisi lex civilis aliqua prohibeat, per quam id quod promittitur, fiat illicitum.

XVII. Qui uni facturum se vel omissurum aliquid *pactus* ante fuerit, & postea alteri *paciscitur* contrarium, facit, ut *pactum* non prius, sed posterius illicitum sit. Nam qui prioribus *pactis* *jus* suum in alterum transtulerat, faciendi vel non faciendi *jus* non amplius habet. Quare posterioribus *pactis* *jus* nullum transfert; & quod promissum est, sine jure promissum est. Tenetur igitur prioribus tantum *pactis*; quæ violare est illicitum.

XVIII. Mortem, vel vulnera, vel aliud damnum corporis inferenti nemo de *pactis* suis quibuscunque obligatur non *sistendo in-*

*ferenti da-
mnum cor-
poris infa-
lidum est.*

resistere. Est enim in unoquoque gra-
dus quidam timiditatis summus, per
quem, malum quod infertur, appre-
hendit ut maximum, ideoque neces-
sitate naturali quantum potest, fugit, intel-
ligiturque aliter facere non posse. Ad ta-
lem gradum metûs cum perventum fue-
rit, non est expectandum, quin vel fu-
gâ, vel pugnâ sibi consulat. Cum igitur
nemo teneatur ad impossibile, illi qui-
bus *mors* (quod maximam naturæ ma-
lum est,) vel quibus vulnera, aut alia
corporis damna inferuntur, nec ad ea
ferienda constantes satis sunt, ea ferre
non obligantur. Præterea, ei qui pacto
tenetur, creditur: (pactorum enim vin-
culum sola fides est:) qui verò ad sup-
plicium ducuntur, sive capitale, sive ca-
pitali mitius, constringuntur vinculis,
vel satellitibus custodiuntur. Quod si-
gnum certissimum est, non videri illos
pactis ad non resistendum satis obliga-
tos esse. Aliud est, si sic paciscor: Nisi
fecero constituta die, interfice. Aliud, si
sic, Nisi fecero, interficienti non resi-
stam. Primo modo, paciscuntur omnes;
si opus est; opus autem est aliquando:
secundo modo nemo, nec unquam opus
est. Nam in statu merè naturali, si occi-
dere cupis, jus habes ex ipso statu; ita ut
opus non sit prius credere, ut fallentem
post interficias. In statu verò civili, ubi
jus

jus vitæ & necis, omnisque pœnæ corporalis penes civitatem est, illud ipsum jus interficiendi privato concedi non potest. Neque ipsi civitati opus est, ut aliquem puniat, postulare pacto, ut patientiam præstet, sed tantum, ne quisquam defendat alios. Si in statu naturæ, velut inter duas civitates, fieret pactum de interficiendo ni fecerit, intelligitur præcessisse aliud pactum de non interficiendo ante præstitutum diem. Itaque eò die si præstitum non sit, redit jus belli, hoc est, status hostilis, in quo omnia licent, ideòque etiam resistere. Postremo, pacto non resistendi obligamur; duorum malorum præsentium eligere illud quod majus videbitur. Nam mors certa majus malum est, quàm pugna. Sed duorum malorum impossibile est non eligere minus. Tali ergo pacto teneremur ad impossibile, quod naturæ pactorum repugnat.

XIX. Similiter neque tenetur quis *Pactum de* quam pactis ullis ad se accusandum, vel *se accusan-* alium cujus damnatione vita sibi acerba *do inbali-* futura est. Itaque neq; pater in filium, *dum est.*

neque conjux in conjugem, neque filius in patrem, neque quisquam in eum sine quo alii non potest, testimonium dicere obligatur: frustra enim est testimonium, quod à natura corrumpi præsumitur. *Quamvis autem pacto ad se accusan-*

dum aliquis non teneatur, in quaestione tamen publica ad respondendum cruciatu cogi potest. Responsiones autem illæ facti testimonium non sunt, sed investigandi veritatis adjumenta. Ita ut siue verum siue falsum cruciatus respondeat, siue non omnino respondeat, jure faciat.

Juris jurandi definitio.

XX. *Jusjurandum* oratio est promissioni adjecta, qua significat promissor, nisi præstiterit, renunciare sese misericordix divinæ. Quæ definitio ex ipsis colligitur verbis, quibus essentia *jurisjurandi* continetur, nimirum, *Ita me adjuvet Deus*, vel aliis æquipollentibus, ut apud Romanos: *Tu Jupiter macta cum qui sefellerit, ut ego banc macto porcã.* Neque obstat, quod *Jusjurandum* non solum promissorium, sed aliquando affirmatorium dici possit: nam qui affirmationem *juramento* confirmat, promittit, se vera respondere. Quamquam autem quibusdam in locis moris erat subditis, per Reges suos jurare, id ex eò natum est quòd Reges illi divinos sibi honores haberi volebant. Nam *Jusjurandum* ideò introductum est, ut major metus violandæ fidei, quàm is quo homines (quos facta nostra latere possunt) timemus, divinæ potentix consideratione atque religione incuteretur.

XXI. Ex quo sequitur, *Jus-jurandum* concipi debere ea formula, qua utitur is qui accipit. Frustra enim adigitur aliquis ad *Jus jurandum* per Deum quem non credit, ideóque neque metuit. Et si enim lumine naturali sciri possit Deum esse, nemo tamen per illum se jurare arbitratur alia formula, vel alio nomine, quàm quod suæ ipsius, hoc est (ut existimat is qui jurat) veræ religionis præceptis continetur.

Jus-jurandum concipiendum, esse ea formula, qua utitur is qui accipit.

XXII. Ex allata *Juris-jurandi* definitione intelligi potest, *pactum* nudum non minus obligare, quàm in quod juravimus. *Pactum* enim est, quo adstringimur; *juramentum* ad punitionem divinam attinet, quam provocare ineptum esset, si pacti violatio non esset per se illicita. Illicita autem non esset, nisi *pactum* esset obligatorium. Præterea qui renunciat misericordiæ divinæ, non obligat se ad pœnam: quia semper licitum est, pœnam utcumque provocatam deprecari, atque divina, si concedatur, frui indulgentia. Effectus ergo *juramenti* is solus est, ut hominibus natura pronis ad violationem datæ fidei major Juratis causa sit metuendi.

Jus-jurandum nihil superaddit obligationi qua est ex pacto.

XXIII. *Juramentum* exigere, ubi neque violatio pactorum, si qua fiat, latere potest, neque ei cui fit sponsio, est potestas pœnas exigendi, est facere

Juramentum non exigendum, nisi ubi pa-

forum bio- amplius aliquid quàm ad sui defensionem
stio vel la- sine necesse; significatq; animum cupiendi
ere potest, non tam ut sibi bene, quàm ut illi male sit.
el non po- Juramentum enim ex formula jurandi,
est puniri pertinet ad iram Dei provocandam, hoc
nisi à Deo. est, omnipotentis in eos qui fidem ideò vi-
 olant, quia potentia sua pœnam huma-
 nam effugere se posse sentiunt, & *omniscii*
 in eos qui fidem violare ideò solent, quia
 oculos hominum latere se posse sperant.

CAPUT III.

De legibus Naturæ reliquis.

- i. *Lex natura secunda.* Pactis standum. II. *Fides cum omnibus servanda sine exceptione*
 III. *Injuria quid.* IV. *Injuria ei soli fieri po-*
test, quicum contrahimus. V. *Justitiæ distin-*
ctio in justitiam hominum & actionum.
 VI. *Distinctio justitiæ in commutativam &*
distributivam examinata. VII. *Volenti non*
fit injuria. VIII. *Lex natura tertia, de in-*
gratitudine. IX. *Lex natura quarta, ut*
quisq; se præstet commodum. X. *Lex na-*
tura quinta, de misericordia. XI. *Lex na-*
tura sexta, quod pœnæ futurum tantùm
spectant. XII. *Lex natura septima, contra*
contumeliam. XIII. *Lex natura octava,*
contra Superbiam. XIV. *Lex natura nona,*
de modestia. XV. *Lex natura decima, de*
Æquitate, sive contra acceptionem personas
vum. XVI. *Lex natura undecima, de haben-*
dis in communi. XVII. *Lex natura duode-*
cima,

cima, de sorte dividendis. xviii. *Lex natura-
 va decima tertia*, de primogenita & prima
 occupatione. xix. *Lex natura decima quarta*,
 de incolumitate mediatorum pacis.
 xx. *Lex natura decima quinta*, de constitu-
 endo arbitro. xxi. *Lex natura decima sexta*,
 neminem esse arbitrum causæ suæ. xxii. *Lex natura decima septima*,
 Arbitros de-
 bere esse sine spe præmii ab iis referendâ
 quorum causa judicatur. xxiii. *Lex natura
 decima octava*, de testibus. xxiv. *Lex natu-
 ra decima nona*, nullum cum arbitro pa-
 ctum fieri. xxv. *Lex natura vigesima*, con-
 tra crapulam, & ea quæ rationis usum im-
 pediunt. xxvi. *Regula per quam statim co-
 gnosci potest, an, quod facturi sumus, sit con-
 tra legem natura, nec ne.* xxvii. *Leges natu-
 ra obligant in foro interno tantum.* xxviii. *Violantur leges natura quandoq; factis legi-
 bus consentaneo.* xxix. *Leges natura sunt
 implere, justus est.* xxxi. *Lex naturalis ea-
 dem cum morali.* xxxii. *Unde fiat, quod que
 dicta sunt de lege naturali, non sint eadē que
 traduntur à Philosophis circa virtutes.* xxxiii. *Lex naturalis non est, proprie loquendo, lex,
 nisi quatenus traditur in scriptura sacra.*

I. **L**egum naturalium derivatarum al-
 tera est, *Pactis standum esse, siue fi-*
 dem observandam. Ostensum enim est
 capite præcedente, Legem naturæ præ-
 cipere tanquam rem conciliandæ paci

*Lex natura
 secunda,
 Pactis stan-
 duro.*

36 LIBERTAS. Cap. III.
necessariam, unumquemque *jura* quædam sua mutuo transferre, atque hoc vocari *pactum*, quoties futurum sit quod transfertur. Hoc autem ad pacem conciliandam conducibile est, quatenus quæ paciscimur facienda vel omittenda, ea re ipsa facimus vel omittimus; frustra-que essent pacta, nisi illis staretur. Quoniam ergo *Pactis stare*, sive *fidem servare*, necessarium est ad pacem conciliandam, erit per articulum 2. cap. 2. præceptum *legis naturalis*.

Fides cum omnibus servanda sine exceptione. II. Neque personarum quibuscum paciscimur ulla datur hac in re exceptio, puta, si illi fidem cum aliis nec servant, nec servandam putent, aut aliud quodlibet habeant vitium. Nam qui paciscitur, eo quod paciscitur, frustraneam eam esse actionem negat. Et contra rationem est, scientem frustra facere. Idem si præstandum pactum non putet, eo quod sic putat, pactioem eandem frustraneam esse affirmat. Qui ergo paciscitur cum eò, quicum fidem servare se teneri non putat, simul *pactioem esse rem frustraneam*, & non frustraneam, quod est absurdum. Cum omni igitur homine: vel servanda est fides, vel non paciscendum, hoc est, vel declaratum bellum, vel certa & fida habenda est Pax.

III. *Pacti* violatio, sicut & dati repetitio, (quæ semper sita est in aliqua actione, vel omisione) vocatur INJURIA. Actio autem illa vel omisio, *injuria* dicitur; ut idem significant *injuria*, & actio vel omisio *injusta*, atque utraque idem quod *pacti* vel *fidei violatio*. Videturque *injuria* nomen inde actioni vel omisioni tribui, quia *sine jure* est, utpote quod ab eo qui agit vel omittit translaturum antea in alium fuerat. Et est similitudo quædam inter id, quod in vita communi vocatur *injuria*; & id, quod in scholis solet, appellari *Absurdum*. Quemadmodum enim is qui argumentis cogitur ad negationem assertionis quam prius sustinuerat, dicitur redigi ad *absurdum*; eodem modo is qui præ animi impotentia facit vel omittit id, quod se non facturum, vel non omisurum *pacto suo* antè promiserat, *injuriam* facit: neque minùs in contradictionem incidit, quam qui in scholis reducitur ad absurdum. Nam futuram actionem paciscendo, vult fieri; non faciendo, vult non fieri: quod est velle fieri & non fieri idem eodem tempore; quæ contradictio est. Est itaque *injuria*, *absurditas* quædam in conversatione, sicut *absurditas injuria* quædam est in disputatione.

*Injuria
quid.*

Injuria ei soli fieri potest, quicum contrahimus.

IV. Ex his sequitur, injuriam [*] nemini fieri posse, nisi ei quicum inter *pa-ctum*, sive cui aliquid dono datum est, vel cui *pa-cto* aliquid est promissum. Ideoque *damnum & injuria* sæpissime disjunguntur. Nam si dominus servo, qui obedientiam sibi *pa-ctus* est, imperet, ut pecuniam tertio numeret, vel beneficium conferat; is si non faciat, *damnum* quidem tertio, injuriam autem domino soli facit. Sic quoque in civitate, si quis alicui noceat, quicum nihil *pa-ctus* est, *damnum* ei infert cui malum; *injuriam* soli illi, qui totius civitatis potestatem habet. Etenim si is *damnum* recipit, injuriam exoptularet, is qui fecit, sic diceret, quid tu mihi? quare facerem ego tuo potius quàm meo libitu, siquidem, quin tu tuo, non meo arbitrato facias, non impedio? in qua oratione, ubi nulla intercesserunt *pa-cta*, non video, quid sit quod possit reprehendi.

Annotatio.

Injuriam nemini, &c.) *Injustitia* nomen significat relative ad legem; *Injuria* tum ad legem; tum ad Personam certam. Nam *injustum*, omnibus *injustum* est; *Injuria* verò potest esse, nec tamen mihi vel illi, sed alii; & quandoque nemini privato, sed civitati tantum; etiam nec homini cuiquam nec civitati, sed soli Deo. Nam *pa-cto*, & juris translatione, fit, ut injuria in hunc vel illum fieri dicatur. Hinc est,
(quod

[quod in omni civitate fieri videmus] quæ privati homines inter se verbo vel scripto contrahunt, exigì vel remitti arbitrio obligantis. Damna verò quæ inferuntur contra leges civitatis, ut furtum, homicidium & similia, non ad voluntatem ejus cui damnum est illatum, sed arbitrio civitatis, id est, juxta leges constitutas vindicari. Itaque injuria in hunc, nisi post juris in hunc translationem existere non potest.

V. Nomina hæc, *Justum* & *Injustum*, sicut & *Justitia* & *Injustitia*, æquivoca sunt; aliud enim significant cum Personis, aliud cum Actionibus tribuuntur. Cum actionibus tribuuntur, idem significat *Justum*, quod jure factum; & *Injustum*, quod *Injuriâ*. Ille autem qui fecit *Justum* aliquid, ideo *Insonus*, non *Justus* dicitur: eum autem qui fecit aliquid *Injustum*, non ideo *injustum*, sed *sonem* dicimus. Quando vero de personis usurpantur, *esse justum* significat idem quod justè faciendo delectari, justitiæ studere, vel conari facere in omni re id quod justum est. Et *esse injustum*, est negligere justitiam, vel eam non pacto suo, sed præsentì comodo mensurandam existimare. Ita ut alia sit animi, instituti, sive hominis, alia unius actionis vel omissionis *justitia* & *injustitia*; possintque hominis justè
actio-

Justitia distinctio in justitiam hominum, & actionum.

40 LIBERTAS. Cap. III.
actiones innumeræ *injustæ*, & *injusti justæ*
esse. *Justus* autem homo dicendus est,
qui *justa* facit propter præceptum Le-
gis; *injusta* non nisi per infirmitatem;
Injustus qui *justa* facit propter pœnam
legi adjunctam; *injusta* per animi ini-
quitate.

Distinctio VI. *Justitia* actionum distingui vul-
justitiæ in gò solet in duas species, *commutativam*
commuta- & *distributivam*; quarum priorem si-
tivam & tam esse ajunt in proportione Arithme-
distributi- ticâ, posteriorem in Geometricâ. Il-
vam exa- lamque versari in permutatione, ven-
minatur. ditione, ertione, mutatione, mutui
redditione, locatione, conductione,
cæterisque, si qui sunt, actibus inter se
contrahentium; ubi si æquale pro æ-
quali reddatur, nasci inquit *justitiæ*
commutativam. Hanc verò circa digni-
tatem, & merita hominum, ita ut si
cuique tribuatur *κατὰ τὴν ἀξίαν*, majus
ei qui dignior, minus ei qui minus
dignus, idque proportionatè, oriatur
justitiæ distributivæ. Agnosco hic distin-
ctionem quandam æqualitatis: nempe
ut una sit æqualitas simpliciter, veluti
quando comparantur inter se duæ res
æqualis pretii, ut libra argenti, cum
12. unciis ejusdem argenti: altera æqua-
litas secundum quid, ut cum centum
hominibus distribuendæ sint mille li-
bræ, sexcentæ dentur sexaginta homi-
nibus,

nibus, & quadringentæ quadringenta; ubi non est æqualitas inter 600. & 400.; sed cùm eandem contingit æqualitatem esse inter numerum eorum quibus distribuuntur, unusquisque eorum æqualem partem auferet; unde dicitur æqualitas eadem res est cum proportione Geometrica. Sed quid hæc ad justitiam? nam neq; si res nostras vendamus quanti possumus, injuria ulla fit emtori qui id voluit, & petiit; neque si de meo distribuero plus merenti minus, modo id dederò quod pactus sum, neutri fit injuria. Id quod testatur ipse Servator noster Christus Deus in Evangelio. Non igitur est ea justitiæ distinctio, sed æqualitatis. Negari tamen fortè non potest quin justitia sit æqualitas aliqua; nimirum quæ in eo tantum sita sit, ut cum æquales uaturâ omnes simus, alter non arroget sibi plus *juris*, quàm alteri concedat, nisi id *juris* sibi pactis acquisitum sit. Atque hæc contra distinctionem illam *justitiæ*, quamquam ab omnibus penè receptam, dicta sint: ne quis *injuriam* aliud esse putet, quàm fidei, sive pactorum violationem; prout supra definitum est.

VII. Vetus est, *Volenti non fit injuria*. Veritatem tamen dicti liceat ex principiis nostris derivare. Factum enim fit id, quod quis injuriam sibi putet volenti non fit injuria.

len-

lenti: ergo, volente eo, fit id quod per pactum non licuit. Sed volente eo fieri, id quod pacto non licebat, pactum ipsum [per articulum 15. capituli præcedentis] fit irritum; jus ergo faciendi redit; fit igitur jure; quare injuria non est.

Lex naturæ VIII. Legis naturalis præceptum tertium est, *Ne eum qui fiducia tui tibi prior benefecerit, eam ob rem, deteriore conditione esse patiaris, sive ne accipiat quisquam beneficium, nisi animo nitendi ne danteræ dati meritò pœniteat.* Nam absque hoc, contra rationem fecerit, si quis quod perituum vides beneficium, prior contulerit; atque eo modò omnis sublata erit inter homines beneficentia & fiducia, unâque omnis benevolentia; neque esset inter eos quidquam mutæ opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium. Ex quo status belli necessario mansurus est, contra *Legem naturæ fundamentalem.* Quoniam verò Legis hujus violatio, non est fidei sive pactorum violatio: (supponitur enim nulla inter eos intercessisse pacta:) ideo neque injuria nominari solet; sed, quia respiciunt se mutuo beneficium & gratia INGRATITUDO appellatur.

Lex naturæ IX. Quartum præceptum naturæ est, *quarta, ut ut unusquisque se ceteris commodum præquisque se stet.* Quod ut rectè intelligatur, animæ præstet com advertere oportet, esse in hominibus ad modum, so-

societatem in eadem diversitatem ingeniorum ortam à diversitate affectuum, haud dissimilem illi quæ reperitur in lapidibus ad ædificandum comportatis à diversitate materiæ & figuræ. Nam ut lapis qui præ figura aspera & angulosa, plus loci cæteris aufert quàm ipse implet, neque præ materiæ duritie comprimí vel secari facilè potest, nec compaginari ædificium sinit, tanquam *incommodus* abjicitur: ita homo qui præ ingenii asperitate, retentis superfluis sibi, necessaria aliis adimit, neque præ affectuum contumacia corrigi potest, cæteris *incommodus* molestusque dici solet. Quoniam jam unusquisque non *jure* modo, sed etiam *necessitate naturali* totis viribus in id incumbere supponitur, ut necessaria ad sui conservationem consequatur; si quis velit pro superfluis contrà contendere, illius culpâ orietur bellum: propterea quòd illi soli nulla certandi incumbere necessitas. Facit ergo contra *legem naturæ fundamentalem*. Unde sequitur, [quod ostendendum erat] præceptum naturæ esse, ut unusquisque se cæteris præstet commodum. Qui verò *Legem* hanc violat, *incommodus* & molestus dici potest. Cicero tamen *commodo* opponit *inhumanum*, tanquam ad hanc ipsam legem adspectans.

X. Legis naturæ quintum præceptum est, oportere alterum alteri, sumta cautione futuri temporis, præteriti veniam, peccanti & pœnitenti, concedere. Venia (præteriti) sive remissio offensæ, nihil aliud est quàm illi, qui cùm lacefferit ad bellum, facti pœnitens pacem orat, pax concessa. Pax autem concessa non pœnitenti, hoc est, animum hostilem retinenti, vel futuri temporis cautionem non danti, hoc est, non pacem, sed opportunitatem captandi, non est pax, sed metus: neque igitur à natura præcipitur. Cæterum qui pœnitenti & de futuro cautionem adhibenti, nolit ignoscere, ei pax ipsa non placet; quod est contra legem naturalem.

Lex naturæ quinta, de misericordia.

Lex naturæ sexta, quid pœnæ futurum tantum spectant.

XI. Sextum Legis naturalis præceptum est, In ultione, sive Pœnis, spectandum esse, non malum præteritum, sed bonum futurum: Hoc est, infligere pœnam nullo alio fine licitum esse, nisi ut ipse qui peccavit, corrigatur, vel alii supplicio ejus moniti fiant meliores. Hoc autem ex eo primùm confirmatur, quod unusquisque lege naturali teneatur alteri ignoscere; modo cautum prius sit de futuro tempore, ut articulo præcedente ostensum est. Præterea, quia ultio, quatenus solum præteritum consideratur, nihil aliud est præter triumphum, & gloriam animi, quæ ad nul-

lum

lum finem dirigitur; (nam præteritum tantum contemplatur, finis autem futura res est:) quodque ad nullum finem dirigitur, *Vanum* est: Ultio, ut quæ futurum non spectat, à vana gloria proficiscitur, ideòque præter rationem est. At lædere alium præter rationem, introducit bellum, & est contra *legem naturæ fundamentalem*. Est igitur *legis naturæ* præceptum, In ultione non esse respiciendum, sed prospiciendum. Violatio autem Legis hujus, **CRUDELITAS** solet appellari.

XII. Quoniam autem signa omnia odii & contemtionis, ad rixam & pugnam maxime omnium provocant, ad eo ut plerique vitam, nedum pacem amittere, quàm contumeliam pati malint; sequitur septimo loco, *lege naturali* præscriptum esse, *nequis vel factis, vel verbis, vel vultu, vel risu, alteri ostendat se illum vel odisse, vel contemnere.* Cujus legis violatio **CONTUMELIA** nominatur. Quamquam autem nihil frequentius sit, quàm potentiam erga minus potentes, & nominatim judicum adversus reos scommata atque opprobria quæ neque ad rei crimen, neque ad judicis pertinent officium; hujusmodi tamen homines contra *legem naturalem*, & pro *contumeliosis* habendi sunt.

*Lex naturæ
septima,
contra contumeliam.*

*Lex natura
oſtava, con-
tra ſuper-
biam.*

XIII. Quæſtio uter duorum hominum dignior ſit, non ad ſtatum naturæ, ſed ad ſtatum civilem pertinet. Oſtenſum enim antea eſt, Cap. I. articulo 3. naturâ omnes homines æquales inter ſe eſſe, ideoque inæqualitatem quæ nunc eſt, puta à divitiis, à potentia, à nobilitate generis, profectam eſſe à lege civili. Scio, *Ariſtotelem* libro primo Politicorum, tanquam fundamentum totius ſcientiæ politicæ affirmare, hominum alios à natura factos eſſe dignos qui imperent, alios qui ſerviant, tanquam Dominus & ſervus non conſenſu hominum, ſed aptitudine, hoc eſt, ſcientia vel inſcientia naturali diſtinguerentur. Quo fundamentum non modo contra rationem (ut oſtenſum eſt ſupra) ſed etiam contra experientiam eſt. Nam neque penè quisquam ingenio ita ſtupido eſt, ut non rectius arbitretur ſibimet ſe, quam aliis regendum tradere. Neque ſi contendant inter ſe ſapientiores, & robuſtiores, ſunt illi his ſemper aut sæpe ſuperiores. Sive igitur natura homines æquales inter ſe ſint, agnoſcenda eſt æqualitas; ſive inæquales, quia certaturi ſunt de imperio, neceſſarium eſt ad pacem confequendum, ut pro æqualibus habeantur, & propterea legis naturalis octavo loco præceptum eſt, *Ut unusquisque naturâ*

unicuique equalis habeatur. Cui legi contraria est SUPERBIA.

XIV. Sicut necessarium erat ad uniuscujusque conservationem, ut de quibusdam *juribus* suis cederet; ita non minus necessarium est ad eandem conservationem, ut *jura* quædam retineat, nimirum *Jus* corporis tuendi, *jus* fruendi aëre libero, aqua, & cæteris omnibus vitæ necessariis. Cum igitur à *pacem* ineuntibus multa *jura* retineantur communia, multa etiam acquirantur propria, dictamen *legis naturalis* nonum oritur, nempe ut *quæcumque jura unusquisque sibi met ipsi postulat, eadem etiam unicuique concedat cæterorum.* Alioquin æqualitatem præcedente articulo agnitam frustraneam facit. Quid enim aliud est æqualitatem personam agnoscere in societate ineunda, quàm æqualia ipsis tribuere, quos alioqui societatem inire ratio nulla exigit: *Æqualia autem equalibus,* idem est quod *proportionalia proportionalibus* tribuere. Vocatur observatio hujus legis *Modestia*; violatio autem *πλεονεξία*: violantes latinis *immodici* & *immodesti* nuncupantur.

XV. Decimo loco, imperatur *lege naturali*, ut unusquisque in jure aliis distribuendo utrique parti *equalem se præbeat.* Lege præcedente prohibitum est, ne nobis plus juris per naturam arrogemus, quàm

Lex natura nona, de modestia.

Lex natura decima, de æquitate, sive contra acceptio-

*nem perso-
narum.*

quàm cæteris concedimus. Possimus minus, si volumus, etenim id aliquando *molestiæ* est. Sed si quando *Jus* aliis distribuendum à nobis sit, prohibemur hac lege, ne uni plus vel minus indulgeamus quàm alteri. Nam qui uni præ altero indulgendo naturalem æqualitatem non observat, facit in eum qui posthabitus est *contumeliam*. Est autem supra ostensum, *contumeliam* esse contra *leges naturales*. Præcepti hujus observatio *ÆQUITAS*, violatio *acceptio personarum*, Græcis uno vocabulo *προσωποδυσία* appellatur.

*Lex natura
undecima,
de habendis
in commu-
ni.*

XVI. Ex lege præcedente colligitur undecima, *Quæ dividi non possunt communitè [si fieri potest] utenda esse, idque [si quantitas rei permittat] quantum quisque velit. Sin quantitas rei non permittat, tum præfinitò, & proportionate ad numerum utentium.* Aliter enim nullo modo servari potest æqualitas illa, quam præcedente articulo à lege naturali imperatam esse demonstravimus.

*Lex natura
duodecima,
de sorte di-
videndi.*

XVII. Item; si neque dividi, neque communiter haberi potest, lege naturali institutum est (quod sit præceptum duodecimum) *ut ejus rei usus vel alternus sit, vel uni tantùm sorte adjudicandus, utque in alterno usu sorte quoque, quis ad utendum prior sit, judicetur.* Nam hic quoque æqualitas spectanda est,

est, alia autem inveniri præter sortem non potest.

XVIII. Sors autem duplex est: vel *Lex naturæ* *decima ter-*
tia, de Pri-
mogenitu-
ra & Primæ
occupatio-
ne. *arbitraria, vel naturalis.* Arbitraria illa
 est, quæ fit consensu contendentium. Et
 sita est in casu mero, & fortè, quod a-
 junt, fortunâ. Naturalis est, *Primogeni-*
tura, (Græcè κληρονομία, quasi sorte
 tributum) & *Prima occupatio.* Itaque
 quæ ueque dividi, neque communiter
 haberi possunt, cedunt Primo occupan-
 ti; item Primogenito, ea quæ patris fue-
 runt, nisi pater ipse *Jus* illud transfulerit
 priùs. Sit igitur ea *lex naturæ* decima
 tertia.

XIX. Legis naturalis decimum quar- *Lex naturæ*
 tum præceptum est, *Pacis Mediatoribus decima*
præstandam esse Incolumitatem. Ratio e- *quarta, de*
 nim quæ jubet finem, jubet etiam me- *Incolumi-*
 dia necessaria. Primum autem rationis *tate medi-*
 dictamen, *Pax* est, cætera sunt ad *atorum pa-*
cem media, sine quibus *Pax* esse non *cie.*
 potest, sed nec sine *Mediatione Pax,*
 nec sine *Incolumitate* mediatio haberi
 potest; Est ergo dictamen rationis, hoc
 est, *lex naturæ, Pacis mediatoribus præ-*
standam esse incolumitatem.

XX. Porrò, quoniam, etsi homines *Lex naturæ*
 in omnes has, &, si quæ aliæ sunt, *na-*
turæ leges consentirent, easque stude- *decima*
 rent observare, dubia tamen, & con- *quinta, de*
 troversæ quotidie orientur, de legum *constituen-*
 do *Arbitro*

harum ad facta applicatione: nimirum ad quod *factum* sit, sit contra *legem* necne, quæ quæstio juris dicitur:) ex quibus sequetur pugna inter partes, utrimque se læsos esse existimantes. Ad *Pacis* igitur conservationem (quia aliud in hoc casu remedium æquum excogitari non potest) necessarium est, ut ambo disidentes in tertium aliquem consentiant, cujus sententiæ de re controversa staturos esse, *pactis mutuis* se obligent. Atque is in quem sic consensus est, *Arbiter* vocatur. Est igitur *legis naturalis* præceptum decimum quintum, *Oportere utrumque, de jure inter se disceptantium, submittere se alicujus tertii arbitrio.*

Lex natura XXI. Ex eo autem quòd *Arbiter* sive *Judex* à disceptatibus electus sit ad determinandam controversiam, colligitur, oportere Arbitrum non esse unum ex ipsis disceptantibus. Nam unusquisque præsumitur, *bonum sibi* naturaliter, *Justum* propter *pacem* tantum, & per accidens quærere; ideòque non posse æqualitatem illam, à *lege naturali* præceptam, tam accuratè observare quàm faceret tertius. Continetur itaque in *lege natura* decimo sexto loco, *neminem judicem vel Arbitrum esse debere sua ipsius causa.*

Lex natura XXII. Ex eodem sequitur decimo decimo septimo loco, *Neminem arbitrum esse oport-*

oportere, cui commodi vel gloria spes alios debere qua apparet major ex victoria unius partis, esse sine spe quam alterius. Par enim ratio militat hic, pramii ab atque in lege præcedente. *ius referen-*

XXIII. Quando verò de ipso facto di, quorum controversia oritur, nempe an factum causa iudicis sit necne, quod factum esse dicitur, *le-* *catur.* *gis naturalis* est (per articulum 15.) ut *Lex nature* Arbitræ æquè utrique, id est (quia con- *decima* *tradiçtoria* affirmant) neutri credat. *oçtava, de* Tertio igitur, vel tertio & quarto, vel *Testibus.* pluribus credere oportet; ut de facto, quoties aliis signis sciri non potest, sententiam ferat. *Lex* igitur *decima oçtava* naturalis, *arbitris & iudicibus* facti iungit, ut ubi signa certa facti non apparent, ibi secundum testes, qui utrique parti videntur æqui, sententiam regant.

XXIV. Ex supra adducta *arbitri de-* *Lex nature* finitione intelligi porrò potest, *nullum decima non-* *factum* vel *promissum* intercedere, inter ip- *na, Nullum* *sum & partes* quorum arbitræ constitutus cum *arbi-* *est,* *cujus* vi teneatur in gratiam alter- *trio pactum* *utrius partis* pronunciare; neque *cujus* vi fieri. *teneatur,* ad id pronunciandum, quod æ- *quum est,* vel æquum esse censeat. Obligatur quidem arbitræ sententiam illam ferre, quam censet esse æquam per *le-* *gem nature,* quæ recensetur articulo 15. Cujus legis obligationi nihil est quod addi possit ex pacto. Frustra igitur esset pactum tale. Præterea si sen-

52 LIBERTAS. Cap. III.
centiam iniquam ferens, æquam eam esse contenderet, nisi pactum tale invalidum sit; maneret controversia post sententiam latam; quod est contra *Arbitri constitutionem*, qui ab eis ita electus est, ut invicem obligaverint se, pro ratâ habere sententiam, quam ille pronuntiaverit. *Arbitrium ergo lex natura* liberum jubet esse id, quod sit secundum præceptum ejus decimum numerum.

*Lex natura
vigesima
contra crapulam, &
ea que rationis
usum
impediunt.*

XXV. Porrò quandoquidem *leges natura* nihil aliud sunt, præter dictata rectæ rationis, ita ut nisi quis rectè ratiocinandi facultatem conservare conetur, Leges naturæ observare non possit, manifestum est eum qui volens sciensque ea fecerit, quibus facultas rationalis destruat vel labefactetur, volentem scientemque Legem naturæ violare. Nihil enim interest, utrum præter officium faciat quis, an id faciat volens, quo minus officium implere possit. Ratiocinandi autem facultatem destrunt vel labefactant homines qui faciunt ea, quibus mens de statu suo naturali deturbatur, id quod manifestissime contingit *Ebriis & crapulâ gravatis*. Peccatus ergo vicefimo loco contra legem naturalem *Ebrietate*.

*Regula per
quam sta-*

XXVI. Dicit fortasse aliquis, qui viderit præcedentia *præcepta naturalia* artificio

tificio quodam ab unico rationis, nos *tim cogno-*
 ad nostri conservationem & incolumi- *sci potest*
 tatem hortantis, dictamine derivata, *anquodfa-*
 adeo difficilem esse deductionem ha- *cluri sumu-*
 rum legum, ut expectandum non sit, *fit contra*
 eas vulgo cognitae fore; neque ideo *legem natu-*
 obligare. Etenim leges nisi cognitae, *ra, necne.*
 non obligant, immò non sunt leges.
 Huic respondeo, verum esse, *spem,*
metum, iram, ambitionem, avaritiam,
gloriam inanem, & cæteras perturbatio-
 nes animi impedire, ne quis leges na-
 turæ pro eo tempore quo passiones istæ
 prævalent, cognoscere possint. Cæte-
 rum nemo est, qui non aliquando se-
 dato animo est. Eo igitur tempore nihil
 illi quamquam indocto & rudi, scitu-
 est facilius; unicâ scilicet hac regulâ,
 ut cum dubitet, id quod facturus in-
 alterum sit, *jure facturus sit naturalis,*
 necne, putet se esse in illius alterius
 loco. Ibi statim perturbationes illæ,
 quæ instigabant ad faciendum, tanquam
 translatae in alteram trutinæ lancem, à
 faciendo dehortabuntur. Atque hæc re-
 gula non modo facilis, sed etiam du-
 dum celebrata his verbis est; *Quod tibi*
fieri non vis, alteri ne feceris.

XXVII. Quoniam autem plerique *Leges natu-*
 homines, præ iniquo præsentis com- *ra obligant*
 modi appetitu, prædictas leges quan- *in foro in-*
 tumvis agnitas observare minimè apti *terno tan*
 sunt; *tum.*

sunt; si forte aliqui, cæteris modestiores, illam æquitatem commoditatemque, quam ratio dicitur, exercerent, cæteris non idem facientibus, nihil minùs quàm rationem sectarentur. Neque enim pacem, sed certum & maturius exitium sibi compararent, cederentque observantes non observantibus in prædam. Non est igitur existimandum; natura, hoc est, ratione obligari homines ad exercitium (*) earum omnium, in eo statu hominum, in quo non exercentur ab aliis. Interea tamen obligamur ad animum eas observandi, quandocumque ad finem ad quem ordinantur, earum observatio conducere videbitur. Ideoque concludendum est, legem naturæ semper & ubique obligare in *Foro interno*, sive *conscientiæ*, non semper in *foro externo*: sed tum solummodo, cum securè id fieri possit.

Exercitium earum omnium, &c.]

Annotatio.

Imò inter has Leges aliqua sunt, quorum in statu naturali omisio, [modo id Pacis, vel sui conservandicauâ fiat.] Legis naturalis adimpletio potius videtur, quàm violatio. Nam qui omnia facit contra omnia facientes, eripitq; rapientibus, æquum facit. Contra autem, id facere quod in pace modus est & modesti hominis, in bello ignavia est, & sui proditio. Sunt autem leges aliqua naturales, quarum ne in bello qui-

quidem exercitium definit. Nam quid ebrietas, quidve crudelitas [id est, vindicta quæ futurum bonum non respicit] ad pacem vel conservationem cujusquam hominis conferre possit, non intelligo. Breviter, in statu naturæ, Justum & Injustum non ex actionibus, sed ex consilio & conscientia agentium æstimandum est. Quod necessario, quod studio pacis, quod sui conservandi causâ fit, recte fit. Alioquin omne damnum homini illatum, Legis naturalis Violatio atque in Deum injuria est.

XXVIII. Quæ verò leges conscientiam obligant, violari possunt factò, non solum iis contrario, sed & consentaneo: siquidem qui facit, contrarium putat. Quamquam enim actio ipsa secundum leges fit, conscientia tamen contra est.

XXIX. Leges naturæ immutabiles & æternæ sunt, quod vetant, nunquam illicitum esse potest: quod jubent, nunquam illicitum. Numquam enim superbia, ingratitude, pactorum violatio, (sive injuria) inhumanitas, contumelia licitæ, nec contrariæ his virtutes illicitæ erunt, quatenus pro animi dispositionibus intelliguntur, hoc est, quatenus in foro conscientie spectantur, ubi solum obligant, & sunt leges. Actiones tamen ita diversificari possunt circumstantiis, & lege civili, ut quæ uno-

Violantur leges naturæ quandoque, factò legibus consentaneo.

Leges naturæ sunt immutabiles.

56 LIBERTAS. Cap. III.
tempore æque, alio iniquæ; & quæ
uno tempore cum ratione, alio contra
rationem sint. Ratio tamen eadem ne-
que finem mutat, quæ est *pax & defen-
sio*, neque media; nempe animi virtu-
tes eas, quas supra declaravimus, quæ-
que nullâ vel consuetudine vel lege ci-
vili abrogari possunt.

*Qui leges
naturæ co-
natur im-
plere, justus
est.*

XXX. Patet ex hæcenus dictis,
quàm faciles observatu sint *naturæ leges*,
quippe quæ conatum solum [sed verum
& consistentem] requirunt, quem qui
præstiterit, eum rectè possumus Jus-
TUM appellare. Nam qui toto conatu
ad id tendit, ut omnes actiones suæ sint
secundùm *præcepta naturæ*, clarè osten-
dit, animum se habere leges eas omnes
adimplendi, quod est omne id ad quod
obligamur à natura rationali. Qui verò
totum id præstitit, ad quod obligatus
erat, *justus* est.

*Lex natu-
ralis eadem
cum mora-
li.*

XXXI. *Legem naturalem eandem*
esse cum *lege morali*, consentiunt om-
nes scriptores. Id quare sit verum, vi-
deamus. Sciendum igitur est, *bonum &
malum* nomina esse rebus imposita ad
significandum appetitum, vel averfio-
nem eorum à quibus sic nominantur.
Appetitus autem hominum pro diversis
eorum temperamentis, consuetudini-
bus, opinionibusque, diversi sunt; ut
videre est in iis rebus quas sensu percipi-
mus,

sunt de lege naturali nō sint eadem quæ traduntur à Philosophis circa virtutes.

arctâ consequentiâ, multa adhærent improvisa mala) præ futuris [appetunt, factum est, ut quanquam consentiant omnes in laude dictarum virtutum, tamen dissentiant adhuc de earum naturâ, in quo nempe unaquæque earum consistat. Quoties enim cuiquam displicet aliena bona actio, ei actioni imponitur nomen alicujus vitii vicini; similiter nequitiz quæ placent, ad virtutem aliquam referuntur. Unde evenit; eandem actionem ab his laudari & virtutem appellari, ab illis culpari & vitio verti. Neque huic rei remedii quicquam à Philosophis hætenus inventum est. Cùm enim non observarent, bonitatem actionum in eo sitam esse, quod in ordine ad pacem; malitiam in eo, quod in ordine ad discordiam essent: *moralement Philosophiam* condiderunt, à *moralis lege* alienam, & sibi non constantem. Voluerunt enim, naturam *virtutum* in *mediocritate* quadam inter duo *extrema* sitam esse, vitia verò in ipsis *extremis*: quod est apertè falsum, nam audere, laudatur, & nomine *fortitudinis* pro virtute habetur, quamquam extremum sit, si causa approbatur. Quantitas item rei quæ dono datur, sive magna, sive parva, sive media sit, non facit *liberalitatem*, sed donandi causa. Neque *injustitia* est, si cui de

meo plus dedero quàm debitum est. Sunt igitur *leges naturales* summa Philosophiæ *moralis*: cujus præcepta hoc loco ea tantum tradidi, quæ pertinent ad conservacionem nostram, [contra pericula quæ à discordiâ oriuntur. Sunt autem alia præcepta naturæ rationalis, ex quibus aliæ nascuntur virtutes, nam & *Temperantia* præceptum rationis est, quia intemperantia tendit ad morbos & interitum. Item fortitudo, hoc est, facultas valde resistendi in periculis præsentibus, quæque difficiliter declinantur quàm superantur; quia medium est ad conservacionem illius qui resistit.

XXXIII. *Natura* autem quas vocamus *leges*, cum nihil aliud sint, quàm conclusiones quædam ratione intellectæ, de agendis & omittendis; *lex* autem, propriè atque accuratè loquendo, sit oratio ejus qui aliquid fieri vel non fieri aliis jure imperat: non sunt illæ propriè loquendo *leges*, quatenus à naturâ procedunt. Quatenus tamen eadem à Deo in scripturis sacris latæ sunt, ut videbimus capite sequente, Legum nomine propriissimè appellantur. Est enim *scriptura sacra* in omnia maximo jure imperantis Dei oratio.

Lex naturalis non est propriè loquendo lex, nisi quatenus traditur in Scriptura sacra

CAPUT IV.

Quod lex naturalis, est lex divina.

*Lex natu- I. Q*uæ Naturalis, & Moralis, eadem
ralis & mo- & Divina lex appellari solet. Nec
ralis, est lex immeritò tum quia ratio, quæ est
divina. ipsa *lex natura*, immediatè à Deo unicui-
 que pro suarum actionum Regula tri-
 buta est, tum quia vivendi præcepta,
 quæ inde derivantur, eadem sunt quæ
 à divina Majestate, pro *legibus Regni*
cælestis, per Dominum nostrum *Jesum*
Christum, & per sanctos *Prophetas*, &
Apostolos promulgata sunt. Quæ igitur
 de *lege naturali* ratiocinando suprâ intel-
 lecta sunt, ea hoc capite ex scripturâ sa-
 crâ confirmare conabimur.

*Id quod ge-
 neratim
 confirma-
 tur ex scri-
 ptura.*

II. In primis autem ea loca indicabi-
 mus, in quibus legem divinam in recta
 ratione sitam esse declaratur. Psalm 36.
 30, 31. *Os justi meditabitur sapientiam,*
& lingua ejus loquetur justitiam. Lex Dei
in corde ipsius. Jerem. 31. 33. *Dabo le-*
gem meam in visceribus eorum, & in cor-
de eorum scribam eam. Psalm 18. 8. *Lex*
Domini immaculata, convertens animam.
 vers. 9. *Præceptum Domini lucidum, illu-*
minans oculos. Deut. 30. 11. *Mandatum*
hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non su-
pra te est, neque procul positum, &c.

Verf.

Vers. 14. *Sed juxta te est sermo valde, in ore tuo, & in corde tuo.* Psalm 118. v. 34. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam.* Vers. 105. *Lucerna pedibus meis tuum Verbum, & lumen semitis meis.* Prov. 9. 20. *Scientia sanctorum, prudentia.* Joan. 1. 1. ipse Legis promulgator Christus appellatur λόγος. Vers. 9. vocatur idem Christus lux vera, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Quæ omnia, descriptiones sunt rectæ rationis, cujus dictamina leges esse naturales, antè ostensum est.

III. Quod autem ea, quam' posui- *Speciatim,*
 mus pro natura lege fundamentalis, nem- *respectu le-*
 pe quarendam esse pacem, sit etiam sum- *gis natura*
 ma legis divinæ, ex his locis manifestum *fundamen-*
 erit Rom. 3. 17. *Justitia* (quæ est sum- *talis, de*
 ma legis,) vocatur *via ad pacem.* Psal. 84. *quarenda*
 vers 11. *Justitia & Pax osculatae sunt. pace.*
 Matth. 5. 9. *Beati Pacifici, quia filii Dei*
vocabuntur. Et postquam sanctus Paulus
 ad Hebr. Cap. 6. versu ultimo, *Chri-*
stum (legis de qua agitur, legislatorem)
 dixerat esse, *secundum ordinem Melchi-*
sedec Pontificem in aeternum, addit Capite
 sequenti, versu primo, *Hic Melchisedec*
erat Rex Salem, Sacerdos DEI summi,
 &c. Vers. 2. *Primum quidem qui inter-*
pretatur Rex justitiæ; deinde autem &
Rex Salem, quod est Rex pacis. Ex quo
 constat, *Christum Regem in regno suo*

62 LIBERTAS. Cap. IV.
justitiam cum pace colligare Psalm 33.
35. Diverte à malo, & fac bonum; in-
quire Pacem, & persequere eam. Isaiæ
9. 6. 7. Parvulus enim est natus nobis, &
filius datus est nobis; & factus est princi-
patus super humerum ejus, & vocabitur
nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius,
Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps
Pacis. Isai 52. 7. Quam pulchri super
montes pedes predicantis & annunciantis
pacem, annunciantis bonum, predicantis
sa'utem, dicentis Sion, Regnabit Deus
tuus. Luc. 2. 14. in nativitate Christi
vox laudantium Deum & dicentium,
gloria Deo in altissimis, & in terrâ Pax
hominibus bonæ voluntatis. Et Isai. 53. 6.
vocatur Evangelium, disciplina pacis.
Isai. 59. 8. vocatur justitia, via pacis.
Viam pacis nescierunt, & non est judicium
in gressibus eorum. Michæas 5. 5. loquens
de Messia, sic ait, Stabit & pascet in for-
titudine Domini, &c. quia magnificabitur
usque ad terminos terræ, & erit iste Pax.
Prov. 3. 1. Fili mi, ne obliviscaris legis
meæ; & præcepta meæ cor tuum custodiat;
longitudinem enim dierum, & annos vitæ,
& pacem apponent tibi.

Item prima
 legis natu-
 ralis, de
 communi-
 tate omni-
 IV. Quod attinet ad legem primam,
 de communitate omnium rerum abolendâ,
 sive de introductione *Mei & Tus*, habe-
 mus primum, quam adversa sit pacî
 communitas illa, ex verbis *Abrahami*
 ad

ad Lotum, Gen. 13. 8. *Ne quaeso sit iurum rerum*
gium inter me & te, & inter pastores meos abolendâ.
& pastores tuos. Ecce universa terea est
coram te, recede à me obsecro. Et legem
 de distinctione *Nostri & Alieni*, confir-
 mant omnia illa Scripturæ sacræ loca,
 quibus invasio in alienum prohibetur,
 ut, *Non occides, non furaberis, non mæ-*
chaberis. Supponunt enim, *Jus omnium*
in omnia sublatum esse.

V. Eadem præcepta stabiliunt legem *Item secundâ*
 naturalem secundam de servanda fide. *de legis natu-*
 Quid enim aliud est, *Non invades in* *turalis, de*
alienum, quàm, non invades in id, quod servandâ
pacto tuo tuum esse desit? Expresse autem, *fide.*
 Psalm 14. vers. 5. quærenti, *Domine,*
quis habitabit in tabernaculo tuo? respon-
 sum est, *qui jurat proximo suo, & non*
decipit. Et Proverb. 6. 1. *Fili mi, si spo-*
ponderis pro amico tuo, laqueatus es verbis
oris tui.

VI. Tertiam legem, de gratitudine, *Item tertiâ*
 asserunt hæc loca. Deut. 25. 4. *Non ob-* *legis natu-*
turabis os hœvis trituantis. Id quod san- *ralis, de*
 ctus Paulus, 1. Cor. 9. 9. de hominibus *gratitudine;*
 dictum interpretatur, non de bubus
 tantum. Prov. 17. 13. *Qui reddit mala*
pro bonis, non recedet malum à domo ejus.
 Et Deut. 20. 10. 11. *Si quando accesseris*
ad expugnandam civitatem, offeras ei pri-
imum pacem: si receperit, & aperuerit tibi
portas, cunctus populus qui in ea est, sal-
 Sibi-

64 LIBERTAS. Cap. IV.
habetur, & serviet tibi sub tributo. Prov. 3.
29. Ne moliaris amico tuo malum, cum ille
in te habeat fiduciam.

Item quarta
ta legis na-
turalis, de
exhibendo
se commo-
do.

VII. Quarta de exhibendo se commo-
do, conformia sunt divina præcepta
hæc. Exod. 23. 4. 5. Si occurreris bovi
inimici tui aut asino erranti, reduc ad eum.
Si videris asinum odientis te jacere sub one-
re, non pertransibis, sed sublevaris cum
eo. vers. 9. Peregrino molestius non eris.
Prov. 3. 30. Ne contendas adversus homi-
nem frustra, cum ipse tibi nihil mali fece-
rit. Prov. 12. 26. Qui negligit damnum
propter amicum, justus est. 15. 18. Vir
iracundus provocat rixas, qui patiens est,
mitigat suscitatas. Proverb. 18. 24. Vir
amabilis ad societatem, magis amicus erit
quam frater. Idem confirmatur Luc. 10.
Parabolâ Samaritani, qui Judæi à la-
tronibus vulnerati miseratus est. Et præ-
cepto Christi, Matth. 5. 39. Ego autem
dico vobis, non resistere malo: sed si quis
te percusserit in dextram maxillam tuam,
præbe illi & alteram, &c.

Item quinta
ta legis na-
turalis, de
misericor-
dia.

VIII. Quæ legem quintam probant,
inter infinita alia loca hæc sunt. Matth.
9. 15. Si enim dimiseritis hominibus pec-
cata eorum, dimittet & vobis Pater vester
cælestis peccata vestra: si autem non di-
miseritis hominibus: nec Pater dimittet vo-
bis peccata vestra, &c. Matth. 18. 21.
Domine, quoties peccabit in me frater
meus

meus, & dimittam ei? usque septies? Dicit illi Jesus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies; hoc est, toties quoties.

IX. Ad sextam legem confirmandam pertinent omnia ea loca, quæ jubent fieri misericordiam. Qualia sunt: Matth. 5. 7. *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Levit. 19. v. 18. *Non quæras ultionem, neque metum speris injuriæ civium tuorum.* Sunt autem, qui hanc legem non modo non confirmatam, sed & infirmatam scripturis putant, ex eo quod impiis post mortem, ubi nullus emendationi, neque exemplo locus est, pœna tamen maneat æterna. Solvunt objectionem hanc aliqui, dicendo, Deum nullâ obstrictum lege omnia referre ad gloriam suam, sed homini non licere idem facere. Quasi Deus gloriam quæreret, hoc est, placeret sibi, in morte peccatoris! Rectius respondetur, institutionem pœnæ æternæ fuisse ante peccatum, & respexisse hoc tantum, ut metuerent homines peccare in futurum.

X. Septimanam comprobant verba Christi, Matth. 5. 22. *Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio; qui autem dixerit, Fata contumeliam, reus erit Gehennæ ignis.* Prov. 10. vers 18. *Qui profert contumeliam, insipiens*

Item sexta legis naturalis, quod pœna futurum tantum spectent.

Item septima legis naturalis, quod contra contumeliam.

66 LIBERTAS. Cap. IV.
piens est. Proverb. 14. 21. *Qui despicit proximum suum, peccat.* 15. 1. *Sermo durus suscitatur furorem.* 12. 10. *Ejice derisorem; & exhibit cum eo jurgium, cessabuntque causa, & contumelia.*

Item octava XI. Legem octavam de agnoscenda
s. legis na æqualitate naturæ, hoc est, de humili-
turalis, con- tate, stabiliunt hæc loca. Matth. 5. 3.
tra superri- *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum*
am. *est regnum cælorum.* Proverb. 6. 16. 19.
Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima ejus: Oculos sublimes, &c. Proverb. 16. 5 *Abominatio Domini est omnis arrogans: etiamsi manus ad manum fuerit, non est innocens.* Prov. 11. vers 2. *Ubi fuerit, superbia, ibi erit & contumelia; ubi autem est humilitas, ibi & sapientia.* Item Isai. 40. 1. (*Ubi adventus Messie annunciat, pro præparatione ad regnum ejus*) vox clamantis in deserto, hæc est: *Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur.* Quod absque dubio non ad montes, sed ad homines refertur.

Item nona XII. *Æquitas* autem, quam posui-
legis natu- mus nono loco, esse *legem nature*, quã
ralis de mo- unicuique præcipitur cæteris eadem ju-
destia. ra permittere, quæ sibi permitti cupit,
quæque cæteras omnes leges in se complectitur, eadem est quam & Moses ponit.

nit. Levit. 19. 18. *Diliges amicum tuum sicut te ipsum.* & Servator noster, summam ait esse *Legis moralis*, Matth. 22. v. 36. *Magister, quod est mandatum magnum in lege?* - Ait illi *Jesus: Diliges Dominum Deum tuum, &c.* hoc est maximum & primum mandatum; secundum autem simile est huic, *Diliges proximum, tuum, sicut te ipsum, in his duobus mandatis universa lex pendet, & Propheta.* Diligere autem proximum sicut se ipsum, nihil aliud est, quàm ei omnia, permittere quæ nobismet ipsis permitienda esse postulamus.

XIII. Lege decima vetatur *acceptio personarum*; quemadmodum etiam locis sequentibus. Matth. 5. 45. *Ut sitis filii Patris vestri, qui facit Solem suum oriri super justos & injustos.* Coloss. 3. 11. *Non est Gentilis & Judæus, Barbarus & Schytha, servus & liber; sed omnia, & in omnibus Christus.* Actor. 10. 34. *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus.* 2. Paralip. 19. 7. *Non est apud Dominum nostrum iniquitas, neque acceptio personarum.* Ecclesiastic. 35. 16. *Dominus judex est, non apud illam gloria personæ.* Rom. 2. 11. *Non enim acceptio personarum apud Deum est.*

*Item decima legis naturalis, contra acceptio-
nem personarum.*

XIV. Undecima lex, quæ jubet *communiter habenda esse quæ dividi non possunt*, nescio an expressè habeatur in
sa-

Item undecima legis naturalis,

de habendis communiter, quæ dividi non possunt. sacris scripturis, necne; praxis autem passim occurrit in communi usu puteorum, viarum, fluminum, rerum sacrarum, &c. aliter enim fieri non poterat, ut homines viverent.

Item duodecima legis naturalis, de sorte dividendis. XV. Loco duodecimo *legem naturæ* esse diximus, ea quæ neque dividi, neque communiter possideri possunt, sorte tribuenda esse; id quod cum exemplo *Mosis* confirmatur, qui ex præcepto Dei, Num. 34. partes terræ promissionis tribubus sorte possidendas dedit: tum Actor. 1. exemplo *Apostolorum*, qui in numerum suum, (sic præfati, *Tu Domine ostende, quem elegeris, &c.*) *Matthiam præ Justo, sorte* ascripserunt. Idem colligitur ex Prov. 16. 33. *Sortes mittuntur.* Et, quæ decima tertia est lex, successio debebatur *Esabo*, scilicet Primo-genito *Isaaci*, nec ipse eam (Genes. 25. 43.) vendidisset, vel pater aliter statueret.

Item decima quinta legis naturalis, de constituendo arbitro. XVI. Sanctus Paulus, scribens ad Corinthios, Epist. 1. Cap. 6. corripit, illius civitatis Christianos, quod judiciis forensibus apud iudices infideles (suos hostes) inter se contenderent, Delictum esse inquit, quod non malint injuriam accipere & fraudem pati. Est enim illud contra legem illam, qua jubemur *mutuo commodi esse.* Sed si accidat controversiam esse de rebus necessariis, quid facien-

Cap. IV. LIBERTAS. 69
ciendum est? Itaque Apostolus vers. 5.
sic loquitur: *Ad verecundiam vestram di-*
co. Sic non est inter vos sapiens quisquam,
qui potest judicare inter fratres suos? Con-
firmat igitur illis verbis legem naturæ,
quam numeravimus decimam quin-
tam, nimirum ubi controversiæ vita-
ri non possunt, constituendum esse ex
consensu partium aliquem arbitrum,
eumque tertium, ita ut (quæ est lex
decima sexta) neuter litigantium ju-
dex sit in causâ propriâ.

XVII. Quod autem *judex* sive ar- *Item deci-*
biter præmium pro sententiâ accipere *ma septima*
non debeat, (quæ lex decima septima *legis natu-*
est) constat. Exod. 23. 8. *Nec accipies ralis, Arbi-*
munera, quæ etiam excæcant prudentes, tros premi-
Et subvertunt verba justorum. Et Eccle *um senten-*
siastic. 20. 31. *Xenia & dona excæcant tia accipere*
oculos judicum. Ex quo sequitur, neque *non debere.*
obligari eum parti uni magis, quam
alteri; quæ est lex decima nona: con-
firmaturque etiam Deuter. 1. 17. *Nullus*
erit distantia personarum; ita parvum au-
diæ ut magnum; & omnibus eis locis
quæ addicta sunt contra personarum ac-
ceptionem.

XVIII. Quod in *judicio Facti, te-* *Item deci-*
stes adhibendi sint, quæ est lex decima *ma octava*
octava, non modò confirmat scriptu- *legis natu-*
ra, sed requirit plures. Deuter. 17. 6. *ralis, de Testi-*
In ore duorum aut trium testium peribit, stibus.
qui

70 LIBERTAS. Cap. IV.
qui interficietur. Idem repetitur Deu-
ter. 19. 15.

Item vigesi-
ma legis natu-
ralis, con-
tra Ebrie-
tatem.

XIX. Ebrietas, quam ideò inter vio-
lationes *Legis naturalis* ultimo loco nu-
meravimus, quia rectæ rationis usum
impedit, prohibetur in scripturis sacris
etiam propter eandem. Proverb. 20. 1.
*Luxuriosa res vinum, & tumultuosa Ebrie-
tas, quicumque his delectatur, non erit sa-
piens.* & Cap. 31. vers. 4. & 5. *Noli re-
gibus dare vinum, ne fortè bibant, &
obliviscantur judiciorum, & mutant cau-
sam filiorum pauperis.* Ut autem sciamus
malitiam hujus vitii consistere forma-
liter, non in quantitate vini quod bi-
bitur, sed in eo quod iudicium & ra-
tionem labefactet, sequitur proximo
versu, *Date siceram mœrentibus, & vi-
num his qui amaro sunt animo. Bibant &
obliviscantur egestatis suæ, & doloris sui
non recordentur amplius.* Eadem ratione
in prohibenda Ebrietate utitur Christus,
Lucæ Cap. 21. vers. 34. *Attendite autem
vobis, ne forte graventur corda vestra in
crapula & ebrietate.*

Item respe-
ctu ejus
quod di-
ctum est,
Legem na-
tura esse æ-
ternam.

XX. Quod diximus superiore capi-
te, *legem naturæ esse æternam*, probatur
ex Matth. 5. 18. *Amen dico vobis, donec
transeat cælum & terra, jota unum, aut
apex unus, non præteribit, à lege.* Psalm
118. 160, *in æternum omnia judicia justitiæ
tua.*

XXI, Di-

XXI. Diximus quoque, *natura Leges* Item, *Leges* *geſ* pertinere ad *conſcientiam*; hoc eſt, *natura per-* *juſtum eſſe* qui omni conatu eas imple- *tinere ad* *re nititur.* Et quamquam quis omnes *conſcienti-* *actiones* fecerit tales (quod attinet ad *am.* *externam obedientiam*) quales lex jubet, ſed non ob legem ipſam; ſed propter pœnam adjunctam, vel gloriæ cauſâ; tamen eum *injuſtum* eſſe. Utrumque confirmatur ſcripturis ſacris. Primum. Iſai. 55. 7. *Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & revertatur ad Dominum, & miſerebitur ejus.* Ezech. 18. 31. *Projicite à vobis omnes prævaricationis veſtras, in quibus prævaricati eſtis, & facite vobis cor novum, & quare moriemini, domus Iſraël?* Ex quibus, & ſimilibus locis, fatiſ intelligi poteſt, non puniturum Deum facta eorum, quorum cor re-ctum eſt. Secundum, ex Iſaiæ cap. 29. verſu 13. *Et dixit Dominus, eô quod appropinquat populus iſte ore ſuo, & labiis glorificat me, cor autem ejus longe eſt à me, ideo ecce addam, &c.* Matth. 5. 20. *Dico enim vobis, niſi abundaverit juſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Et in ſequentibus explicat Servator noſter, mandata Dei violari, non factis modo, ſed etiam voluntate. Scribæ enim & Phariſæi externis factis observa-

bant

bant legem quàm maximè; sed gloriæ tantùm causâ, alter eandem violaturi. Occurrunt præterea innumera passim scripturæ sacræ loca, quibus manifestissimè dicitur, Deum voluntatem accipere pro facto; idque tam in bonis, quàm in malis actionibus.

Item Leges servatu XXII. Quod lex naturæ facilis observatu sit, declarat *Christus*, Matth. 11. v. 28, 29, 30. *Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde; & invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.*

Denique res spectu regule per quam statim cognosci potest, an aliquid sit contra legem naturæ nec homines, XXIII. Regula denique illa, quâ dignoscere unumquemque posse dixi, utrum id quod facturus sit, contra legem naturæ sit, necne, nempe, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris,* totidem penè verbis enunciatur à nostro Servatore, Matth. 6. 12. *Omnia ergo, quæcunque vultis ut faciant vobis natura nec homines, & vos facite illis.*

Christi lex, est natura XXIV. Sicut *lex natura* omnis divina est; ita *lex Christi* è converso (quæ tota explicatur Matthæi capitibus 5, 6, 7.) tota quoque (excepto uno mandato de non ducendâ eâ quæ propter fornicationem est dimissa quod pro divinæ legis positivæ explicatione adduxit *Christus*, contra Judæos, qui legem

Mosaicam non rectè interpretabantur:) naturæ doctrina est. Tota, dixi, lex Christi in dictis capitibus explicatur, non tota Christi doctrina. Nam doctrinæ Christianæ pars est *Fides*, quæ sub *Legis* nomine non comprehenditur. Leges enim feruntur de *actionibus* quæ voluntatem sequuntur nostram, non de *opinionibus*, neque de *fide*; quæ extra potestatem nostram existentes, voluntatem nostram non sequuntur.

CAPUT V.

De causis & generatione Civitatis.

I. Leges naturales non sufficere ad Pacis conservationem. II. Leges naturæ, in statu naturæ filere. III. Securitatem vivendi secundum leges naturæ consistere in concordia multorum. IV. Concordiam multorum non esse satis constantem ad Pacem diuturnam. V. Cui brutorum quorundam animantium regimen solâ stet concordia; hominum non item. VI. Requiritur ad Pacem hominum, non modo consensionem, sed etiam unionem. VII. Quid sit unio. VIII. In unione, Jus omnium in unum transfertur. IX. Quid sit civitas. X. Quid sit persona civilis. XI. Quid sit summum habere imperium, & quid subditus. XII. Duo genera civitatum naturale & institutum.

I. **M**anifestum est per se, actiones *Leges natu-*
 hominum à voluntate, volun- *rales non-*
 D tatem

sufficere, ad *tatem* à spe & metu proficisci, adeo ut *Pacis con-* quoties *Bonum majus*, vel *Malum minus* *servationem* detur à violatione Legum sibi proventurum, quàm ab observatione, volentes violant. Spes igitur unicuique securitatis conservationisque suæ in eo sita est, ut viribus artibusque propriis, proximum suum, vel palàm, vel ex insidiis præoccupare possit. Ex quo intelligitur, *leges naturales* non statim, ut cognitæ sunt, securitatem cuiquam præstare ipsas observandi: & proinde, quamdiu cautio ab invasione aliorum non habeatur, cavendi sibi quibuscunque modis voluerit, unicuique manere *Jus primævum*, hoc est, *jus in omnia*, sive *Jus belli*; sufficitque ad impletionem *legis naturalis*, ut quis paratus animo sit ad pacem habendam, ubi haberi potest.

Leges natu- II. Tritum est, *inter arma silere le-*
rae in statu *ges*; & verum est, non modo de *legi-*
naturæ sile- *bis civilibus*, sed etiam de *lege natura-*
re. *li*, si non ad animum, sed ad actiones referatur, per Cap. 3. Artic. 27. & bellum tale intelligatur, ut sit omnium contra omnes, qualis est *status naturæ mæ*, quamquam in bello nationis contra nationem modus quidam custodiri solebat. Ideoque priscis temporibus vitæ institutum, & quasi œconomia quædam erat, quam vocabant *λυσικην*, *Rapto bibere*; quæ neque contra

tra legem naturæ erat, rebus sic stantibus, neque sine gloriâ illis qui eam fortiter, nec crudeliter exercebant. Mos erat illis, cætera rapientibus, & vitæ parcere, & à bubus aratoribus, omni- que instrumento agriculturæ abstinere. Quod tamen non ita est accipiendum, tanquam ad id adstringerentur lege naturæ, sed quod gloriæ suæ consulere, & ne nimiâ crudelitate, metûs arguerentur.

III. Cum ergo ad pacem conservandam necessarium sit *legis naturalis* exercitium; & ad *legis naturalis* exercitium necessaria sit *securitas*, considerandum est quid sit quod talem securitatem præstare possit. Ad hanc rem excogitari aliud non potest, præterquam ut unusquisque auxilia idonea sibi comparat, quibus invasio alterius in alterum adeò periculosa reddatur, ut satius sibi esse uterque putet, manus cohibere quàm conferere. Primum autem manifestum est, quod duorum vel trium consensus securitatem talem minimè præstare possit; propterea quod additio ex altera parte unius, vel paucorum hominum, sufficit ad certam & indubitam victoriam, datque animum adversario ad aggrediendum. Necessarium itaque est ad securitatem quam quærimus obtinendam, ut numerus eorum qui in-

*Securita-
tem vivendi
secundum
leges natu-
ræ, consiste-
re in con-
cordiamul-
torum.*

76 LIBERTAS. Cap.V,
mutuam opem conspirant, tantus fit,
ut paucorum hominum ad hostes acces-
sio non sit ipsis conspicui momenti ad vi-
ctoriam.

Concordi- IV. Denique, quantumcumque sit
am multo- numerus eorum qui ad se defendendum
rum non es- cœunt, si tamen non consentiant in-
se satis con- ter se optimâ ratione quâ id fieri debeat,
stantem ad sed unusquisque suo modo suis viribus
pacem diu- utatur, nihil efficietur; propterea quod
turnam. distracti sententiis, impedimento invi-
cem erunt; aut si in unam actionem
spe victoriæ, vel prædæ, vel vindictæ,
satis consentiant, postea tamen diversi-
tate ingeniorum consiliorumque, vel
simulatione & invidiâ, quibus natura-
liter homines inrer se contendunt, ita
divellentur, ut neque mutuam opem
conferre, neque pacem inter se habe-
re velint, nisi communi aliquo metu
coerceantur. Ex quæ sequitur, *consen-*

sionem plurium, (quæ consistit in eo
tantum, quod actiones suas, omnes ad
eundem finem, & *bonum commune* diri-
gant) hoc est, societatem mutui tan-
tum auxilii, non præstare consentien-
tibus, sive sociis, securitatem quam
quærimus, exercendi inter se ipsos *le-*
ges nature supra dictas; sed oportere
amplius quiddam fieri, ut qui semel
ad pacem, & mutuam auxilium, cau-
sâ *communis bonis* consenserint, ne post-
ea,

ea, cum *bonum* suum aliquod *privatum* à *communi* discrepaverit, iterum dissentiant, metu prohibeantur.

V. Numerat Aristoteles inter animalia, quæ *Politica* appellat, non modo *Hominem*, sed etiam multa alia, ut *Formicam*, *Apem*, &c. quæ, quanquam ratione destituantur, per quam pacta facere, & submittere se regimini possint, nihilominus, consentiendo, id est, eadem cupiendo, & eadem fugiendo, ita actiones suas dirigunt ad finem communem, ut coetus eorum nullis seditionibus sint obnoxii. Non sunt tamen coetus eorum *civitates*, neque idè ipsa animalia *politica* dicenda sunt; quippe quorum regimen consensus tantum est; si ve multæ voluntates ad unum objectum; non (ut in civitate opus est,) una voluntas. Verum est, in creaturis illis solo sensu & appetitu viventibus *consensionem* animorum ita esse durabilem, ut nullâ aliâ re opus sit ad eam, & (ex consequenti) ad pacem inter se conservandam, præterquam naturali eorum appetitu. In hominibus autem aliter res se habet. Nam primò inter homines certamen est honoris & dignitatis: inter bestias non est: unde *odium* & *invidia*, ex quibus nascitur seditio & bellum, inter homines est, inter illas non est. Secundò, appetitus naturalis apum &

Cur brutorum quorundam animalium regimen solâ sit concordia; hominum non item.

similibus creaturarum conformes sunt, & feruntur ad bonum commune, quod inter illas non differt à privato, hominì autem nihil penè pro bono habetur, in quo non sit possessori aliquid præcipuè & eximii præ eo quod possident cæteri. Tertio, animantia quæ rationem non habent, nullum defectum vident, vel videre se putant, in administratione suarum rerumpublicarum, sed in multitudine hominum plurimi sunt qui præ cæteris sapere existimantes, conantur res novare; & diversi novatores, innovant diversis modis: id quod est distractio, & bellum civile. Quarto, animantia bruta, utcumque possint vocis suæ usum aliquem habere, ad significandum inter se affectus suos; carent tamen illâ verborum arte, quæ necessariò requiritur ad perturbationes animi concitandas, nimirum, qua Bonum, melius; Malum, pejus repræsentatur animo, quàm revera est: hominis autem lingua tuba quædam belli est & seditionis; diciturque *Pericles* suis quondam orationibus, tonuisse, fulgurâsse, & confudisse totam *Græciam*. Quintò, non distinguunt illa *injuriam* à *damno*. Inde accidit, ut dum bene ipsis sit, socios non culpent. Homines autem maximè reipublicæ molesti sunt, quibus maximè licet esse otiosis, non enim antè certare

de dignitate publica solent, quam incertamine contra famem & frigus vicioriam reportaverint. Postremò, confessio creaturarum illarum brutarum naturalis est; hominum pactitia tantum, hoc est, artificiosa est, non igitur mirandum est, si hominibus ad vivendum in pace aliquid amplius opus sit. *Confessio* itaque, sive *societas* contracta sine potestate aliquâ communi, per quam metu pœnæ singuli regantur, non sufficit ad securitatem, quæ requiritur ad exercitium *justitiæ naturalis*.

VI. Quoniam igitur *conspiratio* plurium voluntatum ad eundem finem non sufficit ad conservationem pacis, & defensionem stabilem, requiritur ut circa ea quæ ad pacem & defensionem sunt necessaria, una omnium sit voluntas. Hoc autem fieri non potest, nisi unusquisque voluntatem suam, alterius nimirum unius *Hominis*, vel unius *Concilii voluntati* ita subjiciat, ut pro voluntate omnium & singulorum habendum sit, quicquid de iis rebus quæ necessariae sunt ad pacem communem ille voluerit. CONCILIUM autem voco, cœtum plurium hominum deliberantium de eo quod agendum, vel non agendum est; ad commune omnium bonum.

Quid sit unio.

VIII. *Voluntatem* hæc *submitisio* omnium illorum, *unius hominis voluntati* vel *unius Concilii*, tunc fit, quando unusquisque eorum unicuique cæterorum se pacto obligat ad non resistendum *voluntati* illius *hominis*, vel illius *Concilii* cui sui submitserit, id est, nescium opum & virium suarum (quoniam jus se ipsum contra vim defendendi retinere intelligitur) contra alios quoscumque illi deneget. Vocaturque UNIO. *Voluntas* autem *Concilii*, ea intelligitur esse, quæ est *voluntas majoris partis* eorum hominum, ex quibus *Concilium* consistit.

In unione, jus omnium in unum transfertur

VIII. Quamquam autem *voluntas* non fit ipsa voluntaria, sed tantum actionum voluntarium principium, (non enim volumus velle, sed *facere*) ideoque minimè cadat sub deliberationem & pacta; tamen qui subicit *voluntatem* suam alterius voluntati, transfert in illum alterum *Jus virium & facultatum* suarum: ut cum cæteri idem fecerint, habeat is cui submittitur, tantas vires, ut terrore earum, singulorum voluntates ad unitatem & concordiam possit confirmare.

Quid sit civitas.

IX. *Unio* autem sic facta, appellatur *civitas*, sive *societas civilis*, atque etiam *persona civilis*, nam cum una sit omnium *voluntas*, pro una personâ habenda

da est; & nomine *uno* ab omnibus hominibus particularibus distinguenda & dignoscenda, habens jura sua, & res sibi proprias. Ita ut neque civis aliquis, neque omnes simul, [si excipiamus eum cujus voluntas sit pro voluntate omnium] pro *civitate censenda* sit. CIVITAS ergo (ut eam definiamus) est *persona una*, cujus voluntas, ex pactis plurium hominum, pro voluntate habenda est ipsorum omnium; ut singulorum viribus & facultatibus uti possit, ad pacem & defensionem communem.

X. Quanquam autem *civitas* omnis *persona civilis* sit; non tamen, è converso, omnis *persona civilis* est *civitas*, fieri enim potest ut cives plures, permittente civitate sua, coeant in *unam personam*, certamen rerum agendarum causa. Hæ jam *personæ civiles* erunt, ut sodalitates mercatorum, & conventus alii quamplurimi, *civitates* tamen non sunt, quia non subjecerunt se voluntati conventus simpliciter, & in omnibus, sed in certis rebus à civitate determinatis; atque ita ut cuilibet eorum contra ipsum *Corpus sodalitatis*, contendere iudicio licitum sit apud alios; quod *civis* contra *civitatem* licitum non est. Hujusmodi igitur *societates* sunt *personæ civiles*, *civitati* subordinatæ.

*Quid sit
persona civilis.*

*Quid sit
summum
habere im-
perium, &
quid subdi-
tus.*

XI. In omni civitate, *Homo* ille, vel *Concilium* illud, cujus voluntati singuli voluntatem suam (ita ut dictum est) subjecerunt, SUMMAM POTESTATEM, sive SUMMUM IMPERIUM, sive DOMINIUM habere dicitur. Quæ *Potestas & Jus imperandi* in eo consistit, quod unusquisque civium omnem suam vim & potentiam, in illum *hominem*, vel *Concilium* transtulit. Quod fecisse, (quia vim suam in alium transferre naturali modo nemo potest) nihil aliud est, quàm de jure suo resistendi decessisse. *Civium* unusquisque, sicut etiam omnis *persona civilis subordinata*, ejus qui *Summum imperium* habet, SUBDITUS appellatur.

*Duo genera
civitatum,
naturale &
instituti-
vum.*

XII. Ex ante dictis satis ostensum est, quo modo, & quibus gradibus *multæ personæ naturales* in *unam personam civilem*, quàm *civitatem* appellavimus, studio sese conservandi, mutuo metu coaluere. Cæterùm qui se subjiciunt alteri propter metum, vel ipsi quem metuunt se subjiciunt, vel alicui alii, cui confidunt, ut ab eo protegantur. Priore modo faciunt bello victi, nec occidantur; posteriore, nondum victi, ne vincantur. Prior modus initium habet à *potentiâ naturali*, & dici potest *civitatis origo naturalis*; posterior à *con-*
silio

Cap. VI. LIBERTAS. 83
filio & constitutione coëuntium, quæ origo ex instituto est. Hinc est quod duo sint genera civitatum: alterum naturale, quale est Paternum & Despoticum; alterum institutum, quod & politicum, dici potest. In primo Dominus acquirit sibi cives sua voluntate; in altero cives arbitrio suo imponitur sibi met ipsis Dominium, sive is sit unus homo, sive unus cœtus hominum, cum summo imperio. Dicemus autem primo loco de civitate instituta, deinde de naturali.

CAPUT VI.

De jure ejus, sive Concilii, sive Hominis unius, qui in civitate cum summa potestate est.

I. Multitudini extra civitatem non potest attribui Jus aliquod, neque actio aliqua, inquam non sigillatim consenserunt. II. Initium civitatis est Jus majoris numeri consentientis. III. Unumquemq; Jus retinere protegendi se arbitrio proprio, quamdiu securitati suæ non sit prospectum. IV. Potestatem coactivam necessariam esse ad securitatem. V. Quid sit Gladius Justitiæ. VI. Gladium Justitiæ penes eum esse qui habet summum imperium. VII. Gladium belli penes eundem esse. VIII. Jadicia penes eundem esse. IX. Legislationem penes eundem esse. X. Magistratum & Ministrorum civitatis nominationem penes eundem esse. XI. Doctrinarum

84 LIBERTAS. Cap. VI.
 examinationem penes eundem esse. XII.
Quicquid is fecerit, impune esse. XIII. *Eidem à civibus imperium absolutum concessum esse: quantaque ei debeatur obedientia.*
 XIV. *Eundem legibus civitatis non teneri.*
 XV. *Nemini proprium esse quicquam contra illum qui habet summum imperium.* XVI.
Quia sit furtum, homicidium, adulterium & injuria, cognosci ex legibus civilibus.
 XVII. *Opinio eorum qui civitatem constituere vellent, ubi non esset quisquam cum potentiâ absolutâ.* XVIII. *Nota Imperii summi.* XIX. *Si conferatur civitas cum homine, is qui habet summum imperium, est ad civitatem in ea ratione, in qua est anima humana ad ipsum hominem.* XX. *Summum Imperium non posse jure dissolvi consensu eorum, quorum pactis est constitutum.*

*Multitudi-
 ni extra ci-
 vitatem non
 potest attri-
 bui jus ali-
 quod, neque
 aëlio aliqua
 in quam nõ
 sigillatim
 consense-
 runt.*

I. **C**ONSIDERANDA imprimis est ipsa
 hominum (coëuntium in unam
 civitatem suo ipsorum arbitrio) *Mul-
 titudo* [*] quid sit; nimirum quòd non
 sit unum aliquid, sed plures homines,
 quorum unusquisque suam habet sibi
 voluntatem, & suum circa omnia pro-
 ponenda judicium. Et siquidem per
 contractus particulares singuli suum sibi
 habeant *Jus & proprietatem*, ut alter
hoc, alter *illud* dicat esse *suum*, nihil erit
 de quo rota multitudo, ut *persona* à sin-
 gulo quoniam distincta, possit rectè di-
 cere, *hoc meum est*, magis quam *alie-*

num. Neque est actio ulla, quæ multitudini attribui debet, ut *sua*; sed (si omnes vel plures consenserint) actio non erit, sed tot actiones, quot homines. Quamquam enim in magnâ aliquâ seditione vulgo dici solet *populum* illius civitatis cepisse arma; verum tamen est de illis solis qui in armis sunt; vel qui iis consentiunt. *Civitas* enim, quæ *una persona* est, capere arma in se ipsam non potest. Quicquid igitur à multitudine factum est, intelligendum est factum esse ab unoquoque eorum ex quibus illa conflatur. Atque is qui in multitudine illa existens, tamen iis quæ facta sunt non consenserit, neque opem tulerit, non fuisse censendus est. Præterea in multitudine nondum in unam personam, eo modo quo dictum est, coalitâ, manet ille *nature status*, in quo *omnia omnium sunt*; neque locum habet illud *meum & tuum*; quod vocatur *dominium*, & *proprietas*: propterea quòd nondum existat securitas illa, quam suprà ad exercitium *legum naturalium* requiri ostendimus.

Multitudo, &c.) *Doctrina de Civitatis in cives potestate, totâ ferè dependet à cognitione differentie, quæ est inter multitudinem hominum quæ regit; & eam quæ regitur. Ea enim civitatis natura est, ut civium multitudo sive aggregatum, non*

Annotatio.

modo imperet, sed etiam imperanti subi-
ciatur; sed alio atque alio sensu. Quam
differentiam in primo hoc Articulo satis
expliicatam esse credideram, Verum, ex
multorum contra ea quae sequuntur obje-
ctionibus, aliter esse sentio. Itaque ube-
rioris explanationis causa pauca haec adji-
sere visum est.

Multitudo, quia vox collectiva est, si-
gnificare intelligitur res plures, ut hominum
multitudo idem sit quod multi homines. Vox
eadem quia numeri est singularis, unam
rem significat, nempe unam multitudinem.
At neutro modo intelligitur multitudo ha-
bere unam voluntatem à natura datam, sed
alius aliam. Neque ergo attribuenda illi est
una actio, quaecunque ea sit. Itaque pro-
mittere, pacisci, jus acquirere, jus trans-
ferre, facere, habere, possidere, & simi-
lia, multitudo non potest, nisi sigillatim sive
viritim, ut sint promissa, pacta, jura,
actiones, tot quot sunt homines. Quapropter
multitudo, persona naturalis non est. Cate-
rum eadem multitudo, si viritim paciscan-
tur, fore ut unius alicujus hominis volun-
tas, vel majoris partis ipsorum voluntates
consentaneae, pro voluntate omnium ha-
beantur, tunc persona una fit: voluntate
enim praedita est, ideoque actiones facere
potest voluntarias, quales sunt, impera-
re, leges condere, jus acquirere & trans-
ferre, & cetera; & populus sapius quam
multi-

multitudo dicitur. Distinguendum itaque sic est; Per Populum vel multitudinem, quoties ipsam aliquid velle, imperare, vel facere dicimus, intelligitur civitas qua imperat, vult & agit per voluntatem unius hominis, vel per voluntates plurium hominum consentaneas: quod nisi in conventis fieri nequit. Quoties autem à multitudine hominum, sive magna sive parva, aliquid fieri dicitur sine voluntate illius hominis vel conventus; id factum esse à populo subdito, id est, à multis simul civibus singularibus, neque ex una voluntate, sed ex pluribus provenire plurium hominum; qui cives sunt, & subditi, civitas non sunt.

II. Considerandum deinde est, ut *Initium ci-*
 numquemque ex multitudine (quo *vitas est*
 constituendæ civitatis principium fiat) *majoris nu-*
 debere consentire cum cæteris, ut in *meri cor-*
 iis rebus quæ à quopiam in cætu pro- *sentientis.*
 ponentur, pro voluntate omnium ha-
 beatur id, quod voluerit eorum ma-
 jor pars. Alio enim modo multitudinis
 hominum, quorum ingenia & vota
 inter se tam variè differunt, nulla om-
 nino erit voluntas. Quod si quis nolit
 consentire, cæteri sine eo civitatem
 nihilo minus inter se constituent. Ex
 quo fiet ut civitas in dissentientem Jus
 suum præmævum retineat, hoc est, *jus*
belli, ut in hostem.

Unumquemque jus retinere protegendum se arbitrio proprio, quamdiu securitas ejus non est prospectum.

III. Quoniam autem capite præcedente, articulo 6, requiri ad securitatem hominum diximus, non modo consensionem, sed etiam subjectionem voluntatum, circa eas res quæ ad Pacem & Defensionem sunt necessariæ; & in ea *unione*, sive *subjectione*, consistere naturam *civitatis*: vivendum hoc loco est, ex iis rebus quæ in cœtu hominum (quorum voluntates omnes in majoris partis voluntate continentur) proponi, discuti, & statui possunt, quarum res ad Pacem, & defensionem communem sint necessariæ. Inprimis autem *paci necessarium* est, ut unusquisque in tantum protegatur contra cæterorum violentiam, ut possit securè vivere, hoc est, ne habeat causam justam metuendi à cæteris, quamdiu ipse alios injuriâ nullâ affecerit. Tutos quidem reddere homines à mutuis damnis, ita ut lædi, vel occidi injuriâ non possint, impossibile est; neque ergo cadit in deliberationem. Sed ne sit metuendi causa justa, prospici potest. Securitas enim Finis est, propter quem homines se subjiciunt aliis: quæ si non habeatur, nemo intelligitur se aliis subjecisse, aut jus se arbitrio suo defendendi amisisse. Neque antè intelligendus est quisquam se obstrinxisse ad quicumque, vel jus suum in omnia

nia reliquisse, quàm securitati ejus sit prospectum.

IV. Ad securitatem hanc non sufficit, ut unusquisque eorum qui in civitatem coalituri sunt, cum cæteris paciscatur, vel verbis, vel scripto, de *non occidendo, non furando, & similibus* Legibus observandis. Manifesta enim omnibus est ingenii humani pravitas, & experienciâ nimis cognitum, quàm parùm, amoiâ pœnâ, conscientiam promissorum homines in officio contineantur. Securitati itaque, non *paclis*, sed *pœnis* providendum est. Tunc autem satis provisum est, cum pœnæ tantæ in singulas injurias constituuntur, ut apertè majus malum sit fecisse, quàm non fecisse. Omnes enim homines necessitate naturæ id eligunt, quod *sibimet ipsis apparenter bonum* est.

*Potestatem
coactivam,
necessariam
esse ad se-
curitatem.*

V. Jus autem pœnas sumendi tunc intelligitur datum esse alicui, quando unusquisque paciscitur, se non auxiliarium esse ei qui pœnas daturus est. Vocabo autem *Jus hoc Gladium justitiæ*. Hujusmodi autem pacta satis plerumque observant homines, nisi ubi ipsi vel illorum proximi puniendi sunt.

*Quid sit
gladium ju-
stitiæ.*

VI. Quoniam ergo ad securitatem singulorum, atque adeò ad pacem communem *necessarium* est, ut *Jus* utendi

*Gladium
justitiæ pe-
nes qui ha-
gla-*

bet imperium summum. gladio ad pœnas, in aliquem *hominem* vel *concilium*, transferatur; is *homo*, vel illud *concilium*, necessariò intelligitur *summum* in civitate *imperium* jure habere. Qui enim pœnas suo arbitrio jure sumit, jure omnes cogit ad omnia, quæ ipse vult; quo imperium majus excogitari nullum potest.

Gladium belli penes eundem esse. VII. Frustra autem pacem inter se colunt, qui se contra externos tueri non possunt; neque possibile est iis se tutari contra externos; quorum vires unitæ non sunt: ideoque *necessarium* est ad singulorum conservationem, ut sit *Concilium* aliquod *unum*, vel *homo unus* qui jus habeat armandi, congregandi, & uniendi tot cives in omni periculo, vel occisione, quot pro incerto numero, & viribus hostium ad communem defensionem opus erit; rursusque cum hostibus quoties expediet pacem faciendi. Intelligendum ergo est, singulos cives, in *unum* vel *hominem* vel *concilium*, totum hoc *Jus belli & pacis* transulisse: Atque jus hoc (quod *Gladium belli* appellare possumus) esse ejusdem *hominis* vel *concilii*, cujus est *Gladius justitiæ*. Nemo enim ad arma & ad belli sumtus cives potest jure cogere, nisi qui jure punire eum potest qui non obedierit. *Summo* itaque *Imperio* uterque *Gladius*, tam *belli* quam *justitiæ*,

ex ipsa civitatis constitutione & essentialiter adheret.

VIII. Quoniam autem *jus gladii* nihil aliud est, quam jure posse, suo arbitrio, gladio uti; sequitur, *Arbitrium* sive *judicium* de recto ejus usu ad eundem pertinere. Si enim *potestas judicandi* penes unum esset, & *potestas exsequendi* penes alterum, nihil efficeretur: frustra enim judicaret, qui mandata exsequi non posset; aut si exsequatur per jus alterius, non ipse *jus gladii* habere dicitur, sed alter, cujus ille minister tantum est. Omne igitur *judicium* in *civitate* est illius qui *Gladios* habet, hoc est, ejus cujus est *imperium summum*.

Judicia penes eundem esse.

IX. Porro, cum non minus, imò multò magis ad pacem conducatur, prævenire ne rixæ orientur, quam ortas compescere: controversiæ autem omnes nascuntur ex eo, quod differunt inter se opiniones hominum de *meo & tuo*, *justo & injusto*, *utili & inutili*, *bono & malo*, *honesto & inhonesto*, & similibus, quæ quisque proprio æstimat judicio: ejusdem *Summi imperii* est, communes omnibus exhibere regulas, sive mensuras, & publicè eas declarare, quibus unusquisque sciat quid *suum*, quid *alienum*, quid *justum*, quid *injustum*, quid *honestum*, quid *inhonestum*, quid *bonum*, quid

Legislationem penes eundem esse.

92 LIBERTAS. Cap. VI.
quid *malum*, appellandum sit: hoc est
summum, quid *agendum* & quid *fu-*
giendum sit in vita communi. Regulæ
autem, sive mensuræ illæ, vocari so-
lent *leges civiles* sive *leges civitatis*, ut
quæ ejus qui *summum* in civitate *impe-*
rium obtinet, sunt *mandata*. Et LEGES
CIVILES (ut eas definiamus) nihil
aliud sunt, quam qui in civitate *summâ*
potestatem præditus est, de civium futuris
actionibus *mandata*.

Magistra- X. Præterea cum, civitatis negotia,
tuum & mi- belli, & pacis, ab uno homine, vel concii-
nistrorum, lio uno, absque ministris & magistratibus
civitatis no- subordinatis omnia administrari, impos-
minatio- sibile sit; pertineatque ad pacem & de-
nem penes fensionem, ut quibus de controversiis
eundem esse justè judicare, vicinorum consilia per-
videre, bella prudenter gerere, utilitati
civitatis undiquaque prospicere incum-
bit, rectè suis officiis fungantur, rationi
consentaneum est, ut ab eo dependeant,
& eligantur, qui habet *summum impe-*
rium tam in bello, quàm in Pace.

Doctrina- XI. Manifestum quoque est, actio-
rum exa- nes omnes voluntarias initium habere
minatio- & necessariò dependere à voluntate; vo-
nem penes luntatem autem faciendi vel non facien-
eundem esse di dependere ab opinione *boni* vel *mali*,
præmii vel *pœna*, quam sibi quisque con-
ceperit ex facto vel omisso sequuturam
esse; ita ut actiones omnium à suis cu-
jus-

Cap. VI. LIBERTAS. 93
jusque opinionibus regantur. Quare illatione necessaria & evidenti intelligitur, pacis communis interesse plurimum, ut nullæ opiniones vel doctrinæ civibus proponantur, quibus putent, vel se jure non posse *legibus* civitatis, hoc est, mandatis illius *hominis*, vel *concilii*, cui *summum* civitatis *imperium* commissum est, obtemperare; vel licitum sibi esse ei resistere; vel majorem pœnam manere sibi neganti, quàm præstanti obsequium. Si enim unus imperet aliquid facere sub pœnâ mortis naturalis, alius vetet sub pœna mortis æternæ, uterque jure; sequetur, non tantùm cives, etsi innocentes, puniri jure posse, sed penitus dissolvi civitatem. Neque enim servire quisquam duobus dominis potest, neque is cui obediendum esse credimus metu damnationis, minùs dominus est, quàm is cui obeditur metu mortis temporalis, sed potius magis: Sequitur ergo, illum *unum* sive *hominem*, sive *curiam*, cui commissum est à civitate *summum imperium*, hoc quoque habere juris, ut (*) & judicet quæ opiniones & doctrinæ paci inimicæ sunt, & vetet ne doceantur.

Et judicet quæ opiniones, &c.) *Do- Annotatio*
gma fere nullum est, neque circa cultum
Dei,

*Dei, neque circa scientias humanas, unde
 dissensiones, deinde discordia, convitia, &
 paulatim bellum oriri non possit. Neque ac-
 cidit hoc propter Dogmatis falsitatem, sed
 propter ingenium hominum, qui sapientes
 sibi visi, idem videri volunt omnibus. Ve-
 rum huiusmodi dissensiones quamquam im-
 pediri non possunt, ne oriantur, attamen ne
 impediant pacem publicam, Imperii sum-
 mi exercitio coerceri possunt. De opinionibus
 itaque istiusmodi loquutus hoc loco non
 sum. Sunt doctrinae quaedam, quibus im-
 buti cives obedientiam civitati negari, &
 contra Principes summos summasque pote-
 states pugnari, idque jure posse, imò oportere,
 arbitrantur. Quales sunt quae sive directè
 & aperte, sive obscurius per consequentiam,
 hominibus aliis præter eos quibus imperium
 summum traditum est, obedientiam postulant.
 Spectare hoc ad potestatem, quam in aliena
 civitate Ecclesiae Romanae Principi multi
 attribuunt, & ad potestatem etiam quam
 alicubi extra Ecclesiam Romanam Episcopi
 in civitate sua sibi postulant; denique ad
 libertatem quam prætextu Religionis sumunt
 sibi etiam cives infirmi, non dissimulo. Nam
 quod bellum civile in orbe Christiano unquam
 exstitit, quod ab hac radice ortum aut alitum
 non fuerit? Doctrinarum igitur iudicium, utrum
 obedientiae civili repugnent necne, & si
 quidem repugnent, potestatem prohibendi*

Cap. VI. LIBERTAS. 95
ne doceantur, imperio civili hic attribuo. Non cum nemo sit, qui earum rerum quæ ad pacem & defensionem civitatis pertinent judicium civitati non concedat, & manifestum sit, opiniones quales jam recitavi, pertinere ad pacem civitatis, sequitur necessario, opinionum examen, an tales sine nec ne, ad civitatem, id est, ad eum penes quem est summum Civitatis imperium, referri oportere.

XII. Postremò, ex eo quod civium *Quicquid unusquisque voluntatem suam voluntati ejus subjecit, summum in civitate imperium* habet, ita ut viribus propriis contra eum uti non possit; sequitur manifestè, impunè debere esse, quicquid ab eo factum erit. Nam ut punire naturaliter eum nemo potest, qui satis virium non habet; ita neque jure punire, qui satis virium non habet.

XIII. Ex his quæ dicta jam sunt, *Eidem à civibus imperium* manifestissimum est, in omni civitate *perfectâ (hòc est, ubi nulli civium Jus absolutum concessum esse dii privati jus excluditur)* esse summum quantaque in aliquo *Imperium,* quo majus ab hominibus jure conferri non potest, sive *obedientia* quo majus nemo mortalium habere potest in se ipsum. Imperium autem quo majus

majus ab hominibus in hominem transferri non potest, vocamus (*) ABSOLUTUM. Quicumque enim voluntatem suam ita voluntati civitatis subjecit, ut quidlibet possit *impunè facere, leges condere, lites judicare, pœnas sumere, viribus & opibus* omnium suo arbitrio uti, atque hæc omnia jure; sanè imperium ei maximum quod concedi potest, concessit. Idem experientiâ per omnes civitates quæ sunt, vel fuerunt unquam, confirmari potest. Quamquam enim quandoque dubitetur, *quis homo, vel quod concilium, summum* in civitate *imperium* habeat, existit tamen semper & exercetur tale imperium, nisi tempore seditionis & belli civilis, & tunc duo fiunt *summa imperia* ex uno. Seditiosi verò qui contra absolutam potentiam differere solent, non tam tollere eam, quàm in alios transferre fatagunt. Sublatâ enim hac potentiâ, unâ tollitur civitas, & redit confusio omnium rerum. Cum jure absoluto summi Imperantis, tanta connectitur civium obedientia, quanta ad civitatis regimen necessario requiritur, id est, tanta ut jus illud frustra non sit concussum. Hujusmodi autem obedientiam, licet ea aliquibus de causis aliquando negari jure possit, quia tamen præstari major non potest, SIMPLICEM vocabi-

cabimus. Nascitur autem ad eam præstandam obligatio non immediatè ex eo pacto, in quo jus nostrum omne ad civitatem transtulimus; sed mediatè, nempe ex eo quod sine obedientia jus Imperii frustra esset, & per consequens omnino constituta civitas non fuisset. Aliud enim est, si dico, Jus tibi do quilibet imperandi; aliud, si dico, Faciam quicquid imperabis. Potestque tale esse mandatum, ut interfici malim quàm facere. Siquidem ergo teneri nemo potest, ut velit interfici, multo minus tenetur ad id quod morte est gravius. Si jubear ergo interficere me ipsum, non teneor. Nam etsi negavero, nec jus imperii frustra est, cum alii haberi possint qui id facere jussi non recusabunt, neque id recusò quod facere pactus sum. Similiter si is qui summum habet Imperium, se ipsum, imperantem dico, interficere alicui imperet, non tenetur: quia intelligi non potest, ut id pactus fuerit. Neque parentem, sive is innocens, sive nocens sit, & jure condemnatus; cum & alii sint qui id facere jussi volunt, & filius mori quàm vivere infamis atque exorsus malit. Multi alii casus sunt, in quibus, cum mandata aliis quidem factu inhonesta sunt, aliis autem non sunt, obedientia ab his præstari, ab illis negari jurè potest: atque

id salvo jure, quod Imperanti concessum est absolutum. Nam illi in nullo casu, eos qui obedientiam negabunt, interficiendi jus adimitur. Cæterum qui sic interficiunt, etsi jure concessio ab eo qui habet, tamen eo jure aliter atque recta ratio postulat utentes, peccant contra leges naturales, id est, contra Deum.

Annotatio.

ABSOLUTUM.) Imperium absolutum status popularis apertè sibi postulat: nec repugnant cives. Nam in conventu multorum hominum civitatis faciem agnoscunt, & consilio res geri intelligunt etiam imperiti. Civitas tamen non minus est Monarchia, quam Democratia, habentque Règes absoluti Consiliarios suos, à quibus moneri & imperia sua in rebus omnibus majoris momenti expendi quidem, etsi non revocari, volunt. Sed civitatem in persona Regis contineri, minus manifestum est plerisque. Itaque contra imperium absolutum objiciunt primò, quod si quisquam tali jure esset, civium conditio misera esset. Sic enim cogitant, rapiet, spoliabit, occidet. Et tantum non jam spoliatum & occisum se quisque putat. Quare autem faceret? non quia potest; nam nisi vult, non faciet. An in unius vel paucorum gratiam cæteros omnes spoliare vult? Primò etsi jure, id est, sine injuria sibi illatâ, non tamen juste, id est, sine

sine violatione legum naturalium & injuriâ in Deum faciet. Itaque à jure-jurando Principum securitas subditis oritur nonnulla. Deinde si juste id facere posset, vel se jus-jurandum nihili penderet, ratio quare spoliare cives suos vellet, cum id sibi bonum non sit, nulla apparet. Quin princeps aliquando inique faciendi animum habere possit, negandum non est. Sed fac te dedisse ei imperium non absolutum, sed quantum ad te ipsum ab injuriis aliorum defendendum satis sit, quod ut des si salvus esse vis, necesse est; nonne eadem omnia sunt timenda? Nam qui satis habet virium ad omnes protegendos, satis quoque habet ad omnes opprimendos. Nihil ergo hic duri est, præterquam quod res humane sine incommodo aliquo esse non possunt. Atque hoc ipsum incommodum à civibus, non ab imperio est. Nam si homines propriis singulorum imperiis regere se possent, hoc est, vivere secundum leges naturales, opus omnino civitate non esset, neque communi imperio coerceri.

*Objiciunt secundo, imperium in orbe Christiano absolutum nullum esse. Quod certe non est verum. Nam omnes Monarchiæ, omnesque alii status civitatum tales sunt. Quamquam enim illi qui summum imperium habent, non omnia faciunt quæ vel-
lent, & quæ civitati utilia esse sciunt, causa ejus rei non est defectus juris, sed*

consideratio civium, qui privata rei attentis, & earum rerum, quae ad publicum spectant, ignari, ad officium quandoque sine periculo civitatis cogi non possunt. Itaque Principes ab exercitio juris sui abstinere aliquando, prudenterque de re aliquid, de jure autem nihil remittunt.

*Eundem legibus civi-
satis non
teneri.*

XIV. Neque sibi dare aliquid quisquam potest, quia jam habere supponitur quod dare sibi potest; neque sibi obligari. Nam cum idem esset *obligatus, & obligans*, obligans autem obligatum possit liberare, frustra esset sibi obligari, quia liberare se ipsum potest arbitrato suo; & qui hoc potest, jam actu liber est. Ex quo constat, *legibus civilibus non teneri ipsam civitatem*. Nam leges civiles sunt leges civitatis; quibus si obligaretur, ipsa obligaretur sibi. Neque obligari potest civitas civilis. Quoniam enim hic illam, si voluerit, potest obligatione liberare, & vult quoties ipsa vult, (quia civis cujusque voluntas in omnibus rebus, comprehenditur in voluntate civitatis) libera est civitas quando vult, hoc est, actu jam libera est. *Concilii autem, sive hominis cui summum imperium commissum est, voluntas, est voluntas civitatis*. Complectitur ergo voluntas singulorum civium, neque igitur tenetur is, cui
sum-

summum imperium commissum est, *legibus civilibus*; hoc enim est obligari sibi, neque cuiquam civium.

XV. Quoniam autem, ut supra ostensum est, ante constitutionem civitatis omnia omnium sunt, neque est quod quis ita suum esse dicat, quod non alius quilibet idem eodem jure vendicet pro suo, (ubi enim omnia communia sunt, nihil cuiquam proprium esse potest) sequitur, proprietatem initium sumpsisse (*) cum ipsis civitatibus, atque esse id cuique proprium, quod sibi retinere potest per leges, & potentiam totius civitatis, hoc est, per eum cui *summum* ejus *imperium* delatum est. Ex quo intelligitur, singulos cives suum sibi proprium habere, in quod nemo concivium suorum jus habet, quia iisdem legibus tenentur; non autem proprium ita habere quicquam, in quod non habeat jus ille qui habet *imperium summum*, cujus mandata sunt ipsæ leges, cujus voluntate voluntas singulorum continetur, & qui à singulis constituitur iudex supremus. Quamquam autem multa sint, quæ civitas civibus permittit, idæque aliquando contra habentem *summum imperium* lege agi possit: actio tamen ea non est *juris civilis*, sed *aquitalis naturalis*; neque agitur de eo (*) quod jure possit is, qui *summum*

-Nemini proprium esse quicquã contra illum qui habet summum imperium.

102 IMPERIUM. Cap. VI.
imperium habet, sed de eo quod *vo-*
luit; ideòque ipse erit *judex*, tanquam
si cognitâ æquitate, non posset inique
judicare.

Annotatio. Proprietatem initium sumpsisse cum
civitatibus, &c.) Quod ab aliquibus ob-
jectum est, honorum proprietatem etiam an-
te constitutas civitates in partibus familia-
rum existisse, id, quoniam familiam ci-
vitatem parvam esse dixeram, frustra ob-
jectum est. Nam filii familias, proprietatem
rerum suarum à patre concessam ha-
bent, distinctam quidem à cæteris filiis
eiusdem familiae, sed non à proprietate ip-
sius patris. Patres vero diversarum fami-
liarum, qui nec patri nec domino com-
muni subjiciuntur, jus commune in omnia
habent.

Annotatio. Neque agitur de eo quod jure possit,
&c.] Quoties actio legis civi contra sum-
mum Imperantem, id est, contra civita-
tem conceditur; ea actione non queritur,
an civitas rem de qua agitur, possidere,
jure possit, sed an legibus ante latis eam
possidere voluerit. Est enim lex summi Im-
perantis voluntas declarata. Cum itaque
pecuniam duobus nominibus civitas à ci-
ve petere possit, nimirum ut tributum,
vel ut debitum, in priore casu actio le-
gis non conceditur: nam queri non potest:
an civitas tributum exigendi jus habeat: in
se

Cap. VI. IMPERIUM 103
secundo conceditur, propterea quod nihil
vult auferre civitas à cive per callidita-
tem; Et tamen, si opus est, omnia aper-
te. Itaque quod reprehendit quidam hunc
locum, dicens, facile, ex hac doctrina,
esse principibus ere alieno se liberare, inepte
reprehendit.

XVI. Furtum, Homicidium, Adul-
terium, atque injurie omnes legibus na-
turæ prohibentur. Cæterum quid in-
cive furtum, quid homicidium, quid
adulterium, quid denique injuria appel-
landum sit, id non naturali, sed civi-
li lege determinandum est. Non enim
omnis ablatio rei, quam alter possi-
det, sed rei alienæ tantum, furtum est.
Quid autem nostrum est, quid alienum,
legis civilis quæstio est. Similiter non
omnis occisio hominis Homicidium est,
sed ejus tantum quem occidere vetat
lex civilis; neque omnis concubitus
adulterium est, sed is tantum quem le-
ges civiles prohibent. Denique promissæ
violatio injuria est, ubi ipsum pro-
missam licitum est; ubi verò jus non
est paciscendi, ibi nullum jus transit;
ideòque nulla sequitur injuria, ut di-
ctum est capite 2. artic. 17. Quæ au-
tem pacisci possumus, & quæ non
possumus, à lege civili pendent. Rectè
igitur sanxit civitas Lacedæmoniorum,

Quid sit
furtum, ho-
mici-
dium,
adulterium
& injuria,
cognosci ex
legibus civi-
libus.

104 IMPERIUM. Cap. VI.
impune fore adolescentibus, si quas-
dam res ita aliis auferrent, ut non depre-
henderentur, nihil enim aliud erat,
quàm legem facere, ut *suum*, non *alie-
num* esset, quod sic acquireretur. Rectè
item ibique occiditur, quem bello vel
necessitate propriæ defensionis occidi-
mus. Similiter qui concubitus in una
civitate *matrimonium* est, in aliâ *adul-
terium* judicabitur, & è converso. Item
ea pacta quæ faciunt *matrimonium* in
uno cive, non idem faciunt in alio,
quamquam ejusdem civitatis; propter-
ea quod qui prohibetur à civitate, (hoc
est, ab eo vel *homine* vel *Concilio*, cujus
est *summum* in civitate *Imperium*) quid-
piam pacisci, non habet jus paciscen-
di. Neque ergo pactum ejus validum
est; non sit ergo *matrimonium*. Ejus au-
tem pactum, qui minimè prohibeba-
tur, ideo validum est, & *matrimonium*.
Neque addit quibuscunque pactis illi-
citis validitatem ullam, quòd facta
fuerint cum jure-jurando, (*) aut
Sacramento. Nihil enim addunt hæc
pactorum firmitati, ut dictum supra
est cap. 2. articulo 22. Quid igitur *Fur-
tum*, quid *Homicidium*, quid *Adulte-
rium*, & in universum, quid sit *inju-
ria* cognoscitur ex *lege civili*, hoc est,
ex mandatis ejus qui in civitate cum
summo imperio est.

Quod

Quod facta fuerint cum jure-jurando aut Sacramento, &c.] *Utrum Matrimonium Sacramentum sit, [quo sensu da vox à Theologis usurpatur] an non sit, non est hujus instituti disputare. Tantum dico, viri & mulieris ad cohabitationem contractum legitimum, id est, lege civili concessum, sive Sacramentum idem sit, sive non sit; certe esse matrimonium legitimum. Cohabitationem autem qualem aut inter quos civitas fieri prohibet, matrimonium non esse, cum sit de essentia matrimonii, ut sit contractus legitimus. Matrimonia fuerunt legitima permultis in locis, ut apud Judæos, Græcos, Romanos, quæ tamen solvi poterant, apud eos autem qui non permittunt hujusmodi contractus, nisi ea lege ut nunquam dissolvantur, matrimonium solvi quidem non potest; & ratio est quod civitas illud solubile fieri vetuit, non quod matrimonium sit Sacramentum. Itaque circa matrimonium nuptiarum ceremonias, quæ in Templo peragenda sunt, peragere, conjugibus benedicere, vel, si ita dicendum est, eos consecrare, ad Ecclesiasticos fortasse solos pertinebit; cetera omnia, nempe qui, quando, quibus pactis matrimonia fiunt, penes leges civitatis sunt.*

XVII. Adedò durum maximæ partem hominum videtur esse summum hoc eorum qui

civitatem imperium & potentia absoluta, ut ipsa
constituere etiam nomina oderint. Id quod accidit
vellet, ubi maximè per incitiam *humana natu-*
non esset ra & *legum naturalium*, partim autem
quisquam etiam per eorum culpam, qui cum in
cum poten- tali imperio constituti sint, potestate
tia absolu- sua ad propriam libidinem abutuntur.
ta. Ut fugiant igitur hujusmodi *summam*

potestatem, quidam eorum civitatem sa-
tis rectè constitutam volunt, si illà quì
cives futuri sunt, coeuntes, de certis
articulis propositis & in cœtu agitatis
probatisque consentiant, jubeantque
eos observari, pœnasque præscriptas de
iis sumendas esse qui eos violaverint.
Ad quam rem, atque etiam ad propul-
sationem externorum hostium, præ-
scribunt reditum certum & limita-
tum, ea lege, ut si non sufficiat, re-
deundum sit ad novam cœtus conven-
tionem. Quis non videt in civitate sic
constitutâ, cœtum illum qui hæc præ-
fer ipsit, habuisse *potestatem absolutam*?
si manet igitur *cœtus*, vel de tempore
in tempus ad certam diem, & locum
conventus celebret, erit perpetua *po-*
tentia illa. Sin penitèns se dissolvant,
vel unâ dissolvitur civitas, atque ita
revertuntur ad *statum belli*, vel relin-
quitur alicubi potestas puniendi eos quì
leges transgredientur, quicumque de-
mum & quotcumque illi fuerint; quod
seri

fieri non potest sine *potestate absolutâ*. Nam qui *jure tantum* sibi concessum virium habet, ut possit quotlibet cives pœnis coercere, habet potentiam tantam, ut à civibus major contribui non possit.

XVIII. Manifestum est igitur, esse in omni civitate aliquem *hominem*, *perii summum unum*, vel *concilium* sive *curiam unam*, quæ potentiam in cives singulos *jure* habet tantam, quantam extra civitatem unusquisque habet in se ipsum: id est, *summam* sive *absolutam*, viribus civitatis, neque ullâ aliâ re limitandam. Si enim potestas ejus limitaretur, necesse est, ut id fiat à majori potestate: oportet enim eum qui limites præscribit, majorem potentiam habere, quam is qui limitibus cohibetur. Potentia itaque illa cohibens, vel sine limite est, vel iterum cohibetur ab aliâ majori; & sic tandem devenietur ad potestatem, sine alio limite præter eum qui terminus ultimus est virium civium simul omnium. Eadem dicitur quoque *imperium summum*, & siquidem *concilio* id commissum sit, vocatur illud *concilium supremum*; si verò homini unum datum sit, vocatur ille homo, *supremus civitatis Dominus*. Imperii autem *summum* notæ sunt hæc, *leges condere, & abrogare; Bellum & pacem decernere; contro-*

108 IMPERIUM. Cap. VI.
versias omnes per se, vel per iudices à se constitutos cognoscere, & dijudicare; Magistratus, Ministros, Consiliarios omnes eligere. Denique si quis sit qui unam quamcunque actionem jure agere potest, quæ nulli civi, neque civibus, præterquam ipsi soli licita est, is *summum imperium* in civitate obtinet. Nam ea quæ fieri neque à cive ullo, neque à pluribus civibus jure possunt, civitas sola potest facere. Is igitur qui ea facit, jure utitur civitatis, quod est *imperium summum*.

Si conferatur civitas summe, is qui habet summum imperium, est ad civitatem, in ea ratione, in qua est anima humana ad ipsum hominem. Per cap. 6. art. 1. XIX. Qui civitatem & cives cum homine & membris ejus comparare solent, dicunt penè omnes, eum qui *summum imperium* obtinet in civitate, esse ad civitatem totam id quod caput est ad totum hominem. Cæterum ex antedictis apparet, eum qui tali imperio præditus est, (sive *Homo* sit, sive *curia*) habere ad civitatem, rationem non capitis, sed animæ. Nam anima est, per quam homo habet voluntatem, hoc est, potest velle & nolle. Ita per eum qui *summum* habet *imperium*, & non aliter, voluntatem habet, & potest velle & nolle civitas. Cum capite conferendus potius est cœtus consiliariorum, sive consiliarius unus, cujus solius consilio [si alicujus solius] is qui habet *summum imperium* in regendâ civitate, in rebus.

Cap. VI. IMPERIUM. 109
rebus maximi momenti utitur. Capitis
enim officium consulere est, sicut ani-
mæ inperare.

XX. Siquidem *imperium summum*,
vi pactorum, quæ cives sive subditi in-
ter se singuli cum singulis mutuò in-
neunt, constitutum sit; pacta autem
omnia, ut à voluntate contrahentium
vim suam sortiuntur, ita consensu eo-
rundem vim suam perdant, & dissol-
vantur? inferet forte aliquis *summum*
imperium consensu omnium simul sub-
ditorum posse tolli. Quod etsi verum
esset, non video tamen quid periculû
inde *summis imperantibus* oriri jure pos-
set. Quoniam enim supponitur, unum-
quemque unicuique se obligasse, si qui-
libet unus civium id fieri nolit, cæteri
omnes utcunque consenserint, tenebun-
tur. Nec potest quisquam eorum sine
injuriâ facere, quod pacto mecum inito
non facere se obligavit. Non est autem
putandum, accidere unquam, ut o-
mnes simul cives, ne uno quidem ex-
cepto, contra *summum imperium* con-
sentiant. Non ergo periculum est *sum-
mis imperantibus*, ne jure possit autorita-
te sua spoliari. Si tamen concederetur,
jus eorum dependere à solo pacto, quod
unusquisque init cum unoquoque suo
concevit, facilè accidere posset ut impe-
rio spoliarentur prætextu *juris*. Subditis
enim

*Summum
imperium
non posse
jure dissolvi
consensu eor-
um, quo-
rum pactis
est constitu-
tum.*

enim five convocatis imperio civitatis, five seditiosè concurrentibus, plurimi arbitrantur consensum omnium contineri in consensu majoris partis. Quod quidem falsum est. Non enim à natura est, quod consensus majoris partis habeatur pro consensu omnium, neque verum est in tumultibus; sed procedit ab institutione civili, & verum est tunc tantum, quando is *homo* vel *curia* illa quæ summum habet imperium, cives convocans, propter numerum magnum electis esse vult potestatem loquendi pro eligentibus, & loquentium majorem partem, circa eas res quæ ab eo discutendæ proponuntur, haberi pro omnibus. Non autem intelligitur is qui habet *summum imperium*, convocasse cives ad disputandum de ipsius jure, nisi pertractus rerum, disertis verbis imperium abjiciat. Quoniam autem plurimi, per incitiam, pro consensu civitatis habent, non modo consensum majoris partis civium, sed etiam valde paucorum, si secum sentiant, posset iis videri, *imperium summum* jure abrogari modò id fiat in magno aliquo conventu civium per suffragia majoris numeri. Sed quamquam imperium, per pacta singulorum cum singulis constituitur, non tamen ab ea sola obligatione dependet imperii jus. Accedit obligatio
 erga

Cap. VI. IMPERIUM. III
erga habentem imperium. Civis enim unusquisque cum unoquoque paciscens, sic dicit, *ego jus meum transfero in hunc, ut tu tuum transferas in eundem.* Unde jus quod unusquisque habebat utendi viribus suis ad proprium beneficium, totum translatum est in aliquem hominem vel consilium ad beneficium commune. Itaque intercedentibus pactis, quibus singulis singuli obligantur, & juris donatione, quam ratam habere obligantur imperanti, duplici obligatione civium munitur imperium, ea quæ est ad concives, & ea quæ est ad imperantem. Non ergo cives quotcumque fuerint, sine consensu etiam ipsius imperantis, eum spoliare imperio jure possunt.

CAPUT VII.

De tribus Civitatum speciebus, Democratiâ, Aristocratiâ, Monarchiâ.

I. Civitatis tres esse tantum species, Democratiâ, Aristocratiâ, Monarchiam. II. Oligarchiam non esse statum civitatis diversum ab Aristocratiâ, neque Anarchiam esse statum omnino. III. Tyrannidem non esse statum civitatis diversum à legitimâ Monarchia. IV. Non dari statum civitatis mixtum ex speciebus dictis. V. Democratiâ, nisi certa tempora & loca conveniendi constituentur, dissolvi. VI. In Democratiâ, temporum conveniendi intervalla oportet esse parva, vel sum-

mâ

mi imperii usum pro intervallis uni alicui esse concedendum. VII. In Democratiâ singuli cum singulis obedituros se populo paciscuntur, Populus ipse nemini obligatur. VIII. Aristocratiâ quibus actibus constituta. IX. In Aristocratiâ, Optimates nihil paciscuntur; neq; civi cuiquam, aut toti populo obligantur. X. Optimatibus necessaria est conditio conventuum. XI. Monarchia quibus actibus constituta. XII. Monarchia nemini ob receptum imperium pactis obligatur. XIII. Monarchia semper in potentiâ proximâ est ad exercendum omnes actus qui ad imperiû requiruntur. XIV. Quid genus peccati, Et quorum hominum sit, quando civitas adversus cives, vel cives adversus civitatem officio suo non funguntur. XV. Monarcha factus sine temporis limitatione, potest successorem suû eligere. XVI. De Monarchis ad tempus. XVII. Monarcha, retento jure Imperii, non intelligitur ullo promisso transtulisse jus in mediâ ad Imperium necessaria. XVIII. Quibus modis civis subjectione liberetur.

Civitatis tres tantum esse species: Democratiâ, Aristocratiâ, Monarchiâ.

I. **D**ictum jam est de civitate per institutionem in genere. Dicendum est de ejus speciebus. Differentiâ autem civitatum sumitur à differentiâ personarum, quibus commissum est summum Imperium. Committitur autem summum Imperium, vel uni homini, vel Consilio sive curiæ uni multorum hominum. Rursus Consilium multorum hominum

boni

hominum, vel est omnium civium, (ita ut quilibet eorum jus habeat suffragii, possitque interesse rebus discutiendis, si voluerit) vel partis tantum est. Unde tres nascuntur civitatis species. Una ubi *summum imperium* est penes *Concilium*, in quo quilibet civis jus habet suffragii, & vocatur DEMOCRATIA. Altera, ubi *summum imperium* penes *Concilium* est, in quo non omnes; sed certa aliqua pars suffragium habet; & dicitur ARISTOCRATIA. Tertia, ubi summum imperium penes *unum* est, & appellatur MONARCHIA. In primâ, is qui rerum potitur, Δῆμος, POPULUS. In secundâ, OPTIMATES. In tertiâ, MONARCHA, nominatur.

II. Quod autem introduxerunt antiqui rerum Politicarum scriptores tres *Oligarchiam* non esse alias spes his appositas, nempe *Democratiam*, *Anarchiam*, sive confusionem; *Aristocratiam* *Oligarchiam*, hoc est, imperium paucorum; *Monarchiam* *Tyrannidem*, non sunt illæ tres aliæ species civitatis, sed tria nomina diversa, quæ illis indidere iis, quibus vel regimen, vel regentes displicuerunt. Solent enim homines per nomina, non res tantum, sed & proprios affectus, puta *amorem*, *odium*, *iram*, &c. unâ significare; ex quo fit, ut quod ab altero *Democratia*, idem ab altero *Anarchia*; quod his *Aristocratia*, illis *Oligar-*

Oligarchia, solet nominari; & quem alius *Regem*, alius *Tyrannum* esse dicitur. Ita ut his nominibus non designentur *diversa species* civitatis, sed civium *diversa sententia* de imperante. Primum autem quis non videt, *Anarchiam* opponi æquè omnibus dictis speciebus? significat enim ea vox, nullum omnino regimen esse, hoc est ne civitatem quidem esse. Quomodo autem fieri potest, ut *non civitas* sit *civitatis* species? Deinde, quæ differentia est inter *Oligarchiam*, qua significatur imperium *pauco- rum* vel *magnatum*, & *Aristocratiam*, quæ est imperium *optimatum* sive *melio- rum*, præterquam quod homines inter se ita differunt, ut non eadem omnibus bona sint; quo fit ut qui aliis *optimi*, aliis *pestimi* videantur.

Tyranni- dem non esse statum civitatis diversum à legitima Monarchia.

III. Quod autem *regnum* & *Tyrannus* non sint diversæ species civitatis, haud facile persuadebitur propter affectus hominum, qui etsi civitatem *uni* subiecta esse mallent quàm *pluribus*, non tamen rectè eam gubernari putant, nisi gubernetur ad arbitrium suum. Sed quid differat *Rex* à *Tyranno*, ratione investigandum est, non affectu. Primum autem non in eo differunt, quod major fit potentia hujus quam illius; quia *summo imperio* majus dari non potest. Neque quod alter potentiam habeat præscri-

scriptam, alter non. Cujus enim potentia præscripta est, non est *Rex*, sed *subditus* præscribentis. Deinde neque modo acquirendi differunt, si quidem enim in civitate *Democraticâ*, vel *Aristocraticâ*, *summum imperium* civis aliquis vi occuparet, habito civium consensu, legitimus fit *Monarchia*; eo consensu non habito, *hostis* est, non *Tyrannus*. Differunt ergo solo imperii exercitio, ut *rex* sit qui rectè regit. *Tyrannus* qui aliter. Huc igitur res redit, ut cives *Regem* legitime in *summo imperio* constitutum, si imperium ipsis rectè videbitur exercere, tum *Regem*, aliter *Tyrannum* appellandum censeant. Non sunt igitur diversi civitatis status *Regnum* & *Tyrannis*, sed eidem *monarchie* nomen *Regis* pro honore, *Tyranni* pro convicio datur. Quæ autem passim contra *Tyrannos* dicta in libris reperiuntur, originem à Græcis & Romanis scriptoribus traxerunt, qui partim à *populo*, partim ob *optimatibus* regebantur, ideòque non modo *Tyrannos* sed etiam *Reges* exosi sunt.

IV. Sunt qui necessarium quidem esse putant, ut *summum imperium* alicubi in civitate existat; sed si illud penes unum esset, sive hominem sive *Concilium*, sequeretur, inquit, cives omnes esse servos. Hanc conditionem fugientes, posse esse statum quendam civitatis

Non dari
statum civi-
tatis mix-
tum ex spe-
ciebus dictis.

tatis

ratis arbitrantur, *mixtum* ex dictis tribus speciebus, diversum tamen à singulis, quam *mixtam* vocant *Monarchiam*, vel *mixtam Aristocratiam*, vel *mixtam Democratiam*, prout aliqua trium specierum præ cæteris emineat. Exempli causa, si nominatio Magistratum, & Arbitrium belli & pacis, penes *Regem* esset, judicia apud *magnates*, pecuniarum contributio penes *populum*, & legum ferendarum potentia penes *omnes* simul: hujusmodi statum vocarent *Monarchiam mixtam*. Quod si fieri posset, ut hujusmodi status existeret, nihilo magis civium libertati consultum esset. Quamdiu enim omnes consentiunt inter se, subjectio singulorum civium tanta est, ut major esse non possit; sed si dissentiant, bellum civile reducitur, & jus *Gladii privati*, quod est omni subjectione pejus. Sed fieri hujusmodi *imperii summi* (*) divisionem non posse satis demonstratum est capite præcedente, articulis 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Annotatio.

Sed fieri hujusmodi summi Imperii divisionem non posse, &c.] *Imperium dividi non oportere, plerique dicunt; sed temperari, & limite aliquo contineri volunt. Ita sane æquum est, sed illi tum cum temperari & limitari dicunt si dividi intelligunt, inepte distinguunt. Vel-*
lene

lem quidem ego, non modo Reges, sed etiam cætus illos qui sunt cum imperio summo, velle temperare sibi à maleficio, cogitantesque de officiis suis, intra legum naturalium & divinarum limites se ipsos continere. At illi qui sic distinguunt, summos imperantes ab aliis limitari & coerceri volunt: quòd quia fieri non potest, quin illi limitatores potestatis partem aliquam qua id facere possint, habere debeant, dividitur Imperium, non temperatur.

V. Videamus jam in unaquaque civitatis specie constituendâ, quid faciant constituentes. Qui coierunt ad civitatem erigendam, penè eo ipso quod coierunt, *Democratia* sunt. Nam ex eo quod volentes convenerunt, intelliguntur obligati ad id, quod consensu majoris partis decernetur. Id quod quamdiu conventus durat, vel in certos dies & loca differtur, *Democratia* est. Nam conventus is, cujus voluntas est voluntas omnium civium, *summum imperium* habet. Et quia in conventu hoc, supponitur, unumquemque habere jus suffragii: sequitur eam esse *Democratiam*, per definitionem traditam articulo 1. capitis hujus. Quod si discedant, solvaturque conventus, neque quicquam antè constitutum sit de tempore & loco se denuò congregandi, redit res ad *Anarchiam*, & statum illum in quo erat, antequam convenis-

118 IMPERIUM. Cap.VII.
 venissent, hoc est, ad statum belli om-
 nium contra omnes. *Populus* igitur
summum Imperium non amplius retinet,
 quam dies & locus certus, cognitus &
 constitutus palam sit, ad quem conveni-
 re quicumque volent, possint. Nisi enim
 id cognitum & statutum sit, possunt vel
 diversis temporibus & locis, hoc est, in
 factiones, vel non omninò convenire.
 Neque est amplius Δῆμος, id est, *Popu-
 lus*, sed multitudo dissoluta, cui nulla
 neque *actio* neque *jus* attribui potest.
 Duæ igitur res constituunt *Democra-
 tiam*, quarum una (nempe conditio per-
 petua conventuum) Δῆμος, altera (quæ
 est pluralitas suffragiorum) τὸ κράτος si-
 ve potestatem constituit.

In Demo- VI. Præterea, non sufficit *Populo* ad
cratia, tem- *summum imperium* retinendum, ut tem-
porum con- pora & loca certa conveniendi cognita
veniendi in- sint, nisi etiam vel temporum intervalla
tervalla o- minus inter se distent, quam ut interea
portet esse quicumquam possit intervenire, quo (pro-
parva, vel pter defectum *summi imperii*) civitas in
summi im- discrimen adducatur, vel saltem usum
perii usum- summi Imperii alicui homini *uni*, vel
pro inter- concilio *uni* pro tempore intermedio
ballis uni a- concedant. Hoc enim nisi fiat, non satis
licui esse cautum est defensionem, & paci singulo-
conceden- rum. Neque igitur civitas dicenda erit;
dum. quippe in quâ propter defectum se-
 curitatis redit unicuique jus se ipsum
 proprio

proprio arbitrato defendendi.

VII. *Democratia* non constituitur per acta singulorum cum *Populo*, sed mutuis pactis singulorum cum singulis cæteris. Primum autem ex eo patet, quod prius debent in omni pacto existere personæ paciscentes, quam ipsum pactum; sed ante constitutionem civitatis, *Populus* non existit, ut quæ non eras persona, aliqua, sed multitudo personarum singularium; non potuit igitur inter *populum* & *civem* pactum ullum intercedere. Postquam autem civitas constituta est, civis cum *Populo* paciscitur, frustra est; quia *Populus* voluntate suâ voluntatem civis illius (cui supponitur obligari) complectitur, idèdque liberare se potest arbitrio suo; & per consequens, jam actu liber est. Secundum autem, quod singuli cum singulis paciscuntur, ex eo inferri potest, quod frustra esset constituta civitas, si cives nullis obstringerentur pactis, ad facienda omittendaque ea quæ civitas facere & omittere imperaret. Quoniam ergo pacta talia intercedere in civitate constituendâ intelliguntur ut necessaria, nulla autem, ut jam ostensum est, intercedant inter *civem* & *populum*; sequitur fieri ea inter cives singulos: scilicet ut unusquisque civium paciscatur voluntatem suam se subjecturum esse voluntati majoris par-

In Democratia singuli cum singulis obediunt se populo paciscuntur; populus ipse nemini obligatur.

120 IMPERIUM. Cap. VII.
tis, eâ lege, ut reliquî quoque idem faci-
ant; tanquam si unusquisque sic dice-
ret, *ego jus meum ad populum transfero,
in tuam gratiam; ut tu tuum, in gratiam
meam transfero ad eundem.*

*Aristocra-
tia quibus
actibus con-
stituta.*

VIII. *Aristocratia* sive *curia optimatum* cum summo imperio, originem
habet à *Democratia*, quæ jus suum in il-
lam transfert. Ubi intelligendum est, cer-
tos homines nominibus, vel genere, vel
aliqua aliâ notâ ab aliis dignoscendos
proponi ad *populum*, & pluralitate suffra-
giorum eligi, in electos autem transferri
jus omne totius *populi*, sive civitatis, ita
ut quod jure *populus* prius poterat, id
nunc jure possit *curia electorum opti-
matum*. Quo factò patet, *populum*, ut
personam unam, *summo imperio* ad hos
translato, non amplius existere.

*In Aristo-
cratia, opti-
mates nihil
paciscuntur
neque cibi
cuiquam
aut toti po-
pulo obli-
gantur.*

IX. Sicut in *Democratia* *populus*,
ita in *Aristocratia* *curia optimatum* o-
mnî obligatione libera est. Quoniam e-
nim cives non paciscentes cum populo,
sed mutuis inter se pactis tenebantur ad
omnia quæ *populus* faceret, tenebantur
inde ad factum *populi*, transferentis jus
civitatis in *optimates*. Neque enim *curia
optimatum* potuit, quamquam electa à
populo, ad quicquam ab eo obligari;
nam eâ erectâ *populus* simul dissolvitur,
ut proximè supra dictum est, peritque
ratio illa quam habeat ut *Persona*. Qua-

re perit quoque unà & dissolvitur, quæ facta erat ad *personam* obligatio.

X. Hæc quoque cum *Democratia* communia habet *Aristocratia*. Primum quod sine constitutione certorum temporum, & locorum, ad quæ *curia optimatum* possit convenire, non amplius fit *curia*, neque persona una, sed dissoluta multitudo, sine summo imperio. Secundum, quod tempora conventuum longis intervallis, salvo summo imperio, nisi usus ejus in unum aliquem hominem transferatur, non possit disjungi. Rationes autem quare hoc contingit, eadem sunt, quas adduximus articulo quinto.

XI. Ut *Aristocratia*, ita quoque *Monarchia* à potestate *populi* derivatur, scilicet *jus* suum, hoc est, *summum imperium*, in *unum hominem* transferentis. Hic quoque intelligendum est, *unum certum hominem*, nomine, vel aliâ notâ à cæteris omnibus dignoscendum, proponi, atque in eum *jus omne populi* pluralitate suffragiorum transferri, ita ut quicquid potuerat *populus*, antequam eligeretur, id omne postea jure possit facere electus. Quod cum factum est, *populus* non amplius est *persona* una, sed dissoluta multitudo, quippe quæ una erat virtute tantùm *summi imperii*, quod jam à se in hunc transtulerunt.

*Optimati-
bus necessa-
ria est con-
dictio con-
ventuum.*

*Monarchia
quibus acti-
bus consti-
tuta.*

*Monarcha
nemini ob
receptum
imperium
pactis obli-
gatur.*

XII. Neque ergo *Monarcha* ullis se pactis cuiquam ob receptum imperium obstringit. Recipit enim imperium à *populo*; sed ut proximè supra ostensum est, *populus* statim atque id factum est, *persona* esse definit; pereunte autem *persona*, perit omnis ad *personam* obligatio. Tenentur itaque cives ad obedientiam *Monarchæ* præstandam, pactis illis tantùm, quibus mutuo se obligaverant ad ea omnia quæ *populus* censeret, facienda, hoc est, ad obediendum *Monarchæ*, si à *populo* constitueretur.

*Monarcha
semper in
potentiâ
proxima est
ad exercen-
dum omnes
actus, qui
ad imperi-
um requi-
runtur.*

XIII. Differt autem *Monarchia*, tum ab *Aristocratia*, tum à *Democratia* in hoc, quod hic ut deliberari & decerni, hoc est, ut imperium actu exerceri possit, temporibus quibusdam & locis condictis opus est; illic omni tempore & loco deliberatur & decernitur. *Populo* enim, ut & *optimatibus*, quia non sunt *unum naturale*, congressu opus est. *Monarcha*, qui unus natura est, semper in potentiâ proximâ est ad actus imperii exercendos.

*Quod genus
peccati, &
quorum ho-
minum sit,
quando ci-
vitas adver-
sus cives, vel*

XIV. Quoniam ostensum est suprâ, articulis 7, 9, 12. eos qui *summum* in civitate *imperium* adepti sunt, nullis cuiquam pactis obligari; sequitur, eosdem nullam civibus posse facere *injuriam*. *Injuria* enim, per definitionem supra allatam capite tertio, articulo tertio, nihil

nihil aliud est quam pactorum violatio; cives ad v. r.
 ideòque ubi nulla pacta præcedunt, ibi ius civita-
 nulla sequi potest *injuria*. Potest tamen tem officio
 & *populus*, & *curia optimatum*, & *monar-* suo non-
cha, multis modis peccare contra cæ funguntur.
 teras leges naturales, ut *crudelitate*, *ini-*
quitate, *contumeliâ*, aliisque vitiis, quæ
 sub hac strictâ & accuratâ *injuriæ* signi-
 ficatione non veniunt. Cæterum civis si
 obedientiam summo imperio non præ-
 stiterit, *injurius* & in cæteros concives
 omnes etiam propriè loquendo dicetur;
 propterea quod unusquisque cum uno-
 quoque pactus est obedientiam præsta-
 re, atque etiam in *summum imperantem*;
 quod jus quod ei dederant, sine consensu
 ejus resumunt. Et in *populo* quidem, vel
curiâ Optimatum, si quid decretum sit
 contra *legem aliquam naturalem*, non
 peccat ipsa civitas, hoc est, persona ci-
 vilis, sed cives illi quorum suffragiis de-
 cretum est. Peccatum enim sequitur
 voluntatem naturalem, & expressam,
 non politicam, quæ artificiosa est; quia
 si hoc esset, peccarent & illi quibus de-
 cretum displicuit. In *Monarchiâ* autem,
Monarcha si quid decreverit contra
leges naturales, ipse peccat: quia in
 ipso voluntas civilis eadem est cum na-
 turali.

XV. Populus qui *Monarcham* factu- *Monarcha*
 rus est, potest ei summum imperium tra- fitus sine
 dere, temporis li-

mitatione, *dere*, vel simpliciter sine temporis *li-*
potest suc- *mitatione*, vel pro tempore certo &
cessorem fu- *determinato*. Si simpliciter, intelli-
um eligere. *gitur* ita esse imperium ejus cui tradi-
 tur, sicut erat *populi* qui tradidit. Quã
 igitur ratione *populus jure* Monarcham
illum, eãdem ille Monarcham *alium* fa-
 cere potest; ita ut *Monarcha* cui sim-
 pliciter traditum est imperium, com-
 petat *jus* non modo *possessionis*, sed e-
 tiam *successionis*, ut possit suo arbitrio
 declarare successorem suum.

De Monar-
chis ad tem-
pus.

XVI. Quodsi imperium pro tem-
 pore determinato tantum traditum sit,
 alia præter ipsam traditionem specta-
 da sunt. Primum, utrum *populus*,
 cum in eum imperium contulerit, re-
 liquerit sibi *jus* ad tempora & loco
 præfinita coëundi, necne. Secundum,
 si reliquerit sibi potestatem illiam, u-
 trum reliquerit sibi potestatem conve-
 niendi antè quam tempus illud exspi-
 raret, quod *Monarcha* ad habendum
 imperium summum præscripserat.
 Tertium, utrum convocari voluerit
 ad arbitrium *Monarcha* illius tempora-
 rii, & non aliter. Supponamus jam,
populum tradidisse *summum imperium* a-
 licui uni homini, habendum pro tem-
 pore tantum vitæ suæ; quod cum fe-
 cisset, putemus primò, è coetu unum-
 quemque ita discesisse, ut de loco,
 ubi

ubi (post mortem ejus) ad novam electionem congregarentur, nihil omnino ordinatum sit. In hoc casu manifestum est, per articulum quintum hujus capituli, *populum* non esse amplius *personam*, sed multitudinem dissolutam, quorum cuilibet cum quibuslibet convenire diverso tempore, & loco quo libuerit, vel imperium sibi rapere si potuerit, æquo jure, nimirum naturali, licitum est. Quicumque igitur *Monarcha* tali conditione imperium habet, tenetur *lege naturali*, quæ habetur capite tertio, articulo octavo *de non reddendo malo pro bono*, cavere ne per mortem suam civitas dissolvatur, nimirum vel statuendo diem & locum certum, quo cives qui voluerint, convenire possint, vel successorem ipse nominando, prout sibi ad civium communem utilitatem, conducere videbitur. Is igitur qui *summam potestatem* pro tempore vitæ accepit, eo modo quo dictum est, absolute eam habet, & potest disponere de successione. Secundo, si ponatur *populus* ab electione *Monarchæ temporarii* ita discessisse, ut decretum prius factum sit de conveniendo ad diem & locum certum post mortem ejus, tunc mortuo *Monarcha*, consolidatur imperium in *populo*, nullo novo actu ci-

126 IMPERIUM. Cap. VII.
vium, sed jure priore. Toto enim
medio tempore, *summum imperium* (ut
Dominium) in populo erat, *usus* autem,
sive *exercitium* ejus tantum in *Monarchâ*
temporario; ut *usufructuario*. Quod si
populus electo *Monarcha* tempora ita
discesserit è curia, ut tempora &
loca certa conveniendi habiturus sit,
durante termino illi præscripto, (quem-
admodum apud populum Romanum
facti sunt olim *Dictatores*) non haben-
dus est talis pro *Monarcha*, sed primo
populi ministro, potestque *populus*, si
videbitur, eum administratione sua
privare, etiam ante tempus, ut fecit
populus Romanus, qui *Minutio* Magi-
stro Equitum æqualem dedit potestatem
eum *Quinto Fabio Maximo*, quem ante
fecerat *Dictatorem*. Ratio cujus rei ea
est, quod cogitari non potest, eum,
sive hominem, sive cœtum, qui in
potentiâ proximâ & immediatâ est ad
agendum, ita imperium retinere,
ut non possit actu imperare. Impe-
rium enim nihil aliud est, quam jus
imperandi quoties per naturam possi-
bile est. Postremò, si *populus*, de-
clarato *Monarchâ* *temporario*, ita disce-
dat à curia, ut injussu declarati non
sit licitum iterum convenire, intelli-
gitur populus statim dissolvi; impe-
riumque ejus esse absolutè, qui sic de-
clara-

declaratur: propterea, quod non est
 in potestate civium, ut civitas rena-
 scatur, nisi velit is qui imperium so-
 lus habet. Neque refert quod potue-
 rit promittere, se cives certis tempo-
 ribus convocaturum, cum non exstet
 jam, nisi arbitrio ejus, *persona* cui
 promissum est. Quæ diximus de qua-
 tuor prædictis casibus *populi*, *Monar-*
chæ *temporarium* eligentis, plenius
 explicabuntur, per *comparationem*
 cum *Monarchâ absoluto*, cui nullus ap-
 paret hæres. *Populus* enim *Dominus*
 civium talis est, ut hæredem, nisi
 quem nominant ipse, habere non possit.
 Præterea, intervalla inter tempora con-
 ventus civium, comparari possunt ad
 tempora dormiendi in *Monarchâ*.
 Utrobique enim *actus* imperandi ces-
 sant, *potentia* retinetur. Denique ita
 dissolvi conventum, ut non possit
 iterum convenire, mors populi est:
 sicut ita dormire, ut nunquam vi-
 gilare possit, mors hominis est. Quem-
 admodum igitur Rex cui hæres ul-
 lus est, dormiturus ita ut nunquam
 possit expergiscere, hoc est moriturus,
 si tradit alicui summum imperium,
 exercendum donec evigilaverit, tra-
 dit ei quoque *populus*, qui *Monar-*
cham *temporarium* eligens simul au-
 fert sibi potestatem conveniendi, tradit

128 IMPERIUM. Cap. VII.
ipſi dominium civitatis. Porrò, ut
rex qui dormiturus in tempus al-
quod, ſummum imperium alii dat
adminiſtrandum, idem expergefactus
recipit; ſic *populus*, *Monarcha temporario electo*, retinens jus coëundi ad
certum diem & locum, eo die reci-
pit imperium ſuum. Et ſicut rex qui
Imperium adminiſtrandum alii dedit,
ipſo interea evigilante, poteſt idem
revocare quando vult; ita *populus* qui
per tempus *Monarcha temporario* præ-
ſcriptum jure convenit, poteſt eun-
dem imperio, ſi velit, ſpoliare. De-
nique rex qui imperium admini-
ſtrandum alii tradit dum ipſe dormit,
nec evigilare poteſt, niſi is, cui tradi-
tum eſt, voluerit, unà perdidit im-
perium cum vita; ſic *populus*, qui
Monarcha temporario imperium com-
miſit, ita ut injuſſu ejus non poſſit
iterum convenire, penitus diſſolutus
eſt, manetque imperium penes ele-
ctum.

Monarcha, XVII. *Monarcha* ſi quid promiſit
retento jure civi, vel pluribus ſimul civibus, pro-
imperii, non pter quod per conſequens, ſummum
intelligitur Imperium exerceri non poteſt, Promiſ-
ullo promiſ- ſum illud, ſive Pactum juratò vel in-
ſo tranſtu- juratò factum, irritum eſt. Pactum e-
biſſe jus in nim eſt juris tranſlatio, quæ per ea
quæ

quæ capite secundo, articulo 4. dicta *media ad* sunt, requirit signa idonea voluntatis *imperium-* in transferente. Qui verò sufficienter *necessaria.* significat voluntatem retinendi finem, sufficienter declarat, se non decedere de jure ad *media ad* eum finem necessaria. Jam verò qui promisit aliquid necessarium ad *summum imperium*, ipsum tamen *imperium* retinet, satis idonea signa dat, se non aliter promississe, nisi quatenus *summum imperium* sine eo retineri potest. Quandoque igitur apparuerit, id quod promissum est, præstari non posse, salvo *summo imperio*, promissum pro non promisso, id est, invalidum censi debet.

XVIII. Videmus quo modo cives *Quibus mor* naturâ dictante obligarunt se mutuis *dis civis sub* pactis ad obediendum *summo imperio.* Videndum porrò est, quibus modis *jectione li-* fieri potest, ut obedientiæ hujusmodi *beratur.* vinculis liberentur. Primò autem id fit *abdicatione*, id est, si quis *jus imperii* non in alium transfert, sed abjicit, sive derelinquit: nam quod abjicitur, in medium æquè omnibus rapiendum projicitur: unde iterum jure naturali unusquisque civium suæ conservatio- nis suo providere arbitrio potest. Secundò, si civitas venerit in potesta-

130 IMPERIUM. Cap. VII.
tem hostium, ita ut resisti eis non
possit, intelligitur is qui prius *sum-*
nam habebat *potestatem*, eam jam a-
misisse. Civis enim cum omnem co-
natum fecerint; ne in manus hostium
venirent pacta quæ inierunt singuli
cum singulis de obedientiâ præstandâ
adimplerunt. Et quæ promiserint
postea victi, necis vitandæ causâ, ea
quoque ut præstent, omni conatu la-
borandum est. Tertio, in *Monarchiâ*
(nam $\Delta\eta\mu\omicron\varsigma$ & *Curia optimatum* defi-
cere non possunt) si successor nullus
omnino appareat, omnes cives obli-
gationibus suis liberantur. Nemo e-
nim teneri intelligitur, qui, cui te-
netur, nescit; quia præstatio in talî
casu esset impossibilis. Atque his tri-
bus modis à subjectione civili, in li-
bertatem omnium ad omnia, hoc est,
naturalem & belluinam, (nam status
naturæ ad statum civilem, hoc est,
libertas ad subjectionem, eam habet
proportionem, quam cupiditas ad ra-
tionem, vel bellua ad Hominem) si-
mul se recipiunt cuncti cives. Præ-
terea vero, singuli cives liberati sub-
jectione jure possunt, voluntate ejus,
penes quem summum est imperium;
nimirum si solum verterint: quod
duobus modis accidere potest; vel per-
missione, ut si quis veniâ impetratâ
aliò

Cap. VII. IMPERIUM. 137
aliò volens habitatum abire; vel jussu,
ut *Exsul*. Utroque casu, liber erit legi-
bus prioris civitatis, propterea quod ob-
stringitur legibus posterioris.

CAPUT VIII.

De jure Dominorum in servos.

I. Dominus & servus quid sint. II. Distin-
ctio servorum in eos qui fide habitant, liber-
tate fruuntur naturali, & Ergastulos sive
eos qui carcere vel compedibus vinciti servi-
ant. III. Obligatio servi nascitur ex con-
cessa ei à Domino libertate corporis. IV.
Servi vinciti Dominis non tenentur pacto. V.
Servi non habent proprietatem in bonis con-
tra Dominum. VI. Dominus servum po-
test vendere, vel testamento alienare. VII.
Dominus in servum injurius esse non potest.
VIII. Dominus Domini est Dominus ser-
vorum. IX. Quibus modis servi liberan-
tur. X. Dominium in bestias juris natura-
lis est.

I. **D**UOBUS capitibus proximè supe-
rioribus dictum est de civitate
instituta, nempe quæ multorum
consensione, qui se invicem pactis &
fide mutuò data obstrinxerunt, inita
est. Sequuntur jam quæ dicenda sunt
de civitate naturali; quæ & *Acquisita*
dici potest, quippe quæ acquiritur
potentiâ & viribus naturalis. Scien-
dum

*Dominus
& servus
quid sint.*

dum autem in primis est, quibus modis jus *Dominii* acquiri potest in *personas* hominum. Ubi tale jus acquisitum est, ibi *parvum* quoddam *regnum* est. *Regem* enim esse nihil aliud est quàm *Dominium* habere in *personas* multas, atque adeò *familia magna, regnum*; & *regnum parvum, familia* est. Ut redeamus iterum in statum naturalem, consideremusque homines tanquam si essent jamjam subito è terrâ (fungorum more) exorti & adulti, sine omni unius ad alterum obligatione, tres tantùm modi sunt, quibus alter in alterius *personam Dominium* habere potest. Quorum primus est, si volentes (paciis & mutux defensionis causâ) in ditionem & *Dominium* alicujus hominis, vel cœtus hominum, ipsi sese pactis mutuis inter se initis tradiderint. Atque de hoc modo dictum jam est. Secundus modus est, si quis bello captus, vel victus, aut viribus diffidens (ut mortem declinet) victori vel fortiori promittit, se ei *serviturum*, hoc est, omnia facturum quæ imperabit. In quo contractu bonum quidem quod victus, vel viribus inferior accipit, est vitæ condonatio, quæ jure belli in statu hominum naturali tolli poterat: bonum autem quod promittit, ministerium & obedientia est. Hujus ergo

Cap. VIII. IMPERIUM. 135
 ergo promissi vi debetur à victo victo-
 ri ministerium, & obedientia abso-
 luta, quantum fieri potest, nisi quæ
 repugnet legibus divinis. Nam qui
 mandatis cujusquam obedire, antè o-
 bligatur, quàm quid imperaturus sit
 sciat, tenetur ad omnia mandata sim-
 pliciter, & sine restrictione. Jam qui
 sic tenetur, SERVUS, is cui tene-
 tur, DOMINUS appellatur. Tertio,
 acquiritur jus in personam per gene-
 rationem; de quo acquisitionis modo
 dicetur capite sequenti.

II. Non omnis bello captus, cujus *Distinctio*
 vitæ parcitum est, pacisci cum domi- *servorum*
 no intelligitur: quia non omni ita *in eos qui*
 creditur, ut relinquatur ei tantum *fide habitâ,*
 libertatis naturalis, ut vel aufugere, *libertate,*
 vel ministerium detrectare, vel ma- *fruantur*
 chinari *Domino* malum aut damnum *naturali,* &
 aliquod, si cupiat, possit. Et ser- *ergastulos*
 viunt quidem hi, sed intra ergastula, *sive eos qui*
 vel compedibus vincti, ideoque vo- *carcere vel*
 cabantur non modo *serbi* commu- *compedibus*
 ni nomine, sed etiam peculiari appel- *vincti serbi-*
 latione *ergastuli*; sicut & hodie diversa *unt.*
 significant, *un serviteur*; & *un serf*, vel
un esclave.

III. Obligatio igitur *serbi*, adver- *Obligatio*
 sus *Dominum*, non nascitur ex simpli- *serbi nasci-*
 ci vitæ condonatione, sed ex eo quod *tur ex con-*
 non vinctum eum, vel incarceratum *cessa ei à do-*

mino liber- teneat. Obligatio enim ex pacto o-
tate corpo- ritur, pactum autem nisi fide habitâ
ris. nullum est, ut patet ex cap. 2. Arti-
 - culo 9. ubi definitur, Pactum esse
 promissum ejus cui creditur. Cum
 beneficio ergo vitæ condonatae con-
 juncta est fiducia, qua *Dominus* eum
 in libertate corporali relinquit, ita ut
 nisi intervenissent obligatio, & vincula
 pactitia, non modo aufugere, sed e-
 tiam *Dominum* conservatorem vitæ ejus
 vitâ spoliare possit.

Servi vincti IV. *Servi* itaque hujusmodi, qui
dominis non carceribus, ergastulis, vinculisve co-
tenetur pa- hibentur, non comprehenduntur de-
ctio. finitione *servorum* supra traditâ, quia
 serviunt hi, non pacto, sed ne va-
 pulent. Ideoque si aufugerint vel
Dominum, interfecerint, nihil faciunt
 contra leges naturales. Etenim vin-
 culis ligare, signum est, illum qui
 ligat, supponere, ligatum nulla aliâ
 obligatione satis teneri.

Servi non V. Non minus igitur juris & domi-
habent pro- nii habet *Dominus* in servum non vin-
prietatem, *etum*, quàm in *vinctum*: summum enim
in bonis suis habet in utrumque; potestque de *serbo*
contra do- non minus quam de quâlibet aliâ re,
minum. five inanimatâ, dicere, *Hoc meum est.*
 Ex quo sequitur, quicquid *servi* erat
 ante servitutem, id postea *Domini* es-
 se, & quicquid *servus* acquirerit, id

Domino acquisitum esse. Qui enim jure disponit de *personâ* hominis, de omnibus rebus disponit, de quibus disponere potuit *persona*. Nihil igitur est, quod *servus* possit ut *suum* retinere contra *Dominum*. Est tamen ei, *Domini* distributione, *proprietas* & *Dominium* in res *suas*, ita ut eas retinere & defendere possit *servus* contra *conserbum*; eo modo quo ante ostensum est, civi nihil esse propriè *suum*, contra voluntatem *civitatis*, sive ejus qui habet summum imperium; esse autem *sua* cuique civi contra concivem.

VI. Quoniam ergo & *servus* ipse, *Dominus* & ea quæ habet, omnia *Domini* *servum* possunt, disponere autem de suo unusquisque jure naturali potest eo modo vel testamento alie-
 quisque jure naturali potest eo modo vel testamento alie-
 quo voluerit, poterit *Dominus* *Dominum* *alieu-
 nium* suum in *servum* vendere, oppi-
 gnorare, vel testamento transferre, arbitrio suo.

VII. Præterea id quod ante de *Dominus* in subditis in *civitate* institutivâ demon-
 stratum est, nimirum, quod is qui *juris* esse summum civitatis imperium habet, non potest, nullam iis *injuriam* facere potest, verum quoque de *servis* est, propterea quod voluntatem suam, *Domini* voluntati subjecere. Quare quicquid iste fecerit, ipsis volentibus fit: volenti autem *injuria* fieri non potest.

Dominus Domini, est VIII. Si vero accidat, ut *Dominus* sive captivitate, sive subjectione voluntariâ, *servus* vel *subditus* alterius fiat, ille alter non modo ipsius, sed etiam *servorum* ejus, *Dominus* erit; horum quidem *Dominus supremus*, illius *immediatus*. Quoniam enim non modo *servus*, sed etiam ea quæ habet, *Domini* sunt, ideo & *servi* illius hujus sunt; neque potest *Dominus medius* de iis aliter disponere, quàm *Domino supremo* visum fuerit. Et propterea in civitatibus, si quando *Domini* in *servos* potentia absoluta fuerit, ea à jure naturæ orta esse censetur, & lege civili non constituta, sed præterita.

Quibus modis servi liberentur. IX. *Servus* iisdem modis *servitute* liberatur, quibus *subditus* in *civitate* instituto liberatur subjectione. Primo, si *Dominus* eum libertate donaverit. Nam quod jus in se *servus* *Domino* transtulit, idem potest *Dominus* *servo* rursus reddere. Atque libertatis donatio talis, MANUMISSIO dicitur. Quod simile est, ac si civitas civi permiserit in aliam civitatem se transferre. Secundo, si *Dominus* *servum* à se abigat; id quod in civitate, *exsiliium* est. Neque differt quoad effectum à *manumissione*, sed quoad modum. Libertas enim hic in pœnam, illie

illic in gratiam data est. Utrobique autem *Dominio* renunciatur. Tertio, *servus* si captus fuerit, *veterem* servitutem *novâ* abolet. Nam sicut & res ceteræ omnes, ita quoque & *servi* bello acquiruntur, quos æquum est ut *Dominus* protegat, si suos esse velit. Quarto, liberatur *servus* ignorazione successoris, puto moriente *Domino* sine testamento, & sine hærede. Nemo enim obligari intelligitur, nisi scire possit cui præstandum sit quod debetur. Postremò; *servus* qui in vincula conjicitur, vel quoquo modo libertate corporali privatur, alterâ illâ obligatione pactitiâ liberatur. Non enim existit pactum, nisi ubi pacifcenti creditur; nec violari potest fides, quæ non est habita. *Dominus* autem qui ipse alii servit, *servos* suos non potest ita liberare, quin semper sint in potestate *Domini supremi*. Nam ut supra ostensum est, sunt tales *servi*, non sui, sed *domini supremi*.

X. Eodem modo acquiritur jus in *Dominium* animalia ratione carentia, quo in *per-* *in bestias,*
sonas hominum; nimirum viribus & *juris natu-*
 potentiis naturalibus. Si quidem enim *ralis est.*
 in statu naturali, propter bellum omnium in omnes, subjugare, vel etiam occidere Homines, cuique licitum fit, quoties id suo bono conducere videbitur;

bitur; multo magis idem licitum erit aduersus belluas, hoc est, arbitrato suo eas in seruitutem subigere, quæ per ingenium cicurari & usui sibi esse possant, cæteras bello perpetuo, ut noxias persequi & destruere. *Dominium* igitur in bestias originem habet a *jure natura*, non à *jure divino positivo*. Nam si non exstiuisset tale jus ante promulgationem scripturæ sacræ, nemo jure potuisset bestias ad cibum jugulare, durissimâ sanè hominum conditione, quos bestix devorare sine injuriâ possent, illi bestias non possent. Siquidem ergo à jure naturali sit, quod bestia hominem occidat, ab eodem jure erit, quod homo jugulet bestiam.

CAPUT IX.

De jure parentum in liberos, & de Regno Patrimoniali.

I. *Dominium paternum non oritur à Generatione.* II. *Dominium in infantes ejus est, qui primus eos in potestate sua habet.* III. *Dominium in infantes originaliter matris est.* IV. *Infans expositus ejus est, à quo conservatur.* V. *Natus ex cibe & habente summum imperium, imperantis est.* VI. *In conjunctione Matris & fœminæ, ita ut neuter alteri imperet, Nati Matris sunt, nisi pacto vel lege civili aliter statuatur.* VII. *Liberi subjiciuntur Patribus, non minus quam serui*
Domi-

Dominis, & cives civitati. viii. De Honore Parentum & Dominorum. ix. In quo consistat libertas, & differentia civium & servorum. x. Idem est jus in cives in Regno Patrimoniali, quod in institutio. xi. Quaestio de jure successione in sola Monarchia locum habet. xii. Monarchia potest summum imperium civitatis, testamento disponere. xiii. Vel donare vel vendere. xiv. Monarcha intestatus, semper intelligitur velle fore sibi Monarcham iuccessorem. xv. Et aliquem ex suis liberis. xvi. Et masculinum potius quam feminam. xvii. Et filiorum natu maximum, quam minorē. xviii. Et fratrem, si prole careat, pra omnibus aliis. xix. Eodem modo quo succeditur in imperium succeditur etiam in jus successione.

I. Socrates est homo, ergo & animal, recta argumentatio est, eademque evidentissima, propterea quod nihil opus est ad consequentiae veritatem agnoscendam, nisi ut vox, homo, intelligatur, quia animal est in ipsa hominis definitione; suppletque unusquisque propositionem quae desiderabatur, nempe hanc, homo est animal. Et haec, Sophroniscus Socratis pater est, ego & Dominus, recta forte illatio est, ceterum non evidentissima, quia Dominus non est in definitione patris; itaque opus est ad evidentiam, ut patris & Domini con-

Dominium paternum non oritur à generatione.

xio explicetur. Qui hæcenus Dominium *patris* in *liberos* asserere conati sunt, argumentum nullum attulerunt, præter *generationem*; quasi per se evidens sit, quod à me genitum est meum esse; similiter facientes, ac si quis putet si triangulum sit, statim apparere, sine aliâ ratiocinatione angulos ejus esse æquales duobus rectis. Præterea, cum *Dominium*, hoc est, *imperium supremum* indivisibile sit, ita ut nemo duobus Dominis servire possit, ad generationem autem duæ personæ concurrant, *Mas & femina*, impossibile est ut *Dominium* omnino acquiratur sola generatione. Quare origo *Dominii paterni* diligentius hoc loco quærenda est.

Dominium in infantes, II. Redeundum igitur est ad statum naturalem, in quo propter æqualitatem naturæ, omnes homines naturæ ejus est qui primus eos in potestate sua habet. *ibi jure natura victor victi Dominus est.* *jure igitur natura Dominium infantis* ad eum primum pertinet, qui primus in potestate suâ ipsum habet. Manifestum autem est, *eum* qui modo nascitur, prius esse in potestate *matris*, quàm cujusquam alterius, ita ut illum vel educare, vel exponere, suo arbitrio & jure possit.

Dominium III. Siquidem ergo educet (quoniam
niam

niam status naturæ status belli est) ea *in infantes* lege educare intelligitur, ne adultus, *originaliter* hostis fiat, hoc est, ea lege ut ipsi o- *matris est.* bediat. Cum enim necessitate natura-
 li *velimus* omnes id quod *nobismet ipsis* apparet *bonum*; intelligi non potest, quemquam ita vitam dedisse cuiquam, ut possit simul, & vires ætate acquire-
 re, & jure hostis esse. Hostis autem, est quisque cuique, cui neque paret neque imperat. Atque hoc modo, in statu naturæ, omnis puerpera simul & *mater* fit & *Domina*. Quod verò quidam aiunt, non, *matrem*, in hoc casu, sed *Patrem* fieri *Dominum*, propter præstantiam sexus, nihil est; nam & ratio in contrarium est, quia inæ-
 qualitas virium naturalium minor est, quam ut *mas* in *fœminam* imperium sine bello acquirere possit. Et consuetudo in contrarium non est; quia *fœmine*, nimirum *Amazones*, quondam bella contra hostes gesserunt, & de *prole* suâ suo libitu statuerunt; hodieque pluribus in locis *fœminæ* sunt cum *summo imperio*. Neque de harum *liberis* statuunt *mariti*, sed *ipse*; quod sanè *jure naturæ* faciunt, siquidem quæ summum habent imperium, legibus civilibus, ut supra ostensum est, non tenentur. Adde quod in statu naturæ sciri non potest, cujus *patris filius* est, nisi

nisi indicio *matris*, ejus igitur est quem *mater* vult enim esse, & proinde *matris* est. Originale igitur in *liberos* Domini-um, *matris* est; & apud homines non minùs quam cætera animantia, partus ventrem sequitur.

Infans ex- IV. *A matre* autem ad alios transit
positus ejus *Dominium* diversis modis. Primo, si
est à qui jus suum dereliquerit, sive abjecerit
conservatur *filium exponendo*. Is igitur qui exposi-
tum educaverit, idem habebit Domi-
nium, quod habebat *mater* (non *gene-*
rando, sed *alendo*) dederat, *exponendo*
tollit, quare & obligatio, quæ orta est
ex vitæ donatione, per *expositionem*,
sublata est. Ei autem qui ipsum a-
lendo conservavit, omnia debet con-
servatus, & nomine alumni; tan-
quam *matri*, & nomine *servi*, tan-
quam *Domino*. Etsi enim *mater* fi-
lium in statu naturæ ubi omnia sunt
omnium, repetere possit, (eodem sci-
licet jure, quo quilibet alius) tamen
filius jure non potest ad matrem se trans-
ferre.

Natus ex V. Secundo, si *mater* bello capta
cibe & ha- sit, *natus* ex ea capientis est, pro-
bente sum- pterea quod qui *Dominium* in *personam*
mm suspe- habet, *Dominium* habet in omnia quæ
rium, im- sunt ejus: quare & in *filium*, ut capi-
perantis est. te præcedente, Articulo 5 dictum
est. Tertio, si *mater* civis sit cujus-
cunque

cunq̄ue civitatis, is qui in ea civitate habet summum imperium, *Dominium* habebit ejus qui ab ea nascetur: nani & *matris* Dominus est, quæ habeat summum Imperium in omnibus tenetur obedire. Quarto, si *mulier* viro se tradiderit in vitæ societatem, eâ lege ut imperium apud *virum* sit, qui nascitur ex ambobus, *patris* est, propter imperium in *matrem*. Sed si *fœmina* imperium habens, filios ex subdito susceperit, suscepti *matris* sunt. Aliter enim, salvo imperio, mulier filios habere non potest. Atque universaliter, si *maris* & *fœmina* societas unio sit, ut alter alterius imperio subjiciatur, *liberi* sunt *imperantis*.

VI. Ceterùm in statu naturæ, si quidem *mas* & *fœmina* societatem contrahant, ita ut alter alterius imperio non subsit, *nati* ex iis *matris* sunt, propter rationes adductas supra articulo tertio, nisi aliter pactis provisum sit, pactis enim *mater* de jure suo disponere potest prout velit, quemadmodum factum est olim ab *Amazonibus*, quæ ex vicinis susceptos *liberos*, *mares* quidem illis remisissent, *fœminas* sibi met ipsis pacto retinuerunt. In civitate vero, si contractus sit inter *matrem* & *fœminam* ad cohabitationem, *liberi* geniti, *patris* sunt: In conjunctione maris & fœminæ, ita ut neuter alteri imperet, nati matris sunt, nisi pacto vel lege civili aliter statuatur.

quia

quia in omnibus civitatibus, scilicet constitutis a *Patribus*, non à *matribus-familias*, imperium domesticum viri est, vocatur autem talis contractus, si fiat secundum leges civiles, MATRIMONIUM, si verò contrahant concubinarum tantùm, *filii* sunt vel *matris* vel *patris*, variè, prout in diversis civitatibus Leges civiles diversæ sunt.

Liberi sub- VIII. Quoniam, per articulum
jiciuntur tertium, *mater originaliter liberorum*
Patribus, *Domina* est, & ab illa *pater*, vel alius
non minus quispiam jure derivato; manifestum
quàm servi est, non minus *liberos* illis esse subje-
dominis, & ctos à quibus aluntur & educantur,
cives civita- quam *servi Dominis*, vel *subditi* illi
ti. qui *summum* habet *imperium* in civitate;
neque posse *parentem*, quam diu
in ejus potestate est, *filio* injuriam esse.
Etiam subjectione iisdem modis
Filius liberatur, quibus *subditus* & *servus*.
Eadem enim res est *emancipatio*
cum *manumissione*, & *abdicatione* cum
exilio.

De honore VIII. *Patrem-familias emancipatus*
parentum *filius*, vel *manumissus servus*, privatum
& domino. jam patriâ & herili potestate minus
rum. metunt, & [si quidem verus & internus spectetur *honor*] minus *honorant*
quàm antiè. Est enim *honor* nihî aliud,
quàm potentix alienæ aestimatio; idèque cui minus potentix est, minus
semper

semper est *honoris*. Non est autem putandum, *manumittentem manumissum*, vel *emancipantem emancipatum*, ita voluisse sibi æquare, ut ne beneficii quidem reus esset, sed in omnibus se gereret, tanquam æqualis sibi esset. Intelligendum igitur semper est, eum qui liberatur subjectione, sive sit *servus*, sive *filius*, sive *colonia* aliqua, promittere saltem externa signa omnia, quibus superiores ab inferioribus solent *honorari*. Ex quo sequitur, præceptum illud de *parentibus honorandis* esse *legis naturalis*, non modo sub titulo *gratitudinis*, sed etiam *Pactio- nis*.

IX. Quænam ergo est, quæret aliquis, inter *liberum*, vel inter *civem* & *servum* differentia? neque enim quod sciam, à quoquam scriptore explicatum est, quid sit *libertas*, & quid *servitus*. Vulgo omnia nostro arbitrato facere, atque id impunè, *libertas*; id non posse, *servitus* iudicatur: quod in civitate, & cum pace humani generis fieri non potest; quia civitas sine imperio & jure coercendæ nulla est. LIBERTAS, ut eam definiamus, nihil aliud est quàm *absentia impedimentorum motus*; ut aqua vase conclusa idè non est *libera*, quia vas impedimento est ne effluat; quæ

In quo consistat libertas, & differentia civium & servorum.

146 IMPERIUM. Cap. IX.
fracto vase *liberatur*. Et est cuique
libertas major vel minor, prout plus
vel minus spatii est in quo versatur;
ut majorem habeat *libertatem* qui in
amplo carcere, quam qui in angusto
custoditur. Et potest esse homo *liber*
versus unam partem, nec tamen ver-
sus alteram; ut qui iter faciens sepi-
bus & maceriis, ne vineas & segetes
viæ vicinas conterat, hinc & inde
cohibetur. Et hujusmodi quidem
impedimenta externa & absoluta sunt:
quo sensu omnes *servi* & *subditi liberi*
sunt, qui non sunt vincti, vel incar-
cerati. Alia sunt arbitraria, quæ non
absolute impediunt motum, sed per
accidens, nimirum per electionem
nostram, ut qui in nave est, non ita
impeditur quin se in mare præcipitare
possit, si velle possit. Atque hic quo-
que, quo quis pluribus viis movere se
potest, eo majorem habet *libertatem*.
Atque in hoc consistit *libertas* civilis,
nemo enim sive *subditus*, sive *filius*
familias, sive *servus*, ita *civitatis* vel
patriæ vel *Domini* sui, utcunque severi,
pœnis propositis impeditur, quin om-
nia facere, & ad omnia se convertere
possit, quæ ad vitam & sanitatem
tuendam sunt necessaria. Non igitur
reperio quid sit, de quo vel *servus*
quisquam conqueri possit eo nomine
quod

quod *libertate* careat, nisi miseria sit, ita cohiberi ne ipse sibi noceat, & vitam, quam bello, vel infortunio, vel demum inertiam suam amiserat, unam cum omnibus alimentis, & omnibus rebus ad vitam & sanitatem necessariis, ea lege recipere ut regatur. Qui enim ita cohibetur poenis propositis, ne omnia quae vult, faciat, non opprimitur *servitute*, sed regitur & sustentatur. Hoc autem (in omni civitate & familia, ubi servi existunt) *cives liberi & filii* familias praeter *servos* eximium habent, ut & ministeria civitatis, vel familiae obeant honoratiora, & plus possideant rerum superfluarum. Atque in hoc sita est differentia inter *civem liberum & servum*, quod LIBER quidem is sit qui soli civitati, SERVUS autem qui etiam concivi servit. Libertas alia omnis, exemptio est à legibus civitatis, & propria imperantium.

X. *Pater-familias, liberi servique*. Idem est jus ejus, virtute imperii paterni, in unam personam civilem coaliti, *Familia* dicitur. Eadem, si multiplicatione *prolis*, & *servorum* acquisitione, numerosa fiat, ita ut sine bellis incertam alicui subjugari non possit, appellabitur REGNUM PATRIMONIALE. Quod quamquam vi ac-

fitum differat à *Monarchiâ institutivâ* origine & modo constituendi, constitutum tamen omnes easdem habet proprietates, & idem est utrobique imperii jus, ut non sit opus quilibet de iis seorsum dicere.

Quæstio de jure successionis in solâ Monarchia locum habet.

XI. Quo jure summa imperia constituta sunt, dictum est: breviter jam, quo jure continentur, dicendum est. Jus autem quo continentur, illud est quod appellatur jus SUCCESSIONIS. Quoniam autem in *Democratiâ*, summum imperium apud *populum* est, quamdiu cives existunt, tamdiu penes eandem est personam. *Populus enim successorem non habet.* Similiter in *Aristocratiâ*, moriente uno optimatum, aliquis alius in ejus locum à cæteris substituitur; ideoque nisi simul deficient, quod suppono nunquam accidere, *successio nulla est.* Quæstio igitur de jure *successionis* in solâ *Marchiâ absoluta* locum habet. Nam qui ad tempus tantum summum exercent imperium, non sunt ipsi *Monarchæ*, sed *ministri civitatis.*

Monarcha potest summum imperium civitatis, testa-

XII. Primum autem, si *Monarchæ successorem* sibi testamento instituerit, institutus *succedet*, nam si à *populo* instituat, habebit omne jus in civitatem quod *populus* habebat; ut ostend-

stentum est Cap. 7. art. II. Sed *populo* *mentis* *di-*
lus potuit ipsum eligere, ergo eodem *sponere.*
 jure ipse alium. Sed in *regno* etiam
Patrimoniali eadem sunt jura, quæ in
institutio. Quare monarcha omnis
 potest *successorem* sibi testamento face-
 re.

XIII. Quod autem quis testa- *Vel donare,*
 mento transferre in alium potest, id *vel vendere.*
 eodem jure donare, vel vendere,
 vivens potest, cuicumque ergo is
 summum imperium tradiderit, si-
 ve dono, sive pretio, jure tradi-
 tur.

XIV. Quod si neque Testamento, *Monarcha*
 neque aliter, voluntatem suam de *intestatus,*
successore vivens declaraverit, intelli- *semper in-*
 gitur, primum, noluisse eum redire *telligitur,*
 civitatem ad Anarchiam, sive statum *velle fore si-*
 belli, id est, ad perniciem civium: *bi Monar-*
 tum quia non potuit id facere sine *cham suc-*
 violatione legum naturalium, quibus *cessorem.*
 in foro conscientie obligatus erat ad
 omnia quæ ad pacem necessariè con-
 ducunt: tum etiam quia si voluisset,
 non erat difficile id apertè declarasse.
 Deinde, quia jus transit secundum
 voluntatem patris; censendum est
 de *successore* per signa voluntatis ejus.
 Intelligitur ergo, voluisse eum, sub-
 ditos suos sub regimine esse *Monarchi-*
 co, potius quàm alio, propterea quod

& ipse eum statum exemplo suo, regnando commendavit antè, nec alio facto aut verbo post damnavit.

Et aliquem ex suis liberis.

XV. Porrò quoniam naturali necessitate omnes homines bene illis esse malunt, per quos sibi honor & gloria est, quam aliis; honor autem & gloria unicuique post mortem per liberorum potius quàm per aliorum, quorumcumque hominum potentiam contingit: colligitur, patrem melius velle libris suis, quam quibuscunque aliis. Intelligitur itaque voluntas patris intestati ea fuisse ut *successor* ei aliquis esset ex liberis suis. Hoc tamen ita intelligendum est, si alia signa apertiora in contrarium non existant; cujus generis, post *successionis* plures, potest esse consuetudo, qui enim de *successione* tacet, intelligitur consuetudini Regni consentire.

Et masculum potius quàm feminam.

XVI. Inter liberos, masculi feminis præferuntur; principio quidem forte quod plerumque (licet non semper) aptiores sunt ad rerum magnarum, præsertim verò bellorum administrationem; post autem, ubi in consuetudinem abiit, quod consuetudini non sit contradictum; ideoque voluntas *Patris* in eorum favorem, nisi consuetudo alia vel signum aliud apertius repugnet, interpretanda est.

XVII. *Filio.*

XVII. *Filiorum* autem, quia *æ-* *Et filiorum*
 quales sunt, nec dividi imperium po- *natum maxi-*
 test, is *succedat*, qui maximus natu- *mum, quam*
 est. Nam si differentia sit aliqua, *minorem.*
 propter ætatem, dignior maximus
 est, nam naturâ judice annis prove-
 ctior (quia solet esse) prudentior
 est. Alius autem iudex dari non
 potest. Si verò fratres omnes pro
 æqualibus habendi sint, *forte fiet*
successor. Est autem sors naturalis,
primogenitura; eâ vero jam præfertur
 natu maximus; neque est qui pote-
 statem habeat iudicandi, utrum eo,
 an alio genere sortium res decidenda
 sit. Quæ autem ratio pro primoge-
 nito, eadem pro primogenita mili-
 tat.

XVIII. Quod si liberi nulli sint, *Et fratrem,*
 tunc ad fratres & sorores imperium *si prole ca-*
 transibit, propter eandem rationem, *reat, præ o-*
 qua liberi *succederent*, si essent; nam *mnibus ali-*
 naturâ proximi, benevolentiam proxi- *is.*
 mi esse supponuntur; & in Fratres
 prius quam in sorores; item in ma-
 jores natu prius quam in minores.
 Ratio enim hic eadem est, quæ in
 liberis.

XIX. Porro qua ratione *succeditur*
 ad imperium, eadem quoque succe- *Eodem mo-*
 ditur ad jus *successionis*, nam primoge- *do quo suc-*
 nitus, si ante patrem moriatur, cen- *ceditur in-*
 sebi. *imperium,*

*succeditur
etiam in jus
successionis.*

sebitur, nisi pater aliter statuerit, jus suum *successionis* transtulisse ad liberos suos; ideoque nepotes & neptes priores ad *succedendum* erunt quàm ipsorum avunculi. Hæc, inquam, omnia ita se habent, si consuetudo loci (cui pater non contradicendo censebitur consentire) non impediatur.

CAPUT X.

Specierum trium civitatis, quoad incommoda singularum, comparatio.

I. Comparatio status naturalis cum statu civili. II. Imperantis & civium eadem sunt commoda & incommoda. III. Commendatio Monarchiæ. IV. Regimen unius non esse ex nomine iniquum, quod unus plus possit ceteris omnibus. V. Rejectionis opinionis eorum qui dicunt, Dominum cum servis non posse esse civitatem. VI. Exactiones graviores esse sub populo imperante, quàm sub Monarchâ. VII. Cives innocentes minus obnoxios esse pœnis sub Monarchâ, quàm sub populo. VIII. Libertatem civium singularum non minorem esse sub Monarchâ, quàm sub populo. IX. Non esse civibus incommodum, quod non omnes ad publicas deliberationes admittantur. X. Deliberationes civiles magnis catibus male committuntur, propter plurimorum imperitiam. XI. Propter eloquentiam. XII. Propter factionem. XIII. Propter instabilitatem Legum. XIV. Propter defectum taciturni-

turnitatis, xv. *Ea incommoda* Democratia adherere, quatenus homines naturaliter delectantur existimatione ingenii, xvi. *Incommoda civitatis ex rege puero.* xvii. *Monarchica prestantia signum, potestas Ducum castrensis.* xviii. *Optimus status civitatis est, ubi cives imperantis sunt hereditas.* xix. *Aristocratia tanto melior est, quanta Monarchia propior; pejor, quanto ab ea remotior.*

I. **D**emocratia, Aristocratia & Monarchia quid sint, dictum est. *Utraque status* autem ad civium pacem conservandam, *naturalis* & commoda eorum procuranda, *cum statu* aptior fit, earum comparatione videndum est. *civili.*

Primum autem commoda & incommoda civitatis in universum conferamus, ne quis forte satius esse ducat, vivere unumquemque arbitrio suo, quam civitatem omnino constituere. Extra statum civitatis, unusquisque libertatem habet integerrimam quidem, sed infructuosam; propterea quod qui propter libertatem suam omnia agit arbitrio suo, propter libertatem aliorum omnia patitur arbitrio alieno. At civitate constituta, unusquisque civium tantum libertatis sibi retinet, quantum sufficit ad bene & tranquille vivendum, tantum item aliis admittitur, ut non sint metuendi. Extra

civitatem, unicuique ita jus est ad omnia, ut tamen nulla re frui possit. In civitate verò unusquisque finito jure securè fruitur. Extra civitatem, quilibet à quolibet jure spoliari & occidi potest. In civitate ab uno tantum. Extra civitatem, propriis tantum viribus protegimur. In civitate, omnium. Extra civitatem, fructus ab industriâ nemini certus; in civitate omnibus. Denique extra civitatem, imperium affectuum, bellum, metus, paupertas, fœditas, solitudo, barbaries, ignorantia, feritas, in civitate, Imperium rationis, Pax, securitas, divitiæ, ornatus, societas, elegantia, scientiæ, benevolentia.

*Imperantis
& civium
eadem, sunt
commoda
& incom-
moda.*

II. *Aristoteles* Politicorum lib. 7. cap. 14. duo esse ait genera regiminum, quorum alterum ad *imperantis*, alterum ad *subditorum* commodum dirigitur. Quasi ubi civis durius tractantur, ibi *una*; ubi mitius, ibi *alia* species esset civitatis; quod ei minime concedendum est. Sunt enim *imperantis* & *subditorum*, eadem & communia commoda & incommoda omnia, quæ ex regimine oriuntur. Incommoda quæ civi alicui, infortunio, stultitiâ, negligentia, ignavia, vel luxuriâ suâ accidunt, à *Regentis*

tis incommodis separari possunt: sed non sunt illa Regiminis incommoda, ut quæ in qualibet civitate accidere possunt. Eadem si accidunt à primâ civitatis institutione, dicentur quidem Regiminis incommoda, sed ipsi imperanti cum civibus communia erunt, sicut communia etiam sunt eorum commoda. Primum autem & maximum commodum, Pax & defensio, idem utriusque est. Nam & is qui imperat, & is cui imperatur, ad vitæ suæ defensionem, viribus utitur simul omnium concivium. Et maximo incommodo quod in civitate contingere potest, nimirum cæde civium, quæ ab Anarchiâ oritur, & is qui summum imperium habet, & quilibet unus civium æquè obruitur. Secundò, si is qui summum imperium obtinet, pecuniarum tantum à civibus exegerit, ut, se & familias suas alere, & vires corporum suorum conservare non possint, incommodum non magis illorum est, quam imperantis, qui quantiscunque divitiis sine corporibus civium, Imperium suum & divitias tueri non potest. Si verò tantum exegerit, quantum ad imperii administrationem sufficit, id commodum æquè est & ipsi & civibus ad commu-

nem pacem & defensionem. Neque imaginabile est, quomodo divitiæ *publica* civibus *privatis* incommodo esse possint, modo privati non ita exhauriatur, ut per industriam suam necessaria ad corporis & animi vires sustentandas acquirere sit impossibile. Nam sic in commodum & ad ipsum imperantem pertineret, nec oriretur ab institutione vel ordinatione pravâ, (quia in omni genere civitatis, cives opprimi possunt) sed à bene ordinatæ civitatis pravâ administratione.

*Commen-
datio Mo-
narchia.*

III. Quod autem dictarum specie-
rum civitatis, *Democratia*, & *Aristo-
cratia*, & *Monarchia*, optima sit *Mo-
narchia*, ex comparatione commo-
dorum & incommodorum in singulis
ostendendum est. Hæc igitur, quod *u-
niversum* ab uno Deo regitur; quod *An-
tiqui* statum *Monarchicum* cæteris præ-
mulerunt, regimen Deorum uni *Job*
adscribentes; quod principio rerum,
nationumque, arbitria Principum pro
legibus fuerint; quod imperium *Pa-
ternum* institutum à Deo in creatione
Monarchicum fuerit; quod regimina
cætera ex *Monarchia* per seditiones
dissolutæ ruderibus artificio hominum
(* post conglutinata sint; quodque
populus DEI sub regibus fuerint; quare

quamquam *Monarchiam* commendationem nobis exhibeant, tamen quia id non rationibus, sed exemplis & testimoniis faciunt, omitemus.

Artificio hominum conglutinata sint, &c.) *Videntur huc spectasse antiqui, qui fabulam nobis consinxerunt de Prometheo. Narrant, Prometheum surrepto à Sole igne, ex luto fecisse hominem; atque ob id factum perpetua jejoris laceratione irato Jovi dedisse pœnas. Hoc est, ingenio humano (id quod significatur per Prometheum) leges, & justitiam à Monarchia per imitationem sumtas esse, quarum vi (tanquam igne à fonte suo naturali surrepto) multitudo [quasi lutum & fœx hominum] in unam personam civilem animata & conflatâ est, quæ Aristocrasia vel Democratia appellatur. Inventi autem autores & fautores, qui cum securè atque otiosè sub imperio Regum naturali vivere potuissent, hanc pœnam dant, ut perpetuis curis, suspicionibus dissensionibusque alio loco expositi crucientur.* *Annotatio.*

IV. Sunt quibus *unius* Regimen eo nomine displicet, quia *unus* est; quasi iniquum esset inter tam multos tantâ potestate eminere *unum* aliquem, ut arbitrio suo possit de cæteris omnibus statuere. Hi sane subtrahere se ab imperio

Regimen unius non esse eo nomine iniquum, quod unus plus possit

ceteris omnibus.

rio *unius* Dei, si possent, vellent. Sed exceptionem hanc contra *unum* suggerit invidia, dum vident unum habere, quod omnes cupiunt. Idem iniquum esse censerent eadem ratione, si *pauci* imperarent, nisi ipsi vel essent, vel esse sperarent ex eorum numero. nam si iniquum sit non esse jus æquale omnibus, iniquum etiam est regimen optimatum. Quoniam autem ostensum est, statum æqualitatis esse statum belli: ideoque inæqualitatem introductam esse consensu omnium, inæqualitas illa non est amplius habenda pro re iniquâ, ubi plus habet is, cui plus volentes dedimus. Incommoda igitur quæ sequuntur *unius hominis* imperium, sequuntur *hominem*, non *unitatem*. Videndum igitur est, utrum imperium *hominis*, an *hominum*, plura civibus adferat incommoda.

Rejectio opinionis eorum qui dicunt, dominum cum servis non posse esse civitatem.

V. Sed primum amolienda est sententia eorum, qui negant omnino, civitatem esse, quæ conflatur ex quantovis numero servorum sub communi Domino. Cap. 5. articulo 9. definitur *civitas* esse *persona* una facta ex pluribus hominibus, cujus voluntas, ex ipsorum pactis, pro ipsorum omnium voluntatibus habenda est, ut singulorum viribus & facultatibus

uti

uti possit, ad pacem & defensionem communem, *Persona autem una est*, per eundem capituli articulum eundem, quando plurium voluntates unius voluntate continentur. Sed voluntas uniuscujusque servi continetur in voluntate Domini, ut ostensum est capite 8, articulo 5, ita ut possit eorum viribus & facultatibus uti, prout voluerit. Sequitur ergo, civitatem esse quæ constituitur ex *Domino & pluribus servis*. Neque potest ulla ratio in contrarium adduci, quæ non æque militet contra civitatem constitutam à *patre & liberis*. Nam apud *Dominum*, cui *liberi* non sunt, *servi liberorum* rationem subeunt. Sunt enim & honor & præsidium ejus: neque magis subjiciuntur *servi Domini*, quam *liberi patribus*, ut supra ostensum est capite 8. articulo 5.

VI. Inter incommoda imperii summum unum est quod imperans præter pecunias ad sumtus publicos, hoc est, ad ministros publicos alendos, præsidia ædificanda & tuenda, bella gerenda, rem domesticam honorificè sustentandam necessarias, possit etiam, si velit, alias exigere per libidinem, quibus *filios, cognatos, gratiosos, atque etiam adulatores* ditare possit. Con-

*Exactiones
gravior
esse sub po-
pulo impe-
rante,
quàm sub
Monarcha.*

fitem-

fitendum est, incommodum quidem hoc esse, sed ex numero eorum quæ in omni genere civitatis reperiuntur; in *Monarchia* autem tolerabiliora, quàm in *Democratia*. Nam & si velit *Monarcha* illos locupletare, pauci sunt, quia unius sunt. Sed in *Democratia*, quod sunt *Demagogi*, id est, potentes apud populum *oratores*, (quæ & simul plures sunt, & quotidie novi suboriuntur) tot sunt qui *liberos, cognatos, amicos, adulatoresque* ditandos habent. Cupiunt enim singuli, non modo familias suas divitiis potentes illustresque reddere, quantum possunt, sed etiam alios sui munien- di causâ beneficiis devincire. *Monarcha* ministros & amicos suos, quia non sunt numerosi, sine civium dispendio, deferendo scilicet illis belli pacisque munia, magna ex parte exple- re potest; in *Democratia*, ubi multi fati- andi sunt, & semper novi, fieri id sine op- pressionem civium non potest. *Monar- cha* quamquam poscit indignos promo- vere, sæpe tamen id facere non vult; *O- ratores* autem in *Democratia* semper hoc omnes velle intelligitur, ideo quia opus est. Aliter enim potentia eorum qui id soli facerent ita crescerent, ut non modo sibi, sed & civitatæ formidanda esset.

VII. Summā imperii incommodum aliud est, metus ille mortis perpetuus, in quo utrumquemque versari necesse est dum reputat secum, posse eum qui imperat, non modo poenas quas velit, in quæ velit peccata constituere, sed etiam cives innocentes, & qui nihil contra leges commiserunt, irâ & libidine jugulare. Atque magnum hoc revera in omnī civitatis specie incommodum est, ubi fit: (incommodum enim ideo est quia fit, non quia fieri potest:) sed vitium est Regentis, non Regiminis: non enim *Neronis* facta *Monarchia* sunt omnia essentialia. Minus tamen sæpe damnantur cives immeritò, regnante *Homine*, quàm *populo*. Nam Reges sæviunt in eos tantum, qui vel consiliis intempestivis molesti, vel verbis contumeliosis, vel voluntate adversi ipsis solis sunt. Faciunt autem ut potentia excessus, quem habere unus civis supra alium possit, innoxius sit. Itaque *Nerone* vel *Caligulâ* aliquo regnante, pati immerito nemo potest, nisi qui ipsi cogniti sunt, nimirum *Aulici*, vel munere aliquo conspici; neque omnes, sed illi soli, quibus est quod is habere cupit; nam qui molesti aut contumeliosi in eum sunt, merito plectuntur. In *Monarchia* igitur,

gicur, is qui latere vult, qualiscunque fit qui regnat, extra periculum est. Patiuntur enim soli ambitiosi, cæteri ab injuriis potentiorum defenduntur. Sed in *dominatione populari* tot possunt esse *Nerones*, quot sunt *Oratores* quæ *populo* adulantur, tantum enim potest unisquisque eorum, quantum ipse *populus*; atque in subtrahendis à pœna iis, qui per libidinem & odia *privata* concives immeritò occiderunt, quasi tacito quodam inter se Pacto, *Hodie mihi, cras tibi*, alter alterius cupidini mutuò cedunt. Præterea potentiaæ *privatæ* terminus quidam est, ultra quem civitati perniciosa futura est, & propter quam *Monarchis* aliquando necessarium est providere, ne quid inde *Respublica* capiat detrimenti. Illam igitur potentiam, quando in divitiis sita erat, divitiarum diminutione diminuerunt; si quando vero consisteret in *aura populari*, ipsum potentem sine alio crimine sustulerunt. Idem in *Democratias* fieri solet. Nam *ostracismo* exsulabant potentes *Athenienses* sine crimine, propter potentiam solam, & necabantur *Romæ* tanquam regnum affectaverint, qui plebis favorem captabant beneficiis. Pares in hoc *Democratia* & *Monarchia*, impares tamen fama fuerunt: quia fama à po-

à populo est; & quod à multis fit, à multis laudatur. Ideoque invidiâ in virtutem eorum factum esse dicitur, si faciunt *Monarcha*, quod si factum esset à populo, politia esset.

VIII. Sunt qui ideo *Monarchiam*, *Libertatem* *Democratia* incommodiorem putent, *singulorum* quod *illic* minus libertatis sit quam *hic*. *non minorem esse sub* Si per *libertatem* intelligant exemptionem à subjectione, quæ legibus, hoc *Monarcha*, est, mandatis debetur *populi*, neque *quam sub* in *Democratia*, neque in alio statu *populo*. civitatis quocunque ulla omnium *libertas* est. Si *libertatem* in eo sitam esse intelligant, ut pauca sint leges, pauca vetita, & ea talia quæ nisi vetentur, non sit Pax, tunc nego plus esse *libertatis* in *Democratia* quam in *Monarchia*, potest enim non minus hæc quam illa cum tali libertate recte consistere. Etsi enim portis turribusque civitatis cujuscunque, characteribus quantumvis amplius *libertas* inscribatur, non est ea cujuscunque *civis*, sed *civitatis* libertas; neque meliori jure verbum illud civitati inscribitur, quæ à *populo*, quam quæ à *Monarcha* regitur. Sed quando cives privati, id est, subditi libertatem poscunt, nomine libertatis non *libertatem*, sed *Dominium* poscunt? quod tamen præ incitia minime animadvertunt. Si enim

enim quam libertatem quisque sibi expetit, eandem prout lege naturæ præceptum est, aliis concederet, rediret ille status naturalis, in quo omnes jure possunt omnia; quem ut omni subjectione civili pejorem, si scirent, respuerent. Sed si quis liberum esse solum poscat, cæteris obstrictis, quid aliud quam *Dominium* possit; Nam qui solutus est omni vinculo, victorum omnium, quotquot sunt, *Dominus* est. Non est ergo major libertas civium in statu *populari*, quam *Monarchico*. Id quod imponit, est *participatio* æqualis munerum publicorum, & Imperii. Nam ubi Imperium *populi* est, cives eatenus imperium singuli *participant*, quatenus *populi* imperantis partes sunt. Munera autem publica æqualiter participant, quatenus in magistratibus & ministris publicis eligendis æqualia habent suffragia. Atque hoc est quod voluit *Aristoteles*, ipse quoque consuetudine temporis libertatem pro imperio nominans. Lib. 6. *Politicorum*, cap. 2. *In statu populari libertas est ex suppositione. Quod vulgo dicunt, tanquam extra statum hunc liber esset nemo. Ex quo obiter colligere licet, cives eos qui in Monarchia sublatam libertatem plorant, hoc tantum stomachari, quod*

IX. Sed ob hoc ipsum fortasse ali- *Non esse ci-*
quis *statum popularem* maximo inter *sibus in-*
vallo *Monarchiæ* anteferendum esse di- *commodum*
cet, quod illic, ubi scilicet negotia *quod non,*
publica omnes tractat, prudentiam, *omnes ad*
scientiam, eloquentiamque suam in *publicas de-*
deliberationibus circa res maximæ dif- *liberationes*
ficultatis & momenti publicè osten- *admittan-*
tandi potestas omnibus facta sit; id *tur.*
quod propter naturæ humanæ inna-
tam laudis cupiditatem, omnibus iis
qui vel talibus virtutibus antecellunt,
vel sibi videntur cæteris antecellere,
omnium rerum est jucundissimum,
hic vero via illa ad laudem & digni-
tates obtinendas, maximæ parti ci-
vium præclusa est. *Quid autem est,*
si hoc non est incommodum? Dicam.
Sententiam ejus, quem contempnimus,
nostræ prælatam videre; sapientiam
nostram in conspectu nostro negligi;
incerto certamine inanis gloriæ, cer-
tissimas suscipere inimicitias; (hoc e-
nim declinari non potest, siue vicerimus,
siue vincamur; odisse & odio esse ob
dissimilitudinem opinionum; concilia
& vota nostra ubi non est opus, sine
fructu omnibus patefacere; rem do-
mesticam negligere: Hæc, inquam,
incommoda sunt. *Abesse verò à cer-*
tamine

tamine ingeniorum, quamquam ea certamine facundis jucunda sint, non est ideo illis incommodum, nisi etiam viris fortibus incommodum dicemus esse pugnam prohiberi, propterea quod eam delectantur.

Deliberationes civiles magnis cœtibus male committuntur, propter plurimorum imperitiam.

X. Præterea multæ causæ sunt, quare minus rectè in magnis conventibus deliberatur, quam ubi consilarii sunt pauci. Quarum una est, quod ad rectè deliberandum de omnibus quæ ad salutem civitatis conducunt, cognitu necessario sunt, non modo ea quæ intus, sed etiam ea quæ foris sunt, intus quidem quibus rebus, & unde quæsitis, civitas alitur & defenditur; quæ loca præsiidiis habendis apta; unde milites & habendi & alendi sint; quis sit civibus animorum habitus versus principem, vel civitatis gubernatores, & multa similia. Foris autem, quanta & in quibus rebus sita sit potentia singularum civitatum vicinarum; quid nobis ab illis commodi & incommodi proveniat; qui affectus eorum & erga nos, & se invicem; & quid quotidie apud eos consilii capiatur. Hæc autem quia paucissimi cognoscunt in numeroso cœtu hominum, maxima ex parte talium rerum imperitorum; ne dicam incapacium, quid numerus ille deliberantium

Cap. X. IMPERIUM. 167
tium ineptis sententiis contribuere ad
consilia, aliud quam impedimentum
potest.

XI. Alia causa, quare magnus cœ- *Propter elo-*
tus ad deliberationem minus idoneus sit, *quentiam.*
ea est, quod unusquisque eorum qui
sententiam suam explicant, necesse
habet perpetuâ & longâ uti oratione;
eamque, existimationis causâ, au-
dientibus, quantum potest, ornatam
gratamque eloquentia reddere. E-
loquentiæ autem munus est, *Bonum*
& *Malum*, *Utile* & *inutile*, *Honestum*
& *inhonestum*, facere apparere majora,
vel minora, quam revera sunt, &
Iustum videri, quod *injustum* est,
prout ad finem dicentis videbitur
conducere. Hoc enim est persuade-
re; & quamquam ratiocinentur, non
procedunt tamen à principiis veris,
sed ab *επιδοξοις*, id est, opinionibus
jam vulgo receptis, quæ maxima ex
parte erroneæ esse solent, neque ora-
tionem suam naturæ rerum, sed affe-
ctibus animorum convenientem esse
student. Unde accidit, non recta ra-
tione, sed impetu animi sententias
ferri. Neque est hoc *hominis*, sed ip-
sius *Eloquentiæ* vitium, cuius finis [ut
magistri Rhetoricæ omnes docent] non
veritas est, [nisi per accidens] sed vi-
ctoriâ;

ctoria; & munus, non docere, sed suadere.

Propter factiones.

XII. Tertia causa, quare in magno cætu minus utiliter deliberatur, ea est, quod inde *factiones* in civitate orientur, & ex *factionibus* seditio & bellum civile. Quando enim contrariis sententiis orationibusque pugnant æquales oratores, victus victorem, eosque una omnes qui illius sententiam, sequuti sunt, tanquam consilium & sapientiam suam contempsissent, odit, studetque quomodo faciat, ut consilium adversarii exitum fortiatur civitati damnosum; sic enim sibi restitutum, illi ademptum gloriam iri videt. Præterea ubi suffragia non sunt ita inæqualia, quin spes victis sit, posse se in conventu alio, accessione paucorum hominum sibi consentientium, partes habere superiores, ibi præcipui eorum cæteros convocant; seorsum deliberant, quomodo sententiam ante latam abrogare possint; statuunt inter se ad proximum conventum frequentes & primi adesse; disponunt quid quisque, & quo ordine dicere debeat, ut res denuo agitetur, & quod frequentibus adversariis ratum, id iisdem, aliqua ex parte, per negligentiam absentibus, fiat irritum. Atque hujusmodi industria

stria diligentiaque, quâ utuntur ad *faciendum* populum, *factio* appellari solet. Quando autem *factio* suffragiis minor, viribus major vel non multo minor est, tunc quod eloquentiâ & arte obtinere non potuerit, id armis tentant, & bellum nascitur civile. Sed hæc, dicit aliquis, non necessario, nec sæpe accidunt. Idem dicere posset, Oratores non esse necessariò cupidos gloriæ, & non sæpe in magnis rebus magnos oratores dissentire.

XIII. Sequitur ex his, ubi le- *Propter in-*
 gum ferendarum potestas summa ad *stabilita-*
 conventus tales defertur, leges insta- *tem legum,*
 biles esse, mutarique, non ad muta-
 tionem status rerum, neque ad mu-
 tationem animorum, sed prout ma-
 jor numerus hominum, nunc ex
 hac, nunc ex illâ *factione* con-
 fluxerit ad curiam; ita ut leges ibi,
 tanquam super undas, huc illuc flu-
 ctuent.

XIV. Hoc etiam quarto loco de- *Propter de-*
 liberationes magnorum coetuum in- *fectum tacis*
 commodi habent, quod civitatis con- *turnitatis,*
 silia, quæ tacita esse sæpissimè perma-
 gni interest, antè ad inimicos profe-
 rantur, quam possint perducì ad effe-
 ctum; & quid possit, quid non possit,
 quid velit, quid nolit, exploratum.

externis sit, non minus quam ipsi *imperanti populo*.

Ea incommoda Democratia adharere, quatenus homines naturaliter delectantur existimatione ingenii.

XV. Incommoda hæc quæ in deliberationibus magnorum conventuum, reperiantur, - catenus *Monarchiam Democratiam* meliorem esse evincunt, quatenus in *Democratia* res maximè momenti, talibus conventibus discutiendæ sæpius committuntur, quam in *Monarchia*; nec enim aliter fieri facile potest. Nihil enim est propter quod non malit quisquam *rei familiari* potius, quam *publicæ* vacare, præterquam quod locum esse videt facundiaæ suæ, qua possit ingenii & prudentiaæ existimationem acquirere, & domum, reversus apud amicos; parentes, uxoresque, re bene gesta, triumphare; sicut olim *Marco Coriolano* omnis à factis bellicis jucunditas in eo sita, erat, quod videret laudes suas placere matri. Quodsi in *Democratia* *populus* deliberationes de bello & pace & de legibus ferendis ad unum tantum, vel valde paucos deferre vellet, contentus nominatione magistratum, & ministrorum publicorum, hoc est, autoritate sine ministerio, tunc fatendum est, *Democratiam* & *Monarchiam* hac in re æquales fore.

Incommoda

XVI. Neque commoda vel incom-

commoda, quæ magis in una quam *civitate* in alia civitatis specie reperiuntur, *Rege puero* ex, eo procedunt, quod ipsum imperium, seu imperii negotia administranda melius uni quam pluribus, vel contra, pluribus quam paucioribus committuntur. Nam imperium *potentia*; administratio gubernandi *actus* est *potentia* autem in omni civitatis specie æqualis est; soli *actus* differunt, hoc est, *motus* atque *actiones* civitatis, prout proveniunt à plurium vel pauciorum, peritorum vel imperitorum deliberationibus. Ex quo intelligitur, regiminis commoda & incommoda, non illum in quo residet civitatis autoritas, sed imperii ministros sequi; ideoque nihil impedire, quin civitas recte gubernari possit, quamquam *Monarcha* femina vel puer vel infans sit, modo ii negotiis pares sint, qui ministeriis & muneribus publicis præfecti sunt. Atque id quod dicitur, *De regno cuius Rex Puer est*, non significare *Monarchia* conditionem statu populari inferiorem esse, sed contra nimirum incommoditatem, Regni per accidens esse, quod *Rege puero* accidat quandoque, ut multis per ambitionem & vim in consilia publica sese intrudentibus, civitas administraretur *Democratice*, atque ex eo

172 IMPERIUM Cap.X.
nasci infelicitates illas, quæ *imperium populi* maxima ex parte comittantur.

Monarchi- XVII. Signum autem quod *Mo-*
cæ præstan- *narchia* absolutissima, civitatis sit op-
tiæ signum, timus omnium status, manifestissi-
potestasDuc- mum illud est, quod non solum Re-
cum ca- ges, sed etiam civitates illæ quæ *po-*
strensis. *pulo & optimatibus* subjectæ sunt, non
nisi uni soli totum belli imperium
deferunt, idque ita absolutum, ut
nihil possit esse amplius: (in quo o-
biter notandum quoque hoc est,
quod Rex nullus Duci plus imperii in
exercitium concedere, quam ipse in
cives omnes exercere jure possit.)
Monarchia itaque omnium optimum
in castris regimen est. Quid autem
aliud sunt plures respubiicæ, quam
totidem castra præsidiis & armis con-
tra se invicem murita; quorum sta-
tus (quia nulla communi potentia
coërcentur, utcunque incerta pax tan-
quam induciæ breves, intercedat) pro
statu naturali; hoc est, pro statu belli ha-
bendus est?

Optimus XVIII. Postremò quoniam
status civi- ad conservationem nostram, subditos
tatis est, ubi nos esse alicui *homini* vel *concilio* ne-
cives impe- cessarium erat, optimâ conditione il-
rantis sunt li subijcitur, cujus interest, ut sal-
hereditas. vi & sani simus. — Atque hoc fit,
quan-

quando imperantis hæreditas sumus; unusquisque enim sponte suâ hæreditatem suam conservare studet. Sunt autem civium non fundi & pecuniæ, sed corpora & animi vegeti, principum divitiæ: id quod facile concedetur ab iis qui animadvertunt, quam magnis pecuniis parvarum civitatum dominia æstimantur, & quanto facilius homines pecuniam, quam pecunia homines acquirit. Neque exemplum facile occurrit subditi alicujus à Principe suo, vitâ vel bonis, sine culpa propria, per solam licentiam imperii spoliati.

XIX. Huc usque facta est comparatio inter statum *Monarchicum* & *Popularem*; de *Aristocratiâ* tacitum est. De hac, ex iis quæ de illis dicta sunt, videtur concludi posse, quæ hæreditaria est, & quæ contenta Magistratum electione, deliberationes ad paucos, & maximè idoneos transmittit, & simpliciter quæ *Monarcharum* regimen maximè, *populi* minimè imitatur, eam civibus singulis & meliorem, cæteris & diuturniorem esse.

*Arij. Vocata
tatar. rō
melior est,
quantò d. Monarchie
propior;
quantò ab
earemotior*

CAPUT XI.

*Loci & exempla Scripturae Sacrae de jure
Regni, quae secunda videntur
antedictis.*

- I. Initium civitatis institutivæ, à consensu
populi. II. Judicia & Bella dependere
ab arbitrio imperantium summorum.
III. Eos qui summum imperium habent,
jure puniri non posse. IV. Sine summo
imperio non esse Civitatem, sed Anar-
chiam. V. Servos & Filios debere Do-
minis & Parentibus simplicem obedien-
tiam. VI. Absolutum imperium ebi-
dentissimè tam Novi quam Veteris Te-
stamenti, locis comprobatum.*

*Initium ci-
vitatatis insti-
tutivæ à
consensu
populi.*

I. *Initium civitatis institutivæ, sive
politice, cap. 6. art. 2. à consensu
multitudinis ita derivavimus, ut omnes
consentire, vel pro hostibus censi o-
portere appareat. Tale fuit initium
Regni DEI super Judæos institutum per
Moysen. Si audieritis vocem meam, &c.
eritis mihi in regnum Sacerdotiale, &c.
Venit Moyses, & convocatis majoribus
natu populi, &c. responditque omnis po-
pulus simul: cuncta quae loquutus est Do-
minus, faciemus. Tale quoque fuit ini-
tium potestatis Moysis sub DEO, sive po-
testatis proregia. Cunctus populus vide-
bat*

bat voces, & lampades, &c. dicentes
 Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus.
 Simile erat initium regni Saulis. *Vi-*
lentes autem, quod Naas Rex filiorum
Ammon venisset adversum nos, dixistis
miki; Nequaquam, sed rex imperabit
nobis, cum Dominus vester regnaret in-
vobis. Nunc ergo praeſto eſt rex vester,
quem elegiſtis & petiſtis. 1. Sam. 12. vers.
 12. Consentientibus autem non omni-
 bus sed majore parte, (nam erant *Fi-*
lii Belial, qui dixerunt, Num ſalvare
nos poterit iſte; & deſpexerunt eum. 1. Sa-
 muel 10. vers. 27.) illi qui non conſeſe-
 runt, tanquam hoſtes ad necem quaere-
 bantur. *Quis eſt* (ait populus ad Samu-
 elem) *qui dixit, Saul non regnabit ſuper*
nos: date viros, & interficiemus eos? 1. Sa-
 muel 11. vers 12.

II. Eodem capite 6. articulis 6. & *Judicia &*
 7. oſtenſum eſt, tum *Judicia,* tum *Bella de-*
Bella, ab arbitrio dependere ejus qui *pendere ab*
 ſummum habet in civitate imperium; *arbitrio im-*
 id eſt, in *Monarchia* unius *Monarchae,* *perantium*
 ſive *Regis.* Id autem confirmatur *ſummaorum.*
judicio ipſius populi. Erimus nos que-
que ſicut omnes gentes, & JUDICABIT
nos rex noſter, & egredietur ante nos,
& pugnabit BELLA noſtra pro nobis.
 1. Samuel. 8. vers. 20. Et teſtimonio
 Regis Salomonis, quod attinet ad ju-

176 IMPERIUM. Cap. XI.
dicia, & ad omnia de quibus disputa-
ri potest, an sint *bona* an *mala*. *Da-*
bis ergo serbo tuo cor docile, ut populum
tuum JUDICARE possit, & discernere
inter BONUM & MALUM. 1. Reg. 3.
vers. 9. Et Absalonis, *Non est qui te*
audiat constitutus à Rege. 2. Samuel 15.
vers. 3.

- Eos qui III. Quod Reges puniri à subdi-
summum tis non possint, sicut ostensum est
imperium supra, cap. 6. artic. 12. confirmat Rex
habent jure David, qui cum quæreretur à Saule,
puniri non ad mortem, abstinuit tamen à cæde
posse. ejus, prohibuitque Abisaicum dicens,
Ne interficias eum; quis enim extendet
manum suam in Christum Domini, &
innocens erit? 1. Samuel. 22. vers. 9. Et
cum præcidisset oram chlamydis ejus,
propitius [inquit] mihi sit Dominus, ne
faciam hanc rem Domino meo, Covoisto
Domini, ut mittam manum meam in
eum. 1. Samuel. 24. vers. 7. Et *Amale-*
kitam qui *Saulem*, quamquam in
ipius gratiam, interfecerat, jus-
sit tamen interfici. 2. Samuel. 1. vers.
15.

Sine summ. o
Imperio
non esse Ci-
uitatem, sed
Anarchiam
IV. Quod habetur Judic. cap. 17.
vers. 6. *In diebus illis non erat Rex in*
Israel, sed unusquisque quod sibi relictum
videbatur, hoc faciebat, tanquam ubi
non sit Monarchia, ibi sit Anarchia,
(seu confusio omnium rerum) aduci
posset

posset ad probandam excellentiam Regni supra omnes alias civitatis formas; nisi quod per vocem *Rex*, possit forte intelligi non modo *unus homo*, sed etiam *una curia*, modo summum in ea resideat imperium. Quod si sic accipiatur, hoc tamen inde efficitur, ut sine summo & absoluto imperio (quod toto capite sexto probare conati sumus) cuilibet licebit quicquid libebit, sive quicquid sibi rectum videbitur; quod stare non potest cum conservatione generis humani, ideoque imperium summum ex lege naturæ in omni civitate intelligitur existere alicubi.

V. *Servos Dominis* simplicem debere obedientiam diximus, cap. 8. artic. 7. 8. & *filios patribus*, cap. 9. artic. 7. Idem dicit sanctus Paulus. Nimirum de servis, *Servi obedite per OMNIA Dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum.* Coloss. 3. vers. 20. De Filiis, *Filii obedite parentibus per OMNIA; hoc enim placitum est in Domino.* Coloss. 3. vers. 22. Sicut autem nos per simplicem obedientiam intelligimus OMNIA quæ non sunt contra leges DEI, ita in locis illis sancti Pauli ci-

Servos & filios debere dominis & parentibus simplicem obedientiam.

178 IMPERIUM. Cap. XI.
tatis, post vocem OMNIA, subintelligendum est, *præter ea quæ sunt contra leges Dei.*

Absolutum imperium evidentiſſimis tam non: ſi quam veteris Teſtamenti locis comprobatur. VI. Sed ne jus Principum minutatim perſequar, ea jam producam quæ totam poteſtatem eorum (nempe deberi iis à ſubditis ſuis obedientiam ſimplicem & abſolutam) ſimul ſtabiliunt. Et primum ex novo Teſtamento: *Super cathedram Moysi ſederunt Scribæ & Pharifæi. OMNIA ergo quæcunque dixerint vobis, ſervate & facite.* Matth. 22. verſ. 2. *Omnia,* inquit, *facite,* hoc eſt, obedite ſimpliciter. Quare? quia ſedent ſuper *cathedram Moysi,* nimirum, principie civilis, non *Aaronis Sacerdotis.* *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit; non eſt enim poteſtas niſi à DEO. Quæ autem ſunt, à DEO ordinatæ ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt, &c.* Rom. 13. verſ. 1. &c. Quoniam ergo poteſtates quæ erant tempore ſancti *Pauli,* à DEO ordinatæ fuerint, omnes autem Reges eo tempore requirebant à ſubditis ſuis integram obedientiam, ſequitur, talem poteſtatem à DEO fuiſſe ordinatam. *Subjecti igitur eſtote omni humane ordinationi propter DEUM, ſive Regni quaſi præſentem*

cellenti, sive ducibus tanquam ab eo
 missis ad vindictam malefactorum, lau-
 dem vero bonorum, quia sic est volun-
 tas DEI. 1. Petr. 2. vers. 13. Rur-
 sus sanctus Paulus ad Titum; Ad-
 mone illos, Principibus & potestatibus
 subditos esse, dicto obedire, Caput 3.
 vers. 1. Quibus Principibus & non-
 ne Principibus temporum illorum,
 qui obedientiam exigebant simplicem
 Deinde, ut veniamus ad exemplum
 ipsius Christi, cui jure hereditario
 à Davide derivato, debebatur regnum
 Judæorum, is cum more subditi vi-
 veret, tributum *Cæsari* & pendebat,
 & *Cæsaris* esse pronuntiabat: *Reddite*
 (inquit) *quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ*
sunt Dei, Deo. Matth. 22. vers. 21.
 Idem, cum placuisset ei Regem a-
 gere, obedientiam integram requi-
 rebar. *Ite* (inquit) *in castellum quod*
contra vos est, & statim invenietis asi-
nam alligatam, & pullum cum ea; sol-
vite & adducite mihi: & si quis ali-
quid dixerit, dicite, quod Dominus
his opus habet. Matth. 21. vers. 2.
 Fecit igitur hoc jure Domini, sive
 Regis Judæorum. Tollere vero sub-
 dito bona sua, eo nomine quod
Dominus opus habet, Imperium ab-
 solutum est. Loca Testamenti ve-
 teris in eandem sententiam eviden-

tiam evidentissima hæc sunt. Tu accede, & audi CUNCTA quæ dixerit Dominus Deus noster tibi, loquerisque ad nos, & nos audientes faciemus eas. Deuternom. 5. vers. 27. At sub vocem illam *cuncta*, integra continetur obedientia. Rursus ad Josuen: Responderuntque ad Josuen, atque dixerunt; OMNIA quæ præcepisti nobis, faciemus; & quocumque miseris, ibimus; sicut obedivimus in CUNCTIS Moysi, ita obediemus & tibi; tantum sis Dominus Deus tuus tecum, sicut fuit cum Moysse. Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit CUNCTIS sermonibus, quod præceperis ei, moriatur. Josu. vers. 16. Et parabola Rhamni: Dixeruntque omnia ligna ad Rhamnum, Veni & impera super nos. quæ respondit iis, Si vere me regem constituitis, venite, & sub umbra mea requiescite; sin autem non vultis, egrediatur, ignis de Rhamno, & deforet cedros Libani. Jud. 9. vers. 14. Quorum verborum sententia est, acquiescendum esse dictis eorum quos vere Reges in nos constituimus, nî velimus incendio belli civilis consumi. Particularius autem describitur potentia regia à DEO ipso per Samuelem. Prædic iis jus Regis, qui regnaturus est super eos, &c. Hoc erit

erit jus Regis qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, &c. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias, &c. Oliveta optima tollet, & dabit servis suis, &c. 1. Samuel. 8. vers. 8. &c. Nonne est potentia hujusmodi absoluta? veruntamen ab ipso Deo appellatur **JUS REGIS**. Neque videtur quisquam, ne Sacerdos quidem summus apud Judæos, ab obedientia hac exemptus fuisse. Ubi enim Abiatharo Sacerdoti dixit Rex, [nimirum Salomon] *Vade in Anathot ad agrum tuum, equidem vir mortis es: sed hodie te non interficiam; quia portasti arcam Domini Dei coram David patre meo, & sustinuiſti laborem in omnibus, in quibus laboravit pater meus: & ejecit Salomon Abiatharum, ut non esset Sacerdos Domini: 1. Reg. 2. vers. 26.* Nullo argumento colligi potest, factum illud Deo displicuisse; neque enim reprehendi Salomonem, aut personam ejus eo tempore parum DEO acceptam fuisse legimus.

CAPUT XII.

De Causis internis civitatem dissolventibus.

- I. Judicationem boni & mali ad singulos pertinere, *seditiosa opinio.* II. Peccare subditos obediendo Principibus suis, *seditiosa opinio.* III. Tyrannicidium esse licitum, *seditiosa opinio.* IV. Subditos esse legibus civilibus etiam eos qui habent summum imperium, *seditiosa opinio.* V. Imperium summum posse dividi, *seditiosa opinio.* VI. Fidem & sanctitatem non studio & ratione acquiri, sed semper naturaliter infundū & inspirari, *seditiosa opinio.* VII. Civibus singulis esse rerum suarum proprietatem, sive dominium absolutum, *seditiosa opinio.* VIII. Ad seditionem disponit, nescire differentiam inter populum & multitudinem. IX. Ad seditionem disponit exactio nimia pecuniarum, quamvis justa & necessaria. X. Ad seditionem disponit ambitio. XI. Ad seditionem disponit spes successus. XII. Virtus qua opus est ad seditiones excitandas, sola eloquentia est sine sapientiā. XIII. Quomodo stultitia vulgi, & eloquentia ambitiosorum, concurrunt ad rempublicam dissolvendam.

HActenus quibus causis, & quibus *Judicatio-*
 pactis civitates constitutæ sint, *nem boni &*
 & quæ sint imperantium in cives jura, di- *mali ad sin-*
 ctum est. Jam quibus causis eadem, *gulos perti-*
 dissolvantur; sive de causis seditionum: *nere, sediti-*
 breviter dicendum est. *osa oratio.*
 dum autem in motu corporum naturali-
 um, considerata tria sunt, nimirum *di-*
 dispositio interna, ut sint producendi motus
 susceptibilia: *Agens externum*, quo mo-
 tus certus & determinatus actu produ-
 catur; *Et ipsa actio*: Ita etiam in civi-
 tate, ubi cives tumultuantur, tria confi-
 deranda occurrunt? primum *doctrinae &*
affectus paci contrarii, quibus singulo-
 rum animi disponuntur; secundum, qua-
 les sunt qui jam dispositos ad successio-
 nem & arma sollicitant, convocant, dir-
 guntque; tertium, modus quod id fit,
 sive ipsa *factio*. Doctrinarum autem
 quæ ad seditionem disponunt, una & pri-
 ma hæc est; *Cognitionem de bono & malo*
pertinere ad singulos. In statu quidem
 naturali, ubi jure æquali singuli vivunt,
 nec se per pacta sua aliorum imperio sul-
 miserunt, veram eam esse concedimus,
 imo cap. 1. art. 9. probavimus. Sed in
 statu civili, falsa est. Ostensum enim est,
 cap. 6. art. 9. Regulas *boni & mali, justi &*
injusti, honesti & inhonesti, esse leges civi-
 les, ideoque quod legislator præceperit,
 id pro *bono*; quod vetuerit, id pro *malo*
 habea-

184 IMPERIUM. Cap. XII.
habendum esse. Legislator autem semper is est, cujus est in civitate imperium summum, hoc est, in Monarchiâ Monarcha. Idem confirmavimus cap. II. art. 6. ex verbis *Salomonis*. Siquidem enim sequendum ut bonum, & fugiendum ut malum esset id quod singulis visum fuerit, quorsum spectant verba ejus, *Dabis serbo tuo cor docile; ut populum tuum judicare possit, & discernere inter bonum & malum*. Quoniam ergo Regnum est discernere inter bonum & malum, iniquæ sunt illæ, quamquam quotidianæ voces: *Regem esse, qui recte facit*. Et *Regibus non esse obtemperandum, nisi justa præceperint; & aliæ similes*. Ante imperia, *justum & injustum* non exstiteret; ut quorum natura ad mandatum sit relativa; actioque omnis suâ naturâ adiaphora est. Quod *justa* vel *injusta* sit, à jure imperantis provenit. Reges igitur legitimi quæ imperant, *justa* faciunt imperando, quæ vetant vetando *injusta*. Privati autem homines dum cognitionem *boni & mali* ad se trahunt, cupiunt esse sicut Reges; quod salva civitate fieri non potest. Omnium Dei præceptorum antiquissimum est, Gen. cap. 2. vers. 15. *De ligno scientiæ boni & mali ne comedas*. & antiquissima tentationum diabolicarum, cap. 3. vers. 5. *Eritis sicut dii, scientes bonum & malum*. Et prima Dei cum homine expositulatio, vers. 11.

Quis

Quis indicabit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo praeceperam tibi ne comederes, comediſti? Quasi diceret, unde judicasti nuditatem, in qua visum est mihi te creare, inhonestam esse, nisi quod cognitionem Honesti & Inhonesti tute tibi arrogasti?

II. Peccatum est quicquid quis fecerit contra conscientiam; nam qui id faciunt, legem spernunt. Sed distinguendum est; Peccatum meum est, quod faciens, peccatum meum esse puto; quod vero peccatum alienum esse puto, possum quandoque sine peccato meo facere. Nam si jubeam facere quod peccatum jubentis est, modo qui jubet, jure Dominus meus sit, id si facio, non pecco: non enim si milita vero jussu civitatis, putans bellum injustè susceptum esse, idcirco injustè fecero, sed potius si militare recusavero, cognitionem justī & injustī, quæ pertinet ad civitatem, mihi arrogans. Qui distinctionem hanc non observant, quotiescunque eis aliquid imperatum erit, quod illicitum vel est, vel videtur esse, incident in peccandi necessitatem. Nam facient contra conscientiam, si obediverint; contra jus, si non obediverint. Si fecerint contra conscientiam, monstrant, se non metuere pœnas futuri seculi; si fecerint contra jus, tollunt quantum in se est, societatem humanam, & vitam civilem

vilem seculi præsentis. Opinio igitur eorum qui docent, *peccare subditos, quoties mandata Principum suorum, quæ sibi iniusta videntur esse, exsequuntur, & erronea est; & inter eas numeranda quæ obedientiæ civili adversantur.* Dependet autem ab originali illo errore quem supra præcedente articulo notavimus. Nam per iudicium nostrum *boni & mali*, faci-mus ipsi ut tam obedientia nostra, quam inobediencia sit peccatum.

Tyrannici-dium esse licitum, seditiosa opinio.

III. Tertia doctrina seditiosa ab eadem radice orta est, *Tyrannicidium esse licitum.* Imò hodie à nonnullis Theologis, & olim ab omnibus Sophistis Platone, Aristotele, Cicerone, Seneca, Plutarcho, cæterisque Græce & Romanæ Anarchiæ fautoribus non modo licitum, sed etiam maximâ laude dignum existimatum est *Tyrannorum* autem nomine intelligunt non solum Monarchas, sed omnes eos qui imperium summum in quocunq; genere civitatis administrant. Non enim Athenis *Pisistratus* tantum, qui solus imperium habuit, sed post eum Triginta-viri, qui simul dominati sunt, singuli *Tyranni* appellabantur. Sed is quem occidi, ut *Tyrannum*, volunt, vel jure imperat, vel absque jure; si absque jure, hostis est, & jure occiditur: sed dici debet hoc non *Tyrannicidium* sed *homicidium* si jure imperium obtinet, locum habet interrogatio divi-

na, quis indicabit tibi, quod Tyrannus esset, nisi quod ex ligno de quo praceperam tibi, ne comederes, comedisti? Quare enim appellas tu Tyrannam, quem Deus Regem fecit; nisi tu privatus existens, cognitionem ad te trahas boni & mali? Quam perniciofa verò civitatibus, præsertim vero Monarchiis, opinio hæc sit, ex eo facile intelligitur, quod per eam quilibet Rex, sive malus, sive bonus, unius sicarii & iudicio condemnandus, & manu jugulandus exponitur.

IV. Quarta societati civili adversa *Subiectos* opinio eorum est, qui censent, *legibus ci-* esse *legibus* *vilibus subiectos esse etiam eos qui habent civilibus et-* *summum imperium.* Quam veram non iam eos quæ esse satis ostensum est supra, c. 6. art. 14. *habent sum-* *ex eo quod civitas, neque sibi ipsi, ne-* *que civi cuiquam obligari potest: non si-* *rum, sedi-* *bi, quia nemo obligatur nisi alii; non ci-* *tiosa opinio.* *vi, quia civium voluntas singulæ in-* *voluntate civitatis continentur, ita ut si* *civitas se liberam à tali obligatione esse* *velit, etiam cives velint, & proinde li-* *bera sit. Quod autem de civitate verum* *est, id verum esse intelligitur de eo ho-* *mine, vel cœtu hominum, qui summam* *habet potestatem; illi enim civitas sunt,* *quæ nisi per summam eorum potesta-* *tem non existit. Quod autem opinio* *hæc cum essentia civitatis consistere non* *possit, ex eo patet, quod per eam cogni-*

tio iusti & iniusti, hoc est, quid sit, quid non sit, contra leges civiles, definire, ad singulos rediret. Cessabit ergo obedientia, quoties imperatum aliquod videbitur contra leges, atque unâ omnis potestas coactiva, quod salvâ civitatis essentiâ fieri non potest. Magnos tamen habet error hic fautores, *Aristotelem* & alios, qui propter impotentiam humanam; civitatis potestatem summam, solis legibus deferendam esse arbitrantur. Videntur autem in, naturam civitatis parum profunde inspexisse, qui potestatem coactivam, legum interpretationem, & legum lationem [quæ necessariae civitati potestates sunt] ipsis legibus relinquendas esse existimaverint. Quamquam autem cives singuli cum ipsa civitate contendere iudicio, & lege agere interdum possint, id tamen locum habet tunc solum, quando quæstio non est de eo quod civitas possit, sed de eo quod certâ quâdam lege voluit. Ut, cum de capite civis agitur quacunque lege, quæstio non est, an civitas jure suo absoluto vitam ejus tollere possit, sed an per legem illam tollendam esse voluerit. Voluit autem, si legem violavit, alioqui noluit. Quod igitur civitas suis ipsius legibus obstricta sit non satis argumenti est, quod actio legis competat civi adversus civitatem. In contrarium, patet, civitatem suis ipsius legi-

legibus non teneri, quia nemo obligatur sibi. Ponuntur ergo leges *Titio & Cajo*, non civitati: utcunque ambitione jurisconsultorum factum sit, ut leges non ab authoritate civitatis, sed ab eorum prudentia dependere, imperitis videantur.

V. Quinto, *Imperium summum dividi posse*, exitiosissima civitatis doctrina est. *Imperium summum. posse dividi,*
 Alii autem aliter dividunt. Sunt enim *seditiosa opinio.*
 qui ita dividunt, ut summum imperium in iis rebus quæ ad pacem & commoda hujus vitæ pertinent, potestati civili concedant; in iis vero quæ ad salutem animæ spectant, in alios transferant. Contingit autem, quia justitia ad salutem maxime omnium rerum necessaria est, ut cives justitiam metientes, non sicut debent, per leges civiles, sed per mandata & doctrinas eorum qui respectu civitatis vel privati sunt, vel externi, superstitioso metu obedientiam Principibus debitam præstare nolint; ipso metu in id quod metuunt, incidentes. Quid autem perniciosius civitati esse potest, quam ut homines ne principibus, hoc est, nec legibus obediant, seu, ne justii sint, æternorum cruciatuum intentatione deterreantur? Sunt etiam qui summum imperium ita dividunt, ut potestatem summam Belli & Pacis, uni (quem *Monarcham* vocant) sed pecuniam imperandi jus, non illi, sed aliis tribuunt. Quoniam autem
 & bel-

& belli & pacis nervi sunt pecuniæ, qui sic dividunt, aut non rem ipsam dividunt, sed imperium quidem illis dant, in quorum potestate est pecunia, nomen vero alteri; vel si dividunt, civitatem dissolvunt, neque enim bellum si opus est geri, neque pax publica sine pecunia conservari potest.

Fidem & sanctitatem non studio & ratione naturali acquiri, sed semper supernaturaliter hominibus infundi vel inspirari. Quod si verum esset, non video quare rationem, fidei nostræ reddere juberemur, aut cur is non sit Propheta, quisquis verè Christianus est; aut denique quare non unusquisque quid faciendum, & quid fugiendum sibi sit, ex propria potius inspiratione, quàm ex præceptis imperantium, aut recta ratione æstimaret. Redi- tur igitur ad cognitionem privatam boni & mali, quæ concedi non potest sine civitatum dissolutione. Opinio hæc adeo latè per orbem Christianum diffusa est, ut numerus Apostatarum à ratione naturali penè infinitus sit. Nata autem est ab insanis hominibus, qui Scripturarum lectione copiam verborum sacrorum, nacti, ita ea concionando connectere soliti sunt, ut eorum oratio nihil significans, imperitis tamen hominibus divina videatur, cujus enim ratio nulla, oratio divina

divina apparet, is necessario divinitus videbitur inspiratus.

VII. Septima civitatibus adversa, *Civibus singulis earum regulis esse rerum, quas possident, absolutum esse Dominium suarum propriis etatem, sive dominium, absolutum, seditiosa opinio.*
 doctrina est, *Civibus singulis earum regulis esse rerum, quas possident, absolutum esse Dominium suarum propriis etatem, sive dominium, absolutum, seditiosa opinio.* Hoc est, proprietatem talem, quæ jus cæterorum omnium, non modo concivium, sed etiam ipsius civitatis in easdem res excludit. Id quod verum non est. Nam qui *Dominum* habent, *Dominium* non habent, ut probatum est c. 8. art. 5. Civitas autem civium omnium Domina est, ex constitutione. Ante susceptum jugum civile, nemini erat quicquam *juris proprii*, omnia omnibus *communia* erant dic ergo, unde tibi *proprietas* hæc, nisi à civitate? Unde autem civitati, nisi quod unusquisque jus summa in civitatem transtulisset? Et tu ergo tuum jus civitati quoque concessisti *Dominium* ergo & *proprietas* tua tanta est, & tamdiu durat, quanta & quamdiu ipsa vult. Sicut in familia filiorum singulorum *propria* sunt bona, quæ & quamdiu vult pater. Sed multo maxima pars hominum, qui prudentiam civilem profitentur, rationem aliter colligunt. *Equales*, inquit, natura sumus; nulla causa est quare quis rem meam mihi meliore jure auferat, quam ego illi suam; scimus, ad defensionem publicam pecuniâ aliquando opus esse, sed qui eam exigunt,

192 IMPERIUM. Cap. XII.
gunt, opus esse monstrent, & à volentibus, accipient. Nesciunt qui sic loquuntur ea quæ fieri volunt, jam ab initio in ipsa civitatis constitutione facta esse; idemque loquentem tanquam in multitudine dissoluta & nondum facta civitate factam dissolvunt.

Ad seditionem disponit nescire differentiam inter populum & multitudinem.

VIII. Ultimo loco Regimini civili adversatur, præsertim vero Monarchico, quod homines non satis distinguant inter *populum & multitudinem*. *Populus* est unum quid, unam habens voluntatem, & cui actio una attribui possit. Nullum horum de multitudine dici potest. *Populus* in omni civitate regnat; nam & in *Monarchiis* *populus* imperat. vult enim *populus* per voluntatem unius hominis. *Multitudo* vero cives sunt, hoc est, subditi. In *Democratia & Aristocratia*, cives sunt, *multitudo*; sed *curia* est *populus*. Et in *Monarchia*, subditi sunt *multitudo*, & [quamquam paradoxum sit] *Rex* est *populus*. Vulgus hominum, & alii qui hæc ita esse minimè animadvertunt, de magno numero hominum semper loquuntur tanquam de *populo*, hoc est, de *civitate*; dicuntque rebellasse *civitatem* contra *regem* (quod est impossibile) & *populum* velle & nolle, quod volunt & nolunt molesti & musitantes subditi, sub prætextu *populi*, *cives* contra *civitatem*, hoc est, *Multitudinem* contra *populum*.

lum animantes. Atque hæ ferè sunt opinionones, quibus imbuti cives faciles sunt ad tumultuandum; & si quidem majestas in omni civitate, ei vel eis conservanda sit, qui summum haber, vel habent imperium, his opinionibus crimen læsæ majestatis adhæret naturaliter.

IX. Animum humanum ægritudine, *Ad seditio-* afficit maximè omnium rerum *egeſtæ; nem dispo-* sive earum rerum quæ ad vitam & di- *nit exactio* gnitatem tuendam necessariæ sunt, *ino-* nimia pecu- *piæ.* Et quamquam nemo sit, qui nesciat, *niam,* opes industriâ comparandas, & parsi- *quamvis ju-* moniâ conservandas esse, omnes tamen *ſta & neces-* inopes culpam ab ignavia & luxuriâ, *saria.*

propria in regimen civitatis, tanquam re privatâ publicis exactiõibus detricta, transferre solent. Debent autem homines considerare; non modo laborandum esse iis quibus patrimonium non est, ut vivant, sed etiam pugnandum, ut laborent. Unusquisque Judæorum qui tempore *Eſdræ* muros *Hierusalem* ædificabant, unâ manu faciebat opus, alterâ tenebat gladium. In omni civitate cogitandum est, manum quæ gladium tenet, esse *Regem*, vel *curiam summam*, & ab industria civium, non minus alendam esse, illâ quâ quisque fortunam suam privatam fabricatur; *ſc̄ligalia* autem & *tributa* nihil aliud esse, præter mercedem eorum qui armati vigilant, ne in-

dustria singulorum incurſu hoſtium impediatur; nec magis juſtam querimoniam eſſe eorum, qui paupertatem ſuam penſionibus publicis imputant, quam ſi dicerent, inopes ſe fieri propter ſolutionem debitorum. Sed nihil horum cogitat maxima pars hominum, patiuntur enim idem quod in morbo qui appellatur *Incubus*, qui ortus ab ingluvie, facit tamen homines putare ſe invadi, & magno pondere opprimi & ſuffocari. Quod autem ſi qui videntur ſibi totâ civitatis mole oppreſſi, proni ad ſeditiones ſint, quodque novis rebus delectentur quibus præſentes nocent, ſatis per ſe manifeſtum eſt.

Ad ſeditionem diſponit ambitio.

X. Altera animi ægritudo, civitatibus noxia, eorum eſt, qui otio abundantes, carent dignitate. Ad honores & claritudinem naturâ quidem omnes cõtendunt, illi vero maximè qui minime rerum neceſſariarum ſollicitudine diſtinguuntur. Hos enim partim ad diſſendum inter ſe de republicâ, partim ad Hiſtoricorum, Oratorum, Politicorum, aliorumque libròrum facilem lectionem otium cogit. Inde autem contingit, ut ad res maximi momenti adminiſtrandas, & ab ingenio, & à doctrina inſtructos ſe eſſe arbitrentur. Quoniam autem non omnes ſunt, quod ſibi videntur eſſe, & ſi eſſent, non tamen omnes propter multitudi-

tudinem ad munera publica adhiberi possent, necesse est multos præteriri. Hi igitur contumeliam sibi fieri existimantes, nihil magis in votis habere possunt, tum invidiâ in sibi prælatos, tum emergendi spe, quam ut consilia publica eventus infelices sortiantur. Ideoque mirum non est, si rerum novarum occasiones cupidis animis opperiantur.

XI. Inter affectus seditiosos numeranda est etiam *spes vincendi*. Sint enim homines quantum quis voluerit, opinionibus paci & regimini civili repugnantibus imbuti, sint quantum fieri potest, injuriis & contumeliis, ab iis qui in auctoritate sunt, læsi, & lacesiti, si tamen *vincendi spes* nulla, aut non satis magna appareat, nulla sequetur seditio; dissimulabunt singuli, & gravia potius ferent quam graviora. Ad hanc *spem* necessariò requiruntur quatuor, *numerus, instrumenta, mutua fiducia, & Duces*. Sine numero magno Magistratibus publicis resistere non seditio, sed desperatio est. Per instrumenta intelligo *arma & comæatum* quæ si absint, numerus nihil valet, sicut neque arma sine *mutuâ fiduciâ*, neque hæc omnia sine unione, sub *duce* aliquo, cui obedire, non ut obligati quod se ipsius imperio submiserint, (supposuimus enim hoc ipso capite, hujusmodi homines nescire se obligari ultra id quod

*Ad seditio-
nem dispo-
nit spes suc-
cessus.*

sibi met ipsis rectum & bonum visum fuerit,) sed propter existimationem virtutis, & prudentiæ militaris, vel similitudinem affectuum, sponte velint. Quatuor hæc si hominibus præsentia molestè ferentibus; & jus actionum suarum proprio iudicio metientibus, in propinquo sint, ad seditionem & civitatis confusionem præterea nihil deest præter aliquem, qui ipsos acuat & concitet.

Virtus quâ opus est ad seditiones excitandas, sola eloquentia est sine sapientia. XII. *Catilina*, quo nemo unquam magis ad seditiones factus fuit, character apud *Salustium* hic est, quod haberet *eloquentia satis, sapientiæ parum*. Separat ille *sapientiam* ab *eloquentia*, hanc homini ad turbas nato, ut necessariam attribuens, illum ut pacis dictatricem abjudicans. *Eloquentia* autem duplex est, altera sententiæ & conceptuum animi perspicua & elegans explicatrix, oriturque partim à rerum ipsarum contemplatione, partim à verborum in propria & definita significatione acceptorum intelligentia; altera est affectuum animi (quales sunt *spes, metus, ira, misericordia*) commotrix, oriturque ex usu verborum metaphorico, & ad affectus accommodato. Illa ex veris principiis, hæc ex jam receptis opinionibus, qualescunque eæ sint, orationem texit. Illius ars *Logica*; hujus *Rhetorica* est. Illius finis *veritas* est; hujus *victoria*. Utraque suum usum

usum habet, illa in deliberationibus; hæc in hortationibus. Illa enim à *sapientia* nunquam disjungitur; hæc vero ferè semper. Quod autem hujusmodi *eloquentia potens*, separata à rerum scientia, hoc est, à sapientia, verus character sit eorum qui populum ad res novas sollicitant & concitant, ex ipso opère quod faciendum habent, facile colligitur. Neque enim imbuere populum absurdis illis opinionibus paci & societati civili contrariis possent, nisi ipsi easdem tenerent; quod ignorantia majoris est, quàm quæ possit cadere in hominem sapientem, quis enim qui nescit unde leges vim suam derivent; quæ sint *justi, injusti, honesti, inhonesti, boni, mali*, regulæ; quid pacem inter homines conciliet & conservet - quid destruat; quid sit *suum*, quid *alienum*; quid denique sibi fieri velit (ut idem alteri faciat) vel mediocriter sapiens existimandus est? Quod autem auditores suos, ex stultis insanos reddere possunt; quod facere possunt ut quibus malè est, pejus, quibus rectè, male esse videatur; quod spem amplificare, pericula extenuare, præter rationem iidem possunt, id ab eloquentia habent, non ad ea, quæ res sicut sunt, ita explicat sed ab altera illa quæ commovendo animos, facit apparere omnia, qualia ipsi animis priùs commotis ea conceperunt.

Quomodo
stultitia
vulgi, & e-
loquentia
ambitioso-
rum, con-
currant ad
Rempubli-
cam dissol-
vendam.

XIII. Ad disponendum civium animos ad *seditiones*, multi etiam eorum qui bene erga civitatem affecti sunt, dum dictis opinionibus conformem doctrinam adolescentibus in scholis, & omni populo è cathedris infnuant, per insciam cooperantur. Qui vero dispositionem illam in actum perducere volunt, totum ambitionis laborem in eo ponunt, primum ut male affectos in *factionem & conpirationem* conjungant; deinde ut ipsi in *factione* plurimum polleant. In *factionem* conjungunt, dum internuncios se & interpretes faciunt consiliorum & actionum singulorum, nominantque personas & loca ad conveniendum, & de iis rebus, quibus regimen civitatis, prout sibi videbitur commodum, reformetur, deliberandum. Ut vero in *factione* ipsi dominantur, *factio* in *factione* habenda est; scilicet seorsim cum paucioribus conventus secretos habere oportet, ubi ordinare possint, quid postea in conventu generali proponendum sit, & à quibus, & quid quisque eorum, & quo ordine debeat dicere, & quomodo potentissimos & existimatione apud *factionis* vulgus florentissimos ad suam sententiam possint trahere. Atque hoc modo cum *factionem* satis magnam habeant, in qua per eloquentiam dominantur, incitant eam ad res capef-

sendas, atque ita rempublicam aliquando quidem opprimunt, nimirum, cum factio contraria nulla sit, plerumque velolacerant, & bellum civile introducunt. Concurrunt enim *stultitia & eloquentia* ad subversionem civitatis, eo modo quo conspirarunt quondam (ut est in fabula) filix *Pelia* Regis Thessaliæ cum *Medea*, contra patrem suum. Volentes illæ decrepito seni restituere adolescentiam; consilio *Medea* in frustra concisum igni coquendum imponunt, expectantes frustra dum revivisceret. Eodem modo vulgas stultitiã suã, velut puellæ *Pelia*, cupientes civitatem veterem renovare, ducti *eloquentia* ambitiosorum hominum tanquam veneficio *Medea*, eam *factionibus* divisam incendio sæpius consumunt quàm reformant.

CAPUT XIII.

De officiis eorum qui summum imperium administrant.

- I. Distinguitur summi imperii jus ab exercitatio.
- II. Salus populi suprema lex.
- III. Imperantium est respicere ad utilitatem plurimum communem, non ad hujus vel illius propriam.
- IV. Per salutem intelligi omnia commoda.
- V. Queritur an Regum officium sit salutem animarum civium suorum providere, prout ipsis secundum conscientiam propriam optimum videbitur.
- VI. Salus populi in quo consistat.

VII. *Exploratores necessarios esse ad defensionem populi.* VIII. *Milites, arma, praesidia, pecuniam tempore pacis parata habere, necessarium etiam ad defensionem populi.* IX. *Recta institutio civium in doctrina civili, paci conservanda necessaria.* X. *Onera publica equaliter distribuere, paci conservande conducibile.* XI. *Aequitatis naturalis esse, ut pecunie taxentur pro ratione eorum quae quaeque consumit, non quae possidet.* XII. *Ad pacem conservandam conducere, ambitiosos premere.* XIII. *Et factiones dissolvere.* XIV. *Ad locupletandos cives conducere leges, quibus artes lucrativae foveantur, & quibus sumtus coerceantur.* XV. *Non esse plura ex legibus definienda, quam postulat civium & civitatis commodum.* XVI. *Penas non majores sumendas quam quae legibus praefinita sunt.* XVII. *Civibus contra judices corruptos jus reddendum*

Distinguitur summi Imperii jus ab exercitio

I. **A**pparent ex haecenus dictis in uno quoque civitatis genere officia civium & subditorum; & quid summi imperantes in eos possint. Ipsorum autem imperantium officia, & quo modo in subditos gerere se debeant, nondum dictum est. Distinguendum autem est inter summi imperii jus & exercitium. Possunt enim separari, ut puta, cum is qui habet jus, vel non possit, vel nolit litibus judicandis, vel rebus deliberandis, ipse interesse. Reges enim aliquando per aetatem res gerere non possunt, quandoque etiam etiam possunt, rectius tamen esse judicant,

cant, contenti electione ministrorum & consiliariorum, imperium per eos exercere. Ubi autem separantur *jus & exercitium*, ibi regimen civitatis simile est regimini mundi ordinario, quo Deus, primus omnium motor, effectus naturales producit per ordinem causarum secundarum. Vbi vero, qui jus regni obtinet, omnibus judiciis, consultationibus, actionibusque publicis ipse interesse vult, ibi administratio talis est, ac si Deus præter naturæ ordinem, se ipsum ad materiam omnem immediatè applicaret. De officiis igitur eorum qui summum imperium, sive proprio, sive alieno jure administrant, hoc capite summatim & breviter dicemus. Neque enim instituti mei est, in ea descendere quæ Principes alii ab aliis diversa agere possint, hoc enim politicis practicis in singulis civitatibus relinquendum est.

II. Imperantium autem officia omnia hoc uno dicto continentur: *Salus populi suprema lex.* Quamquam enim iis qui summum inter homines imperium obtinent, legibus propriè dictis, hoc est, hominum voluntati subjici non possunt; quia summum esse, & aliis subjici, contradictoria sunt, officii tamen eorum est, rectæ rationi, quæ lex est naturalis, moralis, & divina, quantum possunt, in omnibus obedire. Quoniam autem im-

*Salus populi
est, suprema
lex.*

202 IMPERIUM. Cap. XIII.
peria pacis causa constituta sunt, & pax propter salutem quaesita, quæ in imperio positus, eo aliter quam ut salutem populi uteretur, faceret contra pacis rationes, hoc est, contra legem naturalem. Sicut autem salus populi legem dicitur, per quam Principes cognoscunt officium; ita etiam artem docet, per quam iidem comparant beneficium. Potentia enim civium, potentia est civitatis, id est, ejus qui summum in civitate habet imperium.

Imperantium est respicere ad utilitatem plurimum communem non ad hujus vel illius propriam.

III. Per populum intelligitur hoc loco, non persona una civilis, nempe ipsa civitas quæ regit, sed multitudo civium qui reguntur. Civitas enim non sui, sed civium causa instituta est. Neque tamen hujus & illius ratio habenda est, non enim imperans, quatenus talis, civium saluti aliter prospicit, quàm per leges, quæ universales sunt; ideoque officio satisfecit, si toto conatu id egerit, ut per salutare constitutiones quam plurimis rectè sit, & quam diutissimè; neque male cuiquam, nisi suâ culpâ, aut casu cui provideri non potuerat expedire, autem aliquando saluti plurimorum, ut male iis sit qui mali sunt.

Per salutem intelligi omnina commoda.

IV. Per salutem autem intelligi debet non sola vitæ qualitercunque conservatio, sed quatenus fieri potest vita beata. Nam eo sine homines in civitates instituas

tutivas sponte coiere, ut possent, quantum conditio fert humana, jucundissime vivere. Facerent ergo ii qui summum imperium in eo genere civitatis administrandum in se susceperunt, contra legem naturæ, quia contra fiduciam eorum qui imperii administrationem eis commiserunt) si non studerent, quantum legibus fieri potest, ut cives bonis omnibus, non ad vitam modo, sed etiam ad delectationem abunde instruantur. Qui vero armis imperia acquisiverunt, cupiunt omnes, ut subditi sui viribus tam animi quam corporis idonei sint ut ipsis ferviant; quare contra finem & scopum proprium facerent, si non conarentur, ut iis non modo ea quibus vivere, sed etiam quibus fortes esse possint, præbentur.

V. Inprimis autem ad *salutem eternam* plurimum interesse Principes omnes credunt, quales de Deo teneantur opiniones, qualisque ei cultus exhibeantur. Quo supposito, quæri potest utrum summi imperatores, & quicumque sunt, sive unus sive plures, qui summum civitatis imperium administrant, non peccent contra legem naturæ, si talem doctrinam, & talem cultum quem ipsi civibus ad *salutem eternam* necessario conducere credunt, non faciant doceri & exhiberi, vel contrariam doceri vel exhiberi permittant? Manifestum est

Quæritur, an Regum officium sit, salutem animarum civium suorum providere, prout iohannis secundum conscientiam propriam plurimum videbitur.

facere eos contra conscientiam, & velle, quantum in se est, æternam civium perditionem. Nam, si non vellent, rationem non video, quare committerent, (cum summi existentes cogi non possint,) ut ea docerentur & facerent, propter quæ damnandos eos esse credunt. Difficultatem autem hanc in medio relinquemus.

Salus populi in quo consistat.

VI. Commoda civium quæ hanc tantam vitam spectant, in quatuor genera distribui possunt. 1. ut ab hostibus externis defendantur. 2. ut pax interna conservetur. 3. ut quantum cum securitate publica consistere potest, locupletentur. 4. ut libertate innoxia perfruantur. Amplius enim ad felicitatem civilem, quam ut à bello externo & civili tuti, opibus industria partis frui possint, summi imperatores conferre non possunt.

Exploratores necessarios esse ad defensionem populi.

VII. Ad defensionem populi duo necessaria sunt; *Premoneri* & *Premuniri*. Status enim civitatum inter se; *naturalis*, id est, hostilis est. Neque si pugnare cessent, idcirco Pax dicenda est, sed respiratio, in qua hostis alter alterius motum vultumque observans, securitatem suam non ex pactis, sed ex viribus & consiliariis adversarii æstimat. Atque id jure naturali, ut capite 2. articulo 10. ex eo quod pacta in statu naturali quoties justus metus intercedit sunt *inva.*

invalida, ostensum est. Necessarium igitur est ad civitatis defensionem, primum, ut sit qui omnium eorum qui civitati nocere possunt, quantum fieri potest, consilia & motus *exploret & presentiat*. Sunt enim sibi *exploratores* ad eos qui summum imperium administrant, idem quod radici lucis ad animam humanam; Atque in visione politica, quàm in naturali rectius dicemus, species rerum externarum sensibiles intelligibilesque ad animam, (hoc est, eos qui summum imperium civitatis administrant) ab iis non animadversas per aërem transportari; Ideoque non minus necessarii sunt ad salutem civitatis, quam lucis radii ad salutem hominis. Vel si comparentur araneorum telis, quæ extensæ undiquaque subtilissimis filis, motus externos ipsis intus in cavernulis suis residentibus significant; non magis ii qui imperant, quid ad subditorum suorum defensionem imperato opus est, sine *exploratoribus*, quam illæ quando exeundum, & quo accurrendum fit, sine filis suis scire possunt.

VIII. Deinde ad defensionem populi requiritur necessario ut sint *præmuniti*. Præmuniti autem est, militibus, armis, classe, propugnaculis, antequam *instet periculum*, comparatis, & pecunia jam comportata iustit. Nam milites

Milites, arma, præmunitia, pecuniam, tempore pacis parata ha-

bere, necessarium etiam ad defensionem populi.

conscribere, arma conquirere, post acceptam cladem, si non impossibile, saltem seruum est. Similiter propugnacula & præsidia non antè locis opportunis constituere, quam fines invadantur, simile est rusticorum, ut dixit Demosthenes, qui ignari artis gladiatoria, ab una parte corporis ad aliam, ictibus moniti clypeos transferunt. Qui vero pecuniam ad milites alendos, & cæteras exercituum impensas, tunc imperari satis opportunè putant, quando periculum incipit apparere, illi certè non considerant quam difficile sit tam magnam pecuniæ vim ab hominibus tenacibus subito corradere. Nam omnes fere, quod semel in bonis suis numeraverunt, ita suum & sibi proprium esse judicant, ut injuriam sibi fieri putent, quoties vel minimam ejus partem coguntur in publicum erogare. Ex eo autem quod à portoriis & rerum venalium vectigali ad ærarium accedit, pecunia satis magna ad civitatem armis defendendam subito confici non potest. Pecunia itaque belli causâ, si civitatem salvam esse volumus, tempore pacis congreganda est. Cum ergo explorare hostium consilia, arma & præsidia tenere, pecuniam in promptu habere imperantibus ad salutem civitatis necessaria sint; salutem autem civitatis omni conatu procurare lege naturæ principes

cipes teneantur, sequitur, non modo licitum eis esse, exploratores emittere, milites alere, propugnacula ædificare, & pecuniam in eas res exigere, sed etiam ea non facere, illicitum. Quibus etiam addi potest quicquid ad potentiam externorum à quibus metuant, vel arte vel viminuendam, conducere videbitur: obligantur enim rectores civitatum, mala quæ metuant, curare pro viribus, ne contingant.

IX. Ad conservationem autem *Reſta inſtitutio civium* internæ, multa requiruntur, quia *in doctrina civili, paci conſervanda neceſſaria.* multa concurrunt (ut capite præcedente ostensum est) ad eam perturbandam. Ostendimus ibi alia esse quæ disponunt animos ad seditionem, alia quæ dispositos movent & excitant. Inter ea quæ disponunt, numeravimus primo loco quasdam pravas doctrinas. Has igitur eradicare ex animis civium, & contrarias insinuare, officium eorum est, qui summa imperia administrant. Quoniam autem opiniones non imperando, sed docendo; non terrore pœnarum, sed perspicuitate rationum animis hominum inferuntur, leges quibus huic malo obviandum est, non in errantes, sed in ipsos errores constituendæ sunt. Eriores illi quos præcedente capite cum quiete civitatis consistere non posse affirmavimus, in animos rudium irrepserunt partim

timè concionatorum cathedris, partim à sermonibus quotidianis hominum, propter rei familiaris laxitatem studiis vacantium; & in animos horum à doctōribus adolescentiæ suæ in Academiis publicis. Quare etiam vice versa, si quis sanam doctōrinam introducere voluerit, incipiendum ei est ab Academiis. Illic fundamenta doctōrinæ civilis vera, & verè demonstrata jacienda sunt, quibus imbuti adolescentes, plebem postea privatim & publicè instruere possint. Id autem tanto alacrius, & potentius facient, quanto ipsi de veritate eorum quæ docent & prædicant, certiores erunt. Siquidem enim propositiones propter consuetudinem audiendi, quàmquam falsæ, nec magis intelligibiles, quam si quis vocabula forte ex urna extracta copularet, hodie receptæ sunt, quanto magis imberent, homines, propter eandem causam, doctōrinas veras; intellectui suo & rerum naturæ conformes? Officii igitur summorum imperantium esse arbitror, Elementa vera doctōrinæ civilis conscribi facere, & imperare ut in omnibus civitatis Academiis doceantur.

X. Secundo loco disponere cives ad seditionem ostendimus, ægritudinem animi ob *egestatem*; quam quidem *egestatem* licet à luxuria vel ignavia propria profectam, imputant tamen iis qui regunt

Onera publica æqualiter distribuere, pacem conservan-

gunt civitatem, tanquam pensionibus *da conduci-*
 publicis exhausti & oppressi. Fieri tamen *bile.*
 potest aliquando ut querimonia illa ju-
 sta sit, nimirum cum onera civitatis ci-
 vibus inæqualiter imponuntur. Quod
 enim omnibus simul leve onus est, si
 multi se subtrahunt, cæteris grave, imò
 intolerabile erit. Neque homines tam
 onus ipsum, quam inæqualitatem gravi-
 ter ferre solent. Maxima enim ambitio-
 ne de immunitate certatur, & in eo cer-
 tamine minus felices magis felicibus
 tanquam victi invident. Ad tollendam
 ergo justam querimoniam, quietis publi-
 cæ interest, & per consequens ad offi-
 cium pertinet imperantium, ut onera
 publica æqualiter ferantur. Præterea,
 cum id quod à civibus in publicum con-
 fertur, nihil aliud sit præter emtæ pacis
 pretium, rationis est, ut ii qui æquè pacis
 participant, æquas partes solvant, vel
 pecunias, vel operas reipublicæ contri-
 buendo. Lex autem naturalis est (per
 art. 15. cap. 3.) unusquisque in jure aliis
 distribuendo, omnibus æqualem se præ-
 beat; quare imperantes, ut onera civita-
 tis civibus æqualiter imponant, lege na-
 turali obligantur.

XI. *Æquitalis* autem hoc loco in- *Æquitalis*
 telligitur, non pecuniæ, sed oneris, hoc *naturalis*
 est, æqualitas rationis inter onera & be- *esse, ut pe-*
 neficia. Quamquam enim pace omnes *cunie ta-*
 æquali-

xentur, pro ratione eorum quæ plus, alii minus bonorum acquirunt, quisq; consumit, non quæ possidet æqualiter fruuntur, non tamen beneficia à pace omnibus æqualia sunt. Nam alii plus, alii minus bonorum acquirunt. Et rursus alii plus, alii minus consumunt. Quæri igitur potest, ad debeant cives in publicum contribuere, pro ratione eorum quæ lucrantur, an eorum quæ consumunt, hoc est, an personæ taxari debeant, ut pro ratione opum contribuant, an res ipsæ, ut contribuat quisque pro ratione eorum quæ consumit. Sed si consideremus ubi pecuniæ conferuntur pro ratione opum, ibi eos qui æqualia lucrati sunt, non æqualia possidere, propterea quod alter parva per parsimoniam conservat, alter per luxuriam dissipat, ideòque beneficio pacis æqualiter gaudentes, civitatis onera non æqualiter sustinere: & ex altera parte, ubi res ipsæ taxantur, ibi unumquemque dum rem privatam consumit, partem civitatî debitam pro ratione eorum non quæ habet, sed quæ beneficio civitatis habuit, eo ipso quod sua consumit, imperceptibiliter persolvit: dubium amplius non est quin prior ille modus pecunias imperandi contra æquitatem, & proinde contra officium imperantium sit, posterior autem rationi & officio eorum consentaneus.

Ad pacem conservan- XII. Tertio, officere paci publicæ diximus, ægritudinem animi quæ oritur

ex ambitione. Sunt enim qui cum sibi *dam conde-*
præ cæteris sapere, & magis ad res ge-
rendas idonei videantur, quam ii qui ofos preme-
republicam in præsentia admini-
re.

strant; virtus sua quantum civitati pro-
 desse queat, quando aliter ostendere non
 possunt, ostendunt nocendo. Quoniam
 autem tolli ex animis hominum ambi-
 tio & honorum aviditas non potest, offi-
 cii imperantium non est, ut in id incum-
 bant. Possunt autem præmiorum & pœ-
 narum constanti applicatione facere, ut
 homines sciant, viam ad honores non es-
 se per vituperationem regiminis præsen-
 tis, neque per factiones, & auram popula-
 rem; sed per contraria. Viri boni sunt,
 qui consulta patrum, qui leges juraque
 servant. Hos si honoribus ornari, factio-
 sos vero ab iis qui summa imperia admi-
 nistrant, puniri & contemptui haberi,
 constanti tenore videremus, parendi
 quam obstandi major ambitio esset. Ac-
 cidit tamen aliquando, ut, sicut equo
 propter ferociam, ita civi contumaci
 propter potentiam blandiendum sit. Sed
 ut illud fessoris, ita hoc imperatoris jam
 pene excussum est. Loquimur autem hic de
 iis quorum authoritas & potentia inte-
 gra est. Horum officium esse, inquam,
 obediens cives favore, factiosos quan-
 tum possunt imperio premere, neque
 enim alio modo potentia publica, nec
 enim

sine ea civium quies conservari potest.

*Et factiones
dissolvere.*

XIII. Si vero factiosos homines coerceri, multo magis factiones ipsas dissolvere & dissipare ad officium pertinet imperantium. **FACTIONEM** autem voco, multitudinem civium, vel *partis* inter se; vel unius aliqujus potentiâ, absque ejus, vel eorum qui summum imperium obtinent, autoritate unitam. Est itaque *factio* tanquam civitas in civitate, sicut enim unione hominum in statu naturali fit civitas, ita civium unione novâ, fit factio. Secundum hanc definitionem, multitudo civium qui externo cuicumque sive Principi, sive civi, simpliciter obedituros se obstrinxerunt, vel qui pacta aut foedus inter se mutuae defensionis contra omnes homines fecerunt, non exceptis iis qui summum potestatem habent in civitate, *factio* est. Etiam gratia apud plebem si tanta sit, ut per eam comparari exercitus possit, nisi obsidibus, aut alio pignore publice caveantur, *factionem* continet. Arque idem de divitiis privatis dicendum est, si sint immodicæ; quia pecuniæ obediunt omnia. Siquidem ergo verum sit, civitatum inter se statum naturalem & hostilem esse, Principes qui factionem permittunt, idem faciunt, ac si hostem intra mœnia reciperent. Quod est contra civium salutem, & pro-

propterea etiam contra leges naturales.

XIV. Ad locupletandos cives necessaria duo sunt, *labor & parsimonia*; conducit etiam tertium, nempe terræ aquæque *proventus naturalis*; est autem & quartum; *militia*, quæ rem civium quandoque auget, sæpius vero attenuat priora duo sola necessaria sunt. Potest enim civitas in insula maris constituta, non majore, quam ut habitationi locum præstet, sine semente, sine piscatura, solâ Mercaturâ & opificiis ditescere, sed non est dubium, si habeant territorium, quin ditiores eodem numero, vel æque divites majore numero esse possint. Quartum autem, nimirum *militia*, in numerum quidem olim venit artium lucrativarum, sub nomine *litrice*, sive *prædatorie*. Et genere humano ante constitutionem civitatum per familias disperso, justa & honorifica habita est. Est enim nihil aliud prædatio, quàm quod parvis copiis geritur bellum. Et magnæ civitates nominatim *Romana & Atheniensis* spoliis belli, vêtigalibus externis, & territorio armis acquisito, ita aliquando rempublicam auxerunt, ut tenuioribus civibus non modo nullam pecuniam publicam imperarint, sed etiam pecuniam & agros viritum diviserint. Hujusmodi autem divitiarum incrementa in rationes minime

Ad locupletandos cives conducere leges quibus artes lucrativæ foveantur, & quibus sumtus coercantur.

nime referenda sunt. Est enim, quod ad lucrum spectat, militia sicut alea, qua plurimi rem suam labefactant, paucissimi ampliozem reddunt, cum ergo tria tantum sit, *proventus terræ & aquæ, labor, & parsimonia*, quæ conducunt ad civium locupletationem, circa ea tantum versabitur officium imperantium. Ad primum utiles erunt leges, quæ favent artibus quibus terræ & aquæ proventus reddantur meliores; quales sunt *Agricultura & Piscatura*. Ad secundum utiles sunt leges omnes quibus ignavia prohibeatur, industria excitetur, *ars navigandi* [per quam commoda totius mundi solo pene labore emta in unam civitatem comportantur,] item *mechanica* [sub qua omnes excellentium opificiorum artes comprehendo,] & *scientia mathematica*, nauticæ & mechanicæ fontes, in honore habeantur. Ad tertium utiles sunt leges illæ, quibus sumtus tam in cibos quam in vestes, & universim in res omnes, quæ usu consumuntur, immodici prohibeantur. Quoniam autem leges tales ad fines supra dictos utiles sunt, pertinet etiam ad officium imperantium eas sancire.

Non esse XV. Libertas civium non in eo sita
plura legi- est, ut legibus civitatis exempti sint, vel
bus defini- ut ii qui civitatis summam potestatem
enda, quam habent, non possit leges ferre quascun-
 que

que volent. Sed quoniam omnes motus & actiones civium legibus nunquam circumscriptæ sunt, neque circumscribi possunt, necesse est, ut infinita pene sint, quæ neque jubentur neque prohibentur; sed facere vel non facere suo quisque arbitrio potest. In his unusquisque dicitur suâ frui libertate, atque in hoc sensu libertas hoc loco intelligenda est, nempe pro juris naturalis parte ea, quæ civibus à legibus civilibus permixta, & relicta est. Sicut aqua ripis undiquaque conclusa stagnat & corrumpitur; undiquaque aperta expanditur, & quo plures exitus invenit, eo liberior fluit: ita quoque cives si nihil injussu legum facerent, torperent; sic omnia dissiparentur: & quo plura legibus indeterminata relinquuntur, eo majore fruuntur libertate. Utrumque extremum vitiosum est: non enim ad actiones hominum tollendas, sed dirigendas, inventæ leges sunt; sicut neque ripas ad sistendum cursum fluminis, sed ad dirigendum Natura ordinavit. Mensura hujus libertatis ex bono civium & civitatis capienda est. Quare contra officium eorum qui imperant, & legum ferendarum autoritatem habent, in primis est, ut plures leges sint, quam ad bonum civium & civitatis necessario conducat. Nam cum de eo quod facere vel

216 IMPERIUM Cap. XIII.
vel non facere debent, sapius per rationem naturalem, quàm per scientiam legum homines deliberare soleant; ubi leges plures sunt, quàm ut earum facile meminisse possimus, & per eas prohibentur ea, quæ ratio per se non prohibet? necesse est ut per ignorantiam, sine uñla prava intentione, incidant tamen in leges, tanquam in laqueos, contra libertatem innoxiam, quam imperantes civibus conservare lege naturali obligantur.

Pœnas non majores sumendas quàm quas legibus præfinita sunt. XVI. *Libertatis* civitati innoxia, & singulis civibus ad beate vivendum necessaria, pars magna etiam est, ut pœnæ nullæ timendæ sint, nisi quas prævidere, aut expectare possint. Præstatur autem hoc, ubi vel nullæ omnino pœnæ legibus definiuntur, vel majores definitis non exiguntur. Ubi nullæ definiuntur ibi is qui primus legem transgressus est, pœnam expectat indefinitam, sive arbitrariam, supponiturque metus ejus infinitus, quia mali infiniti. Præcipit autem lex naturæ iis qui legibus civilibus non subjiciuntur, per ea quæ diximus cap. 3. articulo II. ideoque summis imperantibus in ultione, & pœnis sumendis, spectandum esse non malum præteritum, sed bonum futurum: peccantque pœnarum arbitrariarum aliam mensuram habentes, quam utilitatem publi-

publicam. Ubi vero pœna definita est, siue lege præscripta, ut quando verbis disertis ponitur, *qui sic facit, sic patietur*; siue praxi, ut quando pœna, lege non præscripta, sed (arbitraria ab initio) determinata est postea per punitionem primi delinquentis, (æquè enim transgredientes æqualiter puniri jubet æquitas naturalis:) ibi pœnam, quam quæ lege definitur, majorem exigere, contra legem naturæ est. Finis enim punitionis est, voluntatem hominis non cogere, sed formare, & talem facere, qualem eam esse cupit is, qui pœnam statuit. Et deliberatio nihil aliud est nisi commodorum & incommodorum facti quod aggredimur, tanquam in bilance ponderatio, ubi quod præponderat, necessariò secundum inclinationem suam procedit. Siquidem ergo legislator pœnam minorem crimini appendit, quam ut libidini metus præponderet, libidinis supra metum pœnæ excessus quo crimen committitur, legislatori attribuendus est, hoc est, summo imperanti; ideoque si punit majori pœnâ, quàm ipse legibus præsinivit, punit in alio quod peccavit ipse.

XVII. Etiam ad innoxiam & necessariam civibus *libertatem* pertinet, ut contra judicium quæ jura legibus sibi quisque concessa *corruptes* habet, iis sine metu frui possit. Frustra eos *ius red-*

218 I M P E R I U M. Cap. XIII.
enim est *suum* ab *alieno* legibus distingui, si falso iudicio, latrocinio, vel furto rursus confundantur. Contingit autem falsa iudicia, latrocinia, & furta fieri, ubi iudices corrumpi possunt. Metus enim quo homines à male faciendo deterrentur, non ab eo oritur quod pœnæ statuuntur, sed quod exiguntur. Futurum enim ex præterito æstimamus, quæ raro fieri solent, raro expectantes. Si igitur iudices muneribus, gratia, vel etiam misericordia corrupti pœnas lege debitas sæpe remittant atque eo modo improbis spem faciant impunitatis, bonis civibus à sicariis, latronibus, veteratoribusque obsessis, neque conversari inter se, neque omnino se movere liberum erit; imò civitas ipsa dissolvitur, & redit cuique jus se ipsum suo arbitrato protegendum. Præcipit igitur lex naturæ summis imperantibus, ut iustitiam non modo ipsi exerceant, sed etiam ut iudices à se positos, idem facere pœnis cogant, hoc est, querelis civium aurem præbeant, & delegent, quoties opus est, iudices extraordinem qui de ordinariis cognoscant.

C A P U T XIV.

De Legibus & Peccatis.

- I. *Lex quomodo differt à consilio.*
- II. *Quomodo differt à Pacto.*
- III. *Quomodo à jure.*
- IV. *Divisio legum in Divinas & Humanas?*
& Di-

& Divinarum in Naturales & Positivas; &
 naturalium in leges singulorum hominum
 & Gentium. v. Legum Humanarum, id
 est, civilium divisio in sacras, & sæculares.
 vi. In Distributivam & Vindicativam. vii.
 Distributivam & vindicativam non esse
 species legum, sed partes. viii. Omni legi
 pœna appensa intelligitur. ix. Præcepta De-
 calogi de parentibus honorandis, de homici-
 dio, adulterio, furto, & falso testimonio, leges
 civiles esse. x. Impossibile esse lege civili quic-
 quam jubere contra legem naturæ. xi. Legi
 essentielle esse, ut cognoscatur & ipsa & legis-
 lator. xii. Unde cognoscatur legislator. xiii.
 Ad cognoscendam legem necessaria sunt pro-
 mulgatio & interpretatio. xiv. Legis civi-
 lis divisio in scriptam & non scriptam. xv.
 Leges naturales non esse leges scriptas; neq;
 Responsa Jurisprudentum, neq; consuetu-
 dinem esse leges per se, sed per consensum
 summæ potestatis. xvi. Peccati nomen latis-
 simè acceptum quid significet. xvii. Peccati
 Definito. xviii. Differentia inter peccatum
 infirmitatis, & malitiam. xix. In quo ge-
 nere peccati contineatur Atheismus. xx.
 Quid sit crimen læsæ Majestatis. xxi. Cri-
 mine læsæ Majestatis non leges civiles sed
 naturales violari. xxii. Ideoq; non jure Im-
 perii, sed jure belli puniri. xxiii. Obedientiã
 non recte distingui in activam & passivam.

I. **L**ex ab iis qui vim verborum minus
 Lenosè pensitant, aliquando cum *do differat à*

consilio, aliquando cum *pacto*, aliquando cum *jure* confunditur. Confundunt *legem* cum *consilio*, qui putant, Monarcharum officium esse *consiliarios* non modo audire, sed etiam iis obedire; tanquam si consilium capere, nisi etiam quod consultum est, fiat, frustra esset. Distinctio inter *consilium* & *legem* petenda est à differentia inter *consilium* & *mandatum*. Jam CONSILIUM est *præceptum*, in quo ratio quare parem9, sumitur *ab ipsa re* quæ præcipitur. MANDATUM autem est *præceptum* in quo parendi ratio sumitur à *voluntate præcipientis*. Proprie enim non dicitur, *Sic volo, sic jubeo*, nisi stet pro ratione *voluntas*. Cum vero legibus obediatur non propter rem ipsam, sed propter voluntatem præcipientis, *lex* non *consilium*, sed *mandatum* est; definiturque hoc modo: *LEX* est *mandatum ejus personæ (sive hominis, sive curiæ) cujus præceptum continet obedientiæ rationem*. Ut præcepta Dei respectu hominem, civitatis respectu civium, & universaliter omnium potentium, respectu eorum qui non possunt resistere, eorum *leges* dicendæ sint. Differunt ergo multifariam inter se *lex* & *consilium*. *Lex* enim ejus est, qui potestatem habet in eos quibus præcipit: *consilium*, ejus qui potestatem non habet. Facere id quod *lege* præcipitur officii, quod *Consilio*, *arbitrii* est: *Consilium* dirigitur ad finem *eius cui præcipitur*

tur, lex autem ad finem ejus qui precipit. Consilium non nisi volentibus datur, lex etiam nolentibus. Denique jus consilii tollitur arbitrio ejus cui consilium dat, jus legislatoris non tollitur arbitrio ejus cui imponitur lex.

II. *Legem cum pacto confundunt ii, qui leges putant nihil aliud esse quam ὁμολογήματα, sive formulas vivendi communi consensu hominum determinatas. Inter quos est Aristoteles qui legem hoc modo definit. Νόμος ἐστὶ λόγος ὤρισμένος καθ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μὲνύων πᾶς δεῖ πράττειν ἕκαστα, id est, lex est oratio definita juxta consensum communem civitatis, indicans quomodo singula oportet agere. Quæ definitio non est legis simpliciter, sed civilis. Manifestum enim est, leges divinas non esse ortas à consensu hominum, neque etiam naturales, nam si à consensu hominum originem haberent, etiam eorundem consensu abrogari possent; sunt autem immutabiles. Neque vero est ea definitio legitima legis civilis, civitas enim eo loco sumitur, vel pro una persona civili, unam habente voluntatem, vel pro multitudine hominum, quorum unicuique sua voluntas privata libera est. Si pro unâ personâ, illud communi consensu, non rectè ponitur; non enim habet una persona consensum communem. Ne-*

Quomodo differat à pacto.

que oportebat ponere *indicans* quid factū opus esset, sed *jubens*. Civitas enim civibus quæ indicat, imperat. Intellexit ergo per civitatem, multitudinem hominum communi consensu (puta scripto suffragiis confirmato) formulas vivendi indicantem, hæ autem nihil aliud sunt præter mutua pacta, quæ non ante quemquam obligant, neque ideo leges sunt, quam constitutio imperio summo, quod possit cogere, cautum ei sit erga ceteros qui aliter ea observaturi non sunt. *Leges* itaque juxta definitionem hanc *Aristotelis*, nihil aliud sunt quam nuda & invalida pacta, quæ tum demum, cum sit qui potentiam civitatis jure exercet, *leges* fient vel non fient, illius arbitrio. Confundit ergo *pacta* cum *legibus*, quod non oportuit; est enim *pactum promissum*; *lex mandatum*. In *pactis*, *Faciam* dicitur; in *legibus*, *Fac Pacto* * obligamur; *lege* obligati tenemur. *Pactum* obligat *per se*; *lex* obligatum tenet virtute *pacti* universalis de præstanda obedientia. Ideoque in *pacto*, prius determinatur quid faciendum est, quam ad faciendum obligamur; sed in *lege* ante obligamur ad faciendum, quid verò faciendum sit, determinatur post. Debebat igitur *Aristoteles* definire *legem civilem* hoc modo, *Lex civilis est oratio definita per voluntatem civitatis, singula imperans*
que

qua oportet facere. Quæ eadem est cum eâ quam attulimus supra cap. 6: articulo 9. nimirum leges civiles esse ejus (sive hominis, sive curiæ) qui in civitate summa potestate prædixus est, de civium futuris actionibus mandata.

Pacta obligamur, &c.) *Visum est aliquibus, idem esse Obligari & Obligatum teneri, & proinde distinctionem in verbis aliquam, in re nullam esse. Clarius ergo hoc dico. Pacto obligari hominem, id est, propter promissionem præstare debere. Lege vero obligatum teneri, id est, metu pœnæ quæ in Lege constituitur, ad præstationem cogi.* Annotatio.

III. *Iegem cum jure confundunt ii, Quomodo à jure.* qui quod jure divino permissum est, facere perseverant, quamquam lege civitatis prohibeantur. Quod lege divinâ prohibentur, lege civili permitti non potest, nec quod lege divina imperatur, prohiberi potest lege civili. Veruntamen, quod jure divino permittitur, id est, quod jure divino fieri potest, nihil impedit, quo minus idem lege civili prohibeatur. Leges enim inferiores libertatem à superioribus relictam restringere possunt, quamquam ampliare non possunt. Est autem jus, libertas naturalis, à legibus non constituta, sed relictæ. Remotis

enim *legibus*, *libertas* integra est; hanc primo restringit *naturalis lex*, & *divina*; residuam restringunt *leges civiles*; & quæ legi civili superest, restringi rursus potest à *constitutionibus* particularium urbium & societatum. Multum ergo interest inter *legem*, & *jus*; *lex* enim *vinculum*, *jus* *libertas* est, differuntque ut contraria.

Divisio le- IV. *Lex* omnis dividi potest; pri-
gum in Di- mum pro diversitate autorum in *Divi-*
vinas & Hu- nam & *Humanam*. *Divina* autem pro-
manas; & dudus modis, quibus Deus volunta-
Divinarum tem suam hominibus notam facit, du-
plex est: Naturalis (sive *Moralis*) & *Pos-*
itiva. *Naturalis* ea est, quam Deus omni-
bus hominibus patefecit | per *Verbum*
suum æternum ipsis innatum, nimirum
Rationem naturalem. Atque hæc est ea
lex, quam toto hoc libello explicare co-
natus sum. *Positiva* est, quam Deus no-
bis patefecit per *Verbum Propheticum*,
quo locutus est ad homines tanquam ho-
mo; quales sunt *leges* quas tradidit *Ju-*
deis circa politiam & cultum divinum;
possuntque appellari *leges divina civili-*
les, quia civitati *Israëliitarum* populi sui
peculiaris peculiare erant. Rursus *natu-*
ralis dividi potest, in *naturalem homi-*
num, quæ sola obtinuit dici *lex natura*,
& naturalem civitatum, quæ dici potest
lex Gentium, vulgo autem *jus Gentium*
 appel-

appellatur. Præcepta utriusque eadem sunt: sed quia civitates semel institutæ induunt proprietates hominum personales, *lex* quam loquentes de hominum singulorum officio, *naturalem* dicimus, applicata totis civitatibus, nationibus, sive gentibus, vocatur *jus Gentium*. Et quæ *Legis & juris naturalis* Elementa hæcenus tradita sunt, translata ad *civitates & gentes* integras, pro *legum, & juris Gentium* Elementis sumi possunt.

V. *Humana lex* omnis *civilis* est. Nam extra civitates status hominum hostilis est, in quo quia alter alteri non subjicitur, leges præter dictamina rationis naturalis, quæ *lex divina* est, nullæ sunt. In civitate verò, sola civitas, hoc est, homo, vel curia cui summum civitatis imperium committitur, legislator est, civitatis autem leges *civiles* sunt. *Civiles leges* possunt dividi pro diversitate subjectæ materiæ in *sacras & seculares*. *Sacra* sunt quæ pertinent ad Religionem, hoc est, ad ceremonias & cultum Dei, (nimirum quæ & quo ritu personæ, res, loca, consecranda sunt, quæ opiniones circa numen divinum publicè docendæ, & quibus verbis ritibusque supplicationes faciendæ sunt, & similia) & nulla lege divinâ positivâ definiuntur. Nam *leges civiles sacra sunt humana* (quæ & Eccle-

Legum humanarum, id est, civilium, diviso in sacras & seculares.

(*siastica dicuntur*) circa *res sacras*; *seculares* autem generi nomine *civiles* appellari solent.

In Distributivam, & Vindicativam. VI. Rursus *lex civilis* pro duobus legislatoris officiis, quorum alterum est *judicare*, alterum *cogere* ut iudiciis acquiescant, duas habet partes, alteram *distributivam*, alteram *vindicativam*, five *pœnariam*. *Distributiva* est, qua jus suum cuique distribuitur, hoc est, quæ regulas omnium rerum constituit, quibus sciamus quid nobis, quid aliis proprium sit, ita ut nos nostris uti & frui alii non impediant, neque nos impediamus illos ne utantur & fruantur suis; & quid cuique licitum sit facere vel omittere, quid illicitum. *Vindicativa* est, qua, quæ pœnæ sumendæ sunt de iis qui legem violant, definitur.

Distributivam & Vindicativam non esse species legum, sed partes. VII. *Distributiva* autem & *vindicativa* non sunt duæ legum species, sed ejusdem legis duæ partes. Siquidem enim *lex* nihil amplius dicat, quàm, verbi gratia, *tuum esto, quod tu tuo reti cepisti in mari*, frustra est. Quamquam enim alter eripiat tibi quod cepisti, non impedit quin adhuc *tuum* sit, nam in statu naturæ, ubi omnia omnium sunt communia, idem est & *tuum* & *alienum*; ita, quod *lex* definit esse *tuum*, *tuum* erat etiam ante legem, & post legem *tuum* esse non definit, quamquam ab alio possessum.

Nihil

Nihil ergo lex agit, nisi ita intelligatur, ut sic *tuum* sit, ut omnes alii prohibeantur, ne impediunt quo minus omni tempore eo possis tuo arbitrato secure uti & frui. Hoc enim est quod requiritur ad proprietatem bonorum, non ut quis iis possit uti, sed possit solus, quod fit prohibendo alios ne sint impedimento. Sed frustra etiam prohibent, qui metum pœnarum non incutiunt, frustra ergo lex & nisi utramque partem contineat, & illam quæ *prohibet* injurias fieri, & illam quæ facientes *punit*. Harum prima, quæ *distributiva* dicitur, *prohibitoria* est, & loquitur ad omnes; secunda, quæ *vindictiva* vel *pœnaria* appellatur, *mandatoria* est, & loquitur tantum ad ministros publicos.

VIII. Ex quo etiam intelligitur, *Omni legi omni legi civili annexam esse pœnam, vel explicitè vel implicite.* Nam ubi pœna neque scripto, neque exemplo alicujus qui pœnas legis transgressa jam dedit, definitur, ibi subintelligitur pœnam arbitrariam esse, nimirum, ex arbitrio pendere legislatoris, hoc est, summi imperantis. Frustra enim est lex, quæ impunè violari potest.

IX. Quoniam autem à legibus civilibus oritur, tum quod unusquisque jus *suum* sibi proprium & ab *alieno* distinctum habeat, tum etiam quod prohi-

pœna appensa intelligitur.

Præcepta Decalogi, de parentibus honorandis,

de homici- beatur aliena invadere; sequitur, præce-
dio, adulte- pta hæc, *Honorem parentibus, legibus*
rio, furto, & definitum non denegabis: *Hominem quem*
falso testi- vetant leges occidere, non occides: *Legi-*
monio, leges bus vetitum concubitum fugies: *Rem ali-*
civiles esse. nam Domino invito non auferes: *Leges*
& judicia falso testimonio non frustrabe-
re, esse leges civiles. Leges naturales
 eadem præcipiunt, sed implicite: nam
 lex naturalis, (ut cap. 3. art. 2. dictum
 est) jubet observari *pacta*, ideoque etiam
 obedientiam præstare, quando obedien-
 tiam pacti fuerint, & alieno abstinere,
 quando quid sit alienum, lege civili defi-
 nitum fuerit, cives autem omnes [per
 cap. 6. art. 13.] obedientiam præstare
 mandatis ejus qui habet summam pote-
 statem, hoc est, legibus civilibus, ex ip-
 sa civitatis constitutione *paciscuntur*:
 etiam ante quam violari possunt. Nam
 lex naturalis obligabat in statu naturali,
 ubi primo (quia natura omnia om-
 nibus dedit) nihil alienum erat, &
 proinde alienum invadere, impossi-
 bile; deinde ubi omnia communia erant,
 quare etiam concubitus omnes liciti;
 tertio, ubi status belli erat, ideoque
 licitum occidere; quarto, ubi o-
 mnia proprio cujusque judicio defini-
 ta erant, ideoque honores etiam pa-
 terni; postremo ubi nulla judicia pu-
 blica erant, & propterea nullus usus te-
 stimo-

stimonii dicendi neque veri neque falsi.

X. Cum ergo obligatio ad leges illas observandas antiquior sit quam ipsarum legum promulgatio, utpote contenta in ipsa civitatis constitutione, virtute legis naturalis quæ prohibet violari pacta, lex naturalis omnes leges civiles jubet observari. Nam ubi obligamur ad obedientiam antequam sciamus quid imperabitur, ibi universaliter & in omnibus obedire obligamur. Ex quo sequitur, legem civilem nullam, quæ non sit lata in contumeliam Dei (cujus respectu ipsæ civitates non sunt sui juris, nec dicuntur leges ferre) contra legem naturalem esse posse. Num etsi naturæ lex prohibet furtum, adulterium, &c. si tamen lex civilis jubeat invadere aliquid, non est illud furtum, adulterium, &c. Nam Lacædæmonii olim cum permitterent pueris certa lege furrere bona aliena, ea bona non aliena, sed propria furripientis esse jusserunt; ideoque tales surreptiones non erant furta similiter ethnicorum copulationes sexuum, secundum leges suas conjugia erant legitima.

XI. Ad essentiam legis necessarium est, ut civibus duobus innotuerint, primum quis homo, vel quæ curia summam potestatem, hoc est, legum ferendarum jus habet. Secundum, quid ipsa lex dicat. Is enim qui nunquam cognovit, aut

Impossibile esse lege civili quicquam jubere contra legem naturalem.

Legi essentielle esse, ut cognoscatur & ipsa & legislator.

230 IMPERIUM. Cap. XIV.
cui, aut ad quid tenetur, obedire non
potest, & perindè est, ac si non te-
neretur. Non dico necessarium esse ad
essentiam legis, ut vel hoc vel illud per-
petuò cognitum sit, sed tantum ut co-
gnitum semel fuerit: quod si postea civis
obliviscatur, vel juris quod is habet qui
legem fert, vel ipsius legis, id non impe-
dit quo minus teneatur obedire, cum
potuerit meminisse, si voluntarem obe-
diendi, prout naturalis lex jubet, habuif-
set.

*Unde co-
gnoscatur
legislator.*

XII. *Cognitio legislatoris* dependet
ab ipso cive; nam sine consensu & pacto
suo proprio, vel expresso vel subaudito
jus legislationis conferri in neminem
potuit. Expresso, quando cives ab initio
formam regendæ civitatis inter se con-
stituerunt, vel quando promisso suo sub-
mittunt se alicujus imperio; vel saltem
subaudito, ut quando utuntur beneficio
imperii, & legum alicujus, ad protectio-
nem & conservationem sui adversus
alios. Cujus enim imperio concives no-
stros obedire postulamus bono nostro,
illius imperium legitimum esse, eâ ipsa
postulatione confitemur. Ideoque igno-
rantia potestatis legum ferendarum ob-
tendi nunquam potest, unusquisque e-
nim quod ipse fecit, fecisse se cognovit.

*Ad cogno-
scendam le-* XIII. *Cognitio legum* dependet à
legislatore, qui eas promulgare debet;
aliter

aliter enim non sunt leges. Est enim lex *gem neces-*
 legislatoris mandatum; mandatum au- *saria sunt*
 tētem est declaratio voluntatis, non ergo *promulga-*
 lex est, nisi voluntas legislatoris de- *tio & inters*
 claretur; id quod fit *promulgatione.* *pretatio.*

In *promulgatione* autem duo constare debent, quorum alterum est, ut is vel ii qui legem promulgant, vel habeant ipsi jus legislationis, vel id faciant auctoritate ejus vel eorum qui habent. Alterum est ipsa legis sententia. Primum autem quod leges promulgatæ procedant ab eo qui summum habet imperium, constare, hoc est scire accuratè & philosophicè loquendo non potest, nisi ab iis qui ab ore ipsius imperantis eas accipiunt; cæteri credunt; sed credendi rationes tantæ sunt, ut non credere vix sit possibile. Et in civitate quidē *Democratica*, ubi legibus ferendis unusquisque interesse, si velit, potest, qui absens fuerit, præsentibus credere debet. Sed in *Monarchiis & Aristocratiiis*, quia paucis mandata *Monarchæ & Optimatum* præsentibus & coram audire conceditur, illis paucis necesse erat potestatem facere, ea cæteris promulgandi. Et sic *Editta & Decreta Principum* esse credimus, quæ pro talibus vel scripto, vel voce eorum quorum id munus est, nobis proponuntur. Sed tamen cum credendi causas habeamus has
 vidis-

132 IMPERIVM. Cap. XIV.
vidisse quod princeps, vel curia summa
talibus *consiliarius, scribis, praconibus,*
sigillis, & similibus argumentis ad vo-
luntatem suam declarandam constanter
usus sit; quod nunquam auctoritatem
illis detraxerit; quod de iis qui hujus-
modi promulgationi non credentes le-
gem transgressi sunt, poenae summae fue-
rint; non modo qui sic credens obedi-
verit *edictis & decretis* per illos editis,
ubique terrarum excusatur, sed etiam
qui non credens non obediverit, puni-
tur. Nam permittere ut haec constan-
ter fiant, satis manifestum signum, &
declaratio voluntatis ejus qui imperat,
satis perspicua est; modo nihil in *lege*
edicto seu *decreto* contineantur, quod
summæ potestati ipsius imperantis de-
roget. Non est enim putandum, eum
velle potestati suæ à quibuscunque mi-
nistris suis quicquam detrahi, dum
voluntatem retinet imperandi, *Senten-*
tia vero *legum*, ubi de ea dubitatur,
petenda est ab iis quibus à summa po-
testate commissa est *Causarum cognitio,*
sive *judicia*. *Judicare* enim nihil aliud
est quam *leges* singulis casibus *interpre-*
tando applicare. Quibus autem id mu-
nus commissum est, eodem modo co-
gnoscitur, quo cognoscimus qui sint ii,
quibus commissa est auctoritas *leges*
promulgandi,

XIV. Rursus lex *civilis*, pro duplici modo promulgandi, duorum generum est: *Scripta*, & *non scripta*. Per *scriptam* intelligo eam quæ voce sive signo aliquo alio voluntatis legislatoris indiget ut fiat lex. Legum enim genus omne & naturâ & tempore coævum est generi humano, & propterea inventione literarum & scribendi arte antiquius. Non ergo *legi scripta* necessaria est *scriptio*, sed vox; hæc sola ad *essentiam*, illa ad *recordationem legis* adhibita est. Nam ante inventas literas ad memoriam adjuvandam, *leges* in metra redactas cantitari solitas esse legimus. *Non scripta* est ea, quæ non alia indiget promulgatione præter vocem naturæ, sive rationem naturalem, quales sunt *leges naturales*. Lex enim naturalis; quamquam à civili distinguatur, quatenus voluntati præcipit, tamen quod ad actiones attinet, civilis est; exempli gratia, hæc, *Non concupisces*, quæ pertinet tantum ad animum, lex naturalis tantum est; hæc verò, *Non invades*, & naturalis, & civilis est. Cum enim regulas præscribere universales, quibus omnes futuræ lites quæ fortè infinitæ sunt, dijudicari possint, impossibile sit, intelligitur, in omni casu *legibus scriptis* prætermisso sequendam esse *legem æquitatis naturalis*, quæ jubet æqualia æqualibus dis-

tribuere : atque hoc, vi *legis civilis*, quæ pœnas etiam de iis exigit qui scientes & volentes *leges naturales* facto transgrediuntur.

Leges naturales non esse scriptas: neque responsa jurisprudentum, neque consuetudinem esse leges per consensum summæ potestatis. XV. His intellectis, apparet primum, *leges naturales*, quamquam in libris Philosophorum descriptæ fuerint, non esse ob eam rem vocandas *leges scriptas*; neque scripta jurisprudentum, esse *leges*, ob defectum autoritatis summæ; neque etiam *Responsa prudentum*, id est, *judicium*, nisi quatenus consensu summæ potestatis in consuetudinem abierint, tunc autem inter *leges scriptas* habenda esse; non propter consuetudinem ipsam, (quæ vi sua legem non constituit) sed propter voluntatem summi imperantis; quæ ex eo arguitur, quod *sententiam*, siue æquam siue iniquam, in consuetudinem ire perpeffus est.

Peccati nomen latissimè acceptum, quid significet. XVI. *Peccatum* significatione latissimâ comprehendit omne *factum, dictum, & volitum* contra rectam rationem. Unusquisque enim media ad finem quam sibi met ipsi proponit, ratiocinando quaerit, si ergo rectè ratiocinetur, (hoc est, incipiens à principiis evidentissimis textat discursum ex consequentibus continuè necessariis) progredietur itinere directissimo, aliter deviabit; id est, *faciet, dicet, vel conabitur* aliquid contra finem proprium: quod cum fecerit, dicetur ratiocin-

cinando quidem *errasse*, actione vero & voluntate *peccasse*; nam *peccatum* ita sequitur *erratum*, sicut *voluntas intelletum*. Atque hæc est vocis acceptio generalissima, qua continetur omne *factum imprudens*, sive contra legem, ut, alienam domum evertere; sive non contra legem, ut propriam, super arenam ædificare.

XVII Ubi vero de *legibus* sermo *Peccati deest*, ibi *peccati* nomen arctius est, significatque non omne *factum* contra rectam rationem, sed illud tamen quod *culpatur*, atque ob eam causam *malum culpa* appellatur. Nec tamen si quid *culpatur*, *peccatum* statim, aut *culpa* dicenda est, sed si tum ratione *culpatur*. Quærendum igitur est, quid sit cum *ratione culpate*, & quid contra rationem. Ea est natura hominis, ut unusquisque id quod ipse sibi cupit fieri, *bonum*, quod fugit, *malum* vocet, itaque diversitate affectuum contingit, ut quod alter *bonum*, alter *malum*; & idem homo quod nunc *bonum*, mox *malum*, & eandem rem, in se ipso *bonam*, in alio *malam* esse dicat. *Bonum* enim & *malum* delectatione & molestiâ nostrâ, (vel eâ quæ nunc est, vel quæ expectatur) omnes æstimamus. Quoniam jam prosperè facta inimicorum (quia honorem, rem, & potentiam eorum augent) & æqualium
(pro-

(propter certamen honorum) *molesta omnibus*, adeoque *mala* & videntur, & sunt; soleantque homines, *malos putare*, hoc est, *culpam attribuere* iis, unde sibi *malum* advenit, fieri non potest, ut quæ facta culpanda, quæ non culpanda sint, consensu singulorum quibus non eadem placent & displicent, definiatur. Possunt quidem convenire in generalia quædam, veluti *furtum*, *adulterium*, & similia, esse *peccata*; tanquam dicerent *mala* omnes vocare ea quibus nomina imponunt, quæ in malam partem accipi solent. Sed non quærimus an furtum sit peccatum; quærimus quid furtum dicendum sit, & sic de cæteris similibus. Siquidem igitur quid ratione culpandum sit, in tanta diversitate consentium, non sit mensurandum per rationem unius, magis quam alterius, propter æqualitatem naturæ humanæ; neque ratio ulla existat præter rationes *singulorum*, & rationem *civitatis*; sequitur quid sit *ratione culpandum*, definiendum esse à civitate; ut *culpa*, hoc est, **PECCATUM** sit, quod quis fecerit, omiserit, dixerit, vel voluerit contra *rationem civitatis*, id est, contra leges.

Differentia XVIII. Facere autem aliquis potest contra leges per infirmitatem humanam, etiamsi eas implere cupiat, tamen ejus factum, ut contra leges rectè culpa-

culpatur & peccatum dicitur. Sunt autem qui leges negligunt, quotiesque lucri impunitatisque spes apparet, nulla factorum & datæ fidei conscientiam retinentur, quin eas violent. Horum non modo facta, sed etiam ingenia adversa legibus sunt. Qui per infirmitatem tantum peccant, etiam quando peccant, *viri boni* sunt; hi vero etiam quando non peccant, *mali* sunt. Quamquam autem utrumque, & actio & animus, legibus repugnet, differentibus tamen appellationibus, repugnantiam illam distinguuntur. Nam actionis irregularitas *ἀδικημα*, *injuste factum*; animi, *ἀδικία* & *κακία*, *injustitia* & *malitia*; Illa perturbatæ mentis *infirmitas*; hæc animi sedati *præbitas*.

XIX. Si quidem autem peccatum non sit, quod non sit contra aliquam legem, neque lex ulla sit, quæ non sit mandatum ejus qui summum habet imperium; neque quisquam summum imperium habeat, quod non sit ei nostro consensu delatum: quo modo peccare dicetur is qui vel non existere Deum vel non gubernare mundum affirmaverit, vel aliam contumeliam in ipsum evomuerit? Dicet enim, *se voluntatem suam Dei voluntati nunquam subjecisse, ne quem ne esse quidem opinatus fuerit. Et quamquam opinio sua erronea esset, ideo-*
que

*In quo genere peccati
contineatur
Atheismus,*

que etiam peccatum; numerandam tamen esse inter peccata imprudentiæ, sive ignorantis, quæ puniri jure non possunt. Oratio hæc eo usque admittenda esse videtur, ut hujusmodi peccatum, quamquam sit maximum damnosissimumque, referri tamen debeat * ad peccata imprudentiæ; sed ut per imprudentiam aut ignorantiam excusandum sit, absurdum est. Punitur enim Atheus sive à Deo immediatè, sive à Regibus sub Deo constitutis, non ut subditus punitur à Rege, propterea quod leges non observaverit; sed ut hostis ab hoste, quod leges noluerit accipere; hoc est, jure belli; ut Gigantes Θεομάχοι. Hostes enim inter se sunt, quicumque neque communi imperanti, neque alter alteri subjiciuntur.

Annotatio.

Refertur tamen debeat ad peccata imprudentiæ) Quod Atheismum non ad injustitiam, sed ad imprudentiam retulerim, à pluribus reprehensum est: imò à nonnullis in eam partem acceptum, tanquam Atheis non satis acrem adversarium me ostenderit. Objiciunt præterea, quod cum Deum esse ratione naturali scire posse dixerim alicubi, confiteri deberem, peccare eos, saltem contra legem naturæ, itaque non imprudentiam tantum, sed etiam injustitiam reos esse. Ego verò ita Atheis inimicus sum, ut legem aliquam,

juxta quam condemnare eos injustitiæ possem, & diligentissime quaesiverim & vehementer cupiverim; sed cum nullam interbenerim, quaesivi proximè, quo nomine, tantopere Dño exosi, homines ab ipso appellarentur. Deus autem de Atheo sic loquitur, Dixit insipiens in corde suo: non est Deus. Itaque peccatum eorum in eo genere collocavi, in quod genus ab ipso Deo relatam fuerat. Deinde Atheos hostes Dei esse ostendo; Nomen autem hostis, quam injusti, aliquando atrocius esse puto. Postremo juste & à Deo, & à summis imperantibus eo nomine puniri posse confirmo, itaque peccatum hoc nullo modo excuso neque extenuo. Quod autem Deum esse ratione naturali sciri posse dixerim, ita accipiendum est, non tanquam omnes id scire posse putaberim; nisi quoniam ratione naturali quam proportionem habeat Sphæra ad Cylindrum, invenit Archimedes, ex eo sequuntur, quemlibet ex vulgo idem invenire potuisse. Dico igitur etsi ab aliquibus Deum esse, lumine rationis sciri possit; tamen homines in voluptatibus, vel divitiis, vel honoribus, perquirendis continuò occupatos, item homines qui recte ratiocinari non solent, vel non valent, vel non curant, denique insipientes, in quo numero Athei sunt, scire id non posse.

Quid sit crimen
lesæ
Majestatis.

XX. Quoniam à vi pacti quo cives singuli singulis ad obedientiam civitati, hoc est, summo imperanti sive is unus homo sive una curia sit, absolutam & universalem (qualem sup. capite & articulo definivimus) præstandum obligantur, derivatur obligatio ad singulas leges civiles observandas, ita ut illud pactum contineat in se leges omnes simul; manifestum est civem qui pacto generali obedientiæ renunciaverit, omnibus simul legibus renunciare. Quod malum tanto gravius est quolibet peccato uno, quanto peccare *semper*, gravius est quam *semel*. Atque hoc est peccatum illud quod vocatur CRIMEN LÆSÆ MAJESTATIS, & est factum vel dictum, quo civis, seu subditus, declarat non esse sibi amplius voluntatem, ei homini vel curiæ cui commissum est summum civitatis imperium, obedienti. Et factum quidem, hujusmodi voluntatem declarat civis, quando vim infert vel inferre conatur personis eorum qui vel summum imperium habent, vel habentium mandata exsequuntur, quales sunt proditores, Regicidæ, & qui arma contra civitatem gerunt, vel ab hostes durante bello transfugiunt. Dicto autem voluntatem eandem ostendunt qui directe negant, se, aut cives cæteros, ad talem obedientiam obligari, vel in toto, ut qui diceres,

ceret, non esse iis obediendum (salvâ obedientiâ, quam debemus Deo) simpliciter, absolute & universaliter, vel in parte, ut si quis diceret, non esse iis jus suo arbitrio bellum gerendi, pacem faciendi, milites conscribendi, pecunias exigendi, magistratus & ministros publicos eligendi, leges ferendi, controversias determinandi, pœnas statuendi, vel aliud aliquod sine quo consistere civitas non potest. Atque hæc & similia dicta & facta, crimina læsæ majestatis, ex vî legis (non civilis, sed) naturalis sunt. Potest autem esse ut aliquid, quod factum ante legem civilem latam non erat crimen læsæ majestatis, sit tamen, si fiat post. Ut si lege declaretur, pro signo obedientiæ civilis renunciatæ habendum esse (hoc est pro crimine læsæ Majestatis) si quis vel monetam cuderit, vel sigilla civitatis adulteraverit; is qui postea id fecerit, reus majestatis non minus est quam ille alter, minus tamen peccat, quia non omnes leges simul, sed unam tantum legem violat, nam lex vocando crimen majestatis, id quod naturâ non ita est, nomen quidem invidiosum, & fortè pœnam majorem in reum jure statuit, sed ut peccatum ipsum gravius sit, non efficit.

XXI. Peccatum autem id, quod per *Crimine læ-*
legem naturalem, crimen læsæ majesta-
sa Majesta-

*civiles sed
naturales
violari.*

is est, legis naturalis transgressio est, non civilis. Cùm enim obligatio ad obedientiam civilem, cujus vi leges civiles validæ sunt, omni lege civili prior fit, sitque crimen læsæ majestatis naturaliter nihil aliud, quam obligationis illius violatio; sequitur, crimine læsæ majestatis violari legem quæ præcesit legem civilem: nempe naturalem, qua prohibemur violare pacta & fidem datam. Quod si quis Princeps summus legem civilem in hanc formulam conciperet, *non rebellabis*; nihil efficeret. Nam nisi prius obligentur cives ad obedientiam, hoc est, ad non rebellandum, omnis lex invalida est, obligatio autem, quæ obligat ad id, ad quod antè obligati erant, superflua est.

*Ideoq; non
jure impe-
rii; sed ju-
re belli pu-
niri.*

XXII. Sequitur ex hoc, puniri *reb-
belles, proditores & cæteros læsæ majesta-
tis* convictos, non *jure civili*, sed *natura-
li*, hoc est, non ut *cives malos*, sed ut *ci-
vitatis hostes*, nec *jure imperii* sive domi-
nii, sed *jure belli*.

*Obedienti-
am non re-
dè distingui
in Activam
& Passivam.*

XXIII. Sunt qui facta contra le-
gem civilem, quando pœna ipsâ lege de-
finitur, expiari putant, si pœnam vo-
lentes subeant, neque reos esse coram
Deo violatæ legis naturalis (quamquam
violando civiles leges, violamus quo-
que naturales, quæ jubent civiles obser-
vari) eos qui pœnam solverunt, quam
lex

lex exigebat. Tanquam lege non vetaretur factum, sed pœna pretii loco proponeretur, quo licentia faciendi ea quæ lege prohibentur, venundaretur. Per eandem rationem possent inferri etiam, nullam omnino legis transgressionem peccatum esse, sed quam suo periculo libertatem quisque emerit, eam jure habere. Sciendum autem est, verba legis duplici sensu intelligi posse. Altero, ut duas partes (prout dictum est supra articulo 7.) contineat, nempe prohibentem absolute, ut, *Non facies*; & vindicantem, ut, *Qui facit, pœnas dabit*. Altero, ut unum contineat conditionale, ut, *Non facies, nisi pœnas velis solvere*. Et sic lex non simpliciter, sed conditionaliter prohibet. Si primo modo intelligitur, qui facit, peccat, quia quod lege vetitum est, facit. Si secundo, non peccat, quia facere, vetitum non est implenti conditionem. Nam in primo sensu omnes facere prohibentur; in secundo ii soli, qui se pœnæ subtrahunt. In primo sensu, legis pars vindicativa non Reum obligat, sed magistratum pœnas exigere; in secundo obligatur ad pœnas exigendas ipse qui pœnas debet; ad quas solvendas si capitales, aut alioqui graves sint, obligari non potest. Utro verò sensu lex accipienda sit, ab arbitrio dependet ejus, qui summum habet imperium. Ubi ergo de

sententia legis dubitatur, quia certi sumus non peccare qui non faciunt, peccatum erit, si facimus, utcunque lex postea explicari possit. Nam quod dubitas an sit peccatum necne, id facere, cum abstinere liberum sit, contemptio legum est; ideoque per cap. 3. art. 28. peccatum contra legem naturalem. Inanis igitur est distinctio illa *obedientiæ* in *Activam & Passivam*, quasi pœnis humano arbitrio positæ expiari possit, quod peccatum est contra legem naturalem, quæ est lex Dei; aut quasi non peccent, qui peccant suo damno.

CAPUT XV.

De Regno Dei per naturam:

- I. Propositio sequentium. II. In quos dicatur Deus regnare. III. Verbum Dei triplex: Ratio, Revelatio, Prophætia. IV. Regnum Dei duplex, Naturale & Propheticum. V. Jus quo regnat Deus, situm est in Omnipotentia ejus. VI. Idem ex Scriptura sacra. VII. Obligationem obedientiæ Deo præstandæ procedere ab imbecillitate humana. VIII. Leges Dei in Regno naturali esse eas, quæ 2. & 3. Cap. supra recitata sunt. IX. Honor & cultus quid sint. X. Cultum consistere vel in attributis, vel in Actionibus. XI. Et esse alium Naturalem, alium Arbitrarium. XII. Alium justum, alium spontaneum. XIII. Quis sit finis seu scopus. XIV. Quanam sint leges naturales circa Dei Attributiona. XV. Quæ-*
NAM

nam sint actiones quibus exhibetur cultus naturaliter. xvi. In regno Dei naturali, civitatem posse cultum Dei instituere arbitrio suo. xvii. Regnante Deo per naturam, legum omnium interpretem esse civitatem, id est, eum hominem vel curiam, qua habet sub Deo ei civitatis imperium summum. xviii. Dubitationes quaedam sublatae. xix. In Regno Dei naturali, quid sit peccatum, & quid crimen læsæ Majestatis Divinæ.

Quod status naturæ, hoc est libertatis absolutæ, qualis est eorum, qui neque Regnant neque Regnantur, Anarchia sit status hostilis; Quod præcepta quibus talis status evitatur, sint *leges naturæ*; Quod civitas existere sine summo imperio non possit; Quod iis qui summum imperium obtinent, obediendum sit simpliciter, id est, in omnibus quæ mandatis Dei non repugnant: in antecedentibus, & ratione; & sacræ Scripturæ testimoniis comprobatum est. Deest ad integram civilis officii cognitionem hoc unicum, ut sciamus quæ sint leges sive mandata Dei. Aliter enim sciri non potest, utrum ea quæ jubemur facere autoritate imperii civilis, sint contra leges Dei, necne. Ex quo contingere necesse est, ut vel nimiam obedientiam erga civitatem contumaces simus erga majestatem divinam; vel metu pec-

*Propositio
sequentium.*

candi in Deum incurramus in contumaciam erga civitatem. Ut utrumque hunc scopulum effugiamus, necessaria est cognitio legum Divinarum. Quoniam vero legum cognitio dependet à cognitione regni, dicendum est in sequentibus de *Regno Dei*.

In quos Deus dicatur regnare.

II. Psalm. 96 v. 1. *Dominus regnabit, exultet terra*, dicit Psalmista. Et rursus idem Psalmista, Plal. 99 v. 1. *Dominus regnabit, irascantur populi; qui sedet super Cherubin, moveatur terra.* Scilicet velint nolint homines, Deus est Rex universæ terræ; neque si sint qui *Existentiam* ejus, vel *Providentiam* negaverint, ideo folio suo excutitur. Quamquam autem Deus homines universos ita per potentiam regat, ut nemo possit quidquam facere quod ille factum nolit, non est tamen hoc, proprie & accurate loquendo, Regnare. Regnare enim dicitur non qui agendo, sed qui loquendo, id est, Præceptis, & minis regit. In regno igitur Dei pro subditis habemus, non corpora inanimata, neque irrationalia, licet potentia divinae subjiçiantur; quia *præcepta & minas Dei non intelligunt*; neque etiam *Atheos*, quia Deum esse non credunt; neque eos qui Deum esse credentes, eum tamen inferiora hæc regere non credunt, nam & hi quamquam regantur à potentia Dei, *præcepta* ejus nulla agnoscunt,

Cap. XV. RELIGIO. 247
sunt, neque minas metuunt, Soli igitur in Regno Dei censendi sunt, qui ipsum & rectorem omnium rerum esse, & praecepta hominibus dedisse, & poenas in transgressores statuisse agnoscunt. Ceteros non subditos, sed hostes Dei appellare debemus.

III. Regere autem praeceptis non dicitur, nisi qui regendis praecepta sua aperte declarat. Nam praecepta regentium Leges sunt iis qui reguntur. Leges autem non, nisi quae perspicue promulgantur, ita ut omnis tollatur ignorantiae excusatio. Leges suas homines quidem verbo sive voce promulgant, nec alio modo voluntatem suam universaliter significare possunt. Dei autem leges triplici modo declarantur. Primo per *ratiois dictamina*. Secundo, per *revelationem immediatam*, quae intelligitur fieri per *voce[m] supernaturalem*, vel per *visionem*, vel *somnium*, vel *inspiracionem* seu *efflatum divinum*. Tertio, per *voce[m] alicujus hominis*, quem Deus per *vera miracula edita*, ut fide dignum, ceteris commendavit. Is autem cujus voce sic utitur Deus ad voluntatem suam aliis significandam, vocatur *PROPHETA*. Tres hi modi dici possunt *triplex Verbum Dei*, nimirum, *Verbum rationale*, *Verbum sensibile*, & *Verbum Propheticum*. Quibus respondent tres modi qui-

Verbum Dei triplex Ratio, Revelatio & Prophecia.

248 RELIGIO. Cap. XV.
bus audire Deus dicimur, *Ratiocinatio
recta; Sensus, & Fides. Verbum Dei sensibile*
ad paucos factum est, neque Deus
per Revelationem hominibus loquutus
est, nisi viritim, & diversis diversa; ne-
que ullæ leges Regni hoc modo populo
ulli promulgatæ fuerunt.

*Regnum
Dei duplex,
naturale &
Propheti-
cum.*

IV. Pro differentiâ autem quæ est in-
ter *Verbum Dei Rationale & Propheticum*,
Deo Regnum duplex attributum est:
Naturale, in quo regit per dictamina re-
ctæ Rationis; quodque universale est, in
omnes qui divinam agnoscunt poten-
tiam, propter naturam rationalem om-
nibus communem; & *Propheticum*, in
quo regit etiam per *Verbum propheticum*;
quod peculiare est, propterea quod non
omnibus dedit leges positivas, sed popu-
lo peculiari, & certis quibusdam homi-
nibus à se electis.

*Jus que re-
gnat Deus
solum est in
omnipoten-
tia ejus.*

V. In *Regno naturali* regnandi &
puniendi eos qui leges suas violant, jus
est à sola *potentia irresistibili*. Jus
enim omne in alios vel à *Natura* est, vel
à *Pactò*. Quomodo jus regnandi ex *Pa-
cto* oritur, ostensum est capite 6. A *Natu-
ra* autem idem jus derivatur, eo ipso
quod à naturâ non sit sublatum. Cum
enim per naturam jus esset omnibus in
omnia, unicunque erat jus in omnes re-
gnandi ipsi naturæ coævum, causæ au-
tem quare inter homines id abolitum
fuerit

fuerit, alia non erat præter mutuum metum, ut supra capite secundo, articulo 3. ostensum est; dictante scilicet ratione decendum esse à jure illo propter conservationem humani generis; quia æqualitatem hominum inter se quoad vires & potentias naturales necessario consequbatur bellum; cum bello autem generis humani pernicies conjuncta est. Quod si quis cæteros potentiâ in tantum anteisset, ut resistere ei ne omnes quidem conjunctis viribus potuissent, ratio quare de jure sibi à natura concessio decederet, nulla omnino fuisset. Mansisset igitur ipsi jus domini in cæteros omnes propter potentiæ excessum, quæ & se illos conservare potuisset. His igitur quorum potentiæ resisti non potest, & per consequens Deo *omnipotenti*, jus dominandi ab ipsa *potentia* derivatur. Et quotiescunque Deus peccatorem punit, vel etiam interficit, etsi ideo puniat quia peccaverat, non tamen dicendum est, non potuisse eum eundem juste affligere, vel etiam occidere, etsi non peccasset. Neque si voluntas Dei in puniendo, peccatum antecedens respicere possit, ideo sequitur quod affligendi vel occidendi jus non à *potentia divina* dependeat, sed à *peccato hominis*.

VI. Quæstio ista disputationibus antiquorum nobilitata, quare bonis mala

Idem ex

Scriptura

L 5

Et ma- sacra.

Et malis bona contingunt, eadem est cum hac nostra, quo jure Deus bona & mala hominibus dispenset. Et difficultate suâ non solum vulgi, sed etiam Philosophorum, & quod majus est, sanctorum hominum, de divina providentia fidem vacillare fecit. Psal. 72. v. 1, 2. *Quam bonus [inquit David] Israël's Deus his qui recto sunt corde; mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia zelabi super iniquos, pacem peccatorum videns.* Et Job, quam acriter cum Deo expostulabat, quod justus cum esset, tantis tamen calamitatibus affligeretur? Solvit difficultatem hanc, in casu Job, ipse Deus vivâ voce, & jus suum argumentis non à peccato ejus, sed à potentia propria desumptis confirmavit. Ita enim disputarunt inter se Job, & amici ejus, ut, hi illum reum facerent, propterea quod puniretur; ille horum accusationem argumentis ab innocentia sua redargueret. Atqui Deus cum & illum & hos audivisset, expostulationem illius refutat, non injustitiæ aut peccati alicujus ipsum damnando, sed propriam potentiam explicando. Job. 38. vers. 3. & sequentibus. *Ubi [inquit] eras tu, quando ponebam fundamenta terra? &c.* De amicis autem Job. 42. 7. *iratum se ait contra eos quod non locuti fuerint rectum sermone, sicut servus ejus Job.* Sententia

tiæ huic consentanea est ea quam dixit Servator noster in casu ejus qui cæcus natus erat, cum interrogantibus discipulis an ipse peccasset, quod nasceretur cæcus, an parentes, respondit, Joh. 9. vers. 3. *Neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifestarentur opera Dei in illo.* Quamquam autem dictum sit, Rom. 5. 12. *Mortem intrasse in hunc mundum per peccatum,* non sequitur quin Deus jure suo potuerit homines & morbis & morti obnoxios fecisse, etiamsi nunquam peccassent, quemadmodum cætera animalia mortalia fecit & morbosa, etiamsi peccare non possunt.

VII. Quod si jus regnandi habeat Deus ab omnipotentia sua, manifestum est, obligationem ad præstandam ipsi obedientiam, incumbere hominibus propter * imbecillitatem. *Obligatio enim quæ ex pacto oritur, de qua dictum est capite secundo, hic ubi jus imperandi, nullo intercedente pacto, à natura oritur, locum habere non potest. Sunt autem obligationis naturalis duæ species; Una ubi libertas impedimentis corporeis tollitur; juxta quam cælum & terram & creaturas omnes communibus suæ creationis legibus obedire dicimus. Altera ubi tollitur spe & metu; juxta quam, inferior potentiorei cui resiste-*

*Obligatio-
nem obedi-
entia DEO
præstandæ
procedere
ab imbecil-
litate hu-
mana.*

re se posse desperat, non potest non obedire. A secundo hoc obligationis genere nascitur, hoc est, à metu, sive imbecillitatis propriæ [respectu divinæ potentix] conscientia, quod in Regno Dei naturali, ad obediendum Deo obligemur; dictante scilicet ratione, omnibus Dei potentiam: & providentiam agnoscentibus non esse calcitrandum contra stimulum.

Annotatio. Propter imbecillitatem) Si cui durum hoc videbitur, illum rogo ut tacitâ cogitatione considerare velit, si essent duo omnipotentes, uter utri obedire obligaretur. Confitebitur, credo, neutrum neutri obligari. Hoc si verum est, verum quoque est quod posui, homines ideo Deo subiectos esse, quia omnipotentes non sunt. Etenim Servator noster Paulum admonens [qui eo tempore Ecclesiæ hostis erat] ne contra stimulum calcitraret, obedientiam ab illo, eo nomine videbitur exegisse, quod ad resistendum satis virium non haberet.

Leges Dei in VIII. Quoniã Verbum Dei per naturam
regno natu- turam solam regnantis, aliud non suppo-
rali esse eas, nitur præter rectam rationem; leges au-
que 2. & 3. tem Regum ab eorum Verbo solo cogno-
cap. supra sci possunt, manifestum est, leges Dei
recitatae per solam naturam regnantis, solas esse
sunt. leges naturales; nempe illas quas cap. 2.
 & 3.

Cap. XV. RELIGIO. 253
 & 3. enumeravimus, & à rationis' dictatis deduximus, *Humilitatem, Æquitatem, Justitiam, Misericordiam*, cæterasque *virtutes morales pacis conciliatrices*, quæ pertinent ad officia hominum erga se invicem; & illas quas ratio recta dicitur præterea, circa honorem & cultum divinæ majestatis. Quæ sint illæ *leges naturales*, sive *virtutes morales*, non est opus repetere. Quos honores autem, & quem cultum divinum, id est, quas *leges sacras* eadem dicitur *ratio naturalis*, videndum est.

IX. HONOR, proprie loquendo, *Honor* & nihil aliud est quam opinio alienæ *potentia* conjunctæ cum *bonitate*. Et *bonorare* *cultus quid sit.* aliquem, idem est quod magni æstimare. Et sic Honor non in *Honorato*, sed in *Honorante* est. *Honorem* autem in opinione situm consequuntur necessariò tres affectus: *Amor*, qui ad *Bonitatem*; *Spes* & *Timor*, qui ad *potentiam* referuntur. Ex his autem oriuntur actiones externæ, quibus potentes placari, & propitii fieri solent, & quæ sunt ipsius honoris effectus, ideoque & signa naturalia. Sed nomen *Honor* translatum est etiam ad effectus illos honoris externos; quo sensu, *Honorare* eum dicimur, de cujus *potentia testamur, verbis vel factis*, nos egregiè sentire; ut *Honor* idem sit quod *Cultus*. *CULTUS* autem est actus externus

Honoris interni signum. Et quos officiis placare si irati sint, vel utcunque propitios nobis reddere studemus, eos colere dicimur.

Cultum consistere vel in attributis, vel in actionibus. X. Signa animi omnia, vel *verba* sunt vel *facta*; ideoque *Cultus* *omnis*, vel *verbis* vel *factis* constat. *Utraque* autem ad tria genera referuntur; quorum primum, *Laus* est sive *predicatio bonitatis*; secundum *predicatio potentis presentis*, quod est *Magnificare*, *μεγαλυνωσις*; tertium *predicatio felicitatis* sive *potentia in futurum* etiam securæ; quæ *μακροβρομὸς* dicitur. Honorum, inquam, unumquodque genus, non in *Verbis* modo, sed etiam in *Factis* spectari potest. *Verbis* autem *laudamus* celebramusque tunc, quando fit per propositionem, sive *dogmaticè*, hoc est, per *attributa*, sive *nomina*, quod *enunciativè* & *categoricè* laudare vel celebrare dici potest; ut cum dicimus illum quem honoramus esse *liberalem*, *fortem*, *sapientem*. *Factis* vero, quando fit per consequens, sive per *hypothesin*, ut *gratiarum actione*, quæ *bonitatem*; *obedientiâ*, quæ *potentiam*; *congratulatione*, quæ *felicitatem* supponit,

Et esse alium natura XI. Sive autem *verbis*, sive *factis*, aliquem celebrare velimus, inveniemus alia quæ honorem apud omnes significant, qualia sunt inter *attributa*, nomi-

na *virtutum* & *potentiarum* generalia; quæ in malam partem accipi non possunt. Ut *Bonus*, *Pulcher*, *Fortis*, *Iustus*, & similia. Inter *actiones* autem *Obedientia*, *Gratiarum actio*, *Preces*, aliaque ejus generis, quibus agnitio potentia & virtutis semper subintelligitur. Alia quæ honorem apud quosdam significant, apud alios vero contumeliam, vel neutrum; qualia sunt in *Attributis* nomina quæ ad virtutes vel vitia, honesta vel inhonesta, pro diversitate opinionem diversè referuntur; ut quod occiderit inimicum; quod fugerit; quod sit Philosophus; quod Orator, & similia, quæ apud alios in honore, aliis contemptui habentur: in *factis*, ea quæ dependent à consuetudine loci, vel præscriptis legum civilium; ut inter salutandum caput nudare, calceos deponere, corpus inclinare, stantem, præstratum; vel genibus innixum aliquid petere, ceremoniarum formulæ, & similia. *Cultus* autem ille qui apud omnes & semper honorificus est, *naturalis*, alter vero qui loca & mores sequitur, *arbitrarius* dici potest.

XII. Porrò *Cultus* esse potest *imperatus*; scilicet jussu ejus qui colitur; & potest esse *spontaneus*, nimirum talis qualis videbitur colenti, si *imperatus*, actiones quæ adhibentur, non significant hono-

Alium jussum, alium spontaneum.

honorem ut *tales*, sed ut *imperata*: significant enim *obedientiam* immediatè, *obedientia potentiam*, ita ut *cultus imperatus* consistat obedientiâ; *spontaneus* solâ naturâ actionum fit honorificus; quæ si honoris significativæ sint apud spectantes, *cultus*, aliter *contumelia* est; Rursus *cultus* vel *publicus*; vel *privatus* esse potest. *Publicus* autem *spontaneus* esse respectu colentium singulorum non potest; respectu civitatis potest. Cum enim quod spontaneè fit, arbitrio fiat facientis, non esset *cultus* unus qui exhiberetur, sed tot *cultus* quot colentes, nisi unius imperio arbitria omnium urirentur. *Privatus* autem *spontaneus* esse potest, si exhibeatur secretò quod enim palam fit, vel legibus, vel verecundiâ coercitum est, quod naturæ *spontaneæ* adversatur.

Quid sit XIII. Ut autem quis sit *colendi* alios *cultus finis scopus & finis* cognoscatur, considerans *scopus*. da causa est, quare homines cultu gaudeant. Sumendum autem est, quod alias ostendimus, *Gaudium* in eo situm esse quod quis virtutem, vim, scientiam, formam, amicos, divitias, aut quamcunque aliam *potentiam* suam, vel tanquam suam, contemplerur, neque aliud esse præter *Gloriam*, seu triumphum animi putantis se honorari, hoc est, amari, & timeri, hoc est; *servitia*

vitia & auxilia hominum præstò habere. Quoniam vero homines, quem honorari, id est, pro potente haberi, ab aliis vident, potentem esse credunt, contingit honorem cultu propagari; & potentiæ existimatione, potentiam acquiri veram. *Finis* ergo ejus qui se coli vel jubet, vel patitur, is est, ut quam-plurimos eo modo sibi vel amore vel metu obediētes reddat.

XIV. Ut sciamus autem, quem *cul-*
tum Dei asignet *ratio naturalis*, incipiamus ab *attributis*. Ubi inprimis manifestum est, attribuendam ei esse *existentiam*. Voluntas enim honorandi eum, quæm non putamus esse, nulla esse potest. Deinde Philosophos qui ipsum mundum, vel mundi animam (id est partem) dixerunt esse Deum, indigne de Deo loquutos esse, non enim quicquam ei attribuunt, sed omnino esse negant: nam per nomen illud, *Deus*, intelligitur *mundi causa*; dicentes autem mundum esse Deum, dicunt nullam esse ejus causam, hoc est, Deum non esse. Similiter eos qui mundum non creatum, sed æternum esse asserunt, quoniam æterni causa esse non potest, causam mundi esse, id est, Deum esse negare. Indigne item de Deo sentire, qui otium ipsi attribuentes, mundi generisque humani regimen eidem auferunt. Nam ut omnipotē-

Quanam
sint leges
naturales
circa DEI
attributa.

1.

2.

3.

potentem esse fateantur, si tamen inferiora hæc non curet, locum habet apud eos tritum illud, *quod supra nos; nihil ad nos*, cumque non sit, propter quod eum ament, aut timeant, illis certe est tanquam non existeret. Præterea in *attributis* quæ significant *magnitudinem & potentiam*; ea quæ finitum, seu determinatum aliquod significant, minime signa esse animi honorantis; non enim Deum dignè honoramus, si minus ei *potentia* aut *magnitudinis* attribuimus quàm possumus. Finitum autem omne minus est quam possumus; finito enim majus semper assignari & attribui facilimè potest. Non igitur Deo tribuetur *figura*, omnis enim *figura finita*; neque dicetur concipi, sive comprehendi imaginatione, vel quacunque facultate animæ nostræ; quicquid enim concipimus, finitum est. Et quamquam vox hæc *in-finitum* significet conceptum animi, non tamen sequitur conceptum nobis aliquem esse *rei infinite*: quando enim dicimus aliquid esse *in-finitum*, non aliquid in re significamus, sed impotentiam in animo nostro; tanquam si diceremus nescire nos, an & ubi tetermineretur. Neque dici de Deo honorifice, quod *idea* ejus animo nostro insit, *idea* enim conceptus noster est, conceptus autem nisi *finiti* non est. Neque, quod habeat *par-*

tes, aut quod sit *totum* aliquid, quæ attributa quoque *fnitorum* sunt. Neque quod in *loco* aliquo sit, *in loco* enim non est, nisi quod undiquaque *fnes* & terminos habeat magnitudinis, neque quod *moveatur* aut *quiescat*, utrumque enim supponit *esse in loco*. Neque plures esse Deos, quia nec plura infinita. Porro citra *attributa felicitatis*, indigna Deo ea esse quæ significant *dolorem* (nisi intelligantur, non pro affectu, sed per metonymiam pro effectu) qualia sunt *pœnitentia, ira, misericordia*: vel *ege- statem*, ut *appetitus, spes, concupiscentia*: & *amor ille*, qui & *cupido* dicitur; signa enim *indigentia* sunt, cum intelligi non possit, ut quis *appetat*, *speret*, *cupiat* &c, nisi a quibus *caret*, *indigetque*, vel *facultatem passivam*; pati enim potentia limitata est, & quæ dependet ab alio. Quando igitur attribuimus Deo *voluntatem*, non est intelligenda similis nostræ; qui *appetitus rationalis* dicitur. Deus enim si *appetat*, *indiget*; quod contumelia est dicere; sed supponendum est aliquid analogum quod concipere non possumus. Similiter quando attribuimus ei *visionem* & cæteros *sensuum actus*, vel *scientiam & intellectum*, quæ in nobis nihil aliud sunt, quam suscitatus à rebus externis organa prementibus animi tumultus, non est putandum aliquid tale
 acci-

accidere Deo; signum enim est potentiae ab alio *dependentis*, id quod non est beatissimum. Illum igitur qui nolit attribuere Deo alia nomina, quam jubet ratio, oportet uti nominibus, quae vel negativa sunt; ut *infinitus, aeternus, incomprehensibilis*, vel superlativa, ut *optimus, maximus, fortissimus, &c.* vel indefinita, ut *bonus, justus, fortis, creator, rex, & similia*; eo sensu, ut non velimus, quid sit, dicere, (quod esset cum limitibus nostrae phantasiae circumscribere;) sed propriam admirationem, & obedientiam confiteri, quod humilitatis est, & proprium animi honorantis, quantum potest. Unicum enim ratio dicitur *naturae* significativum DEI nomen, *existens*, sive simpliciter, quod est, unumque *relationis* ad nos, nempe *Deus, quo continetur & Rex, & Dominus, & Pater.*

Quenam XV. Circa *actiones externas* quibus *sint actiones* Deus colendus est (quemadmodum & quibus *cul-* circa *attributa*) generalissimum ratio- nis praeceptum est, ut sint signa animi honorantis; sub quo continentur, *Primò, preces.* *Qui fingit sacros auro vel marmore vultus, Non facit ille Deos; qui rogat, ille facit.* Sunt enim *preces* signa *spei*; spes vero potentiae & bonitatis divinae agnitio est.

Secundo, Gratiarum actio, quae ejusdem

dem affectus signum est, nisi quod beneficium *antecedant preces, gratia consequantur.*

Tertio, *Dona*, id est, *oblaciones & sacrificia sunt enim Gratiarum actiones.*

Quarto, *Non jurare per alium.* Est enim juramentum hominis contra se ipsum, si fallat; iræ imprecatio ejus, qui & scire, utrum fefellerit, necne, & punire quamvis potentem potest. Id quod solius Dei est. Siquidem enim Homo aliquis esset, cui neque abscondi subditorum suorum *malitia*, neque resistere potentia humana posset, sufficeret fides data, sine juramento; quæ violata posset ab Homine vindicari; neque igitur juramento esset opus.

Quinto, *De DEO consideratè loqui.* Signum enim *Timoris* est; *Timor autem Potentiæ confessio* est. Sequitur ex præcepto hoc: *non esse utendum Dei nomine temere, aut frustra;* utrumque enim inconsideratum est. *Non esse jurandum ubi non est opus;* est enim frustra. Opus autem non est; nisi inter civitates, ad vitandum, vel tollendum certamen per vim, quod oriri necesse est, ut promissis fides deest, vel in civitate ad judiciorum certitudinem. Item *non esse disputandum de divina natura.* Suppositum enim est, in regno Dei naturali solâ ratione omnia inquiri, hoc est, ex principiis
scien-

scientiæ naturalis. His autem tantum abest, ut sciamus naturam Dei, ut ne quidem nostri corporis, aut cujusque creaturæ proprietatis satis assequi possimus. Ex hujusmodi igitur disputationibus nihil provenit, præterquam quod ad modulum conceptionum nostrarum nomina, divinæ majestati temere imponamus. Sequitur quoque (quod attinet ad jus Regni Dei) inconsideratam & temerariam loquutionem esse eorum qui dicunt, *Hoc vel illud non consistere cum justitiâ divinâ.* Nam & homines contumeliæ ducunt si filii sui jus eorum disputent, aut justitiam aliter quam imperatis suis metiantur.

Sextò, in *Precibus, Gratiarum actionibus, Sacrificiisque quidquid exhibetur, oportere esse in suo genere optimum, & honoris significativum; nimirum orationem esse non subitam, aut levem, aut plebeiam, sed pulchram & bene compositam.* Nam etsi absurdum erat, quod Ethnici Deum sub imagine colerent, non tamen à ratione alienum erat, quod carminibus, & musicâ in sacris uterentur. Item *Victimas pulchras, & Donaria magnifica, & quæ aguntur, vel submissivæ vel gratitudinis significativa, vel beneficiorum acceptorum memorativa esse; proficiscuntur enim hæc omnia à studio honorandi.*

Septimò, *Deum non solum secretò, sed palam & publice in conspectu hominum coli oportere.* Etenim cultus eo maxime placet, ut dictum est suprà, articulo 13. quod gignat honorem in aliis. Nisi ergo alii videant, quod in cultu gratisimum est, perit. Postremò, summo conatu *observandas esse leges naturales.* Etenim Domini imperium parvi pendere, superat omnes alias contumelias; sicut & è contrario, omnibus sacrificiis acceptior est obedientia. Atque hæ sunt legem naturalium circa cultum Dei præcipuæ, earum (inquam) quas dicit ratio hominibus singulis. Totis autem civitatibus, quarum unaquæque una est Persona, eadem Ratio naturalis præterea imperat *Cultus Publici uniformitatem.* Nam quæ actiones fiunt à singulis secundum rationem privatam, eæ civitatis actiones non sunt, neque ergo civitatis cultus, quod autem fit à civitate, fieri intelligitur ejus, vel eorum qui summum habent imperium, ideoque consensu civium simul omnium, id est, *uniformiter.*

XVI. *Leges naturales circa cultum divinum, quæ præcedente articulo numerantur, signa honoris naturalia tantum exhiberi præcipiunt.* Considerandum autem est, duo esse genera signorum; alterum *Naturalium*, alterum *Positivorum*, sive ex constituto expresso, *In regno Deo naturalis, civitatum posse cultum Deum instituire arbitrio suo*

fo, vel tacito. Quoniam jam in omni
 linguâ, *Nominum* five *Appellationum*,
 usus ex constituto oritur, etiam ex con-
 stituto poterit mutari. Quod enim de-
 pendet & vim suam derivat à volun-
 tate hominum, eorundem consentien-
 tium voluntate mutari, vel aboleri po-
 test. *Nomina* ergo quæ ex constituto ho-
 minum obtinuerunt Deo *attribui*, eo-
 rundem constituto cessare possunt: quod
 autem constituto hominum potest
 fieri, id constituere civitati licet. Jure
 ergo civitas (hoc est ii, qui totius civi-
 tatis potestatem habent) quæ *nomina*
sive appellationes Deo *honorificæ* sint,
 quæ non sint, hoc est, quæ doctrinæ
 de natura & operationibus Dei publi-
 cè tenendæ, vel profitendæ sunt, judi-
 cabit. Actiones autem significant non
 ex constituto hominum, sed naturali-
 ter, sicut effectus sunt signa suarum cau-
 sarum; quarum quædam semper signa
 sunt contemptus eorum, coram quibus
 fiunt, nimirum quibus ostentatur corpo-
 ris immundities, & quæcunque pudet
 facere coram iis quos reveremur. Aliæ
 semper signa sunt honoris, ut, accedere,
 & alloqui decenter, & humiliter, cede-
 re de via, vel de alio quocunque com-
 modo. Nihil in his mutare civitas po-
 test. Sed infinitæ aliæ sunt, quæ, quod
 attinet ad honorem aut contumeliam,

adiaphoræ sunt; ea verò in signa honoris à civitate & institui possunt, & institutionæ revera honorificæ sunt. Ex quo intelligi potest, civitati obediendum esse, quicquid jusserit pro signo honorandi Deum, id est, pro cultu usurpari, modo id in signum honoris institui possit; quia honoris signum est, quod jussu civitatis pro tali usurpatur.

XVII. Regnante Deo per solam naturam, quæ sint leges ejus, tam sacræ quam seculares, diximus jam. Quoniam autem nemo est, quin falli ratiocinando possit, contingatque circa plerasque actiones, homines discordi sententiâ esse, quæri ulterius potest, quem nam, *recte rationis*, hoc est, legum suarum *interpretem* Deus esse voluerit. Et de *legibus* quidem *secularibus*, id est, de iis, quæ pertinent ad justitiâ, & mores hominum versus homines, ex antè dictis de civitatis constitutione, rationi consentaneum esse demonstravimus, *judicia* omnia esse penes civitatem; *judicia* autem nihil aliud esse, quam legum interpretationes: & per consequens *legum interpretes* ubique esse civitates, hoc est, eos qui civitatum habent imperium summum. De *legibus* autem *sacris* considerandum est, quod supra cap. 5. artic. 13. demonstravimus, singulos cives tantum juris in eum vel eos qui impe-

Regnante Deo per naturam solam, legum omnium interpretem esse civitatem, id est, eum hominem, vel curiam, quæ habet sub Deo civitatis imperium summum.

rium habent civitatis, quantum transferre potuerunt, transtulisse. Potuerunt autem transferre jus decernendi de modo quo Deus honorandus sit, ergo & transtulerunt. Quod autem id potuerint, ex eo manifestum est, quod modus honorandi Deum ante constitutam civitatem ab uniuscujusque *ratione privatâ* petendus erat, unusquisque autem *rationem privatam*, *rationi totius civitatis* submittere potest. Præterea si singuli propriam rationem in colendo Deo sequerentur, in tanta diversitate colentium, alter alterius cultum in decorum, vel etiam impium judicaret; neque alter alteri Deum honorare videretur, non esset ergo *cultus*, ne is quidem qui maxime cum ratione congrueret, propterea quod natura *cultus* in eo consistit, ut sit *signum honoris interni*: signum autem non est nisi quo aliquid innotescit aliis, neque ergo signum honoris est, nisi quod aliis sic videtur. Rursus signum verum est, quod consensu hominum fit signum, ergo etiam honorificum est, quod consensu hominum, id est, jussu civitatis fit signum honoris non est ergo contra voluntatem Dei, per solam rationem declaratum, exhibere ipsi signa honoris quæ imperabit civitas. Possunt ergo cives jus decernendi de modo colendi Deum, in eum vel eos

trans-

transferre, qui civitatis habent imperium summum. Imò debent; alioquin enim, omnes absurdæ opiniones de natura Dei, ceremoniæque omnes ridiculæ, quæ apud ulla gentes existere, in eadem simul civitate conspicerentur; ex quo contingeret unicuique credere, cæteros omnes Deum contumeliâ afficere. Itaque de nemine rectè dici posset, quod Deum coleret: nemo enim Deum colit, id est, honorat externe, nisi is qui ea facit, quibus aliis appareat honorare. Concludi itaque potest, *legum naturalium*, tam *sacrarum*, quam *secularium*, regnante Deo per solam naturam, *interpretationem*, dependere ab autoritate civitatis, hoc est, ejus hominis, vel curiæ, cui concessum est summum civitatis imperium; & Deum, quicquid imperat, per ejus vocem imperare. Et, è converso, quod ab iis imperatur & circa modum honorandi Deum, & circa secularia, imperari à Deo.

XVIII. In contrarium autem interrogare quis poterit, Primo, an non sequatur, obediendum civitati esse, si directè imperat, Deum contumelia afficere, vel prohibeat colere? Dico, non sequi, neque eùs obediendum, nam contumeliâ afficere, aut non omnino colere, à nemine intelligi potest pro

*Dubitatio-
nes quedam
sublate.*

1.

modo colendi: neque etiam habuit quifquam ante civitatem constitutam, eorum, qui Deum regnare agnoverunt, jus negandi honorem ipsi inde debitum: neque ergo jus talia imperandi in civitatem transferre potuit. Deinde, si quaeratur, an obediendum civitati sit, si imperet aliquid dici, vel fieri, quod non est directè in Dei contumeliam, sed ex quo per ratiocinationem consequentiæ contumeliosæ possunt derivari; veluti si imperetur Deum colere sub imagine, coram iis, qui id fieri honorificum esse putant? Certè faciendum (*) est. Cultus enim instituitur in signum honoris: sic autem colere, signum honoris est, & honorem Dei propagat apud eos quibus pro signo habetur. Vel si imperetur Deo nomen attribuere; quod non intelligimus quid significet, aut quomodo cum hoc ipso nomine, DEO, cohaereat; id quoque faciendum est; quia quæ facimus honoris causâ, nec intelligimus aliter se habere, si pro signis honoris accipiuntur, signa honoris sunt, idèque, si ea facere recusamus, recusamus Dei honorem propagare. Idem sentiendum est de omnibus *attributis & actionibus* circa cultum Dei mere rationalem, quæ cadere in controversiam, vel disputari possunt. Quamquam enim hujusmodi imperata possunt esse interdum

dum contra rectam rationem, ideoque
peccata in iis qui imperant, non tamen,
sunt contra rectam rationem, neque
peccata in subditis, quorum in rebus
 controversis recta ratio est ea quæ sub-
 mittitur rationi civitatis. Postremo, si
 is homo vel curia cui commissa est
 3
summa potestas civitatis, jubeat se co-
li attributis & actionibus illis, quibus
colendus est Deus, quæri potest an-
obediendum sit. Multa sunt quæ & Deo
 & hominibus communiter attribui pos-
 sunt; nam, & hominibus laudari, & ma-
 gnificari possunt; multæque actiones,
 quibus & Deus & homines coli possunt.
 Sed *attributorum & actionum* significa-
 tiones tantum spectandæ sunt. *Attribu-*
tis ergo quibus significamus sentire nos,
 hominem aliquem ita imperium habe-
 re, ut à Deo non dependeat; vel esse im-
 mortalem, vel potentiæ infinitæ, & si-
 milibus, quamquam jubeant Reges, ab-
 stinendum est; sicut & *actionibus* idem
 significantibus, ut precari absentem ro-
 gare ea quæ solus Deus dare potest, ut
 pluvias, & serenitatem; offerre ei quæ
 solus Deus accipere potest, ut holocau-
 sta; vel cultum exhibere, quo major ex-
 hiberi potest, ut sacrificium. Hæc enim
 eo tendunt, ne Deus regnare existime-
 tur, contra id quod ab initio supponitur.
 Cæterum genuflexio, prostratio, vel alius

quicumque actus corporis adhiberi licite potest, etiam in cultu civili: possunt enim significare agnitionem potestatis civilis tantum. Cultus enim divinus à civili, non motu, situ, habitu, aut gestu corporis distinguitur, sed sententiæ de eo qui colitur declaratione; ut si prosternamus nos ante aliquem animo declarandi eo signo quod habemus eum pro Deo, cultus divinus est: si idem facimus in signum agnitionis imperii civilis, cultus civilis est. Neque distinguitur cultus divinus à civili per ullam actionem quæ intelligi solita est sub nominibus *ἀγρία* & *δουλεία*, quorum prius servorum officium, posterius sortem denotans, nomina sunt ejusdem numero actionis.

Annotatio.

Certè faciendum est.) Diximus capitis presentis articulo 14. qui Deo terminos attribuunt, facere eos contra legem de cultu Dei naturalem. Jam qui Deum colunt sub imagine, terminos illi statuunt, faciunt ergo quod faciendum non est, & locus hic priori videtur esse contrarius. Sciendum igitur est primo, non illos qui imperio coacti sic colunt, Deo terminos assignare; sed qui imperant, nam qui invitati colunt, revera colunt, sed eo in loco stant vel procumbunt in quo loco stare vel procumbere à legitimo imperante jussi sunt.

Secun-

Secundo, faciendum esse dico, non semper & ubique, sed supposito nullum aliam esse colendi Deum regulam præter dictamina humanæ rationis; nam tunc voluntas civitatis pro ratione est. At in Regno Dei per Pactum, sive antiquum sive novum, ubi expresse prohibetur Idololatria, etsi civitas sic colere jubeat, tamen faciendum non est. Quæ si consideraverit, qui repugnantiam putavit esse aliquam inter articulum hunc & decimum quartum, ita putare desinet.

XIX. Ex iis quæ dicta sunt, colligitur, Regnante Deo per solam rationem naturalem, peccare subditos primò, si violant leges morales illas, quæ explicatæ sunt cap. 2. & 3. Secundo, si violant leges sive mandata civitatis in iis rebus quæ pertinent ad justitiam. Tertio, si non colant Deum, κατὰ τὰ νόμιμα. Quarto, si non confiteantur coram hominibus verbis & factis, unum esse Deum Optimum, Maximum, Beatissimum, totius mundi, mundanorumque Regum Regem supremum: Hoc est, si Deum non colunt. Quartum hoc peccatum in Regno Dei naturali, per ea quæ dicta sunt capite præcedente, articulo 2. læsæ divinæ Majestatis crimen est. Est enim negatio divinæ potestatis, sive Atheismus. Proce-

dunt enim Peccata hic similiter ac si supponeremus aliquem hominem esse supremum Regem, qui absens regnaret per Proregem, contra quem peccarent quidem illi, qui Proregi non obedirent in omnibus, excepto si regnum sibi ipsi arrogaret, vel alii tradere voluerit, illi verò qui ita absolutè eidem obedirent, ut illud non exciperent, Rei majestatis dicerentur.

C A P U T XVI.

De Regno Dei per pactum vetus.

I. Veram religionem [superstitione extraneationes occupante] instituit Deus per Abrahamum. II. Pacto inter Deum & Adamum, prohibita est disputatio de mandatis superiorum. III. Pacti inter Deum & Abrahamum formula. IV. In pacto illo continetur agnitio non simpliciter, sed ejus qui apparuit Abrahamo. V. Leges quibus Abrahamus tenebatur, alie non erant præter leges naturæ, & legem Circumcisionis. VI. Abrahamus verbi Dei, & legum omnium apud suos interpres erat. VII. Subditi Abrahami peccare non potuerunt ipsi obediendo. VIII. Pactum Dei cum populo Hebræo ad montem Sinai. IX. Inde regimen Dei nomen Regni sortitum est. X. Quenam leges Judæis à Deo impositæ sint. XI. Quid sit, & quomodo cognoscendum Verbum Dei. XII. Quodnam fuerit Verbum Dei scriptum apud Judæos. XIII. Potestatem interpretandi Verbum Dei,

Dei, & summam potestatem civilem conjunctas fuisse in Mose, dum viberet. xiv. Easdem conjunctas fuisse in summo Sacerdote, vivente Josua. xv. Easdem conjunctas fuisse in summis Sacerdotibus usq; ad Saullem Regem. xvi. Easdem conjunctas fuisse in Regibus usq; ad captivitatem. xvii. Easdem fuisse in Sacerdotibus post captivitatem. xviii. Apud Judæos, negatio providentiæ divinæ, & Idololatria, sola erant crimina læsæ Majestatis divinæ; in cæteris omnibus, Principibus suis parere debebant.

Habet hoc humanum Genus, ab Imbecillitatis propriæ conscientia, & admiratione eventuum naturalium, ut plerique credant esse omnium rerum visibilium, Opificem invisibilem Deum; quem etiam metuunt sentientes non esse sibi satis tutelæ in se ipsis. Cæterum, ut eum rectè colerent imperfectus usus rationis, & affectuum vehementia obstitere. Metus autem invisibilium, quando à recta ratione separatur, superstitionis est. Hominibus itaque sine speciali Dei auxilio, utrumque scopulum effugere *Atheismum* & *superstitionem*, penè erat impossibile, hæc enim à metu sine recta ratione, ille à *rationis opinione* sine metu proficiscitur. Maximam itaque partem hominum facile occupavit *Idololatria*; & coluerunt Deum omnes populi

Veram religionem
[*superstitione cæteras nationes occupante*]
instituit Deus per Abrahamum.

Gentes sub *imaginibus* & *figuris* rerum finitarum, spectraque sive phantasmata, forte ex metu dæmonia appellantes, coluere. Placuit autem divinæ majestati (ut in Historia sacra scriptum legimus) ex genere humano unum per quam ad verum sui cultum homines perduceret, evocare *Abrahamum*; illi se supernaturaliter revelare; & cum illo atque illius semine celeberrimum illud inire Pactum, quod appellatur *Pactum*, & *Fœdus*, & *Testamentum Antiquum*. Is igitur Religionis veræ caput est; is *Post diluuium unum esse Deum Creatorem Univerſi primus docuit*. Et ab eo *Regnum DEI per Pacta* initium sumit. Joseph. Antiq. Jud. lib. 1. cap. 7:

Pactum inter Deum & Adamum, prohibita est disputatio de mandatis superiorum. II. Initio mundi regnavit quidem Deus, non solum naturaliter, sed etiam per *pactum*, super *Adamum* & *Evam*; ut videatur nullam voluisse obedientiam præstari sibi, præter illam quam diceret ratio naturalis, nisi per *pactum*, id est, ex ipsorum hominum consensu. Quoniam autem *pactum* hoc statim irritum factum est, neque unquam post renovatum, non est inde *Regni Dei* (de quo hoc loco agimus) deducenda origo. Hoc tamen obiter notandum, præcepto illo de non comedendo de arbore *scientia boni & mali*, (sive *judicatio de Bono & Malo* prohibita sit, sive eius fructus

fructus alicujus arborei) Deum postulasse præceptis suis obedientiam simplicissimam, sine disputatione, an *Bonum* vel *Malum* esset quod præciperetur; fructus enim arboris, si mandatum absit, nihil habet in natura sua, quo esus ejus moraliter *malus*, hoc est, *peccatum* esse possit.

III. Pactum autem inter *Deum* & *Abrahamum* hac formula initum est. Genes. 17. vers. 17. 8. *Statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempiterno, ut sim Deus tuus & seminis tui post te in sempiternum. Daboque tibi & semini tuo terrarum peregrinationis tue, omnem terram Chanaan in possessionem æternam.* Quo verò *Abrahamus* & semen ejus memoriam fœderis hujus conservare posset, necessaria erat signi institutio. Adjecta ergo est pacto *Circumcisio*, sed tamen ut signum tantum, vers. 10. *Hoc est pactum meum quod observabis inter me & te, & semen tuum post te: Circumcidetur ex vobis omne masculinum, & circumcidentis carnem præputii vestri, ut sit in signum Fœderis inter me & vos.* Pactum ergo est, ut *Abrahamus* agnoscat, *Deum* esse Deum ipsius & seminis ejus, hoc est, illi submittat se regendum; & ut Deus det *Abrahamo* hæreditatem terræ illius in qua tunc ha-

Pacti inter Deum & Abrahamum formula.

bitabat, sed ut peregrinus; utque *Abrahamus* in signum memoriale hujus pacti curaret se & semen ejus masculinum circumcidi.

In Pacto illo continetur agnitio Dei, non simpliciter, sed ejus, qui apparuit Abrahamo. IV. Cum vero *Abrahamus* etiam ante pactum Deum agnovisset mundi creatorem & regem, (neque enim de *existentia*, neque de *Providentia DEI* unquam dubitavit:) quomodo superfluum non erat, quod obedientiam sibi naturam debitam voluerit Deus pretio & per *contractum* acquirere, promittendo scilicet *Abrahamo* Regnum terræ *Chanaan*, hac lege, ut acciperet eum pro Deo suo, cum jure naturali id jam ante esset? Illis itaque verbis, *ut sim Deus tuus & seminis tui post te*, non intelligitur satisfieri huic pacto ab *Abrahamo*, sola agnitione potestatis, & domini, quod Deus habet in homines naturaliter, hoc est, agnoscendo Deum indefinitè, quod *rationis naturalis* est, sed oportere eum agnoscere definite illum, qui dixerat ipsi, Genes. 12. v. 34. *Egredere de Terra tua*, &c. Genes. 13. vers. 14. *Leva oculos*, &c. Qui apparuit ei. Gen. 18. v. 1. sub specie trium virorum Cœlestium: & Genes. 15. vers. 1. per visionem: & vers. 3. per somnium, quod *Fidei est*. Qua specie apparuerit Deus *Abrahamo*, quali sono eum alloquutus sit, non explicatur; constat tamen, credidisse *Abrahamum*

hamum, vocem illam fuisse vocem Dei, & revelationem veram, & voluisse à suis coli illum, qui sic eum alloquutus erat, pro Deo universi creatore; fidemq; ejus in eo sitam fuisse, non quod crediderit Deum esse, aut in promissis veracem esse, id quod credunt omnes, sed quod non dubitaverit Deum fuisse illum, cujus vocem & promissa audierat. Et Deum *Abrahami* significare, non simpliciter Deum, sed Deum illi apparentem, quem admodum cultus quem *Abrahamus* debebat Deo, eo nomine non erat cultus rationis, sed religionis & fidei; nec quem ratio, sed quem Deus supernaturaliter revelaverat.

V. Leges autem *Abrahamo* à Deo, Leges qui-
vel ab *Abrahamo* familiæ suæ positas, bus *Abraha-*
tunc vel post, seculares, vel sacras, mus tenebat
(excepto mandato de *circumcisione*, tur, aliæ
quod in ipso *Pacto* continetur) nullas non erant
legimus. Ex quo manifestum est, non præter leges
fuisse alias leges, aut cultum quibus natura &
Abrahamus tenebatur; præter leges na- legem cir-
turales, & cultum rationalem, & cir- cumcisionis.
cumcisionem.

VI. Erat autem legum omnium in- *Abrahamus*
terpres, tam sacrarum, quam secularium, verbi Dei, &
apud suos *Abrahamus*, non modo natu- legum om-
raliter, quatenus legibus uteretur natu- nium, apud
ralibus tantum, sed etiam ex ipsa pacti suos inter-
formula, quâ promittitur ab *Abrahamo* pres erat.

obedientia, non pro se tantum, sed etiam pro semine suo. *Quod frustra fuisset nisi filii ejus illius mandatis obedire tenerentur.* Atque quod dicit Deus, Genes. 18. vers. 18. *Benedicendæ sunt in illo omnes nationes terra: scio enim quod præcepturus sit filiis suis & domui suæ post se, ut custodiant viam Domini, & faciant judicium & justitiam,* quomodo intelligi potest, nisi filii & domus ejus teneri ad obedientiam illius mandatis præstandam supponerentur?

Subditi Abrahami VII. Sequitur hinc, subditos *Abrahami* ipsi obediendo peccare non potuisse, modo *Abrahamus* non impetrasset *Dei existentiam* vel *Providentiam*, negare, vel facere aliquid, quod esset expresse contra honorem Dei. In cæteris rebus omnibus *Verbum Dei* ex illius solius ore petendum erat, ut *legum omnium & verborum Dei interpretis.* Deus enim *Abrahami* quis fuerit & quomodo colendus, ab *Abrahamo* solo doceri poterant. Qui vero post *Abrahami* mortem subditi erant imperio *Isaaci* aut *Jacobi*, sine peccato per eandem rationem ipsis in omnibus parvere, quamdiu pro Deo & Rege suo agnoscerent & profiterentur *Deum Abrahami.* Prius enim *Deo* simpliciter se submiserant, quàm *Abrahamo*; prius autem *Abrahamo*, quàm *Deo Abrahami*, & rursus prius

prius *Deo Abrahami*, quàm *Isaaco*. In subditis itaque *Abrahami*, unicum erat, *crimen læsæ majestatis divinæ*, negare Deum; sed in posteris eorum, læsæ majestatis crimen hoc quoque erat, *negare Deum Abrahami*, hoc est, colere Deum aliter quàm ab *Abrahama* est institutum, nimirum sub imaginibus (†) manu-factis, prout fecerunt cæteræ nationes, quæ propter eam causam appellabantur *Idolotatræ*. Atque hucusque subditi circa mandata principium suorum, quid faciendum & quid fugiendum erat, satis facile dignoscere potuerunt.

Sub Imaginibus manu-factis) *Vide Annotatio.*
cap. 15. art. 14. ibi cultum tolem irrationalem esse ostendimus. At si jussu civitatis fiat, cui verbum Dei scriptum non est cognitum neque receptum, cultum talenz cap. 15. art. 18. ostendimus esse rationalem. Caterum ubi Deus regnat per patrum, in quo, ne sic colant, expresse caveatur, ut per pactum Abrahami; ibi sibi injussu sive jussu civitatis fiat, male fit.

VIII. Ut pergamus jam, ductum sequendo scripturæ sacræ, idem *Pactum* renovatum est, Gen. 26. vers. 3. 4. cum *Hebræo ad*
Isaaco. & Gen. 28. vers. 14. cum *Jacobo,* *montem Sinai.*
 ubi Deus se appellat non simpliciter *Deum*, quem natura esse dicit; sed distinctè,

stinctè, *Deum Abrahami & Isaaci*: & post, idem *Pactum* renovaturus per *Mosen* cum toto populo *Israëlis*, *Exod.* 3. vers. 6. *Ego, inquit, sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob.* Deinde cum populus ille constitisset in deserto prope montem *Sinai*, non modo liberrimus, sed etiam subjectionis humanæ propter memoriam recentem servitutis *Ægyptiacæ* inimicissimus, *Pactum* illud antiquum profutum est omnibus redintegrandum, hac formula, *Exod.* 19. vers. 5. *Si ergo audieritis vocem meam & custodieritis Pactum meum* (nimirum *Pactum* initum cum *Abrahamo, Isaaco, & Jacobo*) eritis mihi in peculium ex cunctis populis, mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in Regnum Sacerdotale, & gens sancta. Respondit autem omnis populus simul, vers. 8. *Cuncta quæ loquutus est Dominus, faciemus.*

Inde regi- IX. In hoc Fœdere animadverten-
men Dei, da est inter alia, appellatio Regni non
nomen re- ante usurpata. Quamquam enim Deus
gni sorti- & per naturam, & per *Pactum* cum
tum est. *Abrahamo* esset ipsorum Rex, debebant
 tamen ei obedientiam & cultum natura-
 lem tantum, quatenus subditi ipsius;
 religiosum vero qualem instituit *Abra-*
hamus, quatenus subditi *Abrahami,*
Isaaci, vel *Jacobi* suorum Principum na-

turalium; ipsi enim *Verbum Dei* nullum acceperant præter illud naturale verbum rectæ rationis, neque *pactum* inter Deum & ipsos ullum intercefferat, nisi quatenus voluntates eorum includerentur in voluntate *Abrahami*, ut Principis sui. Jam verò per pactum initum ad montem *Sinai*, consensu habito singulorum, fit *Regnum Dei* super eos *institutum*. Ab hoc tempore initium habet celeberrimum illud in scripturis sacris, & scriptis Theologorum *Regnum Dei*: atque hoc spectat, quod cum *Israëlitæ*, Regem exposcerent, dixit Deus *Samueli*, 1. Sam. 8. vers. 7. *Non te abjecerunt, sed me, ne regnum super eos.* & quod dixit *Samuel Israëlitis*, 1. Sam. 12. vers. 12. *Dixistis, Rex imperabit nobis, cum Dominus Deus vester regnaret in vobis,* & quod dicitur Jerem. 31. vers. 31. *Pactum, quod pepigi, &c. cum ego dominatus sum eorum,* atque etiam doctrina *Judæ Galilæi*; cujus mentio fit apud *Joseph. Ant. Jud. lib. 18. cap. 2.* his verbis: *Quartæ autem studium sapientiæ sectantium viæ primus autor fuit Judas Galilæus. Hi cetera cum Phariseis consentiunt, nisi quod constantissimo libertatis amore flagrant, credentes solum Deum, Dominum habendum ac Principem, & facilius vel exquisitissima pœnarum genera laturi, una cum cognatis suis ac carissimis,*

simis, quam mortalem aliquem appellare Dominum.

*Quenam
leges Judæis
a Deo impo-
sitæ sint.*

X. Jure regni per *Pactum* sic constituto, videndum proximo loco est, quasnam eis Deus proposuerit *leges*. Ex verò omnibus notæ sunt, nimirum *Decalogus*, & illæ aliæ tam *judiciales*, quàm *ceremoniales*, quæ habentur à vicésimo capite *Exodi* usque ad finem *Pentateuchi*, & obitum *Mosis*. *Legum* autem in universum per manum *Mosis* traditarum, aliæ sunt quæ naturaliter obligant, ut quæ à *Deo*, quatenus *Deo natura*, latae sunt, & vim suam obtinuerunt etiam ante *Abrahamum*. Aliæ quæ obligant ex vi *pacti* initi cum *Abrahamo*, ut pote latae à *Deo*, quatenus *Deo Abrahami*, quæ vim suam habuerant ante *Mosen*, propter *Pactum* illud prius. Aliæ verò obligant ex *pacto* illo solo quod postremum, initum est cum ipso populo, utpote latae à *Deo* quatenus *Rege peculiari Israelitarum*. Primi generis sunt omnia præcepta *Decalogi* quæ pertinent ad mores, qualia sunt, *Parentes honorabis; non occides; non mæchaberis; non furaberis; non dices falsum testimonium; non concupisces*. Sunt enim *leges naturales*. Præterea præceptum *de non assumendo Dei nomine in vanum*; est enim pars cultus naturalis, ut ostensum est capite præcedente, articulo 15. Item se-

cundum, de non adorando per imaginem à se ipsis factam; est enim & hoc religionis naturalis, ut eodem articulo ostenditur. Secundi generis est præceptum *Decalogi* primum, de non habendis diis alienis; in eo enim consistit essentia *pacti Abrahami*, per quod Deus nihil aliud exigit, quam ut ipse Deus ipse esset & seminis ejus. Item præceptum de sanctificando *sabbatho*. Est enim instituta septimi diei sanctificatio in memoriam creationis *Hexemeræ*, ut apparet ex his verbis, *Exod. 31. v. 17. Pactum est subditur sabbatum, sempiternum inter me & filios Israel, signumque perpetuum: sex enim diebus fecit Dominus cælum & terram, & in septimo die ab opere cessavit.* Tertii generis sunt leges politica, judiciales, ceremonialesque, quæ spectabant ad *Judeos* solos. Primi & secundi generis leges in *tabulis lapideis* scriptæ, nempe *Decalogus*, in ipsa *Arca* conservabantur; cæteræ scriptæ in totius legis volumine reponerantur in *arca latere*. *Deut. 3. vers. 26.* hæ enim retenta fide *Abrahami* poterant mutari, illæ non poterant.

XI. *Leges Dei omnes sunt Verbum Quid sit, & Dei, sed non è converso omne Verbum quomodo Dei est lex. Ego sum Dominus Deus cognoscens tuus qui eduxit te de terra Ægypti, Verbum Verbum Dei est, lex non est. Neque omne Verbum Dei.*

id quod ad *Verbum Dei* declarandum; una cum ipso enunciatur, aut scribitur, statim *Verbum Dei* est. Nam, hæc dicit *Dominus*; non est Domino vox, sed præconis, sive Prophetæ. Id omne & solum *Verbum Dei* est, quod Deum loquutum esse pronuntiavit Prophetæ verus. Scripta autem Prophetarum comprehendunt tam quæ Deus, quam quæ ipse Prophetæ dicit, ideo *Verbum Dei* appellantur; quia *Verbum Dei* continent. Quoniam autem *Verbum Dei* id omne & solum est; quod pro tali exhibetur à vero Prophetæ, sciri quid sit *Verbum Dei*, antè non potest, quam cognoscatur quis sit Prophetæ verus; nec *Verbo Dei* credi, quam credatur Prophetæ. *Mosi* à populo *Israëlitico* creditum est propter duas res: *miracula*, & *fidem*, utcunque enim magna & evidentissima miracula operatus fuerat, non tamen ei credidissent, saltem non credendum erat, si ad alium cultum eos ex *Ægypto* evocasset, quam ad cultum Dei *Abrahami*, *Isaaci*, & *Jacobi*; patrum suorum. Fuiſſet enim contra *Pactum* ab illis cum Deo initum. Similiter duæ res sunt, nimirum *predictio futurorum supernaturalis*; quod est ingens miraculum, & *fides in Deum Abrahami liberatorem eorum ex Ægypto*, quas Deus omnibus *Judeis* pro notis veri Prophetæ habent.

bendas proposuit. Cui alterutra harum deest, is propheta verus non est, nec pro verbo Dei habendum est, quod pro tali obtendit. Si desit fides, reprobat-
tur his verbis: Deut. 13. vers. 1, 2, 3, 4, 5. *Si surrexerit in medio tui Propheta, aut qui somnium vidisse se dicat, & prædixerit signum atque portentum, & e venerit quod loquutus est, & dixerit tibi: eamus, & sequamur Deos alienos, &c. Prophe-
ta ille, aut fictor somniorum interficietur.* Si prædictio eventuum desit, rejicitur his verbis; Deut. 18. vers. 21. 22. *Quod si tacita cogitatione responderis, quomodo possum intelligere, quod Verbum Dominus non est loquutus? Hoc habebis signum.*
Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non e venerit, hoc Dominus non est loquutus, sed per tumorem animi sui Propheta confinxit. Jam quod Verbum Dei sit id quod per verum Prophetam pro tali enunciatur, & quod verus Propheta apud Judæos fuerit, cujus fides vera erat, & cujus prædictionibus eventus respondebant, extra controversiam est. Sed quid sit sequi Deos alienos, & utrum eventus, qui prædictionibus respondere affirmantur, eis verè respondeant, necne multas controversias pati potest, præsertim in prædictionibus quæ obscurè atque ænigmaticè eventum præsignificant, quales sunt prædictiones propheta-
rum

rum ferè omnium, ut qui non palam, sicut Moses, sed *per anigmata & figuras Dominum vident*. Num. 12. vers. 8. De his autem judicari aliter non potest, quam per *Rationem naturalem*, pependet enim judicatio illa ex interpretatione Prophetæ & comparatione ejusdem cum eventu.

Quodnam fuerit Verbum Dei scriptum.

XII. Pro *Verbo Dei scripto* habebant *Judei* librum legis totius, qui appellabatur *Deuteronomium*, usque autem ad captivitatem, quantum ex *Historia sacra* colligi potest, illum solum, nam liber hic traditus est ab ipso *Mose* Sacerdotibus asservandus & reponendus in latere *Arce Fœderis*, & à Regibus describendus, Deut. 3. vers. 9. 26. idemque longo post tempore autoritate Regis *Josia* pro *Verbo Dei* recognitus; 2. Reg. 23. vers. 1. Cæteri verò libri Testamenti veteris quando fuerint in canonem primum recepti, non apparet. Quod autem attinet ad Prophetas, *Isaiam* & cæteros, cum prædicerent non nisi ea, quæ vel in captivitate, vel post captivitatem futura erant, eorum scripta non potuerunt pro Prophetis illico haberi, propter legem supra citatam ex Deut. 18. vers. 21. 22. quâ jubebantur *Israëlita*, ne pro Propheta haberent, nisi eum cujus prædictionibus eventus responderent. Atque hinc fortè est, quod *Judei*, quos interfe-

cerunt,

cerunt, cum propharent, eorum scripta post, propter eventum predictionum, pro Prophetis, hoc est pro verbo Dei habuerunt.

XIII. Cognito, quæ fuerint sub *Potestatem*
Mo *vetere leges*, & quod *Verbum Divi-* *interpre-*
num ab initio receptum; considerandum *tandi Ver-*
 deinceps est, penes quem, vel quos, de *bum Dei, &*
 scriptis Prophetarum post surgentium, *summam*
 an recipienda essent pro *Verbo Dei*, id est, *potestatem*
 an eventus predictionibus responderent, *civilem cons-*
 necne, judicandi, & apud quem, vel quos *junctas fu-*
leges jam receptas & Verbum Dei scri- *isse in Mose*
ptum interpretandi residerent autoritas; *dum viberet*
 id quod per singula tempora, & mutatio-
 nes Republicæ Israeliticæ investigan-
 dum est.

Manifestum autem est, potestatem hanc, vivente *Mose*, totam fuisse penes ipsum. Nam si ipse *interpret legum & Verbi* non esset, oportet ut manus illud pertinuerit vel ad *singulos* privatim, vel ad congregationem sive *Synagogam* plurimum, vel ad *summum Sacerdotem*, vel ad alios *Prophetas*. -Primo, munus illud minimè fuisse privatorum hominum, aut congregationis ex illis compositæ, ex eo constat, quod non adhiberi, imò prohibiti fuerint gravissimis minis, ne aliter quam per *Mosen*, Deum audirent. Nam scriptum est, *Sacerdotes autem & populus ne transeant terminos, nec ascendant*

dant ad Dominum, ne fortè interficiat illos, descenditque Moses ad populum, & omnia narrabit eis. Exod. 19. v. 24, 25. Deinde quod neque singuli, neque congregatio debeat prætere, quod Deus per illos loquutus sit, & per consequens, quod ipsi *Verbum Dei interpretandi jus* habeant, ortâ occasione ex seditione, *Core, Dathan, Abiron*, & ducentorum & quinquaginta Synagogæ procerum, manifestè & expresse declaratur. Nam contendentibus illis, Dominum non minus loqui per ipsos, quam per Mosen, sic arguunt: *sufficiat vobis: quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus; cur elevamini super populum Domini?* Num. 16. v. 3. Quid autem de hac controversia statuerit Dominus, ex eo intelligitur, quod *descenderunt [Core, Dathan & Abiron] vivi in infernum, & ignis egressus à Domino interfecit ducentos quinquaginta viros* ibid. v. 33. & 35.

Secundò, Autoritatem illam non fuisse penes Aaronem summum Sacerdotem, manifestum est ex simili controversia inter ipsum una cum *Maria* sorore, & Mosen. Quæstio enim erat an Deus per *Mosen* solum loquutus fuerit, an etiam per ipsos, hoc est, an solas *Moses*, an etiam ipsi *Verbi Dei interpretes* essent. Sic enim dixerunt: *Num per*
Mosen

Mosen loquutus est Dominus? non & nobis similiter loquutus est? Num. 12. v. 2. Deus autem hos increpavit, distinxitque inter *Mosen* & alios *Prophetas*. *Siquis [inquiens] fuerit inter vos Propheta, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum, at non talis servus meus Moses, &c.* Ore enim ad os loquor ei, & non per *enigmata* & *figuras* *Dominum* videt, quare ergo non *timuisti*? &c. *ibid: v. 6. 7. 8.* Postremò, quod *interpretatio Verbi Dei*, *viventi Mose*, non fuerit penes *Prophetas* alios quoscunque, ex eo colligitur, quod jam citavimus de excellentia ejus super omnes alios; & ex ratione naturali, quandoquidem ejusdem *Prophetæ* est, *mandata Dei* & *ferre* & *explicare*; aliud autem *verbum Dei* tunc non erat præter illud, quod per *Mosen* annunciatum est. Et ex eo etiam quod *Propheta* eo tempore alius exstiterit nemo, qui ad *populum* prophetaverit, præter *70. seniores*, qui per *spiritum Mosis* prophetaverunt. Atque id quoque *injuria* factum credebatur *Josua*, *Mosis* tunc *minister*, post *successor*, donec *consentientem Mose* factum sciret. Id quod ex ipso *textu Scripturæ* manifestum est. *Descendit Dominus per nubem, &c. auferens de spiritu, qui erat in Mose, & dans septuaginta viris.* Num. 11. vers 25. Postquam autem nunciatum esset,

N quod

quod prophetarent, dixit *Josua* ad *Mosen*: *Domine mi, prohibe eos.* *Moses* autem respondit, *quid emularis pro me?* &c. Cum ergo *Moses* solus *Verbi Dei* nuncius esset, neque erat munus interpretandi penes privatos, nec penes *Synagogam*, nec penes *Sacerdotem*, nec penes alios *Prophetas*; restat, *interpretem Verbi Dei* unum fuisse *Mosen*, qui summam etiam potestatem habeat in rebus civilibus. Certamen autem *Core*, & cæterorum conjuratorum contra *Mosen* & *Aaronem*; & *Aaronis* cum sorore contra *Mosen*, suscitatum fuisse non propter animarum suarum salutem, sed propter ambitionem, & regnum in populum.

Easdem XIV. Tempore *Josua* interpretatio *legum* & *Verbi Dei* erat penes *Eleazarum* *conjunctas* in summum *Sacerdotem*, eundemque *Resummo Sa-* gem sub Deo absolutum. Id quo colligitur primo ex ipso pacto, in quo *Respublica Israelitarum* appellatur *Regnum Sacerdotale*, vel, ut recitatur 1. Petr. 2. 9. *Sacerdotium Regale*: quod nullo modo dici poterat, nisi per institutionem & pactum populi potestas Regia intelligeretur esse penes *Sacerdotem*. Neque repugnat ante dictis, ubi non *Aaron* sed *Moses* regnum sub Deo habuit: cum necessarium sit ubi unus homo instituit *Reipublicæ futuræ* formam, illum unum, *Regnum* pro suo tempore moderari (sive

Mon-

Monarchia, sive Aristocratia, sive Democratia sit) quod instituit; & habere potentiam omnem in præsens, quam aliis tributurus sit in futurum. Habuisse autem *Eleazarum* Sacerdotem non modo *Sacerdotiam*, sed etiam *imperium summum*, expresse habetur per ipsam *Josua* ad administrationem rerum vocationem. Sic enim scriptum est: *Tolle Josuam filium Nun, &c. qui stabit coram Eleazaro Sacerdote, & omni multitudine, & dabis ei precepta cunctis videntibus, & partem gloriae tuae, ut audiat eum omnis Synagoga filiorum Israel. Pro hoc, si quid agendum est, Eleazar Sacerdos consulat Dominum, Ad verbum ejus egredietur, & ingredietur ipse, & omnes filii Israel cum eo.* Num. 27. vers. 18, 19, 20, 21. Ubi consulere Deum, quicquid agendum sit, hoc est, Verbum Dei interpretari, & in nomine Dei imperare in omnibus, pertinet ad *Eleazarum*; Egredi autem & ingredi ad verbum ejus, hoc est, ei obedire, pertinet & ad *Josuam* & ad omnem populum. Notandum quoque est, vocem illam, *partem gloriae tuae*, aperte significare, non habuisse *Josuam* potestatem æqualem ei, quam habuerat *Moses*. Interim manifestum est, etiam tempore *Josuae* potestatem summam civilem, & auctoritatem interpretandi verbum Dei, fuisse ambas in eadem persona.

Easdem conjunctas XV. Post mortem *Josue* sequuntur tempora *Judicum* usque ad *Saulem* *Rege* *fuisse in* gem; in quibus manifestum est jus *summo Sa-*gni à Deo instituti mansisse apud *Sacerdote* *uq.* *cerdotem*. Erat enim *regnum* ex pacto *ad Saulem* *Sacerdotale*, id est, regnum Dei per *Sacerdotem*, atque tale esse debuit, usque dum forma illa à populo ipso, consentiente Deo, mutaretur: id quod non est factum antequam petentibus *Regem*, consensisset Deus, dixissetque Samueli: *Audi populum in omnibus, quæ loquuntur tibi: non enim te, sed me abjecerunt, ne regnem super eos.* 1. Sam. 8. v. 7. Potestas itaque civilis summa debebatur *jure*, ex institutione Dei, *Sacerdoti summo*. Facto autem potestas illa in Prophetis erat, quibus (à Deo extraordinarie suscitatis) *Israelitæ* (gens Prophetarum avida) propter existimationem prophetiæ protegendos se & judicandos subjecerunt. Ratio hujus rei erat, quod institutione Regni Dei sacerdotalis, etsi pœnæ statuti fuerint & Magistratus qui judicarent; jus tamen pœnas sumendi dependebat ab arbitrio privato. Et penes dissolutam multitudinem & singulos erat, punire vel non punire, prout à privato zelo excitarentur. Ideoque Moses imperio proprio morte multavit neminem; sed quando interficiendus aliquis esset, unus vel plures, in eum vel eos,

(auto-

autoritate divina, dicendoque; *Hoc dicit Dominus*) multitudinem concitavit. Erat autem conforme hoc naturæ regni Dei peculiaris. Ibi enim verè regnat Deus, ubi legibus, non hominum, sed Dei metu obeditur. Et si quidem homines tales essent, quales esse debent, optimus is esset civitatis status. Sed hominibus quales sunt regendis, necessaria est potentia (qua & jus comprehendo & vires) cogendi. Et propterea etiam ab initio per *Mosen* præscripsit Deus leges futuris Regibus; Deut. 17. v. 14. & *Moses* ultimus ad populum verbis prædixit, *Nobi quod post mortem meam iniquè agitis & declinabitis citò de via, quam præcepi vobis.* Deuter. 31. 29. Cuius ergo secundum hanc prædictionem ut-
 rerit alia generatio, *quæ non noverat Dominum & opera, quæ fecerat cum Israel, fecerunt filii Israel malum in conspectu Dei, & servierunt Baalam:* Jud. 2. 10, 11. scilicet abjecerunt regimen Dei, hoc est, *Sacerdotis* per quem Deus regebat, & postea cum ab hostibus vincerentur & servitute premerentur, Dei voluntatem non amplius à *Sacerdote*, sed à *Prophetis* expectavere. Hi igitur judicabant Israel de *facto*, jure autem obedientia, eorum debita erat *Sacerdoti summo*. Quamquam igitur *Regnum Sacerdotale* post mortem *Mosis* & *Josue* si-

ne viribus erāt, non erat tamen sine *jure*. Quod autem ad eundem Sacerdotem pertineret *interpretatio Verbi Dei*, ex eo manifestum est, quod Deus post tabernaculum, & arcam fœderis consecratam, non amplius loquutus sit in monte *Sinai*, sed in tabernaculo Fœderis, à propitiatorio quod erat inter Cherubinos, quo præter Sacerdotem nemini accedere licebat. Siquidem igitur *jus Regni* spectetur, simul erat *summum imperium civile*, & *Verbum Dei interpretandi autoritas* in Sacerdote, si vero *factum* consideres, simul erant in Prophetis qui Israelitas judicabant. Nam, ut *judices*, autoritatem habebant civilem; ut *Propheta*, interpretabantur verbum Dei; atque ita omni modo hucusque duæ illæ potestates inseparabiles exstiterē.

*Easdem
conjunctas
fuisse in Re-
gibus usque
ad captivi-
tatem.*

XVI. Constitutis Regibus, dubium non est, quin *Autoritas civilis* penes Reges esset. Cum enim Regnum Dei per Sacerdotem, petentibus Israelitis & consentiente Deo, finitum esset; quod notat enim Hieronymus loquens de libris *Samuelis*: Samuel (inquit) mortuo *Heli*, & occiso *Saul*, veterem legem abolitam monstrat. Porro in *Sadoc* atque *David* novi Sacerdotii & novi imperii Sacramenta testantur, jus, quo Reges gubernabant, in ipsa populi concessione

sione fundatum fuisse. Sacerdos id tantum jure poterat quod Deus juberet, Rex autem jure poterat quicquid poterat jure unusquisque in se. Illi enim *Israëlitæ*, jus de omnibus judicandi, & pro omnibus *Bellum gerendi* concesserunt; in quibus duobus continetur quidquid juris ab homine in hominem transferri potest. *Judicabit* [inquiunt] *nos Rex noster, & egredietur ante nos & pugnabit bella nostra pro nobis.* 1. Sam. 8. v. 23. *Judicia* ergo penes Reges erant. *Judicare* autem nihil aliud est, quam *leges* ad facta *interpretando applicare*; ad eosdem ergo pertinebat *legum interpretatio*. Et quia præter *legem Mosaicam*, aliud Verbum Dei scriptum usque ad captivitatem non agnoscebatur, penes Regem etiam erat autoritas *interpretandi Verbum Dei*. Imò siquidem Verbum Dei pro lege recipiendum sit, quamquam fuisse aliud Verbum Dei scriptum præter *legem Mosaicam*, cum interpretatio legum esset penes Reges, interpretatio ejus debebat esse penes eosdem. Quando *Deuteronomium* (in quo continebatur *lex Mosaica*) longo tempore perditum, rursus inventum erat, consulere quidem Dominum Sacerdotes *de libro illo*; non autem autoritate sua, sed precipiente *Josia*, nec immediate, sed per *Holdam* Prophetissam. Ex quo apparet, autori-

tatem admittendi *libros* pro *Verbo Dei*, non fuisse penes *Sacerdotem*. Neque ramen sequitur, autoritatem illam fuisse penes Prophetissam; quia de Prophetis, utrum pro veris habendi essent, necne, judicabant alii. Quorsum enim dedit Deus notas & signa omni populo, quibus Prophetæ veri à falsis distinguerentur, nimirum prædictionum eventum, & conformitatem cum Religione à Mose instituta, si illis notis uti non liceret? Autoritas ergo admittendi libros pro *Verbo Dei*, penes Regem erat, adeoque liber ille legis approbatus & receptus fuit autoritate *Josie* Regis, ut apparet ex 4. Reg. 22. & 23. ubi narratur, convocasse eum Regni ordines, nempe *Senes*, *Sacerdotes*, *Prophetas*, & *omnem populum*; & coram ipsis *librum legisse*, & *verba fœderis ejus suscitasse*, hoc est, fecisse, ut *Fœdus* illud agnitum fuerit pro *fœdere Mosaico*, id est, pro *Verbo Dei*, & denuo receptum & confirmatum ab Israelitis. Erat ergo etiam temporibus Regnum potestas civilis, & potestas *discernendi Verbum Dei* à verbo hominum; & *Verbum Dei interpretandi*, omnis penes ipsos. Prophetæ missi erant non cum autoritate, sed formâ & jure præconum seu prædicatorum, de quibus auditores judicabant: liquidem, qui ipsius facilia perspicuè docentibus non auscultarent, puni-

punirentur, non sequitur ex eo, obligatos fuisse Reges omnia sequi, quæ illi Dei nomine sequenda dicerent. Quamquam enim interfectus fuerit *Josia* bonus Rex Judæ, quod sermonibus Dei ex ore *Nebao* Regis Ægypti non obediverit, id est, quod bonum consilium, quamquam ab hoste videretur proficisci, respuerit, non tamen dicit quisquam, fuisse *Josiam* ullo vinculo *legum divinarum*, vel *humanarum* obligatum credere *Pharaoni Nebao* Regi Ægypti, quod diceret, *Deum sibi loquantum esse*. Quod autem objicere quis possit, Reges propter defectum doctrinæ rarò satis idoneos esse ad libros antiquos, quibus Verbum Dei continetur, interpretandum; atque ob eam rem non æquum esse, munus illud ab eorum auctoritate dependere; objicere idem possit contra Sacerdotes & omnes mortales; possunt enim errare; licetque essent Sacerdotes ceteris hominibus natura & artibus melius instructi, sunt tamen Reges satis idonei ad tales interpretes sub se constituendos. Atque ita, quamquam Reges non interpretentur ipsi Verbum Dei, tamen interpretandi munus ab eorum auctoritate dependere potest; & qui ideo auctoritatem illam Regibus abjudicant, quòd ipsum munus exercere non possint, idem faciunt, ac si dicerent, non debere au-

toritatem docendi Geometriam à Regibus dependere, nisi ipsi fuerint Geometræ. Reges orasse pro populo, populo benedixisse, templum consecrasse, Sacerdotibus præcepisse; Sacerdotes officio suo amovisse, alios constituisse legimus. Sacrificia quidem non obtulerunt, quia id Aarone & filiis hereditarium erat. Manifestum autem est, fuisse Sacerdotium, sicut vivente *Mose*, ita per omne tempus à *Saule* Rege ad captivitatem Babylonicam, non magisterium, sed ministerium.

Easdem fuisse in Sacerdotibus post captivitatem.

XVII. Post reditum à servitute Babylonica, renovato & signato fœdere restitutum est *regnum Sacerdotale*, quale erat à morte *Josue* ad initium Regum; nisi quod non habetur expresse, quod *Esdra* (cujus auspiciis *Judei* reduces statum suum ordinabant) aut cuiquam alii præterquam ipsi Deo jus tradiderint imperii. Videtur potius reformatio illa nihil aliud esse, quam singulorum de iis quæ in libro legis scripta erant, observandis vota & promissa nuda. Veruntamen fortè non ex populi intentione) ex pacto, quod tum renovabant, (nam pactum erat idem cum eo quod factum est ad montem Sinai) erat ille status *Regnum Sacerdotale*, hoc est, suprema autoritas civilis & sacra unica erat in Sacerdotibus. Utcunque autem
ambi-

ambitione eorum, qui de Sacerdotio contenderunt, & interventu Principum externorum, ita turbatum postea fit usque ad tempora Servatoris nostri *Jesu Christi*, ut ex historiis temporum illorum sciri non possit, ubi autoritas illa resideret; constat tamen, non fuisse illis temporibus potestatem *interpretandi Verbum Dei* summa potestate civivi separatam.

XVIII. Ex his facile cognitu est, *Apud Ju-*
quid Judæis per omne tempus ab Abra-
hamo ad Christum circa mandata prin-
cipum suorum faciendum erat. Sicut
 enim in Regnis merè humanis, *Provi-*
dentiæ divi-
 nate, & ido-
 gistratui subordinato obediendum est *latria, so-*
 in omnibus, præterquam cum man-
 data ejus continent in se crimen læsæ *la erant cris-*
 majestatis, ita in regno Dei, Principibus *mina læsæ*
Abrahamo, Isaaco, Jacobo, Mose, Sa-
divinæ: in
 cerdoti, Regi cuique pro tempore suo o-
 bediendum in omnibus erat; nisi *cæteris om-*
 ubi mandata eorum continebant cri-
 men læsæ majestatis divinæ. Crimen *nibus Prin-*
 vero læsæ majestatis divinæ erat, *cipibus suis*
 primo, *negatio providentiæ divinæ:*
 erat enim hoc; negare Deum esse Regem *parere de-*
 per naturam. Deinde Idololatria, sive *bebant.*
 cultus Deorum, non *aliorum*, (unus enim est Deus) sed *alienorum*, hoc est, cultus, quamquam unius Dei, sub aliis *nomini-*
bus, attributis, ritibusque, quam

300 RELIGIO. Cap. XVI.
qui ab *Abrahamo* & *Mose* instituti erant.
Erat enim hoc *negare Deum Abrahami* esse
eorum Regem per *pañtum* cum *Abrahamo*
& ipsis initum. In cæteris rebus o-
ranibus obediendum erat, & siquidem
Rex vel Sacerdos habens summum im-
perium jusisset aliud aliquid contra le-
ges, peccatum erat illud ejus, qui sum-
mum habebat imperium, non subditi;
cujus officium est mandata superiorum
non disputare, sed exsequi.

CAPUT XVII.

De Regno Dei per Pañtum novum.

- I. *Vaticinia de Christi dignitate.*
- II. *Vaticinia de Christi humilitate & passione.*
- III. *Jesum esse ILLUM CHRISTUM.*
- IV. *Regnum Dei per pañtum novum non esse Regnum Christi, ut Christi, sed ut Dei.*
- V. *Regnum Dei per pañtum novum, cælestè esse, & incipere à die judicii.*
- VI. *Regimen Christi in hoc mundo non fuisse imperium, sed consilium: sive regimen per doctrinam & persuasionem.*
- VII. *Pañti novi promissa utrinque quænam sint.*
- VIII. *Leges à Christo nulla additæ præter institutionem Sacramentorum.*
- IX. *Pœnitentini. Baptizantini, Serva, mandata, & similes formula non sunt leges.*
- X. *Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid sit peccatum injustitia.*
- XI. *Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid conducat ad pacem & defensionem civitatis.*
- XII. *Pertinet ad*

autoritatem civilem judicare [quando opus est] quæ definitiones, & quæ illationes, veræ sunt XIII. Pertinet ad officium Christi docere moralia, non ut theoremata, sed ut leges; remittere peccata; & docere omnia, quorum non est scientia propriè dicta. XIV. Distinctio Temporalium à Spiritualibus. XV. Verbum Dei quotupliciter intelligatur. XVI. Non omnia quæ habentur in Scriptura sacra pertinere ad Canonem fidei Christianæ. XVII. Verbum legitimi interpretis sacrarum Scripturarum esse Verbum Dei. XVIII. Autoritas interpretandi Scripturas eadem est, quæ determinandi fidei controversias. XIX. Ecclesiæ plures significationes. XX. Quid sit Ecclesia, cui attribuuntur jura, actiones, & similia personalia. XXI. Civitas Christiana idem quod Ecclesia Christiana. XXII. Plures civitates non constituunt unam Ecclesiã. XXIII. Ecclesiastici qui. XXIV. Electionem Ecclesiasticorum spectare ad Ecclesiam, consecrationem ad Pastores. XXV. Potestatem peccata pœnitentibus remittendi, non pœnitentium retinendi, spectare Pastores; sed de pœnitentia judicandi, ad Ecclesiam. XXVI. Excommunicatio quid, & in quos cadere non potest. XXVII. Interpretationem Scripturæ dependere ab autoritate civitatis. XXVIII. Christianam civitatem Scripturas interpretari debere per Pastores Ecclesiasticos.

*Vaticinia
de Christi
dignitate.*

I. **D**E *Jesu Christo* Salvatore nostro, qui *Regnum Dei* per *paclum* novum restitutus erat, partim *dignitatem* ejus; Regalem, partim *humilitatem* & *passionem* prenunciantes, multæ in *Testamento* *vetere* exstant *Prophetiæ* non obscuræ. De *dignitate* inter alias hæ; benedicens *Deus* *Abrahamo* promittit ei *filium Isaac*, additque: *Et Reges populorum orientur ex eo.* *Genes.* 17. vers. 16. *Jacobus* benedicens *filio suo Juda*: *Non auferetur* (inquit) *sceptrum de Juda.* *Gen.* 49. v. 10. *Deus* ad *Mosem*; *Prophetam* (inquit) *suscitabo eis ex medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore ejus; loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur, in nomine meo audire noluerit, ego ultor existam.* *Deut.* 18. v. 18. *Isaias*: *Dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emanuel.* *Isa.* 7. v. 14. *Idem*: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est Principatus super humerum ejus: & vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis.* *Isa.* 9. 6. *Rursus*: *Egredietur virga de Radice Jesse, & flos de Radice ejus ascendet: requiescet super eum Spiritus sapientiæ, &c. Non secundum visionem oculorum judicabit; neque secundum auditum aurium arguet, sed judicabit in Justitia*

paupe-

*pauperes, &c. Et percutiet terram virgâ oris sui, Et spiritu labiorum interficiet impium. Isa. 11. vers. 1, 2, 3, 4, 5. Præterea ejusdem Isaie capitibus 51, 52, 53, 54, 56, 60, 61, 62, penè nihil aliud continetur, præter descriptionem adventus & operum futuri Christi. Jeremias: Ecce dies veniet, dicit Dominus, Et feriam domui Israel Et domui Judæ fœdus novum, &c. Jer. 31. vers. 31. Baruch: Hic est Deus noster, &c. Post hæc in terris visus est, Et cum hominibus conversatus est. Bar. 3. v. 36. 38. Ezechiel. Suscitabo super eas pastorem unum qui pascat eas, servum meum David, Et faciam cum eis Pactum pacis. Ezechiel. 34. vers. 23. Daniel: Aspiciebam ergo in visione noctis, Et ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, Et usque ad antiquum dierum pervenit, Et dedit ei potestatem Et honorem Et regnum, Et omnes populi, Et tribus Et lingue ipsi servient, potestas ejus potestas æterna. Daniel. 7. vers. 13. Aggæus: Adhuc unum modicum est, Et ego commovebo cælum Et terram, Et mare Et aridum, Et movebo omnes gentes, Et veniet desideratus cunctis gentibus. Agg. 2. vers. 7. 8. Zacharias sub visione Jesu magni Sacerdotis: Adducam servum meum Orientem, &c. Zachar. 3. vers. 8. & rursus: Ecce vir Oriens nomen ejus. Zach. 6. vers. 12. Et rursus: Exulta satis filia Sion, jubila filia Jerusalem,
 Ecce*

304 RELIGIO. Cap. XVII.
Ecce Rex tuus & salvator. Zach. 9. vers 9.
 His aliisque vaticiniis permoti, exspe-
 ctarunt Judæi *Christum*, Regem à Deo
 mittendum, qui ipso redimeret, &
 præterea omnibus gentibus imperaret.
 Imo in totum imperium Romanum
 vaticinium emanaverat (quod etiam in
 favorem inceptorum suorum, et si falso
 interpretatus est imperator Vespasianus)
Ex Judæa venturum, qui verum posi-
retur.

Vaticinia II. *Vaticinia autem de humilitate*
de Christi & passione Christi, inter alia hæc sunt.
humilitate Jesaïæ: *Languores nostros ipse tulit, &*
& passione. dolores nostros ipse portabit: & nos pu-
tabimus eum quasi leprosum, & per-
cussum à Deo & humiliatum. Jesa. 53.
 vers. 4. Et mox: *Oblatus quia ipse voluit,*
& non aperuit os suum, sicut ovis ad
occisionem ducetur, & quasi agnus co-
ram tontente se, obmutescet, &c. vers. 7.
 Et rursus: *Abscissus est de terra vivent-*
ium, propter scelus populi percussus eum,
&c. vers. 8. *Et ideo dispartiam ei pluri-*
mos, & fortium dividet spolia, pro eo,
quod tradidit in mortem animam suam
& cum sceleratis reputatus est, & ipse
peccato multorum tulit, & pro trans-
gressoribus rogabit. vers. 12. Et Zacha-
 riæ: *Ipse pauper ascendens super asinam,*
& super pullum filium asinae. Zach. 9.
 vers. 9.

III. Imperante *Tiberio Casare* prædicare cœpit servator noster *JESUS* Galilæus, filius (ut putabatur) *Josephi*, annuncians populo Judæorum *Regnum Dei* ab- ipsis expectatum appropinquasse; & esse se *Regem*, id est, *CHRISTUM MESSIUM*; *Legem* explicans; *Apostolos* de *decem*, & *discipulos* *septuaginta*, secundum numerum Principum tribuum, & septuaginta Seniorum, (ad similitudinem *Mosis*) in ministerium assumens; *Viam salutis* per se & per illos docens; *Templum* purgans; signa ingentia faciens & ea omnia adimplens, quæ *Prophetæ* de futuro *Christo* vaticinati fuerant. Hunc *Pharisæis* (quorum doctrinam falsam, & simulatam sanctitatem reprehenderat) & per eos populo inuisum, regni affectati accusatum, & crucifixum, descriptâ ejus *Genealogiâ*, *nativitate*, *vitâ*, *doctrinâ*, *morte* & *resurrectione*, comparandoque ea quæ fecit, cum iis quæ prædicta fuerunt, verum fuisse *CHRISTUM*, & *Regem* a Deo promissum, & ad renovandum inter ipsos & Deum *Pactum novum* à Deo Patre missum, & ostendunt *Evangelistæ*, & *Christiani* omnes consentiunt.

IV. Ex eo, quod *CHRISTUS* à Deo Patre missus fuerit ad percutiendum *sæculum* inier ipsum & populum, manifestum est, et si *Christus* Patri suo æqualis *est*, *Regnum Dei per Patrem* missum non est, *etiam* non

*esse regnum
Christi, ut
Christi, sed
ut Dei.*

fit quoad naturam, minorem tamen fuisse quoad jus Regni. Etenim munus tale proprie loquendo, non Regium est; sed Pro-regium, quale erat regimen *Mosis*. Regnum enim non ejus, sed *Patris* erat, id quod *CHRISTUS* significavit ipse, cum ut subditus baptizaretur, & aperte, professus est, quando orare docuit: *Pater noster, &c. adveniat Regnum tuum.* Et ubi dixit: *Non bibam, &c. usque in diem illum, cum bibam illud vobiscum novum in Regno Patris mei.* Matth. 26. vers. 29. & Sanctus Paulus: *Sicut in Adam omnes moriuntur; ita in Christo omnes vivificabuntur; unusquisque autem in suo ordine; primitiæ Christus; deinde ii qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt; deinde finis, cum traderint Regnum Deo & Patri.* 1. Cor. 15. v. 22, 23, 24. Idem tamen appellatur etiam *Regnum Christi*. Nam & mater filiorum *Zebedæi* rogavit *CHRISTUM* dicens: *Dic, sedeant hi duo filii mei unus ad dextram tuam & unus ad sinistram in Regno tuo.* Matth. 20. vers. 21. Et latro in cruce: *Domine, memento mei, cum veneris in Regnum tuum.* Luc. 23. vers. 42. Et Sanctus Paulus: *Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator &c. non habet hereditatem in Regno Christi & Dei* Eph. 5. v. 5. Alibi; *Testificor coram Deo & Jesu Christo qui judicatu-*

rus est vivos & mortuos per adventum ipsius & Regnum ejus. 2. Tim. 4. vers. 1. Et, liberaret me Dominus ab omni opere malo & saluum faciet in Regnum suum caeleste, v. 18. Neque mirandum est idem regnum utrisque tribui; quum uterque Pater & Filius, idem sit Deus; & Pactum novum de Regno Dei non sit propositum in nomine PATRIS, sed in nomine, PATRIS, FILII, & SPIRITUS SANCTI, ut unius Dei.

V. Regnum autem Dei, cujus restituendi causa CHRISTUS à Deo Patre missus est, non ante initium sumit, quàm ab adventu ejus secundo, nimirum à die judicii, cum venturus est in majestate comitantibus Angelis. Promissum enim est Apostolis, in Regno Dei, judicaturos se duodecim tribus Israel. Vos qui sequuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede majestatis suae, sedebitis & vos judicantes duodecim tribus Israel. Matth. 19. vers. 29. Id quod præstandum non est, nisi in die judicii, nondum ergo est CHRISTUS in sede Majestatis suae. Neque tempus quo CHRISTUS in terris versatus est, regnum dicitur, sed regeneratio, hoc est, renovatio, sive restitutio Regni Dei, & evocatio eorum qui in regnum futurum recipiendi erant. Et ubi dicitur, Cum venerit filius hominis

*Regnum
Dei per pactum
novum caeleste
esse, & incipere à die
judicii.*

nu in majestate sua, & omnes Angelicum eo, tunc sedebit super sedem majestatis sue, & congregabuntur ante eum omnes Gentes, & separabit eos ab invicem, sicut Pastor segregat oves ab hædis; Matth. 25. v. 31. manifestè colligitur, nullam futuram separationem, quoad locum, subditorum Dei ab ipsius hostibus; sed permixtim victuros esse usque in adventum CHRISTI futurum. Id quod confirmatur etiam per comparationem Regni Cælorum tum tritico zizaniis mixto; & cum reti omne genus piscium comprehendente. At regnum propriè dici non potest multitudo hominum ex subditis & hostibus simul promiscuè habitantibus. Præterea Apostoli, cum Servatorem nostrum interrogarent, an in eo tempore, quo ascenderet in cælum, restitutus esset Regnum Israel, aperte testabantur, putare se tunc, cum CHRISTUS ascenderet, Regnum Dei nondum advenisse. Porro Verba CHRISTI, *Non est regnum meum de hoc mundo. Et: non bibam &c. donec Regnum Dei veniat. Et: Non misit Deus filium suum in hunc mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per illum. Et: si quis non audierit verba mea, & non custodierit, ego non judico eum: non enim veni, ut judicem mundum, sed salvificem mundum.*

Et:

Et: *Homo, quis me constituit judicem, aut divisorem inter vos? & ipsa appellatio Regni cœlestis idem testatur. Idem colligitur ex verbis Prophetæ Jeremiæ loquentis de Regno Dei per Pactum novum: Non docebit vir ultra proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus. Jerem. 31. v. 34.* Id quod de Regno hujus mundi intelligi non potest. Regnum igitur Dei cultus constituendi causa CHRISTUS in hunc mundum venit; de quo Prophetæ vaticinati sunt; & de quo orantes dicimus; *Adveniat Regnum tuum,* (si subditos ab hostibus loco separatos, si judicia, si majestatem habere debet, prout est prædictum,) ab eo tempore incipiet, in quo Deus oves ab hædis separabit; in quo Apostoli judicabunt 12. Tribus Israel; in quo CHRISTUS veniet in Majestate & gloria; in quo deinceps omnes cognoscent Deum, ita ut non opus sit doceri, id est, in secundo CHRISTI adventu, sive die judicii ultimi. Quod si regnum Dei restitutum jam esset, nulla ratio reddi posset, quare CHRISTUS completo opere propter quod missus est, iterum veniret, aut quare sic precaremur: *Adveniat Regnum tuum.*

VI. Quamquam autem *Regnum DEI*
per

Regimen

AB

Christi in hoc mundo non fuisse per CHRISTUM Fœdere nobis constitutum, cœleste fuerit, non est ideo *putandum*, eos, qui in CHRISTUM crederent, *imperium*; dantes Pactum illud inirent, non fore *sed consilium*, etiam in terris ita regendos, ut in fide sua *um, sive re-* & obedientia pacto promissa perseve-
gimen per rarent, Frustra enim fuisset regnum, *doctrinam*, cœleste, & promissa patria, nisi in ipsam *Et persuasi-* perducendi essemus. Perduci autem
onem, non possunt; nisi qui in via diriguntur, *Moses* cum instituisset *Regnum Sacerdo-*
tale; ipse per totum tempus peregrinationis usque ad ingressum terræ promissæ, etsi non esset Sacerdos, propulum tamen rexit, & conduxit. Eadem ratione Servatoris nostri est, (quem similem *Mosi* ea in re Deus esse voluit) quatenus, à Patre missi, Cœlestis civitatis futuros cives, etiam in hac vita ita regere, ut in illam pervenire & ingredi possint, etiamsi Regnum non ejus propriè, sed Patris fuerit. Sed Regimen quo fideles suos in hac vita CHRISTUS regit, non est propriè *Regnum*, sive *imperium*; sed *munus Pastoritium* sive *jus docendi*, id est, non dedit ei Deus Pater potestatem *judicandi*, de *meo & tuo*, sicut Regibus terræ; nec potestatem *cogendi* per *pœnas*; neque *leges ferendi*; sed *mundo ostendendi*, & *docendi viam & scientiam salutis*, hoc est, *pradicandi & explicandi*, quid faciendum iis est, qui in *re-*
gnum

gnum cœlorum intraturi sunt. Quod non habuerit CHRISTUS potestatem à Patre ad judicandum in quæstionibus Mei & Tui, hoc est, in omnibus quæstionibus juris, inter eos, qui non crediderunt; satis ostendunt verba illa CHRISTI supra citata: Homo; quis me constituit judicem aut divisorem inter vos? Et ratione confirmatur; cum enim CHRISTUS missus fuerit ad Pæctum inter Deum & homines percutiendum, neque obligatur quisquam ab obedientiam præstandam ante pæctum initum, si judicasset de quæstionibus juris, nemo sententiæ ejus tenetur obedire. Sed cognitionem juris non fuisse CHRISTO commissam in hoc mundo, neque inter fideles, neque inter infideles, ex eo apparet, quod jus illud sine controversia pertineat ad Principes, quamdiu auctoritati eorum à Deo non derogatur, non autem derogatur ante diem judicii, ut apparet ex verbis sancti Pauli loquentis de die judicii: Deinde finis (inquit) cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem Principatum & potestatem, & virtutem. I. Cor. 15. v. 24. Secundo, verba Servatoris nostri, Jacobum & Johannem, ubi dixissent, Vis dicamus ut ignis descendat de cœlo & consumat illos? (nimirum Samaritanos, qui euntem in Jerusalem noluerunt hospitio accipere)

re) increpantis dicentisque: *Filius hominis non venit animas perdere sed salvare.* & illa: *ecce mitto vos, ut oves in medio luporum.* *Excutite pulverem, & similia, & verba illa: Non misit Deus filium suum in hunc mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per illum.* Et illa, *Siquis audierit verba mea & non custodierit, ego non judico eum, non enim veni, ut judicem mundum, &c.* ostendunt non fuisse datam ei potestatem quemquam condemnandi, aut puniendi. Legitur quidem: *Pater non judicat quemquam sed omne iudicium dedit Filio.* illud verò cum intelligi possit & debeat de die iudicii futuri, antecedentibus non repugnat. Quod denique missus non sit ad leges novas ferendas, neque ergo fuerit ex officio & missione *legislator* propriè dictus, sicuti neque *Moses*, sed *lato* & *promulgator* legum paternarum (Deus enim, non *Moses* neque *CHRISTUS*, ex pacto Rex erat) ex eo colligitur, quod dixerit: *Non veni solvere*, nimirum leges antea à Deo latas per *Mosen*, quas statim interpretatur) *sed adimplere.* Et: *Qui solverit unum de mandatis illis minimis & docuerit sic homines, minimus vocabitur in Regno cælorum.* Non ergo habuit *CHRISTUS* à Patre sibi commissam autoritatem Regiam aut imperatoriam in mundo, sed consiliariam & doctrina-

lem tantum; id quod significat ipse tum ubi vocat *Apostolos* non venatores, sed piscatores hominum; tum ubi comparat regnum Dei grano sinapis & fermento abscondito in farina.

VII. Promisit Deus primum *Abrahamo* semen numerosum, possessionem terræ *Chanaan*, & benedictionem gentium in semine ejus, ea lege, ut ipse & semen ejus ei servirent; deinde femini *Abrahami* secundi carnem *Regnum Sacerdotale*, Regimen liberrimum, in quo nulli humano imperio subjiciendi erant, ea lege ut servirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret *Moses*; Postremò & illis & omnibus gentibus *Regnum Cæleste*, & æternum, ea lege ut servirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret *CHRISTUS*. *Pactò enim nobis*, hoc est, *Christiano*, conventum est ex parte Hominum, ut Deo servirent *Abrahami*, eo ritu, quem doceret *JESUS*: ex parte Dei, ut remitteret illis peccata, & in *Regnum Cæleste* ipsos introduceret. De regno Cælesti, quale fuerit, diximus supra articulo quinto. Appellari autem solet, quandoque *Regnum Cælorum*, quandoque *Regnum Gloriæ*, quandoque *vita aterna*. Quod requiritur ex parte Hominum, nempe servire Deo, prout docuerit *CHRISTUS*, duo continet, *obedientiam Deo præstandam*,

(hoc enim est servire Deo) & *Fidem*, in JESUM, nempe, ut credamus, JESUM esse ILLUM CHRISTUM, à Deo promissum; ea enim sola causa est, quare illius potius quam alterius sequenda sit doctrina. *Obedientia* autem loco in sacris Scripturis sapissimè ponitur *pœnitentia*, propterea quod CHRISTUS ubique docet, voluntatem apud Deum pro facto haberi: *pœnitentia* autem obedientis animi signum est infallibile. His intellectis, eas esse *scæderis Christiani* condiciones, quas diximus; nempe ex parte Dei, dare hominibus Remissionem peccatorum & vitam æternam; ex parte hominum, pœnitere, & credere in JESUM CHRISTUM: ex multis locis Scripturæ sacræ evidentissime apparebit. Primò verba illa: *Appropinquabit Regnum Dei, pœnitementi & credite Evangelio*; Marc. i. vers. 15. continent pactum totum. Similiter illa: *Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus Pœnitentiam, & Remissionem peccatorum in omnes Gentes, incipientibus ab Jerosolyma.* Luc. 24. v. 46. 47. & ista: *Pœnitementi & convertimini, ut deleantur peccata vestra, ut cum venerint tempora refrigerii, &c.* Act. 3. v. 19. Aliquando vero altera pars proponitur expresse, altera subintelli-

telligitur, ut hic: *Qui credit in filium habet vitam aeternam; qui incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Joh. 3. v. 36. Ubi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* tacetur. Et in Prædicatione CHRISTI, *Pœnitentini: appropinquabit enim Regnum Dei.* Matth. 4. v. 17. Ubi *Pœnitentia* exprimitur, subauditur *fides*. Sed manifestissime, & formalissimè contractus nobis, partes ibi explicantur, ubi Princeps quidem regnum Dei tanquam licitans, servatorem nostrum interrogat: *Magister bone, quid faciens vitam aeternam possidebo?* Luc. 18. v. 18. Proponit autem primo CHRISTUS partem pretii unam, nempe observationem præceptorum, sive *obedientiam*, quam cum præstitisse se respondisse, adjungit alteram, *Unum*, inquit, *deest; omnia, quaecunque habes vende, & da pauperibus, & habebis Theaurum in cælo, & veni sequere me.* v. 22. Hoc *fidei* erat. Is itaque non satis credens CHRISTO & thesauris cœlestibus tristis abiit. Continetur autem idem pactum his verbis: *Qui crediderit & baptizatus fuerit salvus erit, qui serò non crediderit condemnabitur.* Marc. 16. v. 15. 16. Ubi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* in baptizatis supponitur. Et his, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non potest introire in Regnum Dei.*

Joh. 3. v. 5. Ubi *renasci ex aqua* idem est quod regeneratio, id est conversio ad CHRISTUM. Quod autem duobus locis proximè citatis, aliisque requiratur *Baptismus*, intelligendum est, sicut *circumcisio* erat, ad *pactum vetus*; ita esse *Baptismum* ad *pactum novum*. Cum ergo illa non ad essentiam, sed ad memoriam pacti veteris, ut /ceremonia, & signum pertinuerit (quod in deserto omissum est) similiter etiam hæc, non ad essentiam inuti fœderis novi, sed ad memoriam & signum adhibita est; & modo voluntas adsit, per necessitatem omitti quoad actum potest; Pœnitentia autem & Fides, quæ de essentia pacti sunt, semper requiruntur.

Leges à
Christo nul-
la additæ,
præter in-
stitutionem
SACRAMEN-
TORUM.

VIII. In Regno Dei post hanc vitam *leges futuræ nullæ* sunt; tum quia neque legibus locus est, ubi peccato non est; tum etiam quia *leges à Deo nobis datæ* sunt, non ut in cœlo, sed ad cœlum dirigamur. Quas igitur *leges CHRISTUS* (non ipse sanxit, nam autoritatem legislativam, ut supra articulo sexto ostensum est, assumere sibi noluit, sed) pro paternis proposuit, id nunc inquiramus. Habemus autem locum scripturæ, ubi *leges Dei* usque ad id tempus traditæ, omnes contrahit in præcepta duo: *Diliges Dominum Deum tuum in toto corde, & in tota anima tua, & in*

tota

tota mente tua: hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: diliges proximum tuum sicut te ipsum: in his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetae. Matth. 22. v. 37, 38, 39, 40. Horum quidem primum datum ante est per *Mosen* totidem verbis. Deut. 6. v. 5. Secundum autem etiam ante *Mosen*, est enim lex naturalis, initium habens cum ipsa natura rationali. Est autem utrumque simul omnium legum summa nam continentur omnes leges cultus divini naturalis in his verbis, *diliges Deum*: & omnes leges cultus divini, ex pacto veteri debiti, in eo, quod dicitur: *diliges Deum tuum*, hoc est, *Deum* quatenus Regem peculiari-ter *Abrahami* & seminis ejus: & omnes leges naturales & civiles his verbis: *diliges proximum tuum, sicut te ipsum*. Nam qui diligit Deum, proximum, animum habet obediendi, & divinis & humanis legibus. Amplius autem quam animum obediendi Deus nihil exigit. Habemus alium locum, ubi *CHRISTUS* *leges interpretatur*, nempe quintum, sextum, & septimum Sancti Matthæi capita integra. Ex verò leges omnes habentur vel in *decalogo*, vel in *lege morali*, vel continentur in *fide Abrahami*, ut continetur in *fide Abrahami* illa de non repudienda uxore, illud enim, *erunt*

duo in carne una, neque à CHRISTO primo, neque à *Mosè*, sed ab *Abramo* traditum est, qui primus mundi creationem prædicavit. Leges igitur quas CHRISTUS in altero loco contrahit, in altero explicat, aliæ non sunt, quam illæ, ad quas tenentur omnes mortales qui agnoscunt Deum *Abrami*. Præter has nullam legem à CHRISTO traditam legimus præter institutionem Sacramentorum *Baptismi & Eucharistia*.

Pœnitenti- IX. Quid ergo dicetur de præceptis
ni, baptiza- hujusmodi: *Pœnitentini. Baptizamin-*
mini, serva Serva mandata. Credite Evangelio. Ve-
mandata, nite ad me. Vende omnia qua habes, da
& similes pauperibus, sequere me. & similibus? Di-
formula, *non sunt le-* nem ad fidem, quale est illud *Jesaiæ, Ve-*
ges. *nite, emite absque argento & absque ulla*
commutatione vinum & lac. Isa. 55. v. 1.
 Neque si vocati non veniunt, propterea peccant contra ullam legem, sed contra prudentiam tantum; neque punietur *infidelitas*, sed peccata priora. Quare sanctus *Johannes* de incredulo dicit: *ira Dei manet super illum*, non dicit: *ira Dei veniet super illum*. Et: *Qui non credit jam judicatus est, quia non credit.* non dicit: *judicabitur, sed jam judicatus est.* Imo non satis concipi animo potest, *remissionem peccatorum*, beneficium esse
 à fide,

à *fide*, nisi etiam è contrariò intelligatur, punitionem peccatorum, damnum esse ab *infidelitate*.

N X. Ex eo, quod Servator noster Principum subditis & civitatum civibus, nullas leges præscripsit distributivas, hoc est, regulas nullas dedit, quibus civis scire, & dignoscere possit, quid sit *suum* sibi proprium, quid *alienum*, neque quibus formulis, verbis circumstantiis *ve dari, tradi, invadi, possideri* rem oporteat, ut *accipientis, invadentis, vel possidentis* jure existimetur, intelligendum necessariò est, non tantum apud infideles inter quos ipse CHRISTUS judicem se & *distributorem* esse negavit, sed etiam apud Christianos, cives singulos regulas illas accipere debere à civitate, hoc est, ab eo homine vel eâ curiâ, quæ civitatis summum habet imperium. Sequitur ergo legibus illis: *non Occides, non Mæchabere, non Frabere, Parentes honorabis*, nihil aliud præcepisse, quam ut cives & subditi suis principibus & summis Imperantibus in quæstionibus omnibus, circa *meum, tuum, suum, alienum*, absolute obedirent. Etenim præcepto: *Non occides*, non omnis occisio prohibetur, nam qui dixit: *non occides*, idem dixit: *occidatur is, qui fecerit opus in sabhato*. Exod. 35. v. 2. Neque omnis occisio causa inaudita dixit enim *occidat unusquisque*

Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid sit peccatum injustiæ.

fratrem & amicum & proximum suum: Exod. 32. v. 27. & occisa sunt tria & viginti millia hominum. Neque omnis occisio hominis innocentis, vovit enim Jephthe, *quicumque fuerit egressus; & c. eam holocaustum offeram Domino*: Jud. 11. v. 31. & votum ejus Deo acceptum est. Quid ergo prohibetur? Hoc tantum, ne quis occidat quemquam, quem occidere non sit ipsi jus, id est, nemo occidat, nisi id facere *suum* sit. Jubet ergo lex CHRISTI, circa occisionem, & proinde etiam circa omnem læsionem hominis & circa pœnas statuendas, soli civitati obedire. Similiter præcepto, *non Mœchabere*; non prohibetur omnis concubitus, sed tantum cum *aliena*; quæ vero *aliena* est, judicatio ad civitatem pertinet, & per regulas quas præscribet civitas, determinanda est. Imperatur ergo præcepto hoc mari & scœminæ, servare fidem, quam dederint mutuo, ex præscripto civitatis. Pariter præcepto, *non Furabere*, non prohibetur omnis rei invasio, aut clandestina ablatio, sed alienæ tantum, jubetur ergo civis hoc unum, ne invadat aut surripiat quicumquam, quod invadi aut surripi prohibet civitas; & in universum non vocare quicumquam *bomicidium, adulterium, vel furtum, nisi quod fiat contra leges civiles.* Postremo, cum jusserit CHRISTUS parentes honorare

norare, nec præscripsit quibus ritibus, quibus appellationibus, quali obedientia honorandi sunt, intelligitur honorandos esse voluntate quidem & internè, ut filiorum suorum reges & dominos, externè verò non ulterius, quam permittit civitas, quæ *suum cuique* (sicut & res alias) *honorem* assignabit: Cum autem natura justitiæ in eo consistat, ut *suum cuique* tribuatur, manifestum est, ad civitatem pertinere etiam Christianam, quid sit justitia, & quid injustitia, sive peccatum contra justitiam, determinare. Quod autem ad civitatem pertinet, id pertinere censendum est ad eum vel eos, qui habent summum civitatis imperium.

XI. Porro quoniam Servator noster civibus nullas indicavit leges circa civitatis regimen, præter leges naturæ, hoc est, præter mandatum obedientiæ civilis, non potest civis quisquam privatam determinare, quis sit amicus, vel quis hostis publicus, quando bellum, quando fœdus, quando pax, quando induciæ ineundæ sint; neque qui cives, quæ & quorum hominum autoritas, quæ doctrinæ, qui mores, quæ orationes, quæ combinationes & quorum hominum, salutis civitatis vel commodæ vel adversæ sint. Hæc ergo & similia omnia, à civitate, id est, à summis imperantibus, si opus sit, discenda sunt.

*Pertinet ad
autorita-
tem civilem
definire,
quid condu-
cat ad pa-
cem & de-
fensionem
civitatis.*

*Pertinet ad
autorita-
tem civilem
judicare,
[quando o-
pus est] qua
definitiones
& qua illa-
tiones vera
sunt.*

XII. Præterea, hæc omnia, propugnacula, domos, templa ædificare; pondera ingentia movere, ferre, tollere; maria tutò transmittere; machinas ad omnem vitæ usum construere; orbis terrarum faciem, siderum cursus, anni tempestates, temporum rationes, & denique naturam rerum cognoscere; jura naturalia & civilia callere; scientiæque omnes, quæ Philosophiæ nomine comprehenduntur, partim ad vivendum, partim ad bene vivendum necessariæ sunt. Horum scientia (quia CHRISTUS eam non tradidit) ratiocinatione, id est, texendo consequentias in initio sumto ab experienciis, addiscenda est. Sed ratiocinationes hominum, interdum rectæ, interdum erroneæ sunt, & proinde id quod concluditur & tenetur pro veritate, quandoque veritas, quandoque error est. Errores autem, etiam circa Philosophica hæc, aliquando nocent publicè, magnarumque seditionum & injuriarum occasionem præbent. Oportet igitur, quoties repugnans bono publico, & paci communi controversia de his rebus oritur, esse aliquem qui de ratiocinatione, id est, an quod inferitur, rectè inferatur, necne, sententiam ferat, ut controversia finiatur. Nullæ autem in hanc rem datæ regulæ sunt à CHRISTO; neque enim

enim venit in hunc mundum ut doceret *logicam*. Reliquum igitur est, iudicet talium controversiarum eosdem esse, quos Deus per naturam prius instituerat, nimirum, eos, qui à summo Imperante in unaquaque civitate constituuntur. Porrò si controversia, de eorum, quæ in usu communi sunt, nominum sive appellationum significatione accurata, & propria, id est, de definitionibus suscitetur, ita ut ad pacem civitatis, vel ad juris distributionem opus sit, ut determinetur, pertinebit determinatio ad civitatem, nam huiusmodi definitiones ex observatione diversorum conceptuum, ad quos significandos appellationes illæ diversis temporibus & causis adhibeantur, homines ratiocinando expiscantur. Decisio autem quæstionis, an quis rectè ratiocinatus fuerit, civitatis est. Exempli causa; si mulier partum ediderit formæ insolitæ; veteres autem lex hominem occidere; nascitur quæstio an partus sit homo. Quæritur ergo, quid sit homo. Nemo dubitat, quin iudicabit civitas, idque nulla habita ratione definitionis Aristotelicæ, quod Homo sit Animal rationale. Atque hæc (nimirum *ius, politica, & scientiæ naturales*) subiecta sunt de quibus CHRISTUS præcepta tradere, aut quicquam docere, præter hoc unum, ut in

omnibus circa illa controversiis cives singuli civitatis suæ legibus & sententiis obedirent, ad officium suum pertinere negat. Hoc tamen meminisse oportet, eundem CHRISTUM ut Deum potuisse jure non modo docere, sed etiam imperare quæ voluit.

Pertinet ad officium Christi docere moralia, non ut theorematata sed ut leges, remittere peccata, & docere omnia quorum non est scientia proprie dicta. XIII. Officii Servatoris nostri summa erat, viam docere, & media omnia ad salutem & vitam æternam; mediatorum autem ad salutem unum est, *justitia & obedientia civilis, & observatio omnium legum naturalium.* Doceri autem possunt hæc duobus modis altero, ut theorematata per rationem naturalem; deducendo jus & leges naturales à principiis contractibusque humanis; atque doctrina ea sic tradita, ex animi potestatum civilium subjecta est altero, ut leges, per autoritatem divinam, ostendendo, talem esse voluntatem Dei; atque hoc modo docere, ad eum solum pertinet, cui voluntas Dei supernaturaliter cognita est, hoc est, ad CHRISTUM. Secundo, ad officium CHRISTI pertinebat condonare pœnitentibus peccata; nam id ad hominum, qui jam peccaverant, salutem necessarium erat, neque ab alio fieri potuit. Non enim pœnitentiam sequitur remissio peccatorum naturaliter, (ut debita) sed dependet (ut gratuita) à voluntate Dei supernaturaliter revelanda.

Tertio,

Tertio, ad Christi officium pertinebat, docere ea mandata Dei omnia, sive circa cultum, sive circa dogmata fidei, quæ ratione naturali sciri non possunt, sed revelatione tantum; qualia sunt ipsum esse Christum; *Regnum suum non esse terreste, sed cæleste; esse premia & pœnas post hanc vitam; animam esse immortalem; Sacramento tot & talia fore; & similia.*

XIV. Ex iis, quæ dicta sunt in articulis proxime præcedentibus, non est difficile distinguere inter *spiritualia & temporalia*. Cum enim per *spiritualia*, eâ intelligantur quæ fundamentum habent in autoritate & officio CHRISTI, neque nisi ea CHRISTUS docuisset, sciri possent; sintque cætera omnia temporalia; sequitur, definitionem & sententiæ lationem, circa *justum & injustum*, cognitionem controversarum omnium circa *mediæ pacis vel defensionis publicæ*, & examen doctrinarum librorumque in omni *scientia rationali, Juris esse temporalis*. Quæ verò à CHRISTI verbo & autoritate tantum dependentia, *mysteria fidei* sunt, eorum iudicationem *juris esse spiritualis*. Definire autem, quid sit *spirituale*, quid *temporale*, quoniam Servator noster distinctionem illam non tradidit, rationis inquisitio est, pertinetque ad *jus temporale*. *Quam-*

*Distinctio
temporalium à spiritualibus.*

quam enim sanctus Paulus multis in locis distinguat inter *spiritualia* & *carnalia*, vocetque *spiritualia*, ea, quæ sunt *Spiritus*, nimirum *sapientiam*, *sermonem scientiæ*, *fidem*, *facultatem sanandi morbos*, *operationem miraculorum*, *prophetiam*, *discretionem spirituum*, *scientiam linguarum*, *interpretationem sermonum*, Rom. 8. 5. 1. Corinth. 12. 8. 9. omnia per *Spiritum Sanctum* supernaturaliter inspirata, & ea quæ *animalis homo* non potest intelligere, sed ille tantum, qui cognovit sensum Christi: 2. Cor. 2. 14, 15, 16. bona verò fortunæ *carnalia* vocet, Rom. 15. 27. & eos, qui homines sunt, *carnales*: 1. Cor. 3. 1, 2, 3. non tamen definiit, neque regulas dedit, quibus sciamus quid à ratione naturali, quid à supernaturali inspiratione proficiatur.

Verbum Dei
quotuplici-
ter intelli-
gatur.

XV. Cum igitur constet, Servatorem nostrum judicandi determinandique controversias omnes circa *temporalia*, summam auctoritatem commisisse, vel potius non abstulisse Principibus, iisque qui in singulis civitatibus summum obtinent imperium. Videndum deinceps est, cui commiserit similem auctoritatem circa *spiritualia*. Id quia sciri non potest nisi ex *Verbo Dei*, & *Ecclesiæ traditione*, inquirendum proximo loco est; quid sit *Verbum Dei*; quid illud *interpretari*; quid *Ecclesia* sit, & quid *Ecclesia*

clesiæ voluntas & mandatum. Ut omit-
tamus, quod Verbum Dei in Scriptura sa-
cra ponatur aliquando pro Filio Deo: ac-
cipitur ea vox tripliciter. Primò pro-
priissimè pro eo, quod Deus loquutus
est; sic Verbum Dei est quicquid loquu-
tus est Deus ad Abrahamum & Patriar-
chas, Moysen & Prophetas; vel Servator
noster ad discipulos, & alios quoscun-
que. Secundò, quicquid dictum est ab
hominibus jussu vel impulsu Spiritus
Sancti; quo sensu agnoscimus, Scripturas
facras esse Verbum Dei. Tertio quidem in
novo testamento frequentissimè Verbum
Dei significat doctrinam Evangelicam,
sive Verbum de Deo, sive Verbum de Re-
gno Dei per CHRISTUM. Ut ubi dicitur
CHRISTUS prædicasse Evangelium
Regni Matth. 4. v. 23. Ubi Apostoli di-
cuntur prædicare Verbum Dei. Act. 13. v.
46. Ubi Verbum Dei appellatur Verbum
vite. Act. 5. v. 20. Verbum Evangelii.
Act. 19. vers. 7. Verbum Fidei, Rom. 10.
vers. 8. Verbum veritatis, (addita inter-
pretatione) id est; Evangelium salutis,
Ephes. 1. 13. Et ubi appellatur Verbum
Apostolorum. Dicit enim Sanctus Pau-
lus: Siquis non obedit verbo nostro, &c.
2. Thess. 3. v. 14. Quæ loca intelligi ali-
ter non possunt quam de doctrina Evan-
gelica. Similiter ubi dicitur Verbum Dei
disseminari, crescere, & multiplicari,
 Act.

328 RELIGIO. Cap. XVII.
Act. 12. v. 24. & cap. 13. v. 49 id de ipsa
voce Dei, vel Apostolorum concipere
difficile est; de doctrina facile. Aque in
hac tertia acceptione, *Verbum Dei*, est
omnis quæ hodie è cathedris docetur, &
in Theologorum libris continetur *do-*
ctrina de fide Christiana.

Non omnia XVI. Jam Scriptura sacra ut quam
qua habentur agnoscimus à Deo inspiratam, tota
Scriptura sacra, Verbum Dei est in secunda acceptione.
pertinere ad canonem fidei Christianæ. Et in numeris ejusdem loca in prima. Et
cum maxima pars ejus versetur in *Re-*
gnis cælestis vel prædicatione, vel præfigu-
ratione ante CHRISTI incarnationem,
vel in Evangelizatione & explicatione,
post etiam in tertia significatione, ubi
Verbum Dei sumitur pro *Verbo de Deo*,
id est, pro *Evangelio*, Scriptura sacra
est *Verbum Dei*, ideoque etiam *canon &*
regula omnis *doctrina Evangelica.* Quo-
niam autem in iisdem scripturis multa
leguntur *Politica, Historica, Moralia,*
Physica, & alia, quæ nihil omnino spe-
ctant ad *Mysteria fidei*, ea loca etsi veram
doctrinam contineant, & Canon sint, ta-
lium doctrinarum, non tamen Canon esse
possunt mysteriorum Religionis Chri-
stianæ.

Verbum legitimi interpretis Scriptura- XVII. Et quidem *Verbi Dei*, non
vox, & litera, doctrinæ Christianæ Ca-
non est, sed sententia vera & genuina;
non enim regitur animus per Scriptu-
ras

ras nisi intellectas. Scripturis igitur, ut *rum esse*
 fiant Canon, interprete opus est, *Verbum Dei*
 sequitur autem hinc duorum alterum, aut
 verbum interpretis esse Verbum Dei, aut
 Canonem doctrinæ Christianæ non esse
 Verbum Dei. Horum posterius falsum
 esse necesse est. Doctrina enim, quæ
 nulla ratione humana, sed per revela-
 tionem divinam tantum sciri potest, re-
 gula esse non potest nisi divina. Quem
 enim fatemur scire non posse, an doctri-
 na aliqua vera sit, necne ejus sententiam
 in eadem doctrina pro regula habere im-
 possibile est. Prius igitur verum est: *Ver-*
bum interpretis Scripturarum, esse *Ver-*
bum Dei.

XVIII. Interpres autem is, cujus *Autoritas*
 sententiæ tantum honõris defertur, ut *interpre-*
 habeatur pro *Verbo Dei*, non est quilibet *tandi Scri-*
 qui ex lingua Hebræa & Græca vertit *ptura ea-*
 scripturam auditoribus suis Latinis, La- *dem est, qua*
 tinè; Gallis, Gallicè; & cæteris singulis *determi-*
 vernaculè; non enim est hoc interpreta- *nandi fidei*
 ri. Est enim ea universim sermonis na- *controver-*
 tura, ut quamquam inter signa quibus *si-*
 conceptus nostros aliis patefacimus, prin- *as.*
 cipem locum mereatur, non tamen id
 munus explere solus sine ope multarum
 circumstantiarum possit, Habet enim
 viva vox præsentis interpretes, nimi-
 rum tempus, locum, vultum, gestum,
 consilium loquentis, atque etiam ipsam
 qui

qui loquitur, animum suum aliis verbis, quoties opus est, explicantem. Hæc interpretationis adjumenta in scriptis veteris ævi desiderata revocare, neque ingenii quotidiani, neque sine eruditione & rerum antiquarum summa peritia, omnino ingenii est. Non sufficit igitur ad interpretationem scripturarum, ut quis linguam calleat, qua loquuntur. Neque interpres Scripturæ canonicus unusquisque est: qui commentarios in eas scribit. Possunt enim homines errare, possunt etiam eam vel ad ambitionem suam inflectere, vel in servitatem præjudicii sui trahere etiam repugnantem: unde sequetur, habendam esse sententiam erroneam pro *Verbo Dei*. Etiam si autem accidere hoc non posset, tamen statim ut commentatores hi discesserint, commentarii eorum explicationibus, & precedente tempore, explicationes expositionibus, expositiones novis commentariis indigebunt sine fine, ut nullo modo doctrinæ Christianæ canon sive regula qua controversiæ Religionis determinandæ sint, consistere possit in quacunque interpretatione scripturæ. Restat, ut interpres canonicus debeat esse aliquis, cujus munus legitimum sit, ortas controversias, *Verbum Dei* in ipsis judiciis explicando, terminare; & cuius propterea autoritati standum non minus

minus sit, quam eorum, qui Scripturam ipsam pro Canone fidei primi nobis commendaverunt, idemque sit *interpres Scripturae, & doctrinarum omnium iudex supremus.*

XIX. Quod ad nomen attinet *Ecclesie*, ab origine idem sonat quod Latine *Concio*, sive conventus civium; sicut & *Ecclesiastes* idem quod *concionator*, id est, is qui ad conventum loquitur. Quo sensu legimus in Actis Apostolorum *Ecclesiam legitimam, & Ecclesiam confusam*: Act. 19. v. 32. 40. illam pro cœtu convocato, hanc pro concursu populi per tumultum. Cæterum per *Ecclesiam Christianorum* in Scriptura Sacra intelligitur interdum quidem conventus, interdum vero ipsi Christiani, etsi non actu congregati, siquidem in cœtum introire, & communicare cum congregatis concessum sit. Exempli causa: *Dic Ecclesie*, Matth. 18. v. 17. de congregata intelligitur; alii enim *dicere* aliquid *Ecclesie* impossibile est. Sed, *destruet Ecclesiam*, Act. 8. v. 3. de non congregata. Sumitur autem *Ecclesia* aliquando pro baptizatis, sive fidei Christianæ professoribus, sive illi sint interne Christiani, sive simulate; ut, ubi legimus aliquid dictum, vel scriptum, ad *Ecclesiam*, vel dictum, decretum, factum ab *Ecclesia*; aliquando autem pro *electis* tantum, ut
ubi

*Ecclesia
plures signi-
ficationes.*

ubi dicitur *sancta & immacula Ecclesia*. Ephes. 5. v. 7. Non autem sunt electi, quatenus militant, proprie dicta *Ecclesia*; nam convenire nesciunt, sed sunt *Ecclesia futura*, nimirum in die illa in qua à reprobis segregati triumphaturi sunt. Rursus *Ecclesia* sumi aliquando potest pro omnibus simul Christianis collective ut ubi CHRISTUS vocatur *caput Ecclesie*; & *caput corporis Ecclesie*. Ephes. 5. v. 23. Col. 1. v. 18. aliquando pro partibus ejus est, ut *Ecclesia Ephesi*, *Ecclesia quæ est in domo ejus*, *septem Ecclesie*, &c. Postremò, *Ecclesia* prout pro coetu actu congregato sumitur, pro diverso fine congregandi, significat aliquando eos, qui congregantur ad deliberationes & judicia, quo sensu vocatur etiam concilium, & synodus; aliquando eos, qui conveniunt in domum orationis ad colendum Deum, qua significatione ponitur 1. Cor. 14. v. 4, 5, 23, 28. &c.

Quid sit Ecclesia. XX. *Ecclesia* autem, cui attribuuntur *personalia*, & propria *jura actiones*, cui tur *personalia*, & propria *jura actiones* attribuuntur, & de qua necesse est intelligi illa; *que*, & de qua necesse est intelligi illa; *tur jura, a-* dic *Ecclesie*; qui non obedierit *Ecclesie*; *actiones*, & & ejusmodi omnes loquendi formulas; *similia per-* definienda ita est, ut intelligatur ea voce *sonalia.* *multitudo hominum qui Pactum novum cum Deo per Christum tulerunt*, (hoc est, multitudo eorum, qui susceperunt Sa-
cra-

cramentum Baptismi) *qua multitudo, & jure in unum locum convocari possit ab aliquo, & eo convocante, adesse omnes vel per se, vel per alios obligantur.* Nam multitudo hominum, si coire in unum cœtum, ubi opus est, non potest, una *persona* dicenda non est. *Ecclesia* enim neque loqui, neque decernere, neque audire potest, nisi ut cœtus. Quæ à singulis dicta sunt, nempe tot sententiæ ferè, quot capita, unumquodque eorum hominis unius, non *Ecclesie* dictum est. Porrò si cœtus fiat, sed illicitus, considerabitur ut nullus. Nemo igitur eorum qui adsunt in tumultu, decreto cæterorum tenebitur, præsertim verò si dissenserit, neque itaque *Ecclesia* talis decernere aliquid potest; tum enim decernere aliquid multitudo dicitur, cum unusquisque decreto majoris partis obligatur. Oportet igitur ad *Ecclesia* (cui quidem *personalia* tribuimus) definitionem accedere, ut possit non modo congregari; sed & jure. Præterea, etsi sit, qui jure cæteros convocet, possint tamen, qui vocantur, jure non venire, (id quod accidere potest inter homines, quorum alius alii non subjicitur) non est illa *Ecclesia persona* una. Nam quo jure ii, qui ad tempus & locum, quo vocantur, conveniunt, una *Ecclesia*, eodem etiam ii, qui ad alium locum à se constitutum

confluunt, *alia Ecclesia est*. Et quilibet *homodoxorum* numerus *Ecclesia* est; & per consequens tot *Ecclesie* erunt, quot sunt opiniones diversæ; hoc est, eadem multitudo hominum erit simul & *una & plures Ecclesia*. Itaque *Ecclesia* nisi ubi certa & cognita, hoc est, legitima potestas sit, per quam singuli per se, vel per alios in cœtu adesse obligentur, una non est. Atque unitate legitimæ potestatis convocandi Synodos & conventus Christianorum, non uniformitate doctrinæ, fit *una & capax functionum personalium*; quæ alioquin est multitudo, & *persona* in plurali, utcunque opinionibus consentientes.

Civitas Christiana, XXI. Iis, quæ dicta jam sunt, necessariâ connexionione adhæret, *civitatem idem quod Christianorum hominum, & Ecclesiam eorundem*, prorsus eandem rem esse, *Christiana*. duobus nominibus propter duas causas appellatam. Nam *materia civitatis & Ecclesie* eadem est, nimirum iidem homines Christiani. *Forma* autem quæ consistit in legitima potestate eos convocandi, eadem quoq; est; constat enim, singulos cives obligari eo venire, quo à civitate convocantur. Quæ vero *civitas* vocatur, quatenus conflatur ex *hominibus*, eadem quatenus constat ex *Christianis*, *Ecclesia*, nominatur.

Plures civi- XXII. Cum iisdem cohæret & hoc, *sive plu-*

*si plures sint civitates Christianæ, eas si- tates non-
mul omnes Ecclesiam personaliter unam constituunt
non esse. Possunt quidem consensu mutuo unam Ecclesiam*

*una fieri, sed non aliter, quam ut fiant et-
iam una civitas. Convenire enim nisi ad
certum tempus & locum constitutum,
non possunt. Sunt autem personæ, loca,
& tempora conventuum juris civilis; ne-
que quisquam civis, vel externus, pedem
in ullum locum inferre jure potest, nisi
permittente civitate, quæ loci domina
est.*

*Quæ vero nisi permittente civitate
fieri jure non possunt, ea si jure fiant,
fiunt per auctoritatem civitatis. Est certe*

*Ecclesia universa unum Corpus mysti-
cum, cujus caput est CHRISTUS, sed*

*eadem ratione, qua omnes simul homi-
nes Deum rectorem mundi agnoscent-
es, unum regnum, & una civitas sunt,*

*quæ tamen neque una persona est, neque
unam actionem aut sententiam com-
munem habet. Præterea ubi dicitur*

*CHRISTUS esse caput corporis Eccle-
siae, manifestè apparet, dictum id esse ab*

*Apostolo de electis, qui quamdiu in hoc
mundo sunt, potentia tantum Ecclesiae
sunt, quæ actu ante non erit, quam à re-*

*probis quidem segregentur, inter se ve-
rò congregentur in die judicii. Ecclesia
Romana permagna olim fuit; sed fines*

*imperii egressa non est! neque ergo uni-
versa, nisi eo sensu, quo dictum etiam
est*

est de *Romana civitate*, *Orbem jam totum victor Romanus habebat*, cum non haberet partem ejus vicissimam. Postquam autem imperium civile in partes discerptum fuit, singulæ civitates inde exortæ, totidem erant *Ecclesiæ*, & quam habuit in eas *Ecclesia Romana* potestatem, ea tota pendere potuit ex ipsarum autoritate, quæ excusis Imperatoribus, Doctores tamen Romanos habere contentæ sunt.

Ecclesiastici
qui.

XXIII. *Ecclesiastici* appellari possunt, qui munus in *Ecclesia* exercent publicum. Munerum autem erat aliud *Ministerium*, aliud *Magisterium*. *Ministorum* munus erat inservire mensis, procurare bona *Ecclesiæ* temporalia, portionesque (quo tempore divitiarum omni abolita proprietate de comuni alebantur) in singulos distribuere. *Magistri* autem pro ordine, alii *Apostoli*, alii *Episcopi*, alii *Presbyteri*, hoc est, majores natu sive seniores, appellabantur; non tamen ut *Presbyteri* nomine *atas*, sed *officium* distingueretur. Fuit enim *Timotheus* Presbyter, quamquam juvenis; sed quia plerumque *Seniores* ad *magisteria* adhibebantur, nomen ætatis ad significandum munus usurpatum est. Idem *Magistri* pro diversitate munerum vocabantur alii *Apostoli*, alii *Propheta*, alii *Evangelista*, alii *Pastores* seu *doctores*. Et
opus

Ecclesiæ Antiochenæ segregati fuerint ad opus Dei, ostendit ipse sanctus Paulus, qui distinctionis causa vocat si: *Apostolum segregatum in Evangelium Dei.* Rom. 1. v. 1. Sed si quæratul uterius, *qua autoritate factum sit*, ut pro jussu Spiritus Sancti receptum sit, quod Prophetæ & Doctores illi profectum à Spiritu Sancto esse dixerint, respondendum necessario est, *Autoritate Ecclesiæ Antiochena.* Prophetæ enim & Doctores antequam admittantur, examinandi sunt ab Ecclesia; dicit enim sanctus Johannes, *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt, quoniam multi Pseudo-Propheta exierunt in mundum.* A qua autem Ecclesia, nisi ad quam scripta est ea Epistola? Similiter reprehendit sanctus Paulus Ecclesias Galatia quod Judaizarent; Gal. 2. v. 14. etiam si viderentur ipsi id facere Auctore Petro nam cum dixisset, se *Petrum* ipsum reprehendisse his verbis: *Si tu, cum Judæus sis, gentiliter vivis & non Judaice, quomodo Gentes cogis Judaizare?* non multo post interrogat ipsos dicens: *Hoc solura à vobis volo discere: ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* Gal. 3. vers. 2. Ex quo patet id quod reprehendit in Galatis, fuisse *Judaismum*, quamquam Petrus Apostolus Judaizare cogeret. Cum igitur, quos doctores seque-

queretur *Ecclesia*, non *Petri*, neque ergo hominis erat determinare, etiam *Ecclesia Antiochena* auctoritati innitebantur Doctorum & Prophetarum suorum electio. Quoniam autem per Doctorum, sic electorum, impositionem manuum, Spiritus Sanctus segregavit sibi *Apostolos, Paulum & Barnabam*; manifestum est, summorum in *Ecclesia* qualibet Doctorum consecrationem & impositionem manuum ad ejusdem *Ecclesie* Doctores pertinere, *Episcopus* autem, qui & *Presbyteri* vocati erant, etsi non omnes *Presbyteri* *Episcopi*, ordinaverunt tum *Apostoli*, (nam *Paulus & Barnebas* cum docuissent in *Derbe, Lystra, & Iconio, Presbyteros* constituerunt per singulas *Ecclesias*, Act. 14. v. 22.) tum etiam *Episcopi* alii: *Titus* enim in *Creta* relictus est à *Paulo*, ut constitueret per civitates *Presbyteros*: Tit. 1. v. 5. Et *Timotheo* dictum est: *Noli negligere gratiam Dei quæ in te est, quæ data est tibi per Prophetiam, cum impositione manuum presbyterii*: 1. Tim. 4. v. 14. Eisdemque datæ regulæ sunt circa *Presbyterorum* electionem. Non autem intelligi id potest, nisi de ordinatione eorum, qui ab *Ecclesia* eligerentur. Constituere enim doctorem in *Ecclesia*, nisi *Ecclesia* permittente, nemo potuit. Nam ipsorum *Apostolorum* munus erat, non imperare, sed docere, & quamquam qui commen-

dati ab *Apostolis* vel *presbyteris* fuerant, propter existimationem commerdantium non rejicerentur, cum tamen sine *voluntate Ecclesie* eligi non possent, etiam per *autoritatem Ecclesie* electicensesbantur. Similiter ministri qui *Disconi* vocantur, ab *Apostolis* ordinati, ab *Ecclesia* tamen *electi* erant. Nam cum septem *Diaconi* eligendi ordinandique erant, non eos eligebant *Apostoli*, sed *considerate*, inquit, *fratres*, viros ex vobis boni testimonii septem, &c. atque illi elegerunt *Stephanum*, &c. Et statuerunt eos ante conspectum *Apostolorum*. Act. 6. v. 3. 6. Constat itaque ex consuetudine *Ecclesie* sub *Apostolis*, *Ecclesiasticorum* omnium *ordinationem* quidem, siue *consecrationem*, quæ fit per *orationem* & *manuum impositionem*, ad *Apostolos* & *Doctores* spectasse, *electionem* verò *ordinandorum* ad *Ecclesiam*.

Potestatem *XXV.* De potestate solvendi & ligandi, id est, peccata remittendi & retinendi, dubium esse non potest, quia ea data sit à *Christo* futuris tunc *Pastoribus*, eodem modo quo presentibus *Apostolis*. Data autem est *Apostolis* omnis potestas *remittendi peccata*; quam ipse habuit *Christus*: Sicut misit me pater, inquit *Christus*, & ego mitto vos: Joh. 20. vers. 21. subjungitque, quorum remisistis peccata, remittuntur, & quorum retinueritis,

ritis, retenta sunt. v. 23. Sed quid sit *sol- di, ad Eccle- bere & ligare, sive peccata remittere & sicut, retinere*, dubitationem habet. Primum enim *peccata ejus retinere*, qui baptiza- tus in remissione peccatorum verè pœnitens est, videretur contra ipsum pa- ctum novi Testamenti, neque ergo à *Christo* fieri, nedum à pastoribus posse. *Remittere* autem non pœnitenti, videtur esse contra voluntatem Dei Patris, à quo *Christus* ad convertendum mundum, ho- minesque ad obedientiam reducendum missus est. Deinde si Pastoribus singulari- co modo *remittere & retinere peccata* concessum esset, omnis metus Principum, & Magistratum civilium, una- que omne regimen civile destrueretur. Dictum enim est à Christo, immo etiam natura ipsa dicitur: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in Gehennam.* Matth. 10. vers. 28. Neque est quisquam ita mente captus, ut non potius mallet iis, qui *peccata remittere & retinere* possunt, quam regibus potentissimis obtemperare: Neque tamen ex altera parte existimandum est; *remissionem peccatorum* nihil aliud esse præter exemptionem à pœnis ecclesiasticis, quid enim mali habet excommunicatio præter consequentem ex ea pœnam ætet-

nam; vel boni, in Ecclesiam recidi, si extra eam esset salus? Tenendum igitur est, *Pastores habere potestatem peccata vere & absolute remittendi, sed pœnitentibus; & retinendi, sed impœnitentium.* Dum autem putant homines, pœnitere nihil aliud esse, quam ut facta sua quisque condemnet, mutetque consilia, quæ sibi met ipsis peccata esse & culpam habere videantur; orta est opinio, posse esse pœnitentiam ante confessionem peccatorum coram hominibus; & esse pœnitentiam non effectum, sed causam confessionis, atque inde difficultas dicentium, peccata eorum, quos pœnitet, jam remissa esse in Baptismo; non pœnitentium omnino remitti non posse; contra Scripturam est, & contra verba *Christi dicentis, quorum remisistis, &c.* Sciendum igitur primo loco ad difficultatis hujus solutionem, peccati veram agnitionem esse ipsam pœnitentiam, nam qui scit se peccasse, scit se errasse, errare autem velle impossibile est; itaque qui scit se peccasse, nollet factum; id quod est pœnitere. Deinde ubi dubium esse potest, an quod factum est, peccatum sit, necne; considerandum est, pœnitentiam non antecedere confessionem peccatorum, sed subsequi. Pœnitentia enim non est, nisi de peccato agnito. Oportet igitur pœnitentem, & factum agnos-

agnoscere, & cognoscere quod sit peccatum, hoc est, quod sit contra legem. Si quis igitur, quod à se factum est, putet non esse contra legem, impossibile est, ut ejus pœniteat. Ergo ante pœnitentiam necessaria est factorum ad legem applicatio. Ad legem autem sine interprete facta applicare, frustra est; non enim verba legis, sed sententia legislatoris, actionum regula est. Est autem legis interpretis certe homo vel homines; non enim judex est unusquisque facti sui, an sit peccatum necne. Itaque explicandum factum est, de quo dubitatur, an sit peccatum, ante hominem vel homines. Atqui hoc facere, confessio est. Jam, quando legis interpretis judicaverit, factum ejus esse peccatum: si acquiescat peccator judicio, statuatque apud se, non facere amplius, pœnitentia est. Atque hoc modo vera pœnitentia aut non est, aut confessionem non antecedit sed sequitur. His ita explicatis non est intellectu difficile, qualis illa sit potestas *solvendi & ligandi*. Cum enim in remissione duo sint; Alterum, *judicium* sive *condemnatio*, qua factum judicatur esse peccatum; alterum, (ubi condemnatus judicio acquiescens obediverit, id est, pœnituerit) *peccati remissio*, vel (si non pœnituerit) *retentio*: primum eorum, id est, judicare an sit

peccatum, ad *interpretem legis*, id est, *judicem summum*; secundum, remissio vel retentio peccati pertinet ad *Pastorem*; & est illa ipsa, de qua agitur *potestas ligandi & solvendi*. Atque hanc veram fuisse sententiam nostri Servatoris in ejusmodi potestatis institutione, ex 18. capite sancti Matthæi, v. 15, 16, 17, 18, sic apparet: Discipulos alloquens: *Si peccaverit*, inquit, *in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum*. (Notandum obiter est, si peccaverit in te, idem esse quod si injuriam tibi fecerit, ideoque loqui *Christum* de iis, quæ pertinent ad *tribunal civile*) addit, *si te non audierit* (hoc est, si neget fecisse, vel si factum confessus, fecisse injustè neget) *adhibe tecum adhuc unum aut duos. Quod si hos non audierit, dic Ecclesie. Quare autem Ecclesie*, nisi ut ipsa judicet an peccatum si necne? *Quod si Ecclesiam non audierit*, hoc est, si sententiæ *Ecclesie* non acquieverit, sed substituerit, non esse peccatum, quod ea peccatum esse judicaverit, hoc est, si non pœnituerit, (nam certum est, pœnitere facti neminem, quod non existimat esse peccatum) non dicit, *dic Apostolis*, ut sciamus, sententiam definitivam in quæstione an sit peccatum necne, relinquere non illis, sed *Ecclesie*, sed *sit tibi*, inquit, *sicut Ethnicus & Publicanus*; hoc est, tanquam extra *Ecclesiam*,

clesiam, tanquam non baptizatus, id est, tanquam is cujus *peccata retinentur*. Baptizabantur enim omnes Christiani in remissionem peccatorum. Quoniam autem quæri poterat, quis haberet tantam potestatem, quanta est Baptismi beneficium impœnitentibus auferendi, ostendit *Christus*, eos ipsos, quibus auctoritatem dederat pœnitentes baptizandi in remissionem peccatorum, & faciendi ex Ethnicis Christianos, auctoritatem quoque habere peccata eorum, qui ab *Ecclesia* judicarentur impœnitentes, retinendi, eosque ex Christianis reddendi Ethnicos, ideoque statim subjungit: *Amen dico vobis, quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo, & quæcunque solveritis super terram, erunt soluta & in cælo.* Ex quo intelligi potest, potestatem solvendi & ligandi, sive remittendi & retinendi peccata, quæ & potestas *clavium* dicitur, aliam non esse à potestate data alio loco his verbis: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti: Matth. 28. v. 19.* Et quemadmodum Pastores Baptismum negare non possunt ei, quem *Ecclesia* dignum censet, ita neque retinere peccata ejus, quem *Ecclesia* absolvendum judicat; neque etiam remittere peccata ejus, quem *Ecclesia* pronunciat esse contumacem. Et de peccato quidem judicet.

re, *Ecclesia est: Pastorum* verò, *judicatos* ab *Ecclesia ejicere*; vel *intra eam recipere*. Ita *Sanctus Paulus* ad *Ecclesiam Corinthiacam*: *Nonne de iis*, inquit, *qui intus sunt*, vos *judicatis*? ipse tamen *fornicarium* ab *Ecclesia* separandum pronuncia- vit: *Ego quidem*, inquit, *absens corpore*, *præsens autem spiritu*, &c.

Excommu- XXVI. Actus retentionis peccato-
nicatio quid rum is est, qui vocatur ab *Ecclesia Ex-*
& in quos *communicatio*, & à *Sancto Paulo*, *trade-*
catere non *re Satane*. Nomen *Excommunicationis*,
potest. idem sonans quod *ἀποσυνάγωγον ποιεῖν*,
 è *Synagoga ejicere*, tractum videtur a le-
 ge *Mosaica*, qua eos, qui à *Sacerdote* le-
 prosi *judicati* sunt, extra castra seorsim
 habere imperatum est, donec rursus *Sa-*
 cerdotis *judicio* mundi, & certis ritibus
 (inter quos erat corporis *lavatio*) *puri-*
 ficati essent. *Levit. 13. vers. 46.* Progre-
 diente inde tempore *Judæis* mos erat,
 eos etiam qui transibant a *Gentilismo* ad
Judaismum, tanquam *immundos*, non
 recipere, nisi prius *lavatos*; & dissen-
 tientes à doctrina *Synagoga*. *Synagoga* eji-
 cere. Ad similitudinem hujus ritus trans-
 euntes ad *Christianismum* (sive *Judæi*
 essent, sive *Gentes*) non nisi per *Baptis-*
imum in *Ecclesiam* recipiebantur; & dis-
 sentientes ab *Ecclesia*, *communione Ec-*
clesie privabantur. *Tradi autem Satane*
 ideo dicebantur, quia quod extra *Ec-*
clesiam

clesiam erat, id omne regno *Satanae* comprehendebatur. Finis hujusmodi disciplinae erat, ut destituti ad tempus gratiâ & privilegiis *Ecclesiae* spiritualibus, humiliarentur ad salutem. Effectus autem quoad secularia is erat, ut *excommunicatus* non modo cœtibus sive *Ecclesiis*, & participatione Mysteriorum prohiberetur, sed tanquam noxius contagione, etiam pejor *Ethnico*, à cæteris Christianis singulis fugeretur. Nam cum *Ethnicis commisceri* permisit Apostolus; cum his *ne cibum* quidem *una sumere*. 1. Cor. 5. v. 10, 11. Quum ergo talis sit *excommunicationis* effectus, manifestum est primo loco, *civitatem Christianam non posse excommunicari*. Est enim civitas Christiana, *Ecclesia* Christiana; ut ostensum est supra articulo 21. & ejusdem extensionis, *Ecclesia* autem *excommunicari* non potest; vel enim *excommunicabit se ipsam*, quod est impossibile, vel *excommunicabitur ab alia Ecclesia*, eaque vel *universali*, vel *particulari*, *universalis* autem *Ecclesia* cum *persona* non sit, (ut ostensum est articulo 22.) neque ergo agat aut faciat quicquam, *excommunicare* neminem potest. *Particularis* autem *Ecclesia*, *excommunicando aliam Ecclesiam* nihil agit, nihil mutat, quorum enim *communis* non est cœtus, eorum *excommunicatio* esse non potest;

neque si *Ecclesia* aliqua, puta *Ierusalymitana* aliam, puta *Romanam* excommunicasset, non illam magis excommunicasset quam se ipsam. Nam qui aliam sua communione privat, se quoque privat communione illius. Secundo, *neminem posse civitatis alicujus absolute, cives simul omnes excommunicare, vel templorum usum vel cultum Dei publicum eis interdiceret.* Non enim excommunicari possunt ab *Ecclesia*, quam ipsi constituunt; siquidem enim id facerent, non modo non *Ecclesia*, sed ne *civitas* quidem essent, dissolverenturque sua sponte: id verò non est excommunicari, neque interdici. Quod si ab alia *Ecclesia* excommunicentur, habendi sunt, illi *Ecclesia*, tanquam ethnici. Sed *Ethnicos*, per doctrinam *Christi*, nulla *Ecclesia Christiana* prohibere potest, quin congregent se, & inter se *communicent*, prout eorum civitatibus visum fuerit, præsertim si coeant ad colendum *Christum*, quamquam id fiat ritu & modo singulari. Ergo neque excommunicatos; qui ut ethnici tractandi sunt. Tertio, excommunicari non posse *Principem*, qui habet summum civitatis imperium. Neque enim per doctrinam *Christi* subditus unus, vel plures simul, Principi suo quamquam *Ethnico* loca publica, aut privata interdiceret, aut introitum in quemcumque coetum nega-

re potest, aut prohibere, ne faciat, quicquid in sua ditione voluerit. Est enim crimen læsæ majestatis in omni civitate, civi cuicunque, vel quocunque civibus simul, auctoritatem sibi quamcumque in totam civitatem arrogare. Qui vero auctoritatem arrogant sibi in eum qui habet civitatis summum imperium, eandem arrogant in ipsam civitatem. Præterea, Princeps summus, si Christianus sit, hoc amplius habet ut civitas, cujus voluntas continetur in ipsius voluntate, id ipsum sit, quod vocamus *Ecclesiam*. Neminem igitur excommunicat *Ecclesia*, nisi quem excommunicat auctoritate Principis. Sed Princeps non *excommunicat* se ipsum, non igitur *excommunicari* potest à subditis suis. Potest quidem esse, ut cœtus civium rebellium, vel proditorum, pronunciet Principem summum esse *excommunicatum*, sed non *jure*. Multo minus Princeps à Principe *excommunicari* potest, esset enim hoc, non *excommunicatio*, sed potius indictio belli per convicium. Nam cum utra non sit *Ecclesia* quæ conflatur ex civibus duarum civitatum absolutarum, propter defectum (ut dictum supra est articulo 21.) potestatis ritè conveniendi in unum cœtum, illi qui unius *Ecclesiæ* sunt, non tenentur obedire alteri, neque ergo pro-

pter inobedientiam possunt *excommunicari*. Quod autem dicat aliquis, Principes, cum *Ecclesie universalis* membra sint, posse etiam *universalis Ecclesie* auctoritate *excommunicari*, locum non habet, propterea quod *Ecclesia universalis* (ut dictum est articulo 22.) non est *una persona*, de qua possit dici, quod *fecerit, decreverit, statuerit, excommunicaverit, absolverit, & similia personalia*; nempe habet rectorem ullum in terris, cujus jussu convenire & deliberare possit. Nam rectorem esse *Ecclesie universalis*, & posse eam convocare, idem est, ac rectorem esse & dominum omnium per universum orbem Christianorum, id quod nemini conceditur, præterquam soli Deo.

*Interpretationem
Scripturae
dependere
ab autoritate
se civitatis.*

XXVII. Ostensum est supra articulo 18. auctoritatem *interpretandi Scripturas* sacras non consistere in eo, quod interpretes possit impunè sententiam, quam inde elicit, aliis vel scripto vel viva voce exponere & explicare, sed in eo, quod non sit aliis contra sententiam ejus faciendi aut docendi jus; ita ut *interpretatio* de qua agimus, idem sit quod *Potestas* (in omnibus controversiis per scripturam sacram determinandis) definiendi. Nunc ostendendum est, auctoritatem illam pertinere ad singulas *Ecclesias*, & dependere ab auctoritate ejus, vel eorum qui habent summum impe-

imperium, modo sint Christiani. Si enim ab autoritate civili non dependeat, dependere eam oportet vel ab arbitrio singulorum civium, vel ab autoritate externa. Ne verò ab arbitrio dependeat singulorum, prohibent inter alia, consequutura inde incommoda & absurda. Quorum præcipuum est hoc, quod non modo omnis tolleretur (contra præceptum *Christi*) obedientia civilis, sed etiam omnis societas & pax humana (contra leges naturales) dissolveretur. Cum enim Scripturam Sacram singuli interpretentur sibi, id est, unusquisque judicem se faciat, quid Deo placeat, quid displiceat, non ante Principibus obedire possunt, quam ipsi de mandatis eorum, utrum conformia sint scripturæ: necne judicaverint. Atque sic vel non obediunt, vel obediunt propter iudicium proprium, hoc est, sibi obediunt, non civitati. Tollitur ergo obedientia civilis. Rursus cum unusquisque propriam sequatur sententiam, necesse est, controversias quæ oriuntur, innumerabiles fore, neque determinabiles: unde inter homines (qui natura sua dissensionem omnem habent pro contumelia) nasceretur primo odium, deinceps iurgium, & bellum; atque ita omnis periret societas & pax. Habemus præterea in exemplum, id quod sub lege veteri circa librum legis

352 RELIGIO. Cap. XVII.
gis observari voluit Deus, nimirum
scribi quidem, publicè haberi & Cano-
nem doctrinæ divinæ esse voluit: sed
non inde à singulis, sed à solis Sacerdo-
tibus definiri controversias. Est ténique
præceptum Servatoris nostri, ut si quid
oriatur offensionis inter singulos, ut *au-
diant Ecclesiam*. Itaque *Ecclesiæ* munus
est controversias determinare. Non er-
go singulorum, sed *Ecclesiæ* est Scriptu-
ras sacras interpretari. Ut sciamus au-
tem, autoritatem *interpretandi Verbum
Dei*, hoc est, omnes quæstiones de Deo
& Religione determinandi, non spectare
ad personam quamcunque externam,
perpendendum imprimis est, quid mo-
menti ea potestas habeat in animis civi-
um, civilibusque actionibus. Nemini
enim ignotum esse potest, actiones ho-
minum voluntarias necessitate naturali
ipsorum sequi opiniones quas habent de
bono & malo, præmiis & pœnis; ex quo
fit ut obedientiam illis quorum arbitrio
vel felices vel miserrimos in æternum
futuros se credunt, præstare necessariò
velint. Quorum autem arbitrio, quæ
doctrinæ & quæ actiones necessariae sunt
ad salutem, statuitur, eorum arbitrio
expectant homines felicitatem vel per-
ditionem æternam; iis igitur in omni-
bus rebus obsequentur. Quod cum ita
sit, manifestissimum est, cives qui se
obli-

obligari credunt, circa eas doctrinas, quæ ad salutem necessariæ sunt, auctoritati externæ acquiescere, non constituere civitatem perse, sed esse externi illius subditos. Neque ergo, etsi Princeps aliquis summus tantum auctoritatis aliî cuicumque scripto concederet, ita tamen ut imperium civile retinuisse intelligeretur, scriptum tale validum erit; nec quicquam transferet, quod ad retinendum, & bene administrandum imperium, sit necessarium. Nam per cap. 2. art. 4. *transferre jus nemo dicitur, nisi dederit signum idoneum voluntatis transferendi, qui verò voluntatem retinendi imperium aperte significavit, non potest dedisse signum idoneum transferendi* media ad imperium necessaria. Non erit igitur huiusmodi scriptum signum voluntatis, sed ignorantia in contrahentibus. Secundo, considerandum est quam absurdum sit, civitatem, vel summum imperantem conscientias civium regendas committere hosti. Sunt enim, ut supra ostensum est cap. 5. art. 6. inter se in statu hostili, quicumque in unitatem personæ non coaluerunt. Neque obstat quod non semper pugnent: (nam & inter hostes induciæ fiunt) sufficit ad hostilem animum, quod dissidentia sit, quod civitatum, Regnorum, imperiorum, fines, præsidiis armati, statu vultuque

gla-

gladiatorio se mutuo, etsi non feriant, ut hostes tamen intueantur. Postremo, quam iniquum est id postulare, quod ipsa postulandi ratione juris alieni esse confiteris? Interpretes sum Scripturæ Sacræ, tibi, qui civitatis alienæ civis es. Qua ratione? quibus pactis inter me & te? Autoritate divina. Unde cognita? ex Sacra Scriptura, en librum, lege. Frustra, nisi & eandem mihi interpretes mei ergo juris est, & cæterorum singulorum civium, ea interpretatio; id quod negamus ambo. Restat ergo in omni *Ecclesia Christiana*, hoc est, in omni *civitate, Christiana*, Scripturæ Sacræ *interpretatio*, hoc est, *jus controversias omnes determinandi* dependeat & derivetur ab autoritate illius hominis, vel cœtu, penes quem est summum imperium civitatis.

*Christiana-
nam civita-
tem Scriptu-
ras inter-
pretari de-
bere per Pa-
stres Eccle-
siasticos.*

XXVIII. Quapropter omnino duo sunt genera controversiarum, unum circa *spiritualia*, hoc est, circa quæstiones fidei, quarum veritas ratione naturali investigari non potest; quales sunt quæstiones *de natura & officio CHRISTI de præmiis & pœnis futuris, de resurrectione corporum, de natura & officiis Angelorum, de Sacramentis & cultu externo, & similia*; alterum circa quæstiones scientiæ humanæ, quarum veritas ratione naturali, & Syllogismis elicitur, ex pactis hominum & definitionibus (id est,

est, receptis usu, & consensu communi, vocabulorum significationibus) quales sunt quæstiones omnes *Juris & Philosophiæ*. Exempli causa, quando in *jure* quæritur, an sit promissum & pactum, necne? id nihil aliud est, quam quæ-
 rere an verba talia, tali modo prolata, appellentur communi usu & consensu civium *promissum*, aut *Pactum*; quod si sic appellantur, verum est pepigisse; aliter, falsum. Veritas ergo ea dependet à pactis & consensu hominum. Similiter quando quæritur in *Philosophia*, an idem possit esse totum in pluribus simul locis; determinatio quæstionis dependet à cognitione communis consensus hominum, circa significationem vocabuli *Totius*, siquidem enim homines quando dicunt, totum esse alicubi, significant communi consensu, intelligere se, nihil esse ejusdem alibi; falsum est, idem esse in pluribus simul locis. Veritas ergo ea dependet à consensu hominum, eademque ratione in cæteris omnibus *Juris & Philosophiæ* quæstionibus. Et qui contra hunc communem circa rerum appellationes consensum hominum, ex obscuris scripturæ locis aliquid statui posse judicant, tollendum judicant & sermonis usum, & vana omnem societatem humanam. Dicit enim qui vendiderit totum agrum, esse totum

tum uno cespite, & reliquum tanquam non venditum retinebit: imo ipsam tollit rationem, quæ nihil aliud est præter veritatis per talem consensum factæ investigatio. Hujusmodi itaque quæstiones non necesse est ut determinet civitas per interpretationem Scripturæ sacræ, non enim pertinent ad *Verbum Dei*, eo sensu quo sumitur Verbum Dei pro *Verbo de Deo*, id est, *Doctrina Evangelica*, neque obligatur, qui habet *Ecclesiæ Imperium*, ad hujusmodi judicia adhibere *Doctores Ecclesiasticos*, quæstionibus autem fidei, id est, *de Deo*, quæ captum humanum superant, decidendis, opus est benedictione divina (ne possimus falli, saltem in necessariis) per *impositionem manuum* ab ipso CHRISTO derivanda. Nam cum ad salutem æternam obligemur ad doctrinam supernaturalem, & quam propterea intelligere est impossibile, ita destitui, ut falli possimus in necessariis, repugnat æquitati. *Infallibilitatem* hanc promisit Servator noster (in iis rebus quæ ad salutem sunt necessariae) *Apostolis* usque ad diem judicii, hoc est, *Apostolis & Pastoribus* ab Apostolis successive per *impositionem manuum* consecrandis. Obligatur ergo quatenus Christianus, is qui habet civitatis imperium, Scripturas sacras, ubi quæstio est de *mysteriis fidei*,

per

per *Ecclesiasticos* ritè ordinatos interpretari. Et sic in civitatibus Christianis iudicium & *spiritualium* & *temporalium* pertinet ad auctoritatem civilem. Et is homo vel cœtus qui summum habet imperium, caput est & *civitatis* & *Ecclesie*: una enim res est *Ecclesia* & *civitas Christiana*.

CAPUT XVIII.

De necessariis ad Introitum in Regnum Cœlorum.

I. *Proposita difficultas de repugnantia obediendi Deo & hominibus, tollenda per distinctionem necessaria & non necessaria ad salutem.* II. *Omnia necessaria ad salutem contineri in fide & obedientia.* III. *Qualis sit ea que requiritur obedientia.* IV. *Quid sit Fides, & quomodo distinguatur à professione à scientia, & ab opinione.* V. *Quid sit credere in CHRISITUM.* VI. *Unicum articulum, JESUM ESSE CHRISTUM, necessarium esse ad salutem, probatur ex scopo Evangelistarum.* VII. *Ex predicatione Apostolorum.* VIII. *Ex facilitate Religionis Christianæ.* IX. *Ex eo quod sit fundamentum fidei.* X. *Ex disertissimis CHRISTI & Apostolorum verbis.* XI. *In eo articulo contineri fidem veteris Testamenti.* XII. *Fides & obedientia quomodo concurrant ad salutem.* XIII. *In civitate Christiana, nullam esse repugnantiam inter mandata Dei & civitatis.* XIV. *Doctrinas quæ*
hodie

hodie controvertuntur de Religione, spectare plerasque ad jus regnandi.

*Proposita
difficultas
de repu-
gnantia o-
bediendi
Deo & ho-
minibus,
tollenda per
distinctio-
nem inter
necessaria
& non ne-
cessaria ad
salutem.*

I. **A**utoritatem omnem in rebus *se-
cularibus* derivare ab autoritate
ejus qui summum habet imperium, sive
is unus homo sit, sive unus cœtus, in
confesso semper fuit. Eandem in *spiri-
tualibus* ab àutoritate *Ecclesiæ* dependere
ex proximè antecedentibus manife-
stum est; & præterea hoc, *civitatem*
omnem *Christianam* esse *Ecclesiam* hu-
jusmodi autoritate præditam. Ex qui-
bus colligere etiam quantumlibet in-
genio tardus potest, in *civitate Chri-
stiana*, (hoc est, in civitate cujus sum-
mum imperium habet Princeps vel cœ-
tus Christianus) *omnem untri sub Christo*
potestatem tam secularem quam spiritua-
lem; ideoque in omnibus, iis esse obe-
diendum. Contra autem, quia *obedire*
oportet Deo, magis quam hominibus, orta
est difficultas, quo pacto obediendia tuto
iis præstari possit, si quando impera-
tum fuerit aliquid, quod CHRISTUS
fieri prohibet. Causa difficultatis est,
quod cum Deus non amplius per CHRIS-
TUM & *Prophetas* vivæ voce nos allo-
quatur, sed per *Scripturas Sacras*, quæ à
diversis diverse accipiuntur, sciunt qui-
dem, quid Reges imperant & *Ecclesiæ*
congregata; utrum verò id, quod impe-
rant,

rant,

rant, sit contra imperata Dei, necne, id nesciunt, sed fluctuante obedientia inter pœnas mortis *temporalis*, & *spiritualis*, tanquam navigantes inter *Scyllam* & *Charybdin* incurrunt sæpe in utramque. Qui verò necessaria ad salutem, à non necessariis rectè distinguunt, nullam hujusmodi dubitationem habere possunt. Siquidem enim mandatum Principis vel civitatis tale sit, ut obediri ei possit sine jactura salutis æternæ, injustum est non obedire, & locum habent præcepta Apostolica: *Servi, obedite per omnia Dominis carnalibus. Filii, obedite parentibus per omnia:* Coloss. 3. v. 20. 22. & mandatum CHRISTI: *super Cathedram Moïsis sederunt Scribæ & Pharisei, omnia ergo quacunque dixerint vobis, servate & facite:* Matth. 23. v. 2. Contra, si facere jusserint quæ puniuntur morte æterna, insanum est, non potius mori mortem naturalem, quam obediendo mori in æternum. Et locum habet quod dicit CHRISTUS; *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere,* Matth. 10. v. 28. Videndum itaque est quæ sint ea omnia, quæ ad salutem sunt necessaria.

II. Sunt autem *necessaria* ad salutem *Omnia* ne-omnia duabus virtutibus comprehen- *cessaria* ad *sa, Fide, & Obedientia*. Harum posterior *salutem* com-

*tineri in fi-
de & obedi-
entia.*

si perfecta esse posset, sola sufficeret, ne damnaremur; sed qui, & jam diu omnes rei sumus contumaciæ adversus Deum, in Adamo; & præterea ipsi acta peccavimus: non sufficit *obedientia* sine *remissione peccatorum*. Ea vero, unaque introitus in Regnum cæli, *Fidei* præmium est. Aliud ad salutem requiritur nihil. Non enim clauditur regnum Dei, nisi peccantibus, id est iis, qui debitam legibus Dei *obedientiam* non præstiterunt; neque illis, si credant *articulos necessarios* fidei Christianæ. Jam si cognoverimus, in quibus constat *obedientia*, & qui sint *articuli necessarii* fidei Christianæ; manifestum una erit, quæ civitatum Principumque jussu facere, & quibus abstinere debeamus.

*Qualis sit
ea, quæ re-
quiritur o-
bedientia.*

III. Per *obedientiam* autem, hoc loco, significatur non *factum*, sed *voluntas & studium*, quo proponimus conari quantum possumus, obedire in futurum. Quo sensu vox *obedienti* æquivaleret *Pœnitentiæ*. Consistit enim *Pœnitentia* virtus non in dolore, qui peccati recordationem comitetur, sed in conversione in viam, & instituto non peccandi amplius, sine quo dolor ille non pœnitentis, sed desperantis esse dicitur. Quoniam autem qui Deum amant, non possunt non velle obedire legi Divinæ, & qui amant proximum, non possunt non velle

velle obedire legi morali, quæ confitit, ut supra capite 3. ostensum est, in *superbia, ingratitude, contumelia, inhumanitatis, inclementia, injuria*, similibumque offensarum prohibitione, quibus proximi læduntur. Itaque voci *obedientia* æquivalet etiam *Amor*, sive *Charitas*; Etiam *justitia*, (quæ constans voluntas est suum cuique tribuendi) æquivalet eidem. Jam sufficere ad salutem *Fidem* & *Pœnitentiam*, manifestum est, primum ex ipso fœdere Baptismi, nam interrogantibus *Petrum* iis, qui ab ipso die *Pentecostes* convertebantur, *Quid faciemus?* respondit; *Pœnitemi, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu in remissionem peccatorum*: Actor. 2. vers. 38. Nihil ergo ad obtinendum Baptismum, hoc est, introitum in Regnum Dei, faciendum aliud erat, nisi *pœnitere & credere in nomen JESU*. Pacto enim, quod fit in Baptismo, promittitur regnum cœlorum. Deinde ex verbis CHRISTI respondentis ad Principem interrogatam, quid faciens vitam æternam possideret: *Mandata nosti, non occides, non mœchaberis, &c. quod obedientia; &, Vende omnia quæ habes veni, & sequere me*; quod fidei erat. Lucæ 18. vers. 20. Marc. 10. vers. 18. Et ex eo quod dicitur *justus* (non quilibet, sed *justus*) *ex fide bibet*, est enim

Q

justitia

justitia voluntatis dispositio eadem, quæ Pœnitentia & Obedientia. Et ex verbis sancti Marci: Quoniam impletum est tempus, & appropinquavit Regnum Dei, pœnitementi & credite Evangelio; quibus non obscure significatur, non opus esse ad ingressum in Regnum Dei, aliis virtutibus præter pœnitentiam & fidem. Obedientia itaque quæ ad salutem necessario requiritur, nihil aliud est præter voluntatem sive conatum obediendi, id est, faciendi secundum leges Dei, id est, secundum leges morales quæ eadem omnibus sunt, & leges civiles, hoc est, mandata imperantium in rebus temporalibus, & leges Ecclesiasticas in spiritualibus; quæ duo genera legum in diversis civitatibus & Ecclesiis sunt diversa, & cognoscuntur promulgatione, vel sententiis publicis.

Quid sit Fides, & quomodo distinguatur à professione, à scientia, & opinione.

IV. Ut sciamus, quid sit *Fides Christiana*, definienda est in universum *Fides*, & à cæteris animi actibus quibuscumque vulgò confundi solet, distinguenda. *Objectum Fidei* universaliter sumptæ, nimirum, *id quod creditur*, semper *propositio* est, (id est, oratio affirmans vel negans) quam veram esse concedimus. Sed quoniam conceduntur propositiones propter diversas causas, accidit, hujusmodi concessionem diverse nominari. Concedimus autem quandoque propositiones, quas

quas tamen in animum non recipimus. Idque vel ad tempus, nimirum, tantisper donec ex consideratis consequentiis, earum veritatem examinaverimus quod vocatur *supponere*; vel etiam simpliciter, ut metu legum, quod est *profiteri*, vel *confiteri* signis externis; vel obsequii spontanei causa, quod faciunt homines animo civili erga eos, quos reverentur, & erga alios studio pacis, id quod simpliciter *concedere* est. Propositiones autem quas pro veris recipimus, concedimus semper propter aliquas rationes nostras. Ex verò derivantur vel ab ipsa *propositione*, vel à *persona proponentis*. Derivantur autem ab ipsa *propositione* revocando in memoriam, quibus rebus significandis nomina, ex quibus propositio conflatur, communi consensu usurpantur; quod si fiat, assensus quem præbemus, dicitur *Scire*. Si vero recordari non possumus, quid certo per ea nomina intelligendum sit, sed modò hoc videbitur, modo illud, tum dicimus *opinari*. Exempli causa: si propositum sit, *duo & tria, esse quinque*; revocando autem in memoriam, ordinem nominum numeralium, ita consensu communi eorum, qui ejusdem sunt linguæ, (quasi pacto quodam societati humanæ necessario) constitutum esse, ut *quinarius* totidem unitatum nomen sit,

quod in binario & ternario continentur simul sumtis; ac assentiatur quis, verum id ideo esse, quia 2. & 3. simul idem sunt quod 5: dicetur assensus ille *scientia*. Et scire veritatem istam, nihil est aliud, quam agnoscere, esse eam à nobis ipsis factam. Quorum enim arbitrio & loquendi lege numerus .. vocatus est binarius, ... ternarius, & .... quinarium, eorum arbitrio factum est, ut vera sit propositio: *binarius & ternarius simul sumti faciunt quinarium*. Similiter si meminerimus, quid sit, quod vocatur *furtum*: & quid *injuria*, *sciemus* ex ipsis vocibus, an verum sit, *furtum esse injuriam*, necne? *Veritas* idem est, quod *vera propositio*; *vera* autem est *propositio*, in qua *nomen consequens*, quod vocatur à Logicis *Prædicatum*, completitur amplitudine sua *nomen antecedens*, quod vocatur *subiectum*; & *veritatem scire*, idem quod, esse eam à nobismet ipsis ipsa nominum usurpatione factam, *meminisse*. Neque temere olim à Platone dictum est, *scientiam esse memoriam*. Accidit autem interdum, ut voces, etsi certam & ex constituto definitam habeant significationem, usu tamen vulgari, ad ornandum vel etiam fallendum particulari studio à propriis significationibus ita divellantur, ut conceptus, propter quos rebus impositæ fuerunt, revocare in

in in memoriam difficultatem magnam habeat, neque nisi acri iudicio, & diligentia maxima superandam. Accidit quoque, plurimas voces nullam habere propriam five determinatam & eandem ubique significationem, atque intelligi non sua vi, sed signorum aliorum simul adhibitorum. Tertio, nomina quædam sunt rerum inconceptibilium. Earum ergo rerum, quarum ipsa sunt nomina, conceptus nulli sunt. Et propterea propositionum, quas constant, veritatem ex ipsis nominibus frustra quærimus. In his casibus dum considerando vocum definitiones veritatem alicujus propositionis investigamus, prout spes est inveniendi, putamus eam aliquando veram, aliquando falsam. Quorum utrumque seorsim, *opinari* dicitur, atque etiam *credere*, ambo simul *dubitare*. Quando verò rationes nostræ propter quas assentimur propositioni alicui, non *ab ipsa propositione*, sed *à persona proponentis* derivantur, ut quem ita peritum judicamus ut non fallatur, neque causam videmus quare velit fallere; assensus noster, quia nascitur non à nostræ, sed alienæ scientiæ *fiducia*, *Fides* appellatur. Et quorum fiducia credimus, *illis* vel *in illos credere* dicimur. Ex iis quæ dicta sunt, apparet differentia, primum, inter *Fidem* & *Professionem*: illa enim cum assensu interno

366 RELIGIO. Cap. XVIII.
semper conjungitur, hæc non semper illa animi persuasio interna hæc obedientia externa est. Deinde inter *fidem* & *opinionem*; hæc enim nostræ rationi innitur, illa alienæ existimationi. Denique inter *fidem* & *scientiam*: hujus enim est propositionem examinatione communitam & mansam lentè admittere; illius autem integram deglutire. Prodest ad scientiam explicatio nominum, quibus id, quod inquirendum est, proponitur, imo unica via ad *scientiam* est, *per definitiones*; ad *fidem* autem nocet hoc. Nam quæ supra captum humanum credenda proponuntur, nunquam explanatione evidentiora, sed contra obscuriora & creditu difficiliora fiunt. Acciditque homini, qui *mysteria fidei* ratione naturali conatur demonstrare, idem quod ægrotò, qui pilulas salubres, sed amaras, vult prius mandare, quam in stomachum demittere; ex quo fit, ut statim revomantur, quæ alioqui devorata eum sanassent.

Quid sit V. Vidimus ergo, quid sit *credere*.
credere in Christum. *Credere autem in CHRISTUM* quid est?
Christum. vel, *fidei in CHRISTUM* quanam propositio est objectum? Quando enim dicimus: *Credo in CHRISTUM*, significamus quidem, cui, non autem *quid* credimus. Est autem *credere in CHRISTUM* nihil aliud, quam credere, *JESUM esse*

esse CHRISTUM, nimirum ILLUM, qui secundum *Mosis & Prophetarum* Israeliticorum vaticinia venturus erat in hunc mundum, ad *instituentum Regnum Dei*. Id verò satis apparet ex verbis ipsius CHRISTI ad Martham. *Ego sum* (inquit) *resurrectio & vita, qui CREDIT IN ME, etiamsi mortuus fuerit, bibet & omnis qui bibit, & CREDIT IN ME, non morietur in eternum. Credis hoc?* Ait illi; *Uique, Domine, ego credidi, quia TU ES CHRISTUS Filius Dei* vibi, qui in hunc mundum *venisti*. Johan. II. vers. 25, 26, 27. Quibus verbis videmus: CREDERE IN ME, explicari per *QUIA TU ES CHRISTUS* Est ergo *credere in CHRISTUM* nihil aliud, quam credere ipsi *JESU* dicenti, se esse *CHRISTUM*.

VI. Concurrentibus ad salutem *fide Unicum art.* & *obedientia*, utraque *necessario*, qualis *articulum Je-* sit ea *obedientia*, & cui debita, mon- *sum esse* stratum est super art. 3. *Articuli autem Christum,* *fidei*, quinam requirantur, id nunc in- *necessarium* quirendum est. Dico autem, alium *Articulum* *fidei* (*) præter hunc, *JESUM esse ad salu-* esse *tem, proba-* esse *CHRISTUM* homini *Christiano*, ut *necessarium* ad salutem, requiri *Evangelii-* nullum. Distinguendum autem est, ut *starum.* supra art. 4. inter *fidem & professionem*. *Professio* ergo plurium dogmatum (si iubeatur) *necessaria* esse potest; est enim

pars *obedientia* legibus debita, sed non
 quærimus jam de *obedientia necessaria* ad
 salutem, sed de *fide*. Probatnr autem
 primo, ex scopo Evangelistarum, qui
 erat per descriptionem vitæ Servatoris
 nostri illum unum articulum stabilire.
 Sciemus autem, talem fuisse scopum &
 consilium Evangelistarum, si obser-
 vemus ipsam historiam. Sanctus Mat-
 thæus incipiens à Genealogia ejus,
 ostendit JESUM esse ex genere Davidis;
 natum ex Virgine; cap. 1. à *Magis* ut
 regem Judæorum adoratum; ab *Herode*
 eadem de causa quæsitum ad necem,
 cap. 2. Regnum ejus & à *Joanne Baptista*
 & à se ipso prædicatum; cap. 3. 4. leges
 docuisse, non ut Scribæ, sed ut qui habe-
 ret autoritatem; cap. 5, 6, 7. morbos
 miraculose sanasse; cap. 8, 9. *Apostolos*
 præcones Regni in omnes Judææ par-
 tes ad prædicationem Regni dimis-
 sisse; cap. 12. nunciis à Johanne quærentibus,
 an is esset Christus, necne, respondisse,
 referrent quæ vidissent, nempe miracu-
 la, qua in CHRISTUM solum com-
 peterent; cap. 11. Regnum suum argu-
 mentis, parabolis, & signis apud Phari-
 sæos & alios comprobasse, & declarasse;
 cap. 12. & seqq. usque ad 21. salutatum
 fuisse in Regem, cum regrederentur Jero-
 solymam; cap. 21. se Christum illum esse,
 contra Phariseos sustinuisse; alios de
Pseuda-

Pseudo-Christis præmonuisse; Regnum suum quale esset, parabolis ostendisse; cap. 22, 23, 24, 25. captum & accusatum fuisse eo nomine, quod se Regem esse dixerit; crucique titulum inscriptum, *HIC EST JESUS REX JUDÆORUM*, cap. 26, 27. denique post resurrectionem dixisse *Apostolis*, *datam sibi esse omnem potestatem in cælo & in terra*: cap. 28. Quæ omnia eo pertinent, ut credamus, Jesum esse illum Christum. Talis erat ergo in describendo Evangelio scopus Sancti Matthæi qualis autem erat hujus, talis erat cæterorum Evangelistarum; id quod seorsim Sanctus *Johannes* in fine Evangelii sui expresse habet, *Hæc, inquit, scripta sunt, ut sciatis, quia Jesus est Christus Filius Dei viventis*, Joh. 29. 31.

Dico autem, alium Articulum fidei *Annotatio.* præter hunc) *Affertionem hanc quam nobilitate sua Theologis plerisque displicere posse video, etsi satis in sequentibus confirmatam, amplius tamen explicare, operæ pretium esse duxi.* Primo igitur cum Articulum hunc, Jesum esse Christum, solum ad salutem necessarium esse dico, non dico, solam fidem ad salutem necessariam esse, sed requiro etiam *Justitiam, sive obedientiam legibus Dei debitam, hoc est, voluntatem rectè vivendi.* Secundo non nego, quin multorum aliorum articulo-

rum professio, si modo professio eorum ab Ecclesia imperetur, ad salutem quoque necessaria sit, sed cum fides interna, professio externa sit, illam proprie fidem, hanc obedientiam partem esse dico, ita ut articulus ille ad fidem internam, non autem ad professionem Christiani solus sufficiat. Postremò, quemadmodum, si veram & internam penitentiam peccatorum, solum, ex parte Justitiæ, ad salutem necessariam esse dixissem, tamen pro paradoxo habendum non fuisset, quoniam in ea justitiam, obedientiam, atque animum ad omnes virtutes reformatum contineri intelligimus, ita, cum fidem unius Articuli sufficere ad salutem dico, mirandum minus est, cum in eo tot alii articuli comprehendantur. Nam verba hæc, Jesus est Christus, significant, Jesum esse illum, quem Deus venturum in mundum ad Regnum suum instaurandum promiserat per prophetas, hoc est, Jesum esse Filium Dei Creatoris cæli & terræ, natum ex virgine, mortuum pro peccatis eorum, qui essent in illum credituri; esse Christum, id est, Regem, revixisse [nam alioqui regnaturus non est,] judicaturum mundum & remuneraturum eorum opera; aliter enim Rex esse non potest; item resurrecturos esse homines: nam absque hoc ad judicium venturi non sunt. Itaque unico hoc articulo totum continetur Symbo-

lum Apostolorum: quod tamen sic contrahendum ideo existimavi, quod viderem, propter hunc solum, sine ceteris, qui ex eo per consequentiam deducuntur, permultos tum à Christo, tum ab Apostolis ejus in Regnum Dei admissos fuisse: ut Iatro in cruce, ut Eunuchus à Philippo baptizatus, ut duo millia hominum ad Ecclesiam à Sancto Petro simul aggregata. Si quibus autem hoc displicet, quod eos omnes, qui articulo qualicumque ab Ecclesia definito, assensum internum non præbent, [nec tamen contradicunt; sed jubentur, concedunt] non damnatos in æternum censeam, quid illis faciam, nescio. Nam ut sententiam mutem, Scripturæ Sacræ, quæ sequuntur, testimonia apertissima impediunt.

VII. Secundo probatur idem ex prædicatione Apostolorum, erant enim Regni præcones, nec Christus eos misit ad prædicandum aliud, quam Regnum Dei: Luc. 9. vers. 2. Actor. 15. vers. 6. Quid autem post Christi ascensionem fecerint, intelligi potest ex eorum accusatione. *Trabebant [inquit sanctus Lucas] Jasonem & quosdam fratres ad Principes civitatis, clamantes: quod hi sunt, qui urbem concitant, & huc venerunt, quos suscepit Jason: & hi omnes contra decreta Cesaris faciunt, Regem alium dicen-*

Ex prædicatione Apostolorum.

372 RELIGIO. Cap. XVIII.
tes esse Jesum: Act. 17. v. 7. Etiam subje-
ctum concionum Apostolicarum quale
fuerit, apparet ex his verbis: De Scri-
pturis (subaudi Veteris Testamenti) ada-
periens, & insinuans, quia Christum
oportuit pati, & resurgere à mortuis, &
quia HIC EST JESUS CHRISTUS: Act. 17.
vers. 3.

Ex facilitate religionis Christianæ. VIII. Tertio, ex iis locis, quibus eorum, quæ à Christo ad salutem requiruntur, declaratur facilitas. Nam si ad salutem necessario requiratur assensus animi internus veritati omnium & singularum propositionum, quæ circa fidem Christianam hodie vel controvertuntur, vel à diversis Ecclesiis diverse definitæ sunt, nihil esset Religione Christiana, difficilius. Quomodo ergo verum esset, *jugum meum suave est, & onus meum leve? Matth. 11. v. 30. &, parvulos in eum credere? Matth. 18. v. 6. &. placuisse Deo per stultitiam predicationis salvos facere credentes? 1. Cor. 1. v. 21.* vel quomodo satis ad salutem instructus fuit latro pendens in cruce, cujus fidei confessio continebatur his verbis: *Memento mei, cum veneris in Regnum tuum.* Vel ipse Sanctus Paulus unde tam citò ex hoste doctor Christianorum fieri potuit?

Ex eo quod sit fundamentum fidei. IX. Quarto, ex eo quod articulus ille sit fundamentum fidei fundamentum si-
mentum ipse innitatur. Si quis vobis dixe-
rit.

rit: ecce hic est Christus aut illic; nolite credere: surgent enim Pseudo-Christi, & Pseudo-Prophetae, & dabunt signa magna: &c. Matth. 14. v. 23. Ex quo sequitur, propter fidem hujus articuli, negandam esse fidem signis & prodigiis. Licet nos, aut Angelus de caelo, ait Apostolus, evangelizet vobis praeterquam quod evangelizabimus vobis, Anathema sit. Galat. 1. 8. Ergo propter hunc articulum neganda esset fides ipsis Apostolis & Angelis, (puto ego & Ecclesiae) si contrarium docerent. Carissimi, nolite [inquit Sanctus Johannes] omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt, quoniam multi Pseudo-Prophetae exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei; Omnis spiritus qui confitetur JESUM CHRISTUM VENISSE in carne, ex Deo est, &c. Joh. 4. Est ergo Articulus ille, mensura spirituum, secundum quam autoritas Doctorum vel recipitur vel rejicitur. Negari quidem non potest, quin à Doctoribus didicerint, omnes qui hodie Christiani sunt, fuisse JESUM, qui ea omnia fecit, quibus Christus esse agnosceretur, non tamen sequitur, eosdem articulum illum doctoribus credere, vel Ecclesiae, sed ipsi Jesu. Erat enim ille articulus Ecclesiae Christianae prior, etsi caeteri omnes posteriores fuerint. Et Ecclesia super illum, non hic super Ecclesiam fundata est. Matth. 16. v.

18. Præterea ita est articulus ille *Jesus est Christus*, fundamentalis, ut cæteri omnes dicantur à Sancto Paulo illi super ædificari, *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Jesus Christus.* [hoc est, *Jesus est Christus.*] Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, &c. uniuscujusque opus manifestum erit. Si cujus opus manserit, quod superædificabit, mercedem accipiet; si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit. 1. Cor. 3. vers. 11, 12, &c. Ex quibus patet, per fundamentum intelligi articulum hunc, **JESUM ESSE CHRISTUM.** Non enim superædificatur super personam *Christi*, aurum, argentum, fœnum, stipula, &c. quibus significatur doctrinæ. Et posse falsas doctrinas fundamento superstrui, nec tamen ut damnentur, qui eas docuerint.

*Ex disertissimis Christi
& Apostolorum
verbis.*

X. Postremo, quod articulus ille, solus necessario tenendus sit *fide interna*, evidentissime ex plurimis Sacræ Scripturæ locis, quocumque interprete, probari potest. *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illa sunt: quæ perhibent testimonium de me.* Joh. 5. 39. Intelligit autem Christus scripturas solius Testamenti veteris: nondum enim scriptum

erat Testamentum novum. Jam verò testimonium de Christo in veteri Testamento nullum aliud exstat, præter quam quod venturus erat Rex æternus tali loco, talibus parentibus nasciturus talia docturus, & facturus, quibus rebus ut signis dignoscendus erat. Quæ omnia hoc unum testantur, JESUM qui ita natus, ea docuerit & fecerit, esse CHRISTUM. Alia igitur fides ad vitam æternam præter illum Articulum non requirebatur. *Omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum: Joh. II. v. 25.* Credere autem in Jesum, (ut ibidem explicatur) idem est, quod credere JESUM ESSE CHRISTUM. Qui ergo id credit, non morietur in æternum, & per consequens, articulus ille solus est ad salutem necessarius. *Hæc scripta sunt, ut credatis, quia JESUS EST CHRISTUS Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus: Joh. 20. v. 31.* Quare, qui sic credit, habebit vitam æternam; neque ergo opus habet aliâ fide. *Omnis spiritus, qui confitetur Jesum Christum venisse in carne, ex Deo est: 1. Joh. 4. v. 2.* & *omnis spiritus, qui credit, quoniam JESUS EST CHRISTUS, ex Deo natus est: 1. Joh. 5. v. 1. &: Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam JESUS EST Filius Dei? 1. Joh. 5. v. 1.* Si igitur non sit opus aliud credere, ut quis sit *ex Deo,*

376 RELIGIO. Cap. XVIII.
natus ex Deo, & ut vincat mundum,
quam JESUM ESSE CHRISTUM, unicus ille
articulus sufficit ad salutem. *Ecce aqua,*
quid prohibet me baptizari? dixit autem
Philippus: si credis ex toto corde, licet.
Respondens ait: Credo, Filium Dei esse Jesum
Christum. Actor. 8. v. 36, 37. Si quidem
ergo articulus ille ex toto corde, hoc
est, fide interna creditus, sufficit ad Bap-
tismum, sufficit etiam ad salutem. Præter
hæc loca, alia innumera sunt, quæ idem
clare & expresse affirmant. Imo ubicun-
que legimus, Servatorem nostrum cujus-
piam fidem laudasse, vel dixisse, *Fides tua*
te saluum fecit, vel sanasse quempiam
propter fidem, ibi propositio credita alia
non erat quam hæc, JESUS EST CHRISTUS,
vel directè, vel per consequens.

*In eo arti-
culo conti-
neri fidem
veteris Te-
stamenti.*

XI. Quoniam autem credere *Jesum*
esse Christum nemo potest, qui, cum
sciat, per *Christum* intelligi Regem il-
lum, qui à Deo promissus est per *Mo-*
sen & Prophetas in Regem & Servatorem
mundi, non credat etiam *Mosi & Pro-*
pheta; neque credere his possit, qui
non credit *Deum & existere,* & *mun-*
dum gubernare, contineri necesse est fi-
dem illam de Deo & de veteri Testa-
mento, in fide hac Testamenti novi.
Cum ergo in regno Dei per naturam
crimen læsæ Majestatis divinæ, solus
esset Atheismus, & negatio Providentiæ
divinæ,

divinæ ; in regno autem per Pactum vetus, etiam Idololatria ; jam in regno per pactum novum additur etiam *Apostasia*, sive renunciatio hujus semel recepti articuli, *Jesum esse Christum*. Cæteris doctrinis, si modo à legitima Ecclesia definitæ fuerint, non est sanè contradicendum : est enim peccatum inobedienciæ ; obedientia autem ad salutem necessaria est. Cæterùm ut credantur *fide interna*, ostensum est ampliter in proximè antecedentibus, necessarium non esse.

XII. Partes in salute Christiani perficienda *Fides & Obedientia* diversas habent, hæc enim *potentiam sive capacitatem* contribuit ; illa *actum*. Atque utraque suo modo justificare dicitur. *Christus* enim non omnibus, sed *pœnitentibus*, sive *obedientibus* hoc est, justis (non dico *insontibus*, sed *justis* ; *justitia* enim est voluntas obediendi legibus, & convenire in peccatorem potest ; voluntas autem obediendi, obedientia est apud Christum) peccata remittit. Non enim quilibet, sed *justus ex fide vivet*. *Justificat* ergo *Obedientia* quia *facit justum*, eo modo, quo *Temperantia* facit *temperatum*, *Prudentia* *prudentem*, *Castitas* *castum*, nimirum essentialiter : constituitque hominem in eo statu, ut veniæ capax sit. Rursus *Christus* non omnibus justis peccata con-

Fides & Obedientia quomodo concurrant ad salutem.

nare promisit, sed solis *credentibus ipsum esse Christum*. *Justificat* ergo fides, eo sensu, quo *justificare* dicitur iudex, qui *absolvit*; nimirum per *sententiam*, quæ *actu* salvum facit. Atque in hac acceptione justificationis (est enim vox æquivoca) justificat *fides sola*; in illa autem *sola obedientia*; sed neque *justitia sola*, neque *fides sola salvifiat*, sed simul ambæ.

*In civitate
Christiana,
nullam esse
repugnantiam
inter
mandata
Dei & civi-
tatis.*

XIII. Ex iis quæ hæctenus dicta sunt, facile erit perspicere, quid sit officium civium Christianorum erga summos imperantes. Qui quamdiu Christianos esse se profitentur, subditis suis, ut Christum negent vel contumelia afficiant, imperare non possunt; nam si hoc imperarent, profiterentur, se non esse Christianos. Cum enim ostensum sit, & ratione naturali, & ex Scripturis sacris, oportere cives principibus rectoribusque summis civitatis in omnibus obedire, præterquam in iis, quæ sunt contra mandata Dei; & mandata Dei in civitate Christiana, circa *temporalia* quidem, (id est, ea quæ ratione humana examinanda sunt) leges esse & sententias civitatis, prolatas ab iis, quibus legum ferendarum controversiarumque judicandarum autoritas à civitate commissa est; circa *spiritualia* verò, (id est, ea quæ per Scripturam Sacram definienda sunt) leges esse & sententias civitatis, hoc est Ecclesiæ, (nam
civi-

civitas Christiana & Ecclesia, ut ostensum est cap. præcedente, art. 20. eadem est res) prolata à Pastoribus ritè ordinatis, & qui à civitate in eam rem auctoritatem acceperunt; sequitur manifeste, in civitate Christiana, obedientiam deberi summis imperantibus, in rebus omnibus tam *spiritualibus*, quam *temporalibus*. Imperantibus autem non Christianis, in *temporalibus* quidem omnibus eandem deberi obedientiam, etiam à cive Christiano, extra controversiam est; in *spiritualibus* verò, hoc est, in iis quæ pertinent ad modum colendi Dei, sequenda est *Ecclesia aliqua Christianorum*. Et enim Deum non loqui in rebus supernaturalibus, nisi per Scripturæ sacræ interpretes Christianos, fidei Christianæ est hypothesis. Quid autem? an principibus resistendum est, ubi obediendum non est? Minimè sane; hoc enim contra pactum est Civile. Quid ergo agendum? Eundem ad Christum per martyrimum. Quodsi cui dicti durum videatur, certissimum est, eum non credere ex toto corde JESUM ESSE CHRISTUM *Filium Dei viventis*, (cuperet enim dissolvi, & esse cum Christo,) sed velle simulatâ fide Christianâ pactam civitati obedientiam eludere.

XIV. Mirabitur autem forte quis- *Doctrinas*
piam, si excepto uno articulo, JESUM ES- *qua hodie*

controver-
tuntur de
religione,
spectare pler-
rasque ad
ius regnan-
di.

SE CHRISTUM, qui necessarius est ad salutem de fide interna, ceteri omnes pertineant ad obedientiam tantum, quæ quidem præstari potest, etsi quis non internè credat (modo cupiat credere, & externè profiteatur, quoties opus est) quæcunque ab Ecclesia proponuntur; unde factum sit, ut tæc sint hodie dogmata, quæ dicuntur omnia ita de fide esse, ut nisi ea quis credat interne, intrare in Regnum cælorum non possit. Quodsi idem consideret, in plerisque controversiis certamen esse de Regno humano, in aliquibus de quæstu, in aliquibus de gloria ingeniorum, minus mirabitur. Quæstio de *Ecclesiæ proprietatibus*, quæstio est de *jure imperii*, cognito enim, quid sit *Ecclesia*, cognoscitur unâ, cujus sit imperium in Christianos. Nam si quælibet civitas Christiana, Ecclesia illa sit, quam omnem Christianam illi civitati subiectum audire præcepit ipse Christus, tum civis quilibet tenetur civitati suæ, hoc est ei vel iis obedire, quorum est imperium summum, non modo in *temporalibus*, sed etiam in *spiritualibus*. Sin quælibet civitas Christiana non sit Ecclesia illa, tum est aliqua alia Ecclesia universalior, cui oportet obedire. Omnes igitur Christiani illi obedire debent, sicut obedi-
rent Christo si veniret in terras imperabit ergo illa vel per Monarcham, vel per
cœtum

coetum aliquem. Quæstio itaque est de *jure imperii*. Eodem spectat quæstio de *infallibilitate*, quisque enim verè & interne crederetur ab universo genere humano non posse errare, certus imperii, tam temporalis, quam spiritualis esset, nisi ipse nollet, in universum genus humanum, si dat enim, obediendum sibi esse in *temporalibus*, eo quod putatur non errare, tale imperii jus ei conceditur. Eodem spectat privilegium interpretandi Scripturas. Cujus enim est controversias, quæ ex diversa Scripturarum interpretatione oriri possunt, determinare, ejus est omnes simpliciter controversias determinare, cujus autem est hoc, ejusdem est imperium in omnes, qui agnoscunt, Scripturas esse Verbum Dei. Eodem spectat disputatio de *potestate remittendi & retinendi peccata*, sive de *autoritate excommunicandi*. Unusquisque enim, si mentis compos sit, obediens in omnibus simpliciter ei, cujus arbitrio credit se salvandum aut damnandum esse. Eodem spectat potestas *instituen- di societates*, ab eo enim dependent, per quem existunt, qui quot Monachos, tot habet subditos quamquam in civitate hostium. Eodem spectat quæstio de *judice legitimi Matrimonii*. Cujus enim est judicatio ea, ejus quoque est cognitio causarum de hæreditate & successione

fione in omnia bona & jura, non modo privatorum hominum, sed etiam summorum Principum. Eodem quodammodo spectat *Cœlibatus Ecclesiasticorum*, Cœlibes enim minus quam cæteri cohærent cum reliqua civitate. Et præterea incommodum non contemnendum est, necessarium esse Principibus vel Sacerdotium (quod magnum est vinculum civilis obedientiæ) amittere, vel regnum hæreditarium non habere. Eodem quoque spectat *Canonizatio Sanctorum*, quam Ethnici *Apotheosin* appellarunt, nam qui subditos alienos tanto præmio allicere potest, talis gloriæ avidos ad quid libet audendum & faciendum inducere potest. Quid enim nisi honorem apud posteros quæsierunt *Decii*, alique Romani, qui se devoverunt, & mille alii, qui in pericula incredibilia se conjecerunt? Controversiæ de *Purgatorio* & *indulgentiis*, de quæstu sunt. Quæstiones de *libero arbitrio*, de *justificatione*, de *modo recipendi Christum in Sacramento*, Philosophicæ sunt. Sunt & quæstiones de ritibus non introductis, sed relictis in Ecclesia non satis purgata à gentilismo: sed non est opus plures enumerare. Sciunt omnes, eam esse naturam hominum, ut dissentientes de quæstionibus, ubi agitur de *potentia*, vel *lucro*, vel *præstantia inge-*
vij, alteri alteros conviciantur & anathe-

Cap. XVIII. RELIGIO: 383
matizent. Non est ergo mirum, si dogmata fere omnia, postquam in caluerint homines disputando, dicantur ab his vel illis, *necessaria* esse ad ingressum in Regnum Dei, non modo ut contumaciæ nomine damnentur, qui ea non concedunt, id quod post Ecclesiæ sententiam verum est, sed infidelitatis: quod falsum esse ostendi supra ex pluribus evidentissimis Scriptorum locis; quibus addo hunc sancti Pauli: *Qui manducat, non manducantem non spernat; qui non manducat, manducantem non iudicet. Deus enim illum assumpsit. Alius iudicat diem inter diem; alius autem iudicat omnem diem: unusquisque abundet in suo sensu.*

Rom. 14. v. 3. 6.

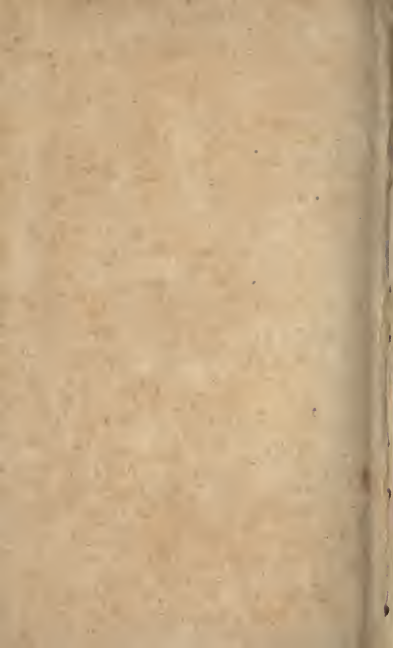
F I N I S.

110
Liferous

Flottes
de ans